

УНИВЕРЗИТЕТ ЕДУКОНС
Факултет за европске правно-политичке студије
Нови Сад

КОРПОРАТИВНА БЕЗБЕДНОСТ КАО
ЧИНИЛАЦ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ
докторска дисертација

Ментор:
проф. др Драган Симеуновић

Кандидат:
мр Слободан Анђелковић

Нови Сад, 2015.

КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА

Редни број: РБР	
Индентификациони број: ИБР	
Тип документације: ТД	Монографска документација
Тип записа: ТЗ	Текстуални штампани материјал
Врста рада: ВР	Докторска дисертација
Име и презиме аутора: АУ	мр Слободан Анђелковић
Ментор: МН	проф. др Драган Симеуновић, редовни професор
Наслов рада: НР	Корпоративна безбедност као чинилац националне безбедности
Језик публикације: ЈП	Српски
Језик извода/апстракта: ЈИ	Српски/Енглески
Земља публикавања: ЗП	Република Србија
Уже географско подручје: УГП	АП Војводина
Година: ГО	2015.
Издавач: ИЗ	Ауторски репринт
Место и адреса: МА	ул. Народног Фронта бр. 53, Нови Сад
Физички опис рада: ФО	12 поглавља, 320 страница, 284 референци, 25 прилога
Научна област: НО	Друштвене науке
Научна дисциплина: НД	Политичке науке
Предметна одредница, кључне речи: ПО	Корпоративна безбедност, национална безбедност, систем безбедности, функција заштите, угрожавање безбедности, кризни менаџмент, управљање ризицима,

	заштита, континуитет пословања, корпоративни криминал, индустријска шпијунажа, безбедносни ризици и претње, глобализација
УДК	
Чува се у: ЧУ	Библиотека Факултета за европске правно-политичке студије, Нови Сад
Важна напомена: ВН	
Извод/апстракт ИЗ	<p>Корпоративна безбедност представља савремену пословну функцију заштите лица, имовине и пословања унутар организационе структуре великих пословних система. Обављајући своју основну делатност у домену заштите корпоративних интереса и дефинисаних циљева, корпоративна безбедност даје свој допринос и у ширем контексту. Кроз промоцију одговорног корпоративног понашања у области безбедности у свом окружењу и друштвеној заједници у којој послује, позитивно утиче на повећање укупног нивоа националне безбедности конкретне државе. По природи својих активности, имајући у виду власничку структуру организационог контекста функције, корпоративна безбедност припада сегменту приватне безбедности, и као таква формално проналази своје место у систему националне безбедности. Будући да се савремено корпоративно окружење убрзано мења услед многобројних комплексних фактора, ризици и претње по пословање компанија данас показују изузетну разноликост као и честу промену начина и облика деловања. Стога се и под делокругом корпоративне безбедности убраја велики број заштитних функција, међу којима су најзначајнији откривање и спречавање корпоративног криминала, криминала „белих“ и „плавих“ оковратника, заштита пословања у кризним подручјима, заштита имовине, као и заштита пословне тајне и интелектуалне својине.</p>
Датум прихватања од стране НН већа: ДП	14.05.2014.
Датум одбране: ДО	
Чланови комисије: КО	<p>Председник: доц. др Веран Станчетић, доцент, ФЕПИС Члан: проф. др Драган Симеуновић, редовни професор, ФПН Члан: доц. др Марија Ђорић, доцент, ИПС</p>

KEY DOCUMENT INFORMATION

Number *consecutive: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code (BA/BSc, MA/MSc, PhD): CC	PhD
Author: AU	Slobodan Andjelković
Mentor (title, name, post): MN	Prof. Dragan Simeunović, PhD, full professor
Document title: TI	Corporate security as a factor of national security
Language of main text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	English/Serbian
Country of publication: CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	AP Vojvodina
Year of publication: PY	2015.
Publisher: PU	Author
Place of publication: PP	Narodnog Fronta st. 53, Novi Sad
Physical description: PD	12 chapters, 320 pages, 284 references, 25 annexes
Scientific field: SF	Social studies
Scientific discipline: SD	Political science

Subject, Key words SKW	Corporate security, national security, security system, the protection sector, safety jeopardizing, crisis management, risk management, protection, business continuity, corporate crime, industrial espionage, security risks and threats, globalization
UC (universal class. code)	
Holding data: HD	
Note: N	
Abstract: AB	Corporate security is a contemporary business sector, with the aim to protect persons, property and operations within the organizational structures in large economic systems. Performing its core activity in the domain of corporate interests and defined goals, corporate security is also making its contribution in the wider context. By promoting responsible corporate behavior in the field of security in local community in which it operates, contributes to increase overall national security level of a particular state. By the nature of its activities, bearing in mind the ownership structure of sector's organizational context, corporate security classifies as a segment of private security, and as such has formally gained its place in the national security system. Since the modern corporate environment is rapidly changing because of the many complex factors, risks and threats to companies show today a remarkable diversity and frequent change of modes and forms of its actions. Therefore, corporate security includes a number of protective activities, among which are the detection and prevention of corporate crime, "white" and "blue" collar crime, business protection in conflict areas, facility protection, trade secrets and intellectual property.
Accepted by Sc. Board on: AS	14.05.2014.
Defended/Viva voce Ph D exam. on: DE	
PhD Examination Panel: DB	Chairperson: Veran Stančetić, PhD, assistant professor Member: prof. Dragan Simeunović, PhD, full professor Member: Marija Djorić, PhD, assistant professor

С А Д Р Ж А Ј

1. Уводно разматрање.....	5
1.1. Проблем и предмет истраживања.....	5
1.2. Циљеви и хипотетички оквир.....	14
1.3. Метод и оправданост истраживања.....	16
1.4. Основни категоријални појмови.....	17
2. Појам и класификација облика и садржаја корпоративне безбедности.....	18
2.1. Настанак и развој корпоративне безбедности.....	18
2.2. Дефинисање корпоративне безбедности.....	37
2.2.1. Различита схватања појма безбедности.....	39
2.2.2. Приватна и јавна безбедност.....	60
2.2.3. Приватне безбедносне компаније и приватне војне компаније.....	72
2.3. Услови у савременом безбедносном окружењу.....	78
2.4. Правно-нормативни оквир корпоративне безбедности.....	85
2.5. Корпоративна безбедност као одраз друштвено одговорних компанија.....	89
3. Делокруг корпоративне безбедности.....	92
3.1. Корпоративна безбедност као управљачка функција.....	93
3.1.1. Оправданост функције.....	94
3.1.2. Послови у надлежности корпоративне безбедности.....	96
3.1.3. Служба усклађености са прописима.....	99
3.1.4. Пословна етика у области безбедности.....	101
3.1.5. Људски ресурси.....	103

3.2.	Циљеви и задаци корпоративне безбедности.....	105
3.2.1.	Превенција.....	106
3.2.2.	Заштита.....	110
3.2.3.	Континуитет пословања.....	111
4.	Приватна безбедност као подсистем националне безбедности.....	115
4.1.	Безбедносна функција друштва.....	116
4.1.1.	Безбедносна култура.....	118
4.1.2.	Појам допунске безбедности.....	121
4.1.3.	Међународна улога корпоративне безбедности.....	124
4.2.	Систем националне безбедности.....	126
4.2.1.	Појам и концепт националне безбедности.....	127
4.2.2.	Чиниоци националне безбедности.....	138
4.2.3.	Међусобна повезаност чиниоца националне безбедности.....	140
4.2.4.	Однос међународне и националне безбедности.....	143
4.3.	Корпоративна безбедност у служби државе.....	148
4.4.	Корпоративна безбедност и држава у служби компаније.....	150
5.	Криминалне активности и безбедносни изазови по пословање компаније.....	153
5.1.	Корпоративни криминал.....	154
5.1.1.	Мито.....	159
5.1.2.	Еколошки инциденти.....	161
5.1.3.	Индустријска шпијунажа.....	164
5.1.4.	Праће новца.....	169

5.2.	Криминал „белих оковратника“	172
5.2.1.	Злоупотреба положаја.....	174
5.2.2.	Корупција.....	177
5.2.3.	Мобинг.....	180
5.3.	Криминал „плавих оковратника“	183
5.3.1.	Крађа.....	184
5.3.2.	Напад и насиље на радном месту.....	188
5.3.3.	Изазивање пожара.....	191
5.3.4.	Вандализам.....	194
5.4.	Пословање у кризним подручјима.....	196
5.4.1.	Тероризам.....	199
5.4.2.	Отмице.....	205
5.4.3.	Немири, нереди и други облици политичког насиља.....	209
5.5.	Злоупотреба ауторских права и интелектуалне својине.....	211
6.	Функција заштите.....	214
6.1.	Стратегије и нивои заштите.....	214
6.2.	Служба физичко-техничког обезбеђења.....	217
6.3.	Електронски и механички системи заштите.....	221
6.4.	Заштита пословне тајне и поверљивих информација.....	222
6.5.	Безбедност информационих система.....	227
6.6.	Против-пожарна заштита.....	231
6.7.	Безбедност и здравље на раду.....	233

7. Кризни менаџмент.....	235
7.1. Појам кризе у пословном окружењу.....	237
7.2. Кризни штаб.....	240
7.3. Комуникација у време кризе.....	242
8. Управљање ризицима.....	244
8.1. Битни чиниоци процеса управљања ризицима.....	246
8.1.1. Настанак и развој менаџмента ризика.....	247
8.1.2. Врсте и облици ризика - разликовање пословног ризика од ризика пословања.....	249
8.1.3. Стандарди менаџмента ризика.....	252
8.1.4. План управљања ризиком.....	254
8.2. Процес управљања ризиком.....	256
8.2.1. Идентификација ризика у окружењу.....	258
8.2.2. Анализа ризика.....	260
8.2.3. Одговор на ризик.....	262
9. Закључна разматрања.....	265
10. Прилози.....	305
11. Библиографија.....	307
12. Интернет странице.....	318

1. Уводно разматрање

1.1. Проблем и предмет истраживања

У савременом окружењу, безбедносни изазови и претње по пословање великих економских система су у значајној мери еволуирали у односу на ризике који су били актуелни у не тако далекој прошлости. Корпоративна безбедност (КБ) има за циљ да осигура виталне вредности компаније у складу са важећим законским одредбама државе у којој послује и тако оправда своје место у систему националне безбедности.

Будући да КБ не може самостално да егзистира, потребан јој је адекватан функционални оквир, па битан сегмент проблема истраживања представља одређење места и улоге приватне безбедности у склопу националне безбедности. Намеће се основно питање: да ли је корпоративна безбедност у довољној мери укључена у систем националне безбедности?

Национална безбедност (НБ) је опште познат термин који обухвата скуп свих чиниоца безбедности државе¹, али ће посебна пажња у раду бити посвећена адекватној формулацији самог термина. Актере националне безбедности, у ширем смислу, чине војска, полиција, безбедносно-обавештајне службе, правосудни органи, приватна безбедност (корпоративна безбедност), ватрогасци, царина, комунална полиција, хитне службе и остали државни и недржавни носиоци безбедносних функција у земљи. Корпоративна безбедност, заједно са осталим чиниоцима националне безбедности, треба да буде организована у систем који одговарајућим механизмима и међусобном „упућеношћу“ свих чланова, чини ефикасан безбедносни апарат и унапређује ниво безбедности друштва, чак и шире – на регионалном и глобалном нивоу. У нашој земљи

¹ Није у питању „државна безбедност“ већ безбедност државе, као ни национална безбедност са становишта

чиниоци НБ нису у довољној мери упућени једни на друге, те немају одговарајући систем комуникације и координације који би целокупну безбедност друштва уздигао на виши ниво, углавном из разлога јер се пажња поклања искључиво „традиционалним“ гарантима националне безбедности. Не умањујући основну улогу Министарстава одбране, Министарства унутрашњих послова, безбедносних агенција и других државних институција, корпоративна безбедност није чак ни у пропорционалном односу заступљена у систему националне безбедности у складу са њеним значајем. „За разлику од државних органа, у чију надлежност спадају послови безбедности и који се ангажују на превентивном и репресивном плану у домену заштите друштва и државе од свих облика угрожавања, овде је реч о субјектима који се у границама својих овлашћења супростављају разним облицима угрожавања безбедности лица и имовине²“. Уколико се, са друге стране, друштвена одговорност компаније посматра кроз функцију корпоративне безбедности, намеће се закључак да је повећање степена безбедности економских субјеката у целини, допринос свеукупном степену безбедности друштва.

Следећи значајан проблем истраживања представља начин да се у савременом безбедносном окружењу успостави ефикасна функција корпоративне безбедности која би, као таква, дала свој допринос у систему националне безбедности. Разумевање глобалног безбедносног окружења је од кључне важности за функцију заштите имовине и интереса сваког економског субјекта, поготово мултинационалних компанија које су носиоци развоја националних привреда и гаранти економске сигурности државе. Постоји низ процеса и појава које у савременом пословању условљавају појаву нестабилности и потенцијалних ризика по компанију. Најчешће спомињани проблеми савременог

² Савић, А. *Приватна безбедност у систему националне безбедности*, Зборник радова, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008, стр. 18.

међународног пословања са безбедносном конотацијом су глобализација, затим, продубљивање јаза између богатих и сиромашних, висок степен криминалитета, пословање у ризичним подручјима, као и политичке тензије на националној и културолошкој основи. Глобализација, мада у основи политички процес, поседује изражену економску и културолошку димензију. Развила се као тежња богатих компанија за освајањем што већег удела светског тржишта и напора моћних држава за проширењем свог утицаја. Недавни нагли развој привредних грана као што су комуникације (посебно Интернет) и саобраћај, релативизирао је просторну удаљеност између земаља и на тај начин омогућио покретање и убрзање процеса глобализације. Државе су, нарочито оне најразвијеније, али и оне које желе да користе јавна добра, вољне да кроз уједињавање привреда постигну већу ефикасност, олакшају и увећају трговину, привуку инвестиције и технологију и уопште, убрзају привредни развој³. Иновирање савремених облика пословања, укључујући трговину преко Интернета, „офшор“ пословање или савремене банкарске услуге, представљају делатности које нису условљене географском позицијом и у савремено пословање укључује чиниоце који до сада нису били познати на традиционалним тржиштима. „Индустијско доба које је досегло свој врхунац, престало је да постоји и заменило га је постиндустијско доба нове економије, окарактерисано као доба знања, у коме је глобализација наметнула нове изазове конкурентности предузећима која сада у тржишној утакмици побеђују и губе на основу онога што знају, а не на основу онога што имају⁴“. Сви ови савремени токови са собом доносе и карактеристичне безбедносне изазове, будући да се свакодневно развијају нови, савремени видови угрожавања безбедности компанија и њихових интереса. С'тога се у модерној привреди

³ Митровић, Д. *Међународна политичка економија*, Факултет политичких наука, Београд, 2009, стр. 205.

⁴ Алексић, Д. „Заштита интелектуалног капитала у индустријској привреди“, *часопис Безбедност*, 3/2007, стр. 109.

инсистира да руководиоци у компанијама морају боље да разумеју динамику глобалног функционисања окружења у циљу ефикаснијег управљања повезаних ризика⁵. Безбедносни ризици и претње непрестано мењају свој облик испољавања, па се с'тога од менаџмента компаније, а посебно менаџера безбедности, захтева континуирана иновација система заштите која је адекватна новонасталој ситуацији.

Корпоративна безбедност није у довољној мери истражена у нашој земљи, с'тога и не постоји значајан број књига и стручних радова на ту тему. Иако постоји неколико удружења приватних безбедносних компанија, тежиште њиховог рада је базирано на правно-нормативном приступу, али не и на пољу едукације субјеката приватне безбедности. Питање самог одређења дефиниције КБ могуће је пронаћи код иностраних колега, такође без консензуса. Корпоративна безбедност је функција заштите виталних вредности друштва, а посебно економско-привредних ресурса и субјеката. Како се безбедност у најширем може дефинисати као функција заштите виталних вредности друштва и грађана, као и одсуство било какве претње или ризика који би угрозили ове вредности, у раду ће одређење корпоративне безбедности бити анализирано у наведеним оквирима. Термин „корпоративна безбедност“ препознатљив је као појам који означава заштиту економских субјеката, а посебно великих компанија/корпорација. Корпоративна безбедност је значајно шири појам од свакидашњег система видео надзора у супермаркету, али се бави и „простим“ системима заштите. Са друге стране, КБ поред функција заштите, обухвата и кризни менаџмент и анализу ризика у циљу неутралисања претњи, смањења последица њиховог испољавања и обезбеђења континуитета пословања.

⁵ Kytte, B. and Gerard Ruggie, J. *Corporate Social Responsibility as Risk Management: a model of Multinationals*, Corporate Social Responsibility Initiative Working Paper No 10, Harvard University, Cambridge, 2005.

Предмет истраживања

Предмет овог рада је корпоративна безбедност као чинилац националне безбедности, која као савремена пословна функција има за циљ да предупреди и спречи све активности које могу да нашкоде безбедности имовине, лица или угледа компаније и тиме угрозе редовни континуитет пословања. Убрзана промена карактеристика пословног окружења условила је да корпоративна безбедност буде неизбежна функција готово свих компанија; заправо област деловања функције КБ се проширила и на нове, до скоро само комплементарне области. Држава свим својим физичким и правним лицима гарантује основни ниво безбедности. Уколико из одређених разлога постоји потреба за повећаним нивоом заштите, појединци и компаније упућени су на приватну безбедност као могући допунски извор безбедносних услуга, пре него на њихову замену.

Услови у којима корпоративна безбедност функционише су сложени, посебно имајући у виду већи број чиниоца и њихових међусобних веза. КБ представља најадекватнији оквир за функционисање приватних служби за физичко-техничко обезбеђење (ФТО), па је организација приватних безбедносних компанија (ПБК) оријентисана на заштиту имовине великих компанија као својих најзначајнијих клијената⁶. Данас су у скоро свим земљама ПБК основа допунске безбедности приватне својине и пословања. Корпоративна безбедност поред институционалног оквира у коме функционише, своје место проналази и у значајно ширем контексту. КБ је саставни део националне безбедности с'обзиром да је заштита економских субјеката као носиоца националне привредне стабилности један од примарних државних интереса. Будући да систем националне безбедности обухвата

⁶ Анђелковић, С. "Питање уређења приватног сектора безбедности у Србији", *Ревизија за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу* 04/09, април 2009.

претходно поменуте институције, да би један овакв скуп по много чему различитих субјеката успешно функционисао, неопходно је прецизно дефинисати области деловања, ингеренције и комуникацију међу њима. Поред улоге у националној безбедности, КБ и ПБК проналазе своју афирмацију и у ширем контексту, у систему глобалне безбедности. Данас смо сведоци учешћа приватних војних компанија (ПВК) у војним интервенцијама у Ираку и Авганистану, као и њиховом ангажовању на пословима обезбеђења страних компанија у тим земљама. Оваква пракса, која до недавно није била позната, даје потпуно другачију безбедносну и политичку конотацију корпоративној безбедности и доводи је у везу са легализовањем војника-најамника (плаћеника).

Поред претходно поменутих субјеката као што су компаније, корпоративна безбедност, приватне безбедносне компаније, систем националне безбедности са својим актерима, посебна пажња ће се у раду поклонити и угрожавајућим факторима који својим делатностима наносе и/или настоје да нанесу штету компанијама. Безбедност компаније, имовине, запослених и њених интереса може бити угрожена дејством широког спектра различитих криминогених чиниоца, на основу којих постоји и велики број подела. За предмет овог рада, направиће се разлика између криминала почињеног од стране компаније или њеног одговорног појединца (корпоративни криминал и криминал „белих оковратника“) и криминалне активности почињене од „споља“, трећих лица или простих облика кривичних дела самих запослених (криминал „плавих оковратника“). Основни разлог за овакву поделу се проналази у чињеници да је *модус операнди* различит, као и да борба против ових појава захтева другачије приступе, мере заштите и стратегије. Чињеница је да само корпоративни криминал може да нашкоди компанији довођењем у питање њеног угледа услед осуда јавности, медијски пропраћених скандала, правних

санкција и осталог, те може да има далекосежне последице по пословање компаније и на тај начин проузрокује више штете него изоловани безбедносни инциденти. У раду ће бити речи и о сложеним безбедносним изазовима по имовину и пословање компаније.

Поменути актери вођени су различитим спектром интереса, мотива и циљева који их покрећу и усмеравају њихово деловање. Држава, која својим грађанима испоручује основни ниво безбедности има очигледан интерес да приватну безбедност стави под своју контролу и у „своју службу“. Наиме, одговарајућом правном регулативом и системом контроле, ПБК делују у оквиру својих надлежности и утичу на повећање нивоа безбедности целокупне друштвене заједнице. Корпоративна безбедност и компаније у којима послују, са свог становишта су покренуте логичним мотивима заштите својих виталних вредности, имовине, лица и континуитета пословања. ПБК су у условима слободног тржишта увиделе могућности развика „индустрије“ приватне безбедности и економску исплативост свог ангажовања. Са друге стране, корпоративни криминал и криминал „белих оковратника“ су појмови који означавају криминалне активности почињене од чланова менаџмента одређених компанија, где појединци из руководства чине кривична дела за које имају прилике и која су у вези са њиховим основним пословним активностима. Најчешћи облици таквог начина угрожавања имовине и рејтинга компанија су разни облици проневера, затим случајеви из области корупције (било да појединци из компанија подмићују друге или да су они сами корумпирани), прање новаца и активности које су повезане са организованим криминалом, злоупотребе положаја (како би се остварила противправна имовинска корист или у случају сексуалног узнемиравања, мобинга и сл.), еколошки инциденти и намерно непоштовање законске регулативе из области заштите животне средине и др. Списак кривичних дела који могу да

почине чланови менаџмента компаније није никад коначан, јер је начин кршења закона код сваког човека индивидуалан и непредвидљив, али су ово најчешће активности које се подразумевају под термином криминала „белих оковратника“. Криминал „плавих оковратника“ је појам који означава криминалну делатност углавном радника и запослених на нижим функцијама, која је усмерена против имовине компаније. По правилу су у питању починиоци кривичних дела, који се налазе на нижој друштвеној лествици и чине углавном ситна или насилна кривична дела. Криминал „плавих оковратника“, иако етимолошки подразумева да је починилац запослен у конкретном предузећу, се као појам користи да означи несуфистицирана кривична дела, па се на тај начин могу повезати са општим криминалитетом те врсте. Најчешћи облици ове врсте криминала су различити облици крађа, провале, вандализам, напади и сл.

Као методе за смањење ових појава, као и алат за њихово откривање и сузбијање, у савременим корпорацијама успостављене су специјализоване службе ФТО, као и механизми пословне етике у сфери безбедности и „комплајенс“. У преводу, „комплајенс“ значи усклађеност или повиновање важећим законима, уредбама, прописима и процедурама који од друштвено одговорне и легитимне компаније захтева окружење у коме егзистира. Пословна етика одређује шта је добро и шта је исправно у процесу пословања, подједнако код појединаца и компанија. Пословна етика треба да уређује све сфере пословног деловања и да представља образац понашања и размишљања свих учесника пословних активности⁷. Пословна етика је један од предуслова за постојање пословања, јер се највећи број пословних трансакција данас, још увек одвија на принципу поверења. Иако је то случај, руководство многих корпорација је отишло и корак даље,

⁷ У нашој земљи је пракса да у готово сваком уговору један члан гласи: „у случају евентуалних спорова, исти ће бити решен у духу добрих пословних обичаја“, или „једна страна је дужна да се према опреми односи са пажњом доброг привредника“.

захтевајући од свих својих запослених поштовање интерних етичких кодекса, који поред законских одредби обухватају и обичајно право. Мере које се предузимају како би се појавни облици криминала „плавих оковратника“ предупредили или сузбили базирају се на адекватним системима заштите. Безбедносни системи, у зависности од потребе, могу бити физички, механички и електронски (или њихова комбинација) и данас су широко заступљени у готово свим компанијама на свету. Поред очигледних безбедносних изазова проузрокованих корпоративним или криминалом „плавих оковратника“, на нарушавање безбедности компанија посебно утичу претње попут индустријске шпијунаже, пословања у кризним подручјима, проблема безбедности информационих система и заштите ауторских права. Како је сваки од ових сегмената корпоративног пословања специфичан неопходне су другачије мере заштите, те ће у раду бити посебно елаборирани. У раду ће се, такође, посебно анализирати области управљања кризама и ризицима као и савременим методама за превенцију њихових потенцијалних негативних ефеката по безбедност компаније.

Ефекти поменутих актера могу бити позитивни или негативни, проузроковани чињењем или нечињењем својих делатности. Наиме, неизоставни негативни ефекти, посебно по имовину и пословање компанија, али у одређеној мери и по ниво безбедности друштва у целини, јављају се у случају када корпоративна безбедност као функција није у потпуности развијена. Такође, изостаје и допринос приватне безбедности целокупном склопу националне безбедности, уколико није створен одговарајући систем ефикасне повезаности свих актера у јединствену целину. Последице правилног функционисања КБ се изражавају кроз смањење стопе криминалитета, а кроз заштиту кључних економских субјеката државе, посредно и на привредну стабилност и развој земље.

Дисциплинарно, предметна тема припада корпусу политичких наука.

1.2. Циљеви и хипотетички оквир

Научни циљ истраживања састоји се у научној дескрипцији места и улоге корпоративне безбедности као чиниоца националне безбедности.

Резултати овог истраживања могу да послуже како би истакли значај корпоративне безбедности у систему националне безбедности. Дисертација би могла да послужи и у сврху едукације појединих субјеката корпоративне безбедности.

Генерална хипотеза

Систем безбедности једне државе штити од незаконитог угрожавања све своје субјекте и њихову имовину – од личности од организација и институција, те корпоративна безбедност представља специфичан сегмент укупног (целовитог) система безбедности државе.

Прва посебна хипотеза

Корпоративна безбедност је специфичан сегмент безбедности зато што делује (остварује се) у условима приватне својине и релативно либералног тржишта, те представља једну од важних пословних функција самог предузећа.

Друга посебна хипотеза

Корпоративна безбедност делује унутар система компаније обезбеђујући законитост у раду и заштиту од унутрашњих и спољашњих угрожавања пословања и интереса компаније.

Трећа посебна хипотеза

Корпоративна безбедност делује претежно превентивно, а при том усклађено са нормама деловања система безбедности државе.

Четврта посебна хипотеза

Усаглашавање и усклађивање деловања корпоративне безбедности са осталим сегментима безбедности друштва и државе, остварује функционалан и успешан систем националне безбедности, способан да спречава угрожавање од стране различитих облика криминалитета и политичког насиља.

Пета посебна хипотеза

Корпоративна безбедност има значајну улогу у управљању кризама унутар компаније, а тиме и утицај на управљање економским и друштвеним кризама.

У овом раду индикатори су искази у:

- а) прописима,
- б) службеним документима и
- в) научној литератури.

1.3. Метод и оправданост истраживања

Метод истраживања

Начин истраживања садржи: избор и примену научних метода, избора података, и обухват истраживања.

Приступ истраживању је синтетички чиме се не даје примат ни једном теоријско методолошком правцу што опредељује избор и примену следећих научних метода:

Опште научне методе: моделовање; историјско компаративни метод, с обзиром да истраживање спада у корпус друштвено - политичких наука; статистичка метода.

Основне методе сазнања: аналитичко-синтетичка метода, индуктивно-дедуктивна метода, метода доказивања и оповргавања.

Метод прибављања података: квалитативна анализа садржаја.

Извори података у овом истраживању су анализе, нормативни документи, научни радови који садрже досадашња искуства у пословима приватне безбедности, досадашња сазнања експерата објављена у њиховим делима, као и дела познатих теоретичара.

Оправданост истраживања

Основ научног значаја истраживања огледа се у чињеници да је област корпоративне безбедности као чиниоца националне безбедности недовољно научно истражена, а да је притом значајан елемент у савременим друштвеним односима.

Важно је, у теоријском смислу, установити место и улогу корпоративне безбедности у систему националне безбедности и проучити њихове односе и међусобну повезаност у јединствену целину. Тиме би се установили сви главни чиниоци који утичу на ниво безбедности сваке државе, а посебно актери приватне безбедности. Дефинисање корпоративних функција заштите указује на реалне потребе сталног унапређења система, који поред стандардних мера и радњи на унапређењу нивоа безбедности, обухвата и савремене процесе.

Друштвени значај истраживања огледа се у чињеници да резултати истраживања могу истаћи значај корпоративне безбедности као чиниоца националне безбедности и тиме дати допринос повећању нивоа безбедности друштва. Дисертација би могла да послужи у едукацији кадрова и субјеката приватне безбедности.

1.4. Основни категоријални појмови

Основни категоријални појмови у овом раду су:

- корпоративна безбедност
- приватна безбедност
- национална безбедност
- безбедносни изазови у пословном окружењу
- развој заштитних функција
- управљање кризама и ризицима
- радне дефиниције

2. Појам и класификација облика и садржаја корпоративне безбедности

2.1. Настанак и развој корпоративне безбедности

Настанак и развој корпоративне безбедности требамо да потражимо у друштвеним условима који су довели до стварања потребе за успостављањем функције заштите економских субјеката. У периоду цивилизацијског развоја када је човек превазишао натуралну размену као облик задовољавања својих растућих потреба и почео да ствара вишак добара који ће касније служити у робно – новчаној размени, јавила се и потреба да се та добра и на адекватан начин заштите. У таквим друштвеним околностима први пут се и јавља функција заштите имовине⁸, односно заштита у привредне сврхе. За предмет овог рада, важно је напоменути да је катализатор развитка корпоративне безбедности као делатности уследио тек након индустријске револуције, која је резултирала наглим порастом индустријализоване производње. Наиме, производња је до тада била у мануелном облику који је у многоме условљавао брзину и коначно количину произведених јединица производа по једном произвођачу. С'краја XVIII и почетком XIX века, отпочео је привредни развитак који је у значајној мери променио дотадашње економске, али и друштвене и политичке односе на глобалном нивоу. Прогрес који је био незауостављив променио је и начин на који су људи до тада живели, како у руралним, тако и у урбаним срединама, а пре свега њихов однос према капиталу. „Приватни капитал је морао наћи модел заштите да остане заштићен од стране оних који би да га угрозе, а да би могао да се развија, расте и шири на све већа пространства и запошљава све више радника

⁸ Будући да се функција заштите личности тј. вође кроз историју развијала независно од процеса развоја заштитних функција у привредне сврхе

који би (опет) својим радом створили све већи вишак вредности⁹. Овим се потврђује једна од основних одлика капитала, да је његова тежња да се увећава (размножава), па је на овим темељима настала и развила се функција корпоративне безбедности, у циљу доприноса остварењу основног циља пословања – стварања профита. Услед значајних друштвено-економских промена које су од тада наступиле, почеци КБ и данашње модерне службе деле само основну намену, а то је заштита имовине и добара економских субјеката, док је целокупан приступ и методологија рада условљена савременим пословним процесима.

Први теоретичар који је у свом делу дефинисао и заштитну функцију пословних система, био је познати француски аутор Анри Фајол (1841-1925). Фајол је тада поставио основе система управљања који су били актуелни током читавог XX века, а и данас у многоме утичу на менаџмент активности савремених компанија. Тако је у процесу достизања компанијских циљева дефинисао шест различитих менаџерских активности, међу којима и обезбеђење, као функцију заштите компанијске имовине и добара¹⁰. Његово познато дело „Општи и индустријски менаџмент“ који је штампан у Србији само неколико година после француског издања, утолико је значајније што се по први пут мимо праксе, корпоративна безбедност среће и у теорији и то у равноправном односу са осталим пословним функцијама. Након овог и формалног „признања“ значаја делатности заштите компанијске имовине, корпоративна безбедност се неизоставно јавља као пословна функција у свим организационим структурама великих компанија.

⁹ Стајић, Љ. „Изазови корпоративне безбедности у светлу савременог схватања безбедности“, *Први међународни научни скуп „Приватна безбедност-стање и перспектива“*, Зборник радова, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008, стр 25.

¹⁰ Фајол, А. *Општи и индустријски менаџмент*, Адиджес, Нови Сад, 2006.

У раним фазама развоја приватне безбедности, будући да је то оквир у коме и егзистира и корпоративна безбедност, нису постојала јасна разграничења између државног тј. јавног сектора и приватног сектора безбедности. Још 1600. године, у Лондону је почела са радом Британска источноиндијска компанија (East India Company) у форми деоничарског друштва. Основана је краљевом повељом и стекла ексклузивна права за трговину са Индијом, која ће касније прерасти у потпуни монопол, што ће још више продубити сукобе и довести до нових ескалација насиља¹¹. Компанија постаје економска и војна сила са значајним поморским и копненим снагама, тако да се однос између државног и приватног сектора безбедности међусобно прожимао и допуњавао налик на данашње приватне војне компаније (ПВК) које су активне у Авганистану или Ираку. У Сједињеним Државама такође проналазимо почетке приватне безбедности који су у блиској вези са државним носиоцима заштитних функција. Јављају се у тренутку стварања САД какве данас познајемо, односно у моменту њиховог настанка а тиме и недовољног развитка државних институција. Име Алана Пинкертона (Allan Pinkerton 1819-1884) везује се за оснивање првог регистрованог облика приватне безбедносне компаније на свету, када је заједно са својим партнером 1850. године, покренуо „Пинкертон консалтинг и истраге¹²“ која у сличном облику постоји и данас. Алан Пинкертон је био и руководилац војне обавештајне службе за време грађанског рата у Сједињеним Државама, која је касније трансформисана у данашњу америчку тајну службу. Такође, један од значајних пионира ове области био је и Вилијам Бернс (William J. Burns 1860-1932) који је 1909. године основао детективску агенцију са седиштем у Чикагу (која се знатно касније спојила са компанијом

¹¹ Занимљиво је да је монополистички положај који је наметнула Британска источноиндијска компанија у Америци, тадашњој Британској колонији, покренуо низ критичних догађаја који су резултирали „Бостонском чајанком“ и практично покренули амерички рат за независност.

¹² www.securitas.com/pinkerton/en/About-Pinkerton/ приступљено 20.08.2014.

„Пинкертон“). Бернс је обављао дужност директора¹³ Федералног бироа за истраге (ФБИ) у периоду од 1921-1924. године. За предмет овог рада занимљиво је и да је компанија Бринкс (Brinks), која је основана 1859. године, као компанија за заштиту исплата и имовине, данас највећа компанија за транспорт новца и вредности на свету¹⁴.

На основу свега изнетог, може се закључити да је историјска међусобна повезаност приватног и државног сектора безбедности била условљена младим и/или недовољно развијеним безбедносним институцијама јавног сектора. Сведоци смо и данас да у условима постојања неефикасних држава, а посебно на територијама где владе немају реалну контролу и монопол над употребом силе, јављају се паравојне, параполицијске или парабезбедносне формације или групе, које покушавају да успоставе и наметну сопствени систем. „Повећана урбанизација и нарастајући криминал изискивали успостављање првих сталних професионалних полицијских станица (1840), чији су службеници били плаћени да раде безбедносне послове, који су до тада били одговорност грађана¹⁵“. Грађани су тада у многама били самоорганизовани када је у питању заштита њихових насеља и имовине, те су готово увек у периодима ескалације насиља и криминала били самоиницијативно организовани у својеврсне облике милиције, сеоских стража и сл.

Приватна безбедност у Србији, имајући у виду да је тек 1878. године држава стекла и формалну независност од Отоманске империје уз припајање јужних територија, почела је своју делатност скромно и у складу са тренутним друштвеним развојем. Први облик корпоративне безбедности у Србији везује се за функцију заштите пољских усева, винограда и воћњака, који су у пољопривредно развијеној земљи имали значајан утицај. Из тог периода, а у неким крајевима и до данас, задржала се делатност „пољака“, односно

¹³ www.fbi.gov/about-us/history/directors/burns приступљено 20.08.2014.

¹⁴ www.brinks.com/corporate/history.html приступљено 13.10.2014.

¹⁵ Даничић, М. и Стајић, Ј. *Приватна безбједност*, ВШУП, Бања Лука, 2008, стр. 14.

лица које је било ангажовано од стране великог земљопоседника или чешће од стране читавог села, да у време сезоне штити њихове усеве. Данас је посебно у Војводини чест случај да многе општине наручују ту врсту услуга (пољочуварске службе) од компанија за приватно обезбеђење. Када су у питању агенције које су формално-правно уређене у Србији, њихов настанак и развој везује се за период између два светска рата. Прва установа приватне безбедности у Србији, тадашњој Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, основана је у Београду 1922. године под именом „Микатон“, а следе полицијско-детективски биро „Безбедност“ (1924), „Кредит-информ, трговачко-обавештајни инкасо завод (1928), „Безбедност“- Завод за чување безбедности станова и просторија (1934) и друге¹⁶. Разумљиво је да је по принципу слободног тржишта, потреба за таквим врстама безбедносних услуга који органи Унутрашњих послова нису (или нису у траженој мери) пружали грађанима, резултирала успостављањем агенција за приватну безбедност и широким спектром њихових услуга. „Активности првих установа приватне безбедности у Србији су обухватале следеће радње: 1) функција криминалистичких услуга, 2) обавештајно-информативне услуге, 3) корпоративна безбедност, 4) детективска делатност, 5) обезбеђење и заштита објеката и имовине, и то углавном (5.1.) послови физичког обезбеђења и заштита објеката од крађа (зграда, станова, приватних радњи, локала, банака, ствари од вредности), као и (5.2.) против-пожарне заштите наведених објеката од злонамерних паљевина, 6) инкасо услуге, 7) транспорт ствари од вредности, 8) логистика, 9) споредне делатности“¹⁷.

У нашој земљи, након II светског рата и посебно променом друштвено-политичког уређења, уз малобројне изузетке, нестаје приватни облик власништва у пословању. Самим

¹⁶ Талијан, М. „Прве установе приватне безбедности у Србији“, *Зборник радова, Факултет за правне и пословне студије*, Нови Сад, 2008, стр. 46-52

¹⁷ Исто, стр. 47.

променама није престала и потреба за приватним обезбеђењем, већ оно прелази у државно а затим у друштвено власништво. Врло је важно овде направити разлику између делатности, а то је приватно обезбеђење које се као такво пружа економским субјектима, и власништва над агенцијама, предузећима или институцијама које врше те услуге. До тог периода власништво је било приватно, а након тога државно (индустријска милиција) и касније друштвено (друштвена предузећа за физичко обезбеђење). Може се закључити да је и у комунистичком уређењу постојало приватно обезбеђење, само су га вршили органи или предузећа у државном тј. друштвеном власништву. У ФНРЈ (1945-1963), била је успостављена и институција Индустријско-заводске народне милиције која је обављала послове заштите великих економских субјеката. Њен симбол била је црвена звезда уоквирена зупчаником који симболизује процес индустријске производње.

Прилог бр. 1: Значка индустријско-заводске народне милиције

Позивањем на дужност народне милиције, у складу са законом о народној милицији који је важио у периоду од 1946. до 1951. године, индустријско-заводској милицији су правно и фактички дата сва овлашћења у заштити привредних системе, предузећа, завода и установа, и то: легитимисање сумњивих лица, улазак у сваку просторију где се починилац кривичног дела сакрио (унутар и изван предузећа), употреба туђег саобраћајног средства и средстава везе ради хватања одбеглог извршиоца кривичног дела, као и употреба ватреног оружја¹⁸. Занимљиво је да су нека од поменутих овлашћења иста као и овлашћења уређена савременим законом о приватном обезбеђењу¹⁹ у Републици Србији који је ступио на снагу крајем 2013. године.

Будући да је почетком '50-тих година прошлог века донета одлука о укидању Индустријско-заводске милиције долази до проблема правног уређења и дефинисања овлашћења службеника приватног обезбеђења који су им били директни наследници. Како смо претходном могли да закључимо, припадници Индустријско-заводске милиције имали су јасно одређена овлашћења, слична оним који су имали припадници СУП-а у то време. „Празнине у правној регулативи система обезбеђења су се негативно одражавале и на практичну делатност обезбеђења виталних вредности предузећа, што је нарочито било карактеристично за период после 1951. године, када је престала са радом индустријско-заводска милиција ФНРЈ“²⁰. Тек је Закон о приватном обезбеђењу који је ступио на снагу 2013. године (чак 62 године касније) јасно дефинисао опсег овлашћења службеника приватног обезбеђења.

¹⁸ Даничић, М. и Стајић, Љ. *Приватна безбједност*, ВШУП, Бања Лука, 2008.

¹⁹ Закон о приватном обезбеђењу (Службени Гласник бр. 104/13)

²⁰ Даничић, М. и Стајић, Љ. *Приватна безбједност*, ВШУП, Бања Лука, 2008, стр. 89

Корпоративна безбедност се у различитим временским периодима испољавала на различите начине, те је тако и означавана различитим именима и била отелотворена различитим представама јавног мњења о овом појму. Од времена компаније Форд са почетка XX века када су корпоративну безбедност карактерисли акти насилништва, разбијања протеста радника и борбе против синдиката, до данас када се највише пажње поклања заштити пословне тајне, информационих система и третирањем хазардних ризика, служба корпоративне безбедности прешла је дуг пут.

Приватизација сектора безбедности

Да би се на адекватан начин разумео развој сектора приватне безбедности у свету и код нас, треба имати у виду безбедносно окружење у протеклих педесет година и однос снага на глобалном нивоу. Наиме, почетком хладног рата и готово целим његовима трајањем, биполарни однос снага у свету одржавао се на основу обостраних припрема за сукоб широког интезитета. Оба супростављена блока су се (надајући се да неће доћи до нуклеарног рата и уништења планете Земље) припремали за сукоб улагајући у технологију, људство и опрему што је довело до тзв. „трке у наоружању“. Огромна финансијска средства издвајана су из буџета за системе одбране на обе стране. Након пада Берлинског зида долази до промене безбедносне стратегије и војне доктрине (због нестанка претње о III светском рату и светске катаклизме), што за директну последицу има смањење броја борбеног, а посебно не борбеног војно/безбедносног персонала. Оваква пракса створила је значајну могућност за развој приватног сектора безбедности,

превасходно у западним државама са стабилним демократским уређењем²¹, а затим и у државама у транзицији. Тиме је значајно убрзан процес приватизације сектора безбедности, будући да је вишак припадника оружаних снага своје знање и искуство из области безбедности валоризовао управо у приватним компанијама²². За предмет овог рада важно је нагласити да се у том периоду радило о огромном броју потенцијалних кандидата за посао из области безбедности, што је деловало као катализатор наглог развоја сектора приватне безбедности у свету.

Поред сада већ велике понуде стручне радне снаге на тржишту долази и до промене државних политика у вези са набавком тј. аутсоровањем (енг. Outsource – процес ангажовања екстерних капацитета за сопствене потребе) услуга из области безбедности. „У вези са сектором приватне безбедности уочена је промена у погледу владине оријентације, која сада подразумева проналажење алтернативних начина, као што је приватизација за пружање владиних услуга (сервиса), што представља велику шансу за развој и унапређење сектора приватне безбедности“²³. Будући да је оваква одлука превасходно политичког карактера, повод за њено доношење је двојаке природе. Са једне стране упошљавање великог броја бивших припадника оружаних снага у легалним компанијама делимично гарантује да њихове услуге неће ангажовати организоване криминалне групе, а са друге стране, приватни сектор безбедности се показао као јефтинији (коначно исплатљивији) у односу на јавни сектор безбедности. Распадом Совјетског Савеза и целог Варшавског пакта, у Југославији такође долази до значајних

²¹ Посебно у државама са ефикасним и демократским системом контроле оружаних снага, служби безбедности, а тиме и наравно приватних безбедносних компанија

²² Петровић, П. „Приватизација безбедности у Србији“, *Безбедност западног Балкана*, бр. 4, ЦЦВО, Београд, 2007, стр. 13-21

²³ Murray, T. and McKim, E. “Policija i sektor privatne bezbednosti: Šta donosi dubučnost“, *časopis Bezbednost* 4/03, Beograd, 2003, стр 635.

друштвено политичких промена, што резултира грађанским ратом током '90-тих година XX века. У тим условима држава није била у стању да ефикасно одговори на све веће безбедносне захтеве. Разлози за овакву тврдњу су вишеструки али се свODE на проблеме неефикасности државе, повећаних трошкова и нееластичности јавног сектора да одговори на промене у безбедносном окружењу. Управо због комплексности захтева који подразумевају флексибилну структуру, уску специјализованост и прилагодљивост захтевима тржишта, у тренутку када држава не успева да ефикасно одговори на новонасталу комплексну безбедносну ситуацију, приватни сектор безбедности на принципима слободног тржишта поновно ствара нове приватне компаније за обезбеђење у Србији.

Економски чиниоци

Поред наведених друштвено-политичких односа који су на својствен начин условили и утицали на развој сектора приватне безбедности, а посебно на процес приватизације безбедности, значајну конотацију остварују и економски фактори. Економски фактори су подједнако утицали на економске субјекте (компаније) као и на саме државне институције. У земљама западне демократије, у циљу успостављања што ефикаснијег и јефтинијег државног апарата, многе државе покушавају да смање запосленост у јавном сектору и на тај начин директно промовишу рад приватног сектора безбедности. Тако се несумњиво смањују издаци пореских обвезника, док са друге стране, корисницима (компанијама) којима је потребна додатна заштита која је изнад нивоа основне безбедности коју држава пружа свим њеним грађанима, упућена је на приватни сектор безбедности. „У намери да смање трошкове одржавања и заштите јавног реда и сигурности, владе су вољне да

подрже већу запосленост у приватном сектору безбедности и дозволе чак ниже стандарде услуга, пре него да наставе да подржавају на постојећем нивоу ресурсе оваплоћене у врло скупим полицијским снагама²⁴. Када се има у виду тржишни принцип приватне тј. корпоративне безбедности, намеће се закључак да иако поједине ПБК на тржишту настоје да професионализују делатност, остваре високе стандарде услуга и ангажују стручно и добро плаћено особље, у јавним набавкама услуга обезбеђења предност има најјефтинија понуда. Иронија је да компаније које се придржавају високих стандарда, са добро увежбаним и обученим персоналом, могу изгубити битку са нелојалном конкуренцијом – наводе Мареј и Мек Ким²⁵. Показатељи на домаћем тржишту услуга из области приватне безбедности показују тенденцију повећане потражњу за најјефтинијим (а притом често и најнеквалитетнијим) решењима.

Са аспекта компаније, увиђа се јасна потреба за увођењем засебне пословне функције која ће се бавити сектором безбедности. Однос између трошкова саме функције и спречавања губитака који се као последица рада корпоративне безбедности остварује је позитиван. Такође, одређене области којима се бави корпоративна безбедност, као што је безбедност и здравље на раду и заштита животне средине имају исувише важну друштвено-правну улогу, тако да је сам однос финансијске исплативости често мање важан. Оправданост функције корпоративне безбедности, делатност службе усклађености са прописима и пословање друштвено одговорних компаније, биће елаборирано у даљем делу рада.

Постоје значајни економски чиниоци који условљавају избор сектора корпоративне безбедности о додатном ангажовању услуга приватне безбедности које су доступне на

²⁴ Исто, стр 636.

²⁵ Исто

тржишту, а остварују се ангажовањем екстерних капацитета у сопствене сврхе. Разлог за овакву одлуку базира се на вишебројним карактеристикама услуга које говоре у прилог „аутсорсинга“. Код оваквог вида пословања, компанија задржава фокус на основну делатност и базира се искључиво на оно у чему је њена основна компаративна предност, док остале пропратне пословне активности (које су притом неопходне) изнајмљује на слободном тржишту²⁶. Овакве несуфистициране услуге су на тржишту често повољније него у случају када компанија одлучи да само успоставља сопствену делатност из разлога уске специјализације и смањења трошкова. На тај начин смањује се укупан број запослених, па се самим тим и смањује број „режијских“ запослених, најчешће из кадровске и финансијске службе, чији је посао да обрађују податке или директно раде са запосленима на њиховим обукама и сл. Даљи повољни разлози за екстерно ангажовање су повећање квалитета ангажовањем професионалних подизвођача, где су уговорним одредбама гарантована својства робе или услуга. На тај начин се од извођача може увек захтевати уједначен квалитет. Такође, компанија је у могућности избора најбољег (најквалитетнијег) понуђача, затим најповољнијег, најбржег и сл. а све на принципима слободног тржишта. Преузимањем одређених задатак од стране екстерно ангажоване компаније, долази до смањења ризика из делатности и његово преузимање од стране подизвођача. Наравно, важно је напоменути да овакав концепт може имати и негативне консеквенце, пре свега у проблему „одлива информација“ и потенцијалних злоупотреба у виду индустријске шпијунаже. Такође, уколико су одређене заштитне функције директно у власништву компаније, остварује се значајно чвршћа контрола, директнија

²⁶ На пример: компанија у својој организационој структури има успостављено маркетинг одељење које се бави пословима у својој надлежности, али за потребе оглашавања или израду рекламног материјала користи специјализовану агенцију. На истом принципу, корпоративна безбедност се бави различитим питањима из области безбедности компаније и пословања, али за физичко или техничко обезбеђење изнајмљује професионалне агенције.

комуникација и боље разумевање самих пословних процеса компаније која води повећању општег нивоа квалитета услуга.

Неефикасности државног сектора безбедности

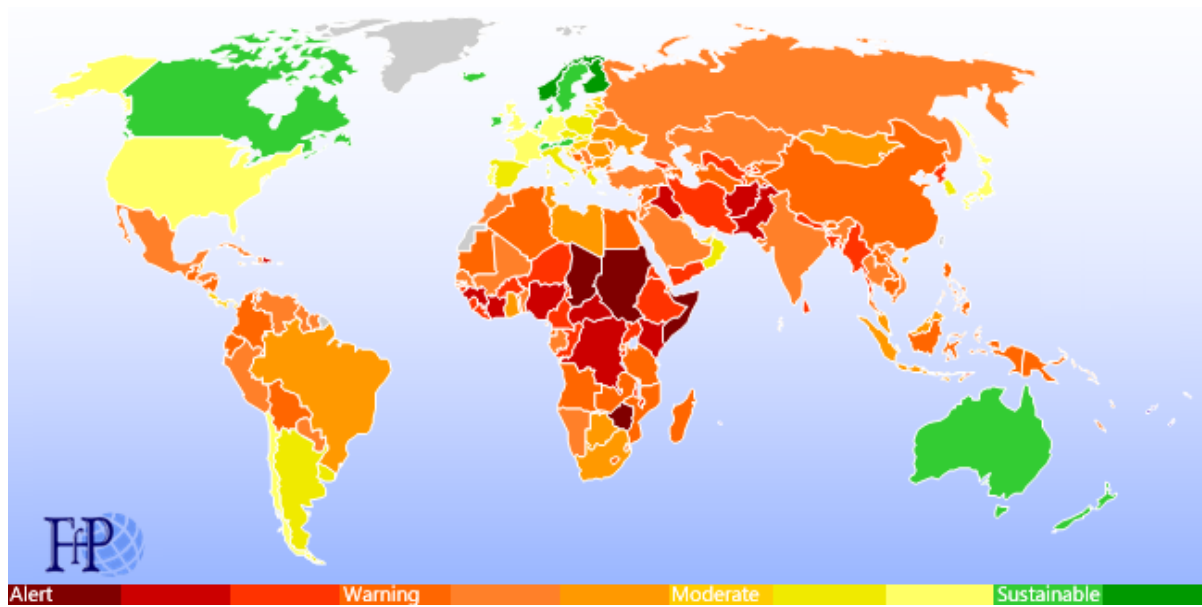
Као што је у претходном делу рада истакнуто, до актуелизације приватног сектора безбедности долази и услед неефикасности државног тј. јавног сектора безбедности. Посебно у временима великих политичко-друштвених промена и изазова, стварају се услови за развитак другачијих облика заштите него што је до тада било уобичајно. Тако стање на тржишту безбедносних услуга наступило је и у нашој земљи почетком '90-тих година прошлог века. Тржиште приватне безбедности, у виду махом агенција за физичко-техничко обезбеђење, први пут се појавило у Србији почетком деведесетих година прошлог века услед нараслих захтева за заштитом приватне својине, а у околностима неефикасности државних безбедносних „провајдера“²⁷. Стварање приватног сектора безбедности, промена политичког уређења и безбедносног окружења, били су међусобно условљени. Важно је напоменути да неефикасност државног сектора безбедности проистиче из стања неефикасне/неуспешне државе. Ту се свакако не намеће став да су неефикасне државе аутоматски и неуспешне, али је веза између та два појма у овом случају честа. Такође, важно је правити разлику између земаља које се тренутно налазе у безбедносним изазовима, сукобима ниског интензитета или у ратном стању, у односу на државе које дужи временски период не успевају да се изборе са елементарним проблемима. У неуспешним државама подразумева се, пре свега, одсуство безбедности,

²⁷ SALW and Private Security Companies in South Eastern Europe: A Cause or Effect of Insecurity, SEESAC UNDP, Beograd, 2005.

владавине права, поштовања људских права, здравственог система, економских предуслова опстанка и слично. Карактеришу га услови у којима не функционише државни систем са својим основним чиниоцима, те не постоје регулативне функције органа власти у друштву. Када не постоји владавина закона и ефикасна власт са својим безбедносним апаратом која ће осигурати спровођење закона, тада влада „закон јачег“. Живот људи унутар уређених држава обележен је свесним одрицањем грађана дела своје личне слободe зарад мира и владавине закона који је једнак за све, док је живот људи изван уређених држава обележен Хобсовом синтагмом „човек је човеку вук“ која говори о односима међу људима који су подстакнути егоистичким осећањима која нису каналисана законима или хуманистичким вредностима²⁸. Поред потпуног одсуства или постојања неефикасног безбедносног апарата, карактеристично је и пропадање економских институција и субјеката, што у директној корелацији има и функционисање система корпоративне безбедности. „За те државе су обично карактеристични постојање озбиљних финансијских и економских поремећаја, неједнака расподела добара, смањење државних прихода, постојање високе стопе незапослености, постојање неефикасне јавне администрације, ограничавање политичких слобода, постојање високог нивоа корупције и клијентизма, непостојање ефикасног и независног судства, системско искључивање одређених група из процеса доношења одлука, ограничавање политичких слобода и постојање изборних превара“²⁹. Другим речима, живот и пословање у таквим срединама нису организовани унутар система који ће обезбедити потребну безбедност и правно уређење, путем којих се становницима омогућава да уживају своја грађанска права, а компанијама гарантује минимум стабилних услова неопходних за пословање.

²⁸ Хобс, Т. *Левијатан*, Култура, Београд 1961.

²⁹ Петровић, П. „Приватизација безбедности у Србији“, *Безбедност западног Балкана*, бр. 4, ЦЦВО, Београд, 2007, стр. 13-21

Прилог бр. 2: Индекс неуспешних држава³⁰

Као што се из прилога може закључити, становници свега неколико земаља на свету уживају значајан степен друштвеног благостања што наравно подразумева и висок степен опште безбедности. Такође, на мапи су означене поједине државе и региони у којима се сусрећемо са пара-безбедносним структурама различитог типа, као што је милитантна група Ал Шабаб која је активна у Сомалији и региону; ради се о терористичкој организацији, чија је организациона структура слична милицији и има тенденцију наметања и успостављања сопственог безбедносног апарата на територији коју контролише. О овом проблему Бузан такође износи тврдњу да се у случају када се држава не прожима кроз друштво, аутоматски покрећу друштвени механизми за остваривање безбедносних потреба. „У државама где су владајућа структура и влада слабе, а држава се не прожима кроз друштво, пре-државне (пара државне) друштвене структуре као што су породице, кланови, племена и религиозне организације такође играју одлучујућу улогу у

³⁰ <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2010> приступљено 03.05.2012.

односима индивидуалних безбедносних потреба³¹. Будући да се потребе за сигурношћу налазе на самом врху лествице хијерарије потреба, овако важна област људског живота не може никада бити изостављена из групе редовних социјалних активности. Такође, повећава се значај који ова активност поприма, посебно када се недвосмислено истиче потреба појединих милитантних организација, али и друштвених група, да на тај начин наметну своју доминацију. На примеру поменуте групе Ал Шабаб може се уочити веза између политичке конотације њихових активности и чисто криминалне активности у циљу прикупљања финансијских средстава (те активности се односе на отмице теретних бродова у Аденском заливу ради наплате откупа или систематског лова на слонове ради продаје слоноваче).

У другим крајевима света и под другачијим друштвено-безбедносним условима функционишу различите организације који под делокругом заштите, спроводе илегалне активности различитог спектра. Будући да они који пружају овакве услуге представљају алтернативу државним органима, често долазе из света криминала и приликом обављања својих послова користе насиље и примењују га по својој вољи, те на тај начин, и поред тога што ефикасно пружају услуге својим клијентима, утичу на смањење ниво безбедности у земљи³². Јасно се увиђа да се безбедност може остварити и деловањем паралелних система који су често у супротности са државним (легитимним) апаратом силе, будући да у појединим околностима преузимају заштитну функцију на себи својствен начин. Војин Димитријевић наводи да не треба да се заборави да се лична безбедност може колективно остваривати и у мањим групама. „Разлози за то су у

³¹Buzan, B. *Individual Security and National Security, People, States and Fear*, drugo izdanje, str. 52, London, New York, 1991.

³² Петровић, П. „Приватизација безбедности у Србији“, *Безбедност западног Балкана*, бр. 4, ЦЦВО, Београд, 2007.

савременом свету различити, почев од неразвијености државног апарата, његове неспособности да пружи заштиту, па до чињенице да је одређена група у сукобу с владом или се састоји од грађана нижег реда, мањине или отпадника које држава и не жели да штити већ их штавише прогања³³. Готово увек када се ради о паралелиним безбедносним структурама, сила која се неминовно јавља у оваквим околностима бива злоупотребљена. Сведоци смо да се државни апарат силе, који је ограничен безбројним правним актима, од Устава па до самих правилника и упустава за употребу средстава принуде, тежи отргнути контроли и злоупотребити дата овлашћења. Примери расно-мотивисаног насиља у Сједињеним Државама који су својевремено изнедрили организацију Црни Пантери, или недавни протести Афроамериканца због претеране употребе силе од стране полиција неколико Савезних Држава (када су црни тинејџери изгубили животе услед критичних догађаја), могу да покрену процес самоорганизовања безбедносних пара-државних система на локалном нивоу, па макар то били и мали градски квартави или чак улице. Такве прогоњене и обесправљене групе, као што су нпр. Афроамериканци у неким деловима САД, приближавају им се у том погледу, уздајући се само у себе, своје организације и оружје, и одбијају сарадњу с државним органима, сматра Димитријевић. Њихова сумњичавост налази основа у уверењу да је држава неспособна и невољна да им гарантује безбедност на дугу стазу³⁴; у том погледу сличност између подземља и обесправљених група није случајна с обзиром да су многа стара и позната удружења криминалаца наставак и дегенерација (махом сељачких) организација створених ради заштите од угњетачке (најчешће туђинске) власти и да стога још увек почивају на етичким

³³ Димитријевић, В. „Безбедност и политичка заједница“, *Појам безбедности у међународним односима*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1973, стр. 7-38

³⁴ Видети шире у: Станчетић, В. „Управљање регионалним идентитетима и стабилност државе“, *Савремена политика и управљање*, 2013, стр. 31-43

правилима побуњеника³⁵. На примеру Италије, где је заступљен веома висок проценат коришћења „мафијашких услуга заштите“ имовине (углавном локала), увиђамо да је такав облик парабезбедносних институција заправо друштвено прихватљив или барем у великој мери толерисан. „Процењује се да у граду Палерму, преко 80% привредника плаћа мафији за услуге заштите одређени месечни износ, познат као „пизо“ (пиззо)³⁶. По истом извору, организоване криминалне групе у Италији на име „новца за заштиту“ дневно сакупе око 80 милиона евра само од власника продавница. Разлози за такву ситуацију су бројни, почев од тога да су италијанске организоване криминалне групе настале на основама традиционалних организација пост-феудалног типа, какве су до почетка XX века постојале на Сицилији, али и чињенице да је „мафија“ веома ефикасна у заштити свих оних који плаћају *пизо*. Такође треба имати на уму да највећи број привредника који плаћа месечни данак, то чини превасходно како би избегао даље проблеме са криминалцима, спремним да казне оне који одбију сарадњу. То свакако имплицира на претходно поменуту злоупотребу силе у процесу пружања безбедносних услуга, уколико се оне тако могу назвати.

Кинеске организоване криминалне групе, познате као Тријаде, једне су од најбројнијих у свету са око 100.000 чланова и значајно већим бројем помагача. Присутне су на свим континентима, будући да се везују за бројну кинеску дијаспору. Претпоставља се да су настале у XVIII веку у време отпора Кинеза верних династији Минг против окупације манџуријске династије Квинг³⁷. Модерне тријаде су најмање насилна организација у поређењу са осталим, светски познатим, организованим криминалним групама, а изнуђивање односно рекет за заштиту им је један од основних извора прихода који се

³⁵ Исто

³⁶ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7976554.stm>, преузето 20.08.2014.

³⁷ Пантелић, Ж. „Удружени злочиначки подухват“, *Недељник*, Београд, број 103, јануар 2014.

процењује на 50 милијарди евра годишње³⁸. Зарад јасне научне дистинкције, треба правити разлику између рекета као средства изнуде и рекета који се такође у мањој или већој мери изнуђује али за који „клијенти“ добијају одређену врсту заштите. Без обзира на „заштитну функцију“ ових група, држава покушава да сузбије такве појаве из разлога подривања сопственог, неприкосновеног ауторитета и права над употребом силе. Овакав став је посве логичан, како са правног аспекта, тако и са политичког и безбедносног аспекта.

Србија није држава у којој постоје ткз. традиционалне организоване криминалне групе, будући да се настанак организованог криминала на овим просторима везује за почетак '90-тих година XX века. Из тог разлога се не може са историјског аспекта говорити о настанку организованих криминалних група, па ни настанку рекета за заштиту, односно новца за заштиту који локално становништво исплаћује криминалним организацијама у замену за обезбеђење и заштиту. На политичко-безбедносној ситуацију у Србији у том периоду највише утиче распад СФРЈ и грађански рат који је у различитим облицима и на различитим територијама трајао читаву деценију. Очигледну импликацију ратних сукоба на све сфере друштвеног живота не треба даље објашњавати будући да рат није са собом донео само ратна страдања у физичком и материјалном смислу, већ и нестанак државног система који је релативно ефикасно функционисао пола века. Економске санкције међународне заједнице у колизији са допунским финансијским издацима за ратна дејства, проузроковала су једну од најозбиљнијих финансијских криза у Србији икада. У ситуацији када је државни безбедносни апарат махом оријентисан на претњу друге врсте, Савезне институције престале да постоје а Републичке у значајној мери ослабљене распадом државе, као и услед поменуте финансијске кризе и инфлацијом обезвређених плата у

³⁸Исто

јавном сектору, целокупни систем националне безбедности слаби и постаје мање ефикасан. Тада се, по принципу спојених судова, неминовно јављају криминалне групе које користе ситуацију ради стицања незаконите имовинске користи. „У таквој ситуацији дошло је до ерозије функционисања полиције, тужилаштва и судства и до јачања функција криминалних синдиката, који су почели да преузимају неке параконтролне друштвене функције“³⁹. Овде је важно истаћи и да су се поједина лица из криминогених средина, која су била коришћена од стране тадашње Службе државне безбедности (СДБ) за одређене задатаке (махом у иностранству), на неки начин „отргли контроли“ и вративши се у земљу почели са организовањем криминалних група. Замисао да се криминалци користе за махом „прљаве послове“ која је Служба обављала у иностранству (а за узврат тим лицима давала заштиту од правосудног гоњења у земљи) на крају се имплицирао велики безбедносни проблем који је претио да пољуља саме темеље националне безбедности у нашој земљи.

2.2. Дефинисање корпоративне безбедности

Корпоративна безбедност је пословна функција унутар организационе структуре великих пословних система, успостављена са циљем заштите виталних вредности, односно, лица, имовине и пословања предузећа, од различитих облика угрожавања. Допринос који корпоративна безбедности остварује својим деловањем је вишеструка; превасходно корпоративна безбедност, као што је наведено, служи како би заштитила основне виталне

³⁹Фатић, А. „Организовани криминал у најизраженијим појавним облицима у Србији“, *Центар за студије безбедности*, Београд, 2002, према: Петровић, П. „Приватизација безбедности у Србији, *Безбедност западног Балкана*, бр. 4, ЦЦВО, Београд, 2007.

вредности економско-привредних субјеката. Будући да је примарни задатак, а самим тим и допринос, заштита запослених, имовине компаније и континуитета пословања, свакако да је секундарни допринос повећање степена безбедности у окружењу у коме компанија послује. Оправданост овакве тврдње проналази се у чињеници да се, попут ризика који се „преливају“ односно преносе са једних на друге субјекте, и сама безбедност трансферише са једне компаније на другу и тиме на целокупну друштвену заједницу⁴⁰.

Термин „корпоративна безбедност“ препознатљив је као појам који означава заштиту економских субјеката, а посебно великих компанија/корпорација. Са друге стране, КБ поред функција заштите, обухвата и кризни менаџмент и анализу ризика у циљу неутралисања претњи, смањења последица њиховог испољавања и обезбеђења континуитета пословања. Националну безбедност, тј. сигурност и заштиту државе и друштва и обезбеђење њихових виталних интереса, у теорији се остварује кроз деловање свих чиниоца националне безбедности у складу са њиховим ингеренцијама (задацима и овлашћењима) као и способностима. На тај начин корпоративна безбедност представља пословну функцију компаније на заштити сопствених вредности, али посредно и делатност заштите националних интереса кроз интегрисани систем националне безбедности.

⁴⁰ Примера ради, у складу са тада најмодернијим прописима из области безбедности на раду у компанији *US Steel* Смедерево, када је полиција улазила у круг фабрике по посебно утврђеној процедури, службеници МУП-а су морали да уместо својих службених капа, носе заштитне шлемове и да се придржавају прописаног ограничења брзине у кругу фабрике. Такав високо ниво заштитних стандарда је постао уобичајан па су и локалне компаније које су пословале у том окружењу, почеле да примењују неке од тих прописа (које у то време нису биле обавезне законом)

2.2.1. Различита схватања појма безбедности

Безбедност је комплексан, вишезначан и често политички условљен термин. Ради научне дистинкције појма безбедности, а за предмет овог рада, покушаћемо да укажемо на различита схватања појма, проблем подела, комплексност области, деловања и изучавања. Безбедност се може посматрати са географског аспекта (глобална, међународна, регионална или национална), као индивидуална и друштвена потреба, као стање, систем или функција. У наставку рада, позабавићемо се етимологијом речи која указује на сам основ појма безбедности и покушати да, упоредним приступом, анализирајући дефиниције већег броја еминентних аутора из земље и иностранства, појаснимо значење самог термина.

Са географског аспекта проматрања проблема, истиче се јасна територијална условљеност појма безбедност, и то најчешће у политичкој конотацији. Тако разликујемо појмове и термине као што су:

- глобална безбедност,
- међународна безбедност,
- регионална безбедност и
- национална безбедност.

Глобана безбедност се може посматрати искључиво са становишта глобалне светске безбедносне ситуације, односно кроз институционализоване и ванинституционализоване механизме који утичу на глобалну безбедносно-политичку ситуацију. Изазови глобалне безбедности манифестују се превасходно кроз призму III светског рата или (што је данас честа појава) оружаних сукоба ниског интензитета на геостратешки важним подручјима.

Будући да су завршетком хладног рата престале трка у наоружању и сталне тензије коју су изазивале две највеће (нуклеарне) силе, однос између Сједињених Држава и НАТО с'једне, и Русије и њених азијских савезника Кине и Индије, са друге стране, данас карактеришу подједнако сложени безбедносни изазови. Будући да лидери ових земаља и организација добро разумеју безбедносно-политичке прилике данас, иако у дубоком сукобу (тренутно у Украјини), сарадња на овом плану се намеће као императив у циљу очувања светског мира. „Глобална безбедност је безбедност човечанства од све деструктивнијих изазова, ризика и претњи планетарних димензија којима су непрекидно изложени, а који се могу превазићи само конструктивном сарадњом држава које ће националне интересе подредити човечанским-планетарним“⁴¹. С'тога се и рад међународних организација за безбедност, попут Савета безбедности УН, ОЕБС-а и других, са правом увек декларише као веома важан, али и увек у сенци политичких интереса.

Безбедносне импликације са глобалног на регионални и национални ниво су очигледне. Безбедност се односи на друштво – државу у целини, тј. националну, односно унутрашњу и спољну безбедност, а исто тако и на међународну заједницу у ком случају се говори о међународној, односно светској безбедности⁴². Поред самих безбедносних изазова, намеће се и проблем комплементарних изазова који су у директној вези са нивоом безбедности у свету. Посебно треба имати у виду да су различити темељи безбедносних политика развијених земаља на свету окренуте ка очувању појединих кључних вредности друштва, које ваља заштити по сваку цену, будући да се на такав начин штити и начин живота тих друштвених заједница. Намеће се питање да ли проблеми као што су сиромаштво, заразне болести и уништење животне средине стварно представљају претње миру; да ли су то

⁴¹Мијалковић, С. *Национална безбедност*, Полицијско-криминлошка академија, Београд, 2009, стр. 101.

⁴²Гризолд, А. *Расподија националне варности*, ФДВ, Љубљана, 1992.

повреде мира или пак акти агресије и да ли су у стању да као такве покрену одговарајуће механизме за употребу силе од стране Савета безбедности⁴³. Сведоци смо да је након драстичних терористичких аката у САД, 11. септембра 2001, или терористичког напада у Москви у позоришту Дубравка, светска заједница била једногласна и одлучна да се покрену механизми употребе силе, што је за директну последицу имало међународну (америчку) кампању у Авганистану или проширење руске војне кампање у рејону северног Кавказа. Намеће се закључак да се данас све више апострофира значај, а посебно цивилизацијска обавеза људског рода да преживи, и са тим у вези блиске циљеве који се тичу здраве животне средине тј. места где ће људи живети, затим, одсуство било каквог драстичног насиља према људима, окрутно и понижавајуће понашање, поштовање култолошких разлика међу друштвеним заједницама, поштовање грађанских права, и на послетку, одговорност особа које су одређене да се у име народа доносе важне одлуке које се тичу безбедносне политике. Браун описује глобалне интересе следећим редоследом:

- „Опстанак људске врсте: очевидно да је без много разматрања ово интерес и услов остварења свих других интереса и вредности,
- Смањење убијања и елиминације других крајње бруталних начина поступања са људима,
- Постојање услова за здрав живот свих људи који може да буде узрок за избијање најразличитијих насилних друштвених сукоба, који у зависности од обима и околности у којима избијају, могу да представљају и озбиљне националне, међународне и глобалне безбедносне претње,

⁴³ Дулић, Д. „Нови концепт безбедности и глобално лидерство“, *Зборник радова Факултета безбедности*, Београд, 2007, стр. 25.

- Поштовање минимума грађанских, политичких, економских и културних права,
- Поштовање права народа и многобројних етничких група на културну различитост, различите начине живота и посебне видове друштвене организације чије је угрожавање значајан безбедносни ризик,
- Одговоран однос према животној средини који представља интерес свих људи и народа,
- Уранчунљиво понашање свих држава, институција и др. који треба да буду одговорни према онима на чију безбедност и добробит утичу⁴⁴.

Из овако комплексног објашњења термина глобалне безбедности, може се закључити и вишезначност самог појма безбедности. На сличан начин проблем види и чувени немачки канцелар и добитник Нобелове награде за мир Вили Брандит (Willy Brandt). Он у извештају *Север-Југ*, наводи: „наш извештај се темељи на ономе што се чини да је најједноставнији заједнички интерес: људски род жели да преживи, могло би се додати, да има моралну обавезу да преживи. Ово не само да доводи до традиционалних питања рата и мира, већ и начина како да се превазиђе глад у свету, велике беде и алармантне разлике у животним условима богатих и сиромашних⁴⁵. Чињеница је да се глобална безбедност не односи искључиво на краткорочне безбедносне проблеме, па макар се они односили и на ратне сукобе мањег или већег интензитета. У фокусу су институционална и неинституционална питања која су од велике важности како би се на дужи рок спречио потенцијални сукоб. Из тих разлога се потенцира значај недостатака основних животних

⁴⁴ Brown, S. *World Security and Change Dimensions of Security*, према: Симић, Д. *Наука о безбедности*, Београд, 2002, стр. 50.

⁴⁵ „Независна комисија за питања међународног развоја“, *извештај Север-Југ: Програм за опстанак*, Кембриџ, МИТ Прес, 1980, стр. 13.

намирница, јаз између богатих и сиромашних и културолошке разлике између друштвених и религиозних група и друго.

Такође један од светски познатих политичара, некадашњи премијер Шведске у два мандата Улоф Палме (Olof Palme), у извештају *Заједничка безбедност*, наводи: „Заједничка безбедност захтева да људи живе у достојанству и миру, да имају довољно хране и да могу да нађу посао и живе у свету без сиромаштва и беде“⁴⁶. Јасно се увиђа значај да људи живе у миру, али се „провлачи нит“ која се појављује у изјавама претходно цитираних истакнутих политичара, а то је одсуство глади, болести, незапослености и други социјални елементи који су гаранти очувања мира и спречавања социјалних тензија. Један од разлога оваквих ставова може се пронаћи и у чињеници да су обојца, Брандит и Палме, били лидери социјал-демократских партија у својим земљама, као и да је тада у Западној Немачкој а посебно у Скандинавији јачала идеја социјал-демократије. На основу свега изнетог, може се закључити да глобална безбедности значи безбедност људи тј. њихове физичке сигурности, односно напори да се са глобалног становишта осигура њихово (економско) благостање, као и заштита њихових друштвених, културолошких и људских права и слобода, који ће на дужи рок обезбедити мир и просперитет друштва и целокупне људске заједнице на глобалном нивоу. Поред глобалне безбедности, са географског становишта како је то претходно напоменуто, разликујемо још и међународну, регионалну и националну безбедност, али ћемо имајући у виду предмет овог рада, даље анализирати појам националне безбедности. Важно је истаћи да се под термином националне безбедности најчешће подразумевају следеће категорије:

- безбедност државе,

⁴⁶ „Независна комисија за разоружање и безбедносна питања“, *извештај Заједничка безбедност: План за опстанак*, Њујорк, 1982, стр. 172.

- безбедност грађана и
- економска безбедност.

Безбедност државе се односи на заштиту и очување територије, институција, Устава, и политичко-економску независности државе. Безбедност грађана представља индивидуалну безбедности сваког грађана са аспекта појединца или друштвених група, дакле тиче се безбедности физичких лица. Економска безбедност односи се на безбедност економских субјеката, тј. безбедност правних лица, кроз енергетску безбедност, заштиту критичне инфраструктуре и обезбеђења несметаног снабдевања енергентима. Корпоративна безбедност на тај начин, као функција заштите лица, имовине и пословања економских субјеката, у складу са својим делокругом рада, утиче и на повећање општег нивоа националне безбедности у једној држави. Носиоци функција у систему националне безбедности, по основу својине су:

- државни носиоци заштитних функција, тј. јавна безбедност, и
- приватни носиоци заштитних функција, тј. приватна безбедност.

Под државне носиоце заштитних функција могу се побројати: војска, полиција, правосудни органи, обавештајне службе, специјализоване агенција, институције и други. Приватни носиоци заштитних функција представљају комплетну индустрију приватне безбедности, међу које се убрајају приватне безбедносне компаније, приватне војне компаније и приватни истражитељи. У наредном поглављу дисертације биће детаљније објашњен однос између приватне и јавне безбедности.

Безбедност је потреба

Безбедност је једна од базичних људских потреба. Међутим, чињеница да нам је безбедност свима егзистенцијално потребна, не дефинише је само по себи, у довољној мери. Задовољење безбедносних потреба подразумева њихово развијање, осавремењавање сагласно демократизацији друштва и неопходности заштите основних права и слобода грађана⁴⁷. Услед промена атрибута угрожавајућих фактора, мења се и начин задовољења безбедносних потреба, али саме безбедносне потребе (као што је заштита живота, здравља или имовине) остају исте. Абрахам Маслов својом теоријом *хијерархије потреба*, разликује пет нивоа задовољења људских потреба уз јасан редослед њиховог ангажовања. Наиме, он је дефинисао хијерархијску лествицу потреба и то: физиолошке потребе (храна, вода, ваздух, продужење врсте), потребе за сигурношћу (безбедност живота, сигурност породице, здравља, имовине, сигурност посла, ресурса), потребе за припадношћу (пријатељство, породица, интимност), потреба за уважавањем (самопоштовање, успех, признање туђих и својих успеха), потреба за самоостварењем (морал, креативност, спонтаност, решавање проблема, мањак предрасуда, прихватање чињеница)⁴⁸. Суштина Масловљевог учења је да се основне људске потребе (са нижих нивоа) морају претходно задовољити како би се јавила потреба за афирмацијом потреба са виших нивоа, односно да човек прво мора да задовољи основне потребе за храном и физичком сигурношћу, како би се у њему јавио мотив за потребама као што су самопоштовање, интимност или мањак предрасуда. Чињеница да је потреба за безбедношћу једна од базичних потреба, сврстава је у есенцијално важне вредности, тј. оне вредности које треба заштити по сваку цену.

⁴⁷ Бајагић, М. *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 16.

⁴⁸ <http://www.maslow.org/> приступљено 28.04.2012.

Треба напоменути да се потреба за безбедношћу заснива на тежњи ка предвидљивости, извесности у погледу судбине најважнијих добара и вредности којима личност и ужа или шира заједница располажу или им стреме⁴⁹. Другим речима, нашом тежњом за безбедношћу покушавамо да предвидимо и учинимо јасним претње које угрожавају наше виталне вредности, имајући у виду да се човек као људско биће увек плаши непознатог. Уколико недовољно јасну претњу учинимо транспарентном, без обзира на њену озбиљност, страх ће бити мањи, а тиме и сопствени осећај безбедности већи. Према Димитријевићу то је потреба да се смањи извесност и штетност појединих ризика који угрожавају битне вредности појединца, заједнице и државе. Већи број домаћих и страних аутора, покушао је да разјасни појам безбедности. Тако Бошковић наводи да је безбедност вишезначан појам који у основи обухвата⁵⁰:

1. Систем и организацију државних органа и других институција заштите у друштву,
2. Скуп мера и активности на заштити основних људских права и слобода, интегритета и суверенитета земље те јавног поретка,
3. Стање сигурности и заштићености основних вредности у друштву.

Стога појам *безбедност* препознајемо и одређујемо као систем, функцију и стање.

Систем безбедности

Безбедност је често представљена као систем, односно скуп међусобно повезаних безбедносних елемената организованих у једну целину и са одређеним циљем. Сваки

⁴⁹ Димитријевић, В. „Безбедност и политичка заједница“, *Реформа сектора безбедности-зборник радова*, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2003.

⁵⁰ Бошковић, М. *Криминолошки лексикон*, Матица српска и Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 1998.

елемент мора бити у корелацији са другим или свим осталим елементима система и као такав мора деловати у оквирима своје надлежности. Већ је поменуто да се безбедносни систем успоставља на основу задатих циљева. Према Савићу, циљеви система могу бити различити у односу на њихов значај, временску одредницу, просторну оријентацију и друго. „Осим општег циља система безбедности државе обухвата скуп примарних и секундарних, трајних и привремених, унутрашњих и спољних, краткорочних и дугорочних циљева“⁵¹.

Систем безбедности се може посматрати и као део ширег државног система; тада се говори о систему безбедности као подсистему државног система. Будући да се свака Влада, углавном састоји од десетине Министарстава, поред примарних носиоца заштитних функција, као што су Министарство унутрашњих послова и Министарство одбране, обухвата и друге ресоре који директно или индиректно обављају послове из области безбедности. То су Министарство иностраних послова, правосуђа и други, као и специјализоване обавештајно-безбедносне агенције, Скупштински одбор за безбедност, Одбор за контролу рада безбедносних служби, тела за координацију рада безбедносних служби и сл. У циљу испуњења своје заштитне функције, држава путем правних норми и на основу Уставу и закона утврђених механизма (делатности), изграђује целовит систем националне безбедности, те се безбедност схвата као систем, чијим се функционисањем задовољавају безбедносне потребе и остварују безбедносни интереси друштвене заједнице⁵². Закључује се да је сам појам безбедности комплексан, а да је далеко сложенији систем безбедности једне државе, у који су поред поменутих елемената система укључени и остали, далеко бројнији, носиоци заштитних функција.

⁵¹ Савић, А. *Национална безбедност*, Криминолошко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 19.

⁵² Бајагић, М. *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.

Безбедност је функција

Безбедност је функција (стална делатност), у првом реду, државних органа и других носиоца безбедносних улога на отклањању стварних и потенцијалних опасности поштићене вредности које су дефинисане као виталне вредности са становишта државе и друштва. Стога се под појмом безбедносне функције подразумева конкретан рад свих поменутих чиниоца безбедносног система на остваривању заједничког циља. „Безбедност у најширем правно-политичком смислу обухвата мере и активности чувања и заштите од угрожавања независности и интегритета земље (државе, нације) и унутрашњег уставног правног поретка“⁵³. Може се лако закључити да велики број аутора наводи да је безбедност, поред осталог, примарно делатност и активност која је усмерена на заштиту од угрожавања виталних вредности друштвене заједнице. На тај начин одаје се признање систему националне безбедности, да његови чиниоци путем обављања своје делатности, у многеме одређују саму будућност друштва. Тако Мијалковић наводи да је безбедност „активност, деловање, делатност, процес, односно понашање усмерено ка достизању, заштити и унапређењу референтних вредности и интереса, те је у том смисли легитимна и легана (само)заштитна мисија појединца, друштва, државе и међународне заједнице, заснована на њиховим личним потребама за опстанком и развојем“⁵⁴. Акцент је на понашању тј. на процесу, делатности, деловању и активности безбедносних актера у циљу остварења својих безбедносних потреба. Поменуто наводи на закључак да су мере и радње носиоца безбедносних функција, неопходне категорије за дефинисање појма безбедности, али не обавезно и за његово остварење у пракси, будући да осећај безбедности не мора да

⁵³ *Мала политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1966.

⁵⁴ Мијалковић, С. *Национална безбедност*, Полицијско-криминлошка академија, Београд, 2009, стр. 55.

зависи од нечије делатности, већ од субјективног осећаја појединца. По британском Институту за безбедност и отворену методологију, дефиниција безбедности има функционално-условљени карактер, наиме, безбедност је форма заштите где је створено јасно раздвајање између имовине која се штити (или вредности) и претње која је угрожава, што укључује али није ограничено само на имовину или претњу⁵⁵. Дефиниција је функционална јер истиче форму или облик заштите, док се условљеност не ограничава само на имовину или претњу већ оставља могућност читавом низу комплексних одредница, у првом реду политичких, потом физичких, економских, информационих, еколошких и др. Сведоци смо да је услед комплексности појма безбедност, у употреби велики број тзв. „негативних“ дефиниција, у којима се објашњава шта безбедност није, уместо шта заправо јесте. „Безбедност искључује постојање материјалних и других аката уперених против уставног и друштвено-политичког поретка, независности и суверенитета, територијалног интегритета, оружаних снага и других вредности које представљају заштићена добра“⁵⁶. Иако значајна у циљу разумевања проблема, са научно-методолошког аспекта се захтева јасније одређење термина.

Безбедност је стање

Одређени број аутора покушао је да дефинише безбедност као стање, будући да је стање или осећај који из њега произилази релативно лако мерљив. Тако се безбедност као стање дефинише као замишљени стандард заштићености субјеката од свих облика и носиоца

⁵⁵ <http://www.isecom.org/> приступљено 03.07.2013.

⁵⁶ Војна енциклопедија, Редакција војне енциклопедије, Београд, 1970.

угрожавања, без обзира на време и место њиховог испољавања и деловања⁵⁷, са посебним акцентом на претпостављени ниво заштићености.

Тврдња да је безбедност стање, са методолошког аспекта представља дискутабилни појам, будући да је *стање* пасивна категорија, док је *безбедност*, с'друге стране, активна делатност. Такође, термин *стање безбедности*, је својеврсна утопија јер не постоји апсолутна безбедност, без обзира колико средстава било уложено у систем безбедности или колико год се ми, као појединци или друштвена заједница, осећали безбедно. Важно је истаћи да је тешко прецизно одредити ниво тренутног стања безбедности јер је у питању нестална-променљива категорија. „Безбедност се као стање може кретати по скали од потпуне несигурности или осећаја несигурности са једне стране, до готово комплетне безбедности и одсуства страха са друге, где би безбедност и сила (оружана) били синоними уколико би се безбедност могла остварити само кроз акумулацију силе, што се показало као погрешно“⁵⁸. Ову констатацију изнету средином XX века, потврдили су много касније терористички напади на Њујорк и Вашингтон, 11.септембар 2001. године, где се увиђа да однос оружане силе једне државе (притом водеће на свету) није у корелацији на нивоом националне безбедности нити осећаја безбедности својих грађана након напада.

Осећај сигурности је у потпуности релативан појам, јер је то стање засновано на субјективном осећају безбедности сваког грађанина понаособ. Ипак, значај осећаја сигурности грађана, без обзира на непостојање јасно дефинисаних образаца за његово одређење, значајан је са аспекта индивидуалног доживљаја појединца. Као стање, безбедност је објективно одсуство опасности по референтне вредности и интересе, али и

⁵⁷ Даничић, М. и Стајић, Љ. *Приватна безбједност*, стр. 40, ВШУП, Бања Лука, 2008.

⁵⁸ Wolfers, A. "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, vol. 67, Yale University, 1952, p 485.

присуство услова за њихово несметано достизање, развој и уживање, те у том смислу представља стање безбедности и повољан (оптималан) квалитативан статус референтних вредности и интереса друштва у целини⁵⁹. Намеће се закључак да је ниво безбедности у директној корелацији са нивоом небезбедности, односно да наша безбедност не зависи само од безбедносне делатности свих носиоца безбедносних функција у друштву, већ зависи и од одсуства претњи. Према Војној енциклопедији Југословенског лексикографског Завода, безбедност се такође одређује као стање у коме су лица, објекти или радње осигурани низом активних мера, што упућује додатно и на проактивну или реактивну компоненту безбедносног механизма⁶⁰.

Етимологија речи „безбедност“

Реч безбедност потиче од префикса *без* (непостојање, одсуство) и речи *беда* (велико сиромаштво, положај који изазива презир, невоља, несрећа, зло) и представља стање онога који је заштићен од опасности, осигуран, сигуран, безопасан⁶¹. Реч безбедност (енг. *security*) води порекло од латинске речи *securitas* која у преводу означава гаранцију за безбедност, ослобођеност од брига и безбрижност, сигурност, у неким случајевима и гаранта; дефинише се и као стање ослобођености од опасности, напетости и невоље. У римској митологији, *Securitas* је била богиња безбедности и заузимала је посебно место као веома уважена заштитница Римског царства (његове националне безбедности), што указује на значај који су стари Римљани придавали властитој сигурности. Судаћи по томе да се оличење безбедности (*Securitas*), у виду женске фигура са железом, венцем и рогом

⁵⁹ Мијалковић, С. *Национална безбедност*, Полицијско-криминлошка академија, Београд, 2009.

⁶⁰ Војна енциклопедија, Југословенски лексикографски завод, 1970-1976

⁶¹ *Појмовник безбедносне културе*, Центр за цивилно војне односе, Београд, 2009.

изобилља, налази на кованом новцу римских царева још од Неронових времена, изгледа да је држава одувек преузимала на себе део старања о појединчевој сигурности⁶².

У енглеском језику појављују се појмови *security* и *safety*, који су настали из термина *securus* и *cafe*. У преводу значе безбедност, обезбеђење (*security*) и сигурност, заштита (*safetu*), док њихови изворни облици значе безбедан, обезбеђен (*secure*) и сигуран (*safe*, где *safe* као именица у енглеском језику означава сеф или касу). Такође, термин који у енглеском језику у одређеном контексту означава безбедност је и ређе коришћен израз *surety* што значи извесност, поузданост, безбедност. У другим европским језицима увиђа се исти корен речи безбедност и општа језичка сличност посебно у романској групи језика, али и шире. Наиме, француска реч за безбедност је *sécurité* као и *sûreté*, италијанска *sicurezza*, шпанска *seguridad*, португалска *seguridade*, румунска *securitate* и српска *сигурност*. Будући да је енглески језик у масовној употреби широм света па и у нашој земљи, за предмет овог рада занимљива су објашњења појмова *safe*, *safety* и *security* дата у Оксфордском речнику (The Oxford Dictionary of Modern English)⁶³:

- *Safe*

- заштићен од некога или нечега, заштићен од сваке опасности или оштећења (повреде),
- без физичке опасности да се уради нешто или без физичке опасности за некога, без вероватноће да ће доћи до физичког оштећења (повреде) или опасности,
- без повреда, оштећења или губитака,

⁶² Димитријевић, В. „Безбедност и политичка заједница“, *Реформа сектора безбедности-зборник радова*, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2003

⁶³ Приредио: Остојић, М. „Научни проблеми теоријске дефиниције безбедности као основе за дефинисање приватне безбедности, *Зборник радова Факултет за правне и пословне студије*, Нови Сад, 2008, стр. 183-184

- место у коме је неко без вероватноће опасности или могућности да буде изгубљен,
 - без ризика да се уради нешто, не укључујући значајан или било какав ризик, без вероватноће да ће бити погрешно или да се поремети нешто,
 - за особу која обавља активности на пажљив начин.
- *Safety*
 - бити безбедан, слободан од ризика или опасности, безопасан,
 - стање у коме је безбедно и заштићено од опасности и оштећења (повреда)
 - стање у коме не постоји опасност,
 - место где сте безбедни.

- *Security*

у смислу заштите

- активности укључене у заштиту земље, зграде или личности против напада, опасности, итд.
- одељење велике компаније или организације које ради на заштити њених зграда, опреме и особља⁶⁴,
- заштита против нечег лошег које би се могло догодити у будућности.

у смислу осећања среће или безбедности

- стање осећања среће и безбедности од опасности или бриге.

у смислу позајмице

- вредне ствари, као што је кућа, када се слажете да ћете је дати неком ако нисте у могућности да вратите новац који сте позајмили од њега.

⁶⁴ Подвукао С.А.

- *Поред наведених има и следећа значења*

- у смислу ограничења доступности у размени докумената, информација итд.
- безбедност земље или организације против шпијунаже или крађе или друге опасности,
- предмет којим се даје гаранција за зајам,
- сертификат којим се доказује власништво или финансијске акције или обавезе или улог.

У нашем језику, у свакодневној комуникацији али и унутар стручних кругова, често се примећује поистовећивање термина *безбедност* и *сигурност*. Иако наизглед слични, а често од стране медија коришћени као синоними, ова два термина се превасходно разликују по томе што је *безбедност* значајно шири појам и обухвата, поред осећаја сигурности тј. безбедности и читав низ других атрибута који су поменути у претходном делу рада. То су, пре свега, безбедност као систем заштите и као делатност на успостављању безбедности и сигурности; као одсуства угрожавајућих фактора или као субјективни осећај појединца или групе о нивоу властите безбедности.

Обезбеђење и заштита се такође користе као синоними, па се и у овом случају може истаћи њихова сличност имајући у виду њихову функционалну основу. Чињеница да је појам *обезбеђење* ужег значења од појма *заштита*, будући да се *обезбеђење* у оквиру свог деловања ограничава на лице, објекат или периметар свог деловања. Термин заштита се најчешће односи на шири скуп безбедносних појмова и обухвата тзв. „безбедносну заштиту“ лица, објекта или периметра где се поред самих система обезбеђења користе и обавештајна или друга врста заштите. У домаћем законодавству препознаје се термин *физичка заштита* и означава услугу обезбеђења која се пружа првенствено личним

присутвом и непосредном активношћу службеника обезбеђења у одређеном простору и времену, као и применом мера и употребом средстава принуде, односно блиска је термину *физичко обезбеђење*.

Проблем који се јавља у дефинисању појма *безбедност* је јасан. Безбедност је пре свега у многоме политички условљен појам. Поред политичког, посматра се још и у правном, социјалном, функционалном и географском оквиру. Чињеница да је у питању комплексан појам, као и да је термин у веома честој употреби у свакодневној комуникацији, медијима и унутар стручне јавности, додатно усложњава већ постојећи проблем. Претходно је поменуто да се безбедност често покушава дефинисати тзв. „негативним дефиницијама“ које одређују шта безбедност није, односно, да безбедност подразумева одсуство или не постојање одређених појава. Овакав приступ је користан са техничко-функционалног аспекта али не и са академског, методолошког условљеног, становишта. Такође, велики број аутора се слаже да је дефинисање безбедности комплексан и сложен задатак; потврда таквог става је и чињеница да не постоји опште прихваћена дефиниција појма *безбедност* како у нашој земљи, тако и у иностранству. Мијалковић наводи да због тога што појам *безбедност* чине три елемента: објекат безбедности (шта се штити), субјекат безбедности (ко је надлежан да штити објекат безбедности) и субјекат опасности (од кога или чега се штити објекат безбедности), посебно због разноврсности објекта безбедности (човек као појединац, људски колективитет, територија, вештачки објекат, средство, друштво, држава, делатност, информације...), практично је немогуће опште одређење појма *безбедност*⁶⁵. Са функционалног аспекта увиђа се значај оваквог проматрања проблема јер

⁶⁵ Мијалковски, М., „Међузависност људске, националне и колективне безбедности“, *Зборник радова Факултета безбедности*, Београд, 2007.

се на релативно једноставан начин вршиоцима безбедносних задатака може прилагодити и приближити метод дефинисања на следећи начин:

- 1) Шта се штити,
- 2) Ко штити, и
- 3) Од кога штити?

Узимајући у обзир прво питање овог метода дефинисања (шта се штити) Бошковић наводи да се, узимајући у обзир незаштићена добра тј. добра која треба заштитити, разликује се – државна безбедност, јавна безбедност, безбедност саобраћаја, безбедност објеката, лична безбедност итд⁶⁶. Поставља се питање и које су то референтне вредности које треба заштити, односно, који је то референтни објекат (субјекат) безбедности који треба заштитити. Да ли се као највећа вредност модерног друштва, у чијем је центру појединац, дефинише као индивидуална безбедност, односно, да ли се свеукупност индивидуалних перцепција безбедности самих грађана може поистоветити са нивоом националне безбедности? Поред индивидуалног аспекта, где се однос према одређењу националне безбедности дефинише са гледишта појединца, у пракси и теорији чести су они ставови који на појам гледају са колективног становишта. Свеукупно снажна нација која је у довољној мери економско и војно надмоћна, безбедна је у довољној мери да је у могућности да осигура своје кључне вредности и без уласка у било какав оружани сукоб. Надмоћ који данас испољавају најразвијеније светске силе се поред поменутих економских и војних показатеља мери и техничко-технолошким напретком и културолошком превласти. „Нација је безбедна до оне мере где није у опасности да жртвује кључне вредности уколико жели да избегне рат, и у могућности је – уколико је

⁶⁶ Бошковић, М. *Криминолошки лексикон*, Матица српска и Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 1998.

изазвана, да их задржи (вредности) победом у таквом рату⁶⁷. На овај начин се доводи у везу ниво националне безбедности конкретне државе са њеном могућношћу да осигура победу у евентуалном војном сукобу. Таква војна надмоћ у односу на потенцијалне опоненте осигурава и осећај безбедности код својих грађана. Оваква, помало милитантна дефиниција националне безбедности, била је адекватна у периоду када је и настала, а то је време када је Хладни рат био на своме врхунцу. Иако је и данас актуелна, односно научно тачна, налази се изван политичког дискурса.

Савременији либерално-демократски ставови упућују на безусловно поштовање људских права и слобода која се у пракси не поштују у потпуности ни у властитој земљи, а сведоци смо да се током војних интервенција у иностранству дешавају и крупни ратни злочини који најчешће остају некажњени. „Постојану безбедност могу да достигну само они људи и групе који је не ускраћују другима; безбедност се може достићи ако се разумева као процес еманципације“⁶⁸. Закључује се да широм света индивидуална (људска) безбедност може да буде, али није обавезно у хармонији са нивоом националне безбедности, коју конкретни грађанин ужива у својој држави. Систем националне безбедности који је креиран од стране државе (односно државних носиоца безбедносне функције) може да буде двојачко оријентисан према грађанима. Треба имати у виду да се интензивним мерама и радњама служби безбедности подиже целокупни ниво безбедности државе и друштва, али да се притом подноси и подразумева низ ограничења у погледу испољавања грађанских слобода. Још је Хобс у Левијатану приметио да се људи радије одричу дела слободе зарад добијања веће вредности које одсуство рата и страдања носи са собом⁶⁹. На питање *ко штити* (ко врши послове заштите), у наставку рада ћемо покушати да пружимо детаљније

⁶⁷ Lippmann, W. *U.S. Foreign Policy*, Boston, 1943, str. 51.

⁶⁸ Booth, K. and Wheeler, N. према: Симић, Д. *Наука о безбедности*, Београд, 2002, стр. 30.

⁶⁹ Хобс, Т., *Левијатан*, Београд, 1961.

елабориран одговор, али се истиче основна подела да пружаоци могу бити формални (најчешће) али неформални „провајдери“ – пружаоци безбедносних услуга. Уколико се посматрају они који су институционализовани, разликујемо државне (или јавне) и приватне организације које се баве пословима пружања безбедносних услуга. У овом светлу јављају се и дефиниције са израженом функционалном структуром: „Безбедност је организован механизам заштите у коме се вршењем послова безбедности на прописан начин, кроз континуиран и научно заснован процес идентификације потенцијалних опасности и управљања ризиком, долази до стања у коме је ризик редукован до прихватљивог нивоа на коме је под апсолутном контролом, тако да минимизира реалну опасност по предмет заштите, док се континуитетом процеса настоји прогресивно смањивати до могућности елиминације“⁷⁰. Иако тачна, оваква дефиниција је свакако непотпуна јер је базирана на само једном аспекту проблема, и не односи се на субјекат заштите и облике угрожавања. Облици угрожавања *од кога се штити* референтни објекат или посебна вредност, било по државу, друштвену заједницу или компанију, могу бити различити и условљени различитим мотивом деловања. Када се говори о корпоративној безбедности, разликујемо следеће криминалне активности и безбедносне изазове по пословање компаније:

1. Корпоративни криминал (мито, еколошки инциденти, индустријска шпијунажа, прање новца),
2. Криминал „белих оковратника“ (злоупотреба службеног полагаја, корупција, мобинг),
3. Криминал „плавих оковратника“ (крађа, напад и насиље на радном месту, изазивање пожара, вандализам),

⁷⁰ Остојић, М. „Научни проблеми теоријске дефиниције безбедности као основе за дефинисање приватне безбедности, *Зборник радова Факултет за правне и пословне студије*, Нови Сад, 2008, стр. 196.

4. Пословање у кризним подричјима (тероризам, отмице, немири, нереди и други облици политичког насиља,
5. Злоупотребе ауторских права и интелектуалне својине.

Међу оне свеобухватне дефиниције појма *безбедност* убрајамо оне које покушавају дати одговор на претходно постављена питања (*ко, шта, од чега штити*). Тако се наводи да „безбедност генерално подразумева несметано (неорганизовано и/или организовано, планско и/или стихијско) достизање, заштиту, развој и уживање референтних вредности и интереса, одсуство опасности које би то довеле у питање (заштићеност и безопасност), те одсуство до страха да ће се то догодити (спокојство, сигурност), као продукт предвидљивости, извесности и организационо-функционалних способности да се контролише развој појава које су конструктивне или деструктивне по референтне вредности и интересе“⁷¹. У питању је интерпретација која елаборира начин заштите референтних вредности, одсуство опасности која би могла да их угрози, као и одсуство страха као индивидуалног осећаја, који је код појма безбедности, како смо у претходном делу ради закључили, веома важан. Инсистира се да је систем безбедности као „организационо-функционална“ целина, притом, способан да контролише развој деструктивних појава које би могле да угрозе референтне вредности. Безбедност се може посматрати у том смислу, као одраз неког друштвеног система, било природног или техничког типа које има своју функционалну вредност. Када је систем безбедности активан, он успоставља, одржава или унапређује ниво безбедности и на тај начин остварује своју сврху. Да би постојали услови за сврсисходан систем безбедности мора се остварити минимум безбедносних норми или стандарда који гарантују пре свега опстанак,

⁷¹ Мијалковић, С. *Национална безбедност*, Полицијско-криминлошка академија, Београд, 2009, стр. 48.

али и просперитет друштвене заједнице у коме се остварује. „Безбедност је својство неког реалног друштвеног, природног или техничког субјекта (бића, творевине или ствари) испољено као успостављено, одржано или унапређено стање и/или вриједност, а која се изражава кроз испуњеност минимума одређених (безбједоносних) стандарда својствених том субјекту, а што му омогућава реалну основу за опстанак, рад, раст и развој без обзира на носиоце, облике, вријеме и мјесто угрожавања“⁷². Из претходно наведеног можемо да закључимо да је дефинисање појма безбедност надасве комплексно, те да није могуће донети концензус од опште прихватљивој дефиницији самог термина. Разлози за такву тврдњу су образложени чињеницом да је безбедност, пре свега, вишезначан појам. Такође, његовом посебно значајном политичком конотацијом, стварају се услови за (зло)употребу термина изван граница његовог изворног значења.

2.2.2. Приватна и јавна безбедност

Приватна безбедност

Приватна безбедност, или како се често назива, индустрија приватне безбедности, показује значајан и константан тржишни раст. Ово је значајан показатељ из разлога разумевања места и улогу приватне безбедности које она данас остварује у процесу савременог пословања, као и њеног места у систему националне безбедности. У Сједињеним Државама, где је овај сектор један од најразвијених на свету, потражња за услугама из области приватне безбедности је у порасту; тренутно је ангажовано око два

⁷² Даничић, М. и Стајић, Љ. *Приватна безбједност*, ВШУП, Бања Лука, 2008, стр. 39.

милиона стално запослених службеника приватног обезбеђења и претпоставља се да ће тај број бити повећан за 21% до 2020. године⁷³.

Као што је у претходном делу рада и приказано, термин *безбедност* је свима познат и као такав у довољној мери разумљив, без обзира на проблем прецизне научне одређености и дефинисања. Уколико разумемо и препознајемо тај појам, дефинисање приватне безбедности је релативно лако. Приватна безбедност представља скуп свих недржавних носиоца заштитних функција у земљи који послују на тржишном принципу, а чији клијенти могу бити сви потенцијални (државни или приватни) корисници услуга који имају потребе за допунском безбедношћу. У складу са законом о приватном обезбеђењу у Србији, приватно обезбеђење се дефинише као услуга, односно вршење послова заштите лица, имовине и пословања физичком и техничком заштитом, када ти послови нису у искључивој надлежности државних органа, као и послове транспорта новца, вредносних и других пошљки, одржавања реда на јавним скуповима, спортским приредбама и другим местима окупљања грађана (редарска служба), које врше правна лица и предузетници регистрована за ту делатност, као и правна лица и предузетници који су образовали унутрашњи облик организовања обезбеђења за сопствене потребе⁷⁴.

Савремени токови приватне безбедности у свету, исказују тенденцију да се граница између јавне (у државном власништву) и приватне безбедности полако губи и уступа место економски оправданом и строго контролисаном јавно-приватном партнерству. Стога је архаично размишљање да приватна безбедност значи обавезно да су корисници услуга приватна лица или субјекти у приватном власништву (како наводи Љ. Стајић у зборнику приватна безбедност – приватни субјекти, стр 33). Притом велики број

⁷³ <http://www.firstsecurityservices.com/the-growth-development-of-the-private-security-industry> приступљено 19.02.2015.

⁷⁴ Закон о приватном обезбеђењу (Службени Гласник бр. 104/13)

дефиниција домаћих аутора је комплетна и садржајно и методолошки исправна. „Приватна безбедост је планска и организована самостална или заједничка делатност и функција појединаца, организација, приватних или професионалних агенција, усмјерених на сопствену заштиту или заштиту других, као и заштиту одговарајућих лица, простора, објеката, пословања или дјелатности, а који нису покривени ексклузивном заштитом државних органа⁷⁵. Често се приватна безбедност покушава одредити на начин да је делатност приватне безбедности ограничена на оне безбедносне послове који нису под ексклузивном заштитом државних органа, те да је у питању безбедносна делатност која ради у дефинисаним границама својих овлашћења, тј. да се искључиво супротставља различитим облицима угрожавања лица, имовине и пословања. „За разлику од државних органа, у чију надлежност спадају послови безбедности и који се ангажују на превентивном и репресивном плану у домену заштите друштва и државе од свих облика угрожавања, овде је реч о субјектима који се у границама својих овлашћења супротстављају разним облицима угрожавања лица и имовине⁷⁶. Положај приватне безбедности у Србији је и даље у многоме ограничен традиционалним схватањем појма безбедности. Разумљиво је ограничење делатности приватне безбедности имајући у виду слабу институционалну контролу над овим сектором, недавно доношење закона о приватном обезбеђењу, као и неквалитетном и финансијски немотивисаном кадровском потенцијалу. Ова ситуација ставља на испит досадашњи поглед на сектор приватне безбедности, замагљује границу између овог и сектора јавне безбедности (полиције) и ствара недоумице око оправданости преношења на приватни сектор безбедности функције

⁷⁵ Даничић, М. и Стајић, Јб. *Приватна безбједност*, ВШУП, Бања Лука, 2008, стр. 14.

⁷⁶ Савић, А. „Приватне безбедност у систему националне безбедности“, *Зборник радова са првог међународног научног скупа: Приватна безбедност-стање и перспективе*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008, стр. 18.

које су уобичајно обављали представници јавног сектора, односно припадници полиције⁷⁷. У земљама где, пре свега, финансијски услови омогућавају привлачење квалификованих службеника, као и где се државна контрола јавног или приватног сектора не разликује у многоме, могуће је остварити значајно виши ниво приватно-јавног партнерства. Анализом висине месечних зарада запослених у приватном сектору безбедности у Србији⁷⁸ у односу на запослене у приватном сектору безбедности у Европи, можемо да потврдимо сазнање да је ова делатност у нашој земљи обезвређена до границе егзистенције. Минималним зарадама, а притом и честим ангажовањем без социјалног, пензијског и здравственог осигурања, чини да послови у овој области нису атрактивни за службенике који би квалитет услуга подигли на виши ниво.

У земљама у којима финансијска ситуација допушта атрактивније услове у сектору приватног обезбеђења, развијају се и напредни системи подршке јавном сектору безбедности. Као допуна пружању традиционалних услуга, као што је заштита имовине и превенција имовинског криминала, приватне фирме пружају пара-полицијске услуге делујући на имплементацији локалног законодавства и спроводе комплексне истражне радње против криминалитета „белих оковратника“⁷⁹, поред низа других, мање или више сложених мера и радњи, а све у складу са потребама (захтевима) корисника услуга. За сада такве врсте услуга остају ван домена домаћих компанија за приватно обезбеђење, али је јасан тренд и правац кретања целокупног сектора приватне безбедности коме Србија стреми и неминовно се, уз одређени временски оквир, приближава. „У неким развијеним

⁷⁷ Murray, T. and McKim, E. “Policija i sektor privatne bezbednosti: Šta donosi dubučnost“, *časopis Bezbednost* 4/03, Beograd, 2003.

⁷⁸ Видети шире на <http://www.svet-bezbednosti.rs/sr/novosti/usluge-obezbedenja---posao-od-kog-se-ne-zivi,16099.html> приступљено 03.03.2015.

⁷⁹ Murray, T. and McKim, E. “Policija i sektor privatne bezbednosti: Šta donosi dubučnost“, *časopis Bezbednost* 4/03, Beograd, 2003, стр. 635.

државама (Канада, Холандија и др.) у оквир приватне безбедности сврставају се и неки послови који су на одређени начин сродни полицијским пословима, као нпр. истраживање превара и сумњивих трансакција, криминалистичке истраге и истраге прошлости запослених, затворска служба и превоз затвореника, заштита сложених операција, превенција криминала против корпорације, интерне истраге, обезбеђење лука и аеродрома, истрага саобраћајних незгода и др⁸⁰. У Сједињеним Америчким Државама, приватне компаније и агенције врше такође и специјалистичку обуку запослених у државном сектору безбедности, као и хапшења бегунаца. Пример за то је један од највећих тренинг центара на свету у приватном власништву компаније Блеквотер (Blackwater) у Северној Каролини, где се по њиховим подацима годишње обучи преко 40.000 припадника различитих агенција и цивила. Међу корисницима њихових услуга из домена специјалистичке обуке био је и МУП Републике Србије – Управа за обезбеђење. Имајући у виду ову чињеницу, питање времена је када ће промене услова у Србији омогућити спрегу и сарадњу ова два комплементарна безбедносна система у циљу доприноса повећању нивоа националне безбедности. Приватне безбедносне компаније су по природи своје делатности највише оријентисане према пословима унутрашње безбедности чији је основни (традиционални) носилац полиција. Како је у претходном делу рада и наведено, приватизација у области безбедности је, по свему судећи, општеприхватљиви тренд у светским оквирима. Услед повећања безбедносних потреба, које увећавају трошкове јавног сектора безбедности и тиме оптерећују буџет државе,

⁸⁰ Савић, А. „Приватна безбедност у систему националне безбедности“, *Зборник радова са првог међународног научног скупа: Приватна безбедност-стање и перспективе*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008, стр. 18.

долази до пребацивања дела услуга у сферу приватног сектора безбедности као допуне државне, односно националне безбедности⁸¹.

Корпоративна безбедност

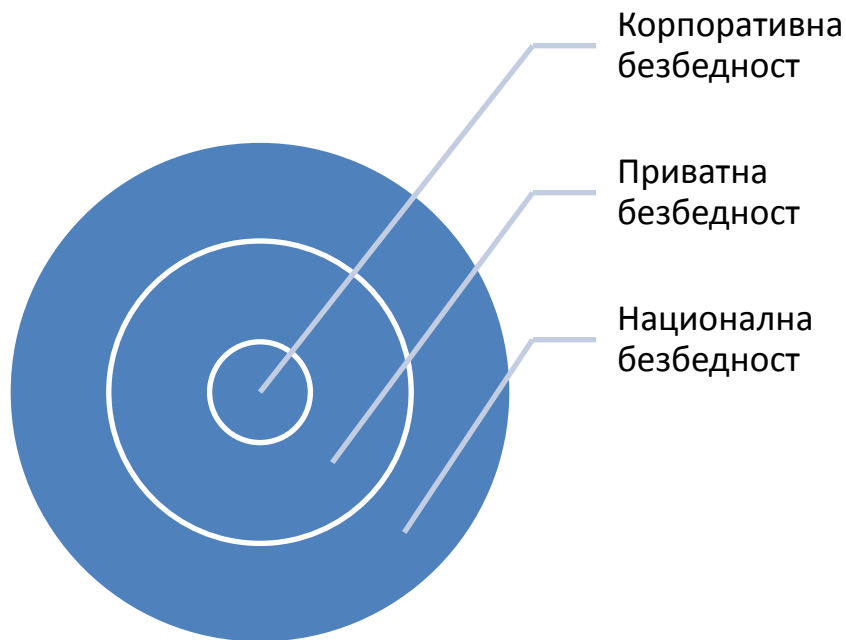
Корпоративна безбедност је, имајући у виду власничку структуру и организациони аспект, сегмент приватне безбедности, тиме и чинилац националне безбедности. Корпоративну безбедност нашироко дефинишемо као безбедносну меру у циљу остваривња корпоративно-организационих циљева⁸². Важно је истаћи да је велики број сличних термина данас у употреби који означавају поједине аспекте делатности корпоративне безбедности, као што су индустријска или организациона безбедност али и термина као што су сама приватна безбедност или приватно обезбеђење. Корпоративна безбедност је пословна функција унутар великих компанија успостављена са циљем заштите властитих виталних вредности, превасходно делујући против разноврсних угрожавајућих фактора који прете да наруше безбедност лица, имовине и пословања. Безбедност треба схватити и као услов опстанка и развоја (државе, друштва, нације, људи), будући да безбедност ништа не ствара (нарочито не материјална добра), али омогућава много тога (живот, здравље, слободу и сл.), па и стварање материјалних добара⁸³. Чињеница је да корпоративна безбедност највише од свих сегмената приватне безбедности, посредним путем, утиче на економски развој друштва. Како смо у делу рада који је обрађивао појмове попут глобалне безбедности могли да закључимо, један од основних предуслова

⁸¹Murray, T. and McKim, E. "Policija i sektor privatne bezbednosti: Šta donosi dubučnost", *časopis Bezbednost* 4/03, Beograd, 2003.

⁸²Walby, K. and Lippert, R. „Corporate Securitz in the 21st Century: Theory and Practice in International Perspective“ *Crime Prevention and Security Management*, 2014.

⁸³Савић, А. *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.

очувања светског мира на институционалном нивоу је управо осигурање економске стабилности.

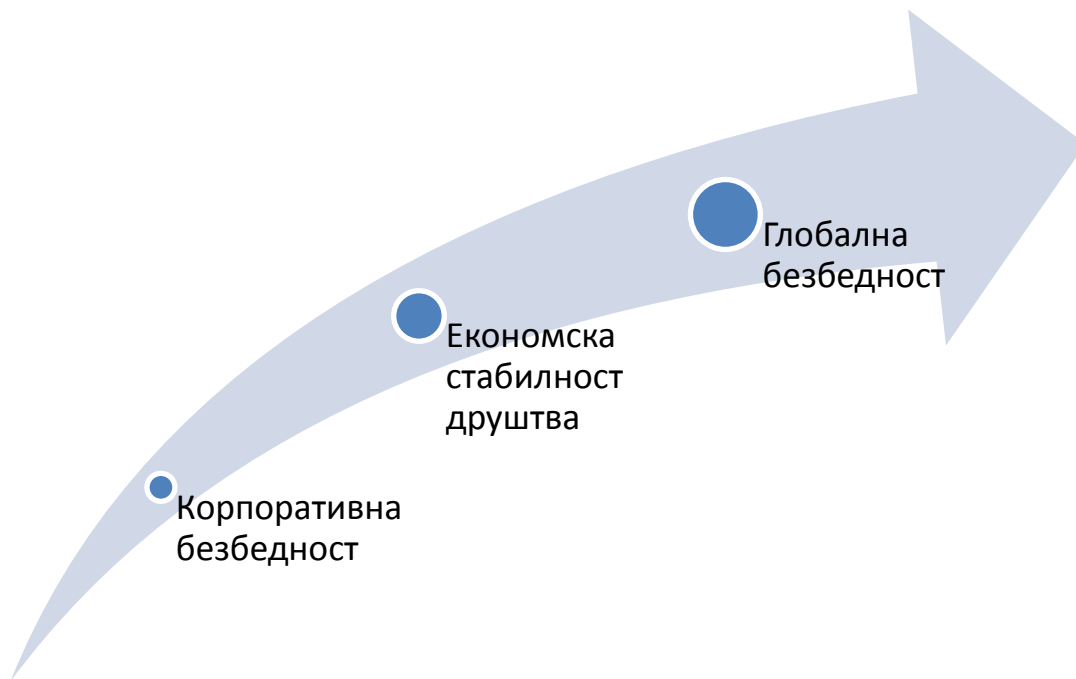

Прилог бр. 3: Место корпоративне безбедности у систему националне безбедности

Под економском стабилношћу се у безбедносном смислу подразумева одсуство снажних друштвених потреса изазваних економским кризама које могу резултирати нарушавањем опште безбедности грађана и компанија, али и шире, институција и друштвеног уређења. Однос економије и безбедности и њихова међусобна повезаност и условљеност, познате су као гарант очувања глобалне безбедности, али са друге стране могу постати и генератор сукоба различитог спектра, од сукоба на локалном нивоу до глобалних сукоба светских размера. Економска стабилност се јавља као предуслов стабилних политичких прилика, које су неопходне зарад успостављања безбедних услова пословања⁸⁴. Осигурање мира, тј. одсуства рата или других облика сукоба међу друштво-политичким групама најчешће се

⁸⁴ Видети шире у: Савић, А. *Национална безбедност*, Криминолошко-полицијска академија, Београд, 2007.

успешно остварује у периодима друштвеног-економског благостања. Задовољење потреба за основним животним намирницама и енергентима, као и минимума за очување људског достојанства уважавањем основних људских права и слобода, представља основ за осигурање стабилних безбедносних услова. Са практичног аспекта посматрано, без стабилних економских услова није могуће остварити ни стабилне безбедносне услове услед којих економски капацитети неће бити у прилици да даље остварују своју основну функцију. Са аспекта делатности функције корпоративне безбедности, заштита пословних процеса неминовно води ка остварењу (или барем доприносу остварења) економске стабилности друштва, што је један од предуслова успостављања глобалне безбедности и превенције евентуалних будућих сукоба.

Прилог бр. 4: Утицај корпоративне безбедности на глобалну безбедност

Може се са сигурношћу рећи да се делатност функције корпоративне безбедности убрза у уобичајне услуге сектора приватне безбедности, али и више од тога. Уобичајни послови у домену приватне безбедности у Србији су:

- Физичко обезбеђење,
- Техничко (електронско и механичко) обезбеђење,
- Противпожарна заштита,
- Безбедност и заштита на раду,
- Заштита информационих система.

За разлику од ситуације у домаћим оквирима, индустрија приватне безбедности у развијеним државама, поред поменутих области обухватају и читав корпус услуга које приватне безбедносне/војне компаније пружају, међу којима се истичу услуге према:

- Владином сектору (услуге из области одбранбених технологија, обука, извршење заводских санкција, испомоћ у полицијском сектору),
- Финансијском сектору,
- Индустрији,
- Критичној инфраструктури (обезбеђење лука, аеродрома, гасовода и сл.).

Упоређујући услуге које се на тржишту приватне безбедност пружају у Србији и у развијеним земљама, закључује се да се у највећем делу подударају оне врсте услуга приватне безбедности које се сврставају под делокруг корпоративне безбедности. Управо је тај тип услуга у нашој земљи био и економски најоправданији, те су механизми слободног тржишта довели до њиховог развоја.

Владе држава свим својим и страним грађанима на својој територији, гарантују правну сигурност и јавну безбедност. Допунска безбедност, на којој почива целокупна индустрија

приватне безбедности омогућена је свим потенцијалним корисницима, од самих држава до компанија и појединаца. Принцип функционисања допунске безбедности је да свако, у законским границама, може за свој рачун и у своје име ангажовати доступне безбедносне ресурсе. Овај процес није само једносмеран како се наизглед чини, односно, сектор приватне безбедности није једини који може понудити услуге допунске безбедности. У Србији постоји могућност да МУП уступи своје ресурсе грађанима или институција који за то имају потребе. Тако у Србији можете да изнајмите полицијски хеликоптер, возило, службеног пса или коња, и да за то платите одређену суму новца на основу испостављене фактуре, а све по важећем ценовнику МУП-а⁸⁵.

Јавна безбедност

У реализацији јавне безбедности сваке државе на свету, примарну улогу врши Министарство унутрашњих послова. Ипак, као што видимо, у напредним системима приватна безбедност може да асистира јавној безбедности у појединим сегментима њихове основне делатности. На примеру Велике Британије видимо да поједине компаније из области приватне безбедности пружају различите услуге јавном сектору безбедности које се углавном огледају у испомоћи приликом обављања њихових послова, па тако врше и услуге притворских јединица. Мареј и Мек Ким наводе да полиција и приватна безбедност имају низ сличних или истих подручја делатности и то:

„Полицијски сектор безбедности:

- Сервисирање јавних интереса заштитом јавне сигурности
- Примена кривичног и управног права

⁸⁵ Више на: http://www.mup.gov.rs/cms_cir/dokumenta.nsf/iznajmljivanje-sredstava.h приступљено 24.03.2015.

- Интеракција с'јавношћу

Приватни сектор безбедности:

- Сервисирање приватних интереса заштитом приватне имовине
- Надлежности у примени грађанског и приватног права
- Интеракција са технологијом

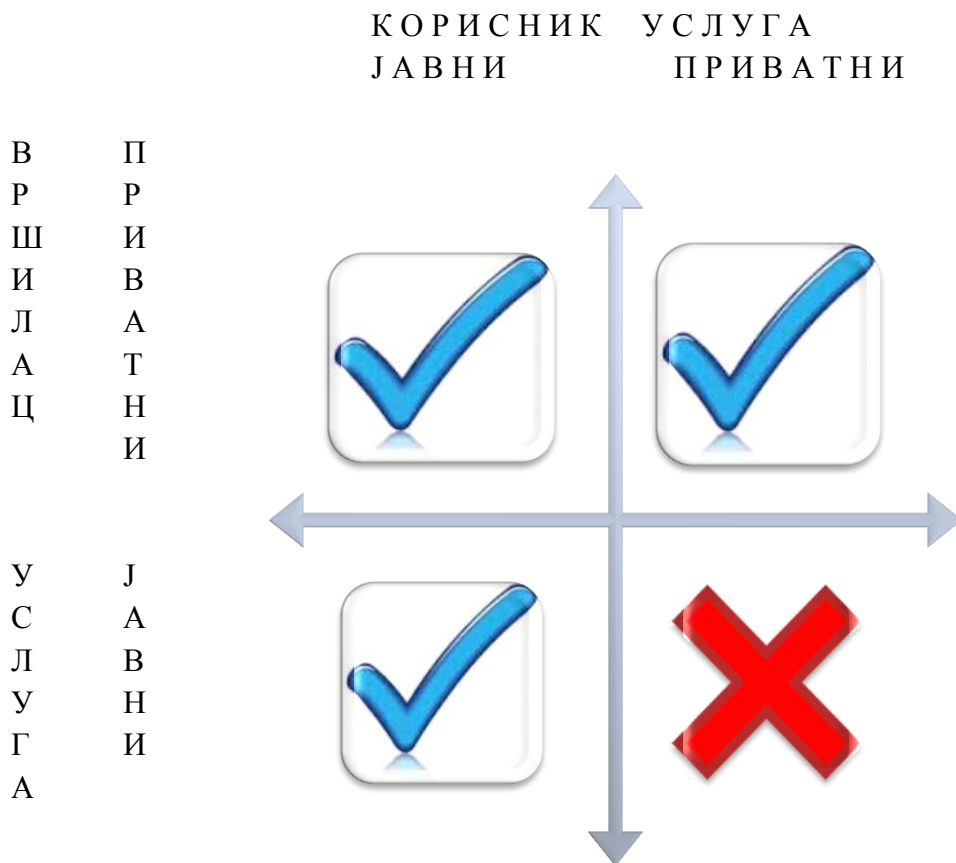
Заједничко подручје делатности:

- Супротстављени интереси и функције
- Заједничке надлежности
- Разна интеракцијска подручја⁸⁶

Савремени безбедносни токови, оличени пре свега у виду приватизације безбедности, условили су промене у досадашњој пракси чинилаца приватне и јавне безбедности. Истовремено, приватна безбедност заузима области које су до скоро биле под незаобилазном ингеренцијом државних безбедносних структура, док полиција, као носилац јавне безбедности у држави, пружа екстерне и економски оријентисане услуге грађанима, компанијама и организацијама. Поставља се питање да ли оваква ситуација на тржишту безбедносних услуга у Србији плански пројектована или не? Један од основних циљева приватизације безбедности је смањење буџетских издатака за потребе јавне безбедности и њихова рационализација кроз различите облике сарадње у оквиру приватно-јавног партнерства. У овакву поставку проблема не уклапа се интенција МУП-а да тржишно пружа услуге или изнајмљује средства, већ да полиција сама користи приватни сектор безбедности као својеврсну врсту испомоћи у оквиру надлежности коју

⁸⁶ Murray, T. and McKim, E. "Policija i sektor privatne bezbednosti: Šta donosi budućnost", *časopis Bezbednost* 4/03, Beograd, 2003, стр. 640.

такве компаније имају⁸⁷. Основни показатељ да се оваква политика и спроводи је однос броја припадника МУП-а у односу на број припадника у приватном сектору безбедности. У свим развијеним државама где је развијено партнерство између јавног и приватног сектора, број запослених је увек у корист приватног сектора. Будући да у Србији још увек не постоји јединствени регистар припадника приватног обезбеђења не може се са сигурношћу говорити о односу броја припадника оба сектора. По одређеним показатељима, у Србији је тај однос у корист припадника МУП-а.

Прилог бр. 5: Матрица вршиоца/корисника безбедносних услуга у западним земљама

⁸⁷Један од корака у том правцу је иницијатива настала након мајских поплава 2014. године, када је сектор приватне безбедности препознат као могући партнер МУП-у у случају ванредних ситуација изазваних елементарним непогодама.

Матрица вршиоца и корисника безбедносних услуга разликује приватне и јавне носице заштитних функција у земљама Запада, као и послове који обављају. Будући да вршиоци услуга подједнако могу бити представници јавног сектора или припадници приватног сектора безбедности, разлика се јавља код корисника безбедносних услуга. Наиме, све приказане комбинације су могуће изузев да јавни сектор безбедности пружа услугу приватним корисницима услуга, будући да би то представљало сукоб интереса.

2.2.3. Приватне безбедносне компаније и приватне војне компаније

Како је претходно у овом раду наведено, престанком биполарног односа снага у свету и устоличења једне државе као једине глобалне силе, долази до промене војне доктрине и тиме смањења броја борбеног и не борбеног персонала. Овакав развој ситуације погодовао је ПБК и ПВК које су увиделе могућности за своје ангажовање у сегментима који су до тада били ексклузивно резервисани за државне носиоце безбедносних функција. У склопу целокупног процеса приватизације сектора безбедности успостављане су различите агенције и компаније које су нудиле своје услуге на том тржишту. Временом су се послови међу тим актерима у довољној мери одредили и дефинисали да су на тржишту почеле да се међусобно разликују компаније које пружају исте, сличне и комплементарне, или потпуно различите услуге. Угрубо речено, основне услуге које се пружају на тржишту приватне безбедности су различити облици (али најчешће физичко-техничко) обезбеђење, истражне радње и услуге из области војне индустрије. За предмет овог рада, у овом

поглављу детаљније ћемо обрадити појам приватних безбедносних компанија (Private Security Companies PSC) и приватних војних компанија (Private Military Companies PMC).

Приватне безбедносне компаније (ПБК) се по терминологији препознатој у домаћем законодавству означавају као правна лица за приватно обезбеђење и представљају привредна друштва која обављају делатност приватног обезбеђења на начин који је дефинисан законом о приватном обезбеђењу Републике Србије. У најкраћем то су компаније које пружају „традиционалне“ услуге приватног обезбеђења које су познате домаћој јавности и у широкој су употреби на овим просторима. Како је у овом раду већ напоменуто, основне услуге које пружају компаније овакве врсте су: физичко обезбеђење, пратња новца и драгоцености, техничко (електронско и механичко) обезбеђење, противпожарно обезбеђење, безбедност и заштита на раду и друге услуге. Власништво ових привредних друштава је у приватној својини, а власник може бити физичко или друго правно лице. Услуге ПБК као субјеката приватне безбедности су у поређењу са својим колегама из јавног сектора безбедности најсличнији пословима које обавља полиција. У одређеним државама, приватне безбедносне компаније и полиција обављају сличне и комплементарне послове, а разликују се међусобно на основу тога како су финансирани, тј. да ли су финансирани из јавних или приватних извора. „Код обављања полицијских послова, прави се разлика само између одређених чиниоца сектора безбедности само са аспекта да ли су финансирани из јавних фондова или нису“⁸⁸.

Приватне војне компаније су правна лица која на међународном нивоу пружају безбедносне услуге за које су оспособљене било војним или паравојним средствима. Запослени у ПБК се још називају „контракторима“ односно онима који су на основу

⁸⁸ Murray, T. and McKim, E. "Policija i sektor privatne bezbednosti: Šta donosi budućnost", *časopis Bezbednost* 4/03, Beograd, 2003, стр. 636.

уговора ангажовани на тим пословима. У одређеном делу јавности, лица која врше ове послове називају се најамницима, будући да су њихове безбедносне услуге изнајмљене (ангажоване за новац). Настанак оваквих компанија везан је за групе које су кроз историју пружале војне услуге у замену за новац. Имплицира се конотација коју савремене ПВК имају у односу са „плаћеницима“ односно војницима који нису ратовали за своју земљу или племе, већ су били ангажовани за новац или у замену за неку другу вредност. У Србији су у средњем веку, за време династије Немањића, у сталном саставу војске постојала и група страних најамника који су били витезови хришћани из других земаља, као и нехришћани из источних земаља⁸⁹. У модерним временима, настанак и развој савремених ПВК везан је за крај '80-тих година XX века и појавом компаније „Executive Outcomes⁹⁰“ и њиховом ефикасним деловањем на тлу Африке где је компаније водила самосталне војне акције у име локалних влада, а најчешће против побуњеника или „диктатора“. Важно је истаћи да је данас нејасна разлика између приватних војних и безбедносних компанија које послују у зонама високог ризика. Чак је и врло вероватно да иста компанија пружа услуге обезбеђења различитих објеката, постројења или лица и притом врши војну обуку над припадницима оружаних снага. Будући да су послови обезбеђења или процена ризика у конфликтним зонама, подједнако у фокусу ПВК и ПВК, указује на значајна заједничка поља деловања. Имајући у виду комплементарност ових послова, као и организациону и кадровску структуру, не чуди да се ове компаније међусобно поистовећују. Заједничко им је да категорично одбацују епитет „плаћеника“, те су честе изјаве да службеници обезбеђења који раде као „контрактори“ за америчку владу у Ираку или на неком другом месту, обезбеђују јасно дефинисане објекте и просторе који

⁸⁹ Белић, М. *Непосредна физичка заштита одређених лица* – практикум, Београд, 2014.

⁹⁰ <http://www.mercenary-wars.net/e-o/> приступљено 12.02.2015.

припадају Сједињеним Државама и њихов посао је дефанзивне природе⁹¹. Негативна конотација ПВК има своје корене који сежу у далеку прошлост и огледају се у поистовећивању најамника и плаћеника. Такође, недавни веома насилни инциденти које су изазвали припадници ПВК покренули су ширу друштвену осуду и кампању за забрану оваквих компанија. Један од насилних догађаја догодио се 16. септембра 2007. године на тргу Насур у Багдаду, када су припадници америчке приватне војне компаније Блеквотер, који притом нису били нападнути, отворили ватру и том приликом усмртили 17 цивила и ранили око двадесет⁹². Такође, на друштвеним мрежама се може наићи на велики број аутентичних снимака деловања ПВК које нису у складу са важећим нормама оперативног деловања, што све чешће наилази на осуду јавности.

Својеврсним егзодусом преко шест милиона војног персонала из армија Западних земаља '90-тих година створили су „регрутни центар“ за ПВК. У неким случајевима целе елитне јединице, као што су Јужноафрички 32. извиђачки батаљон и совјетске „Алфе“ реорганизоване су у приватне војне компаније⁹³. Приватне војне компаније делују у ратним зонама или безбедносно нестабилним подручјима и најчешће пружају следеће врсте услуге:

- Војни тренинг,
- Обезбеђење лица, конвоја и објеката у ратним зонама,
- Трансфер војне технологије
- Деминирање,
- Обавештајни рад,

⁹¹ http://usatoday30.usatoday.com/news/world/2007-10-17-3392316246_x.htm приступљено 07.03.2015.

⁹² www.nytimes.com/2007/11/14/world/middleeast/14blackwater.html приступљено 07.03.2015.

⁹³ Feliz, Z, "Private Military Companies: Shadow Soldiers of Neo-colonialism", *Capital & Class*, број 92, 2007, стр. 1-10

- Логистика.

Сарадња са државним сектором и владама држава које су их ангажовале, у тој мери су изражене да се у Афганистану данас не прави јасна разлика између ПВК и званичних војних јединица неке земље. Наиме, у америчким ПВК на различитим нивоима су ангажовани (или су власници) бивши припадници специјалних јединица, Министарства одбране, често и поједини сенатори или високи политичари САД, тако да је деловање таквих компанија несумњиво повезано са владом те државе. ПВК и оружане снаге једне земље, ангажоване на истом подручју са сличним и комплементарним задацима се међусобно разликују само по власничкој структури док се финансирају из истих извора.

Прилог бр. 6: Тренд раста наоружаних припадника приватних компанија у Афганистану⁹⁴

⁹⁴<http://talkingpointsmemo.com/muckraker/number-of-private-security-contractors-in-afghanistan-doubles-in-just-four-months> приступљено 10.03.2015.

Развој овог сектора најављен је у току америчке интервенције у Кувајту 1991. године у време операције „Пустињска олуја“, али је праву афирмацију доживео каснијим америчко-савезничким интервенцијама у Авганистану и Ираку. Може се рећи да су приватне војне компаније, махом из САД-а, Велике Британије и у мањој мери из Јужне Африке доживеле значајан раст и развој право у време интервенција у Ираку и Авганистану. Корисници услуга ПВК су разноврсни, пре свега то су Владе држава преко својих Министарства одбране (МО), амбасаде и међународне компаније, хуманитарне⁹⁵ и невладине организације.

Уговоре за предметне послове карактерише изузетно велика финансијска вредност. Према писању Скота Амеја⁹⁶ (Scott Amai) „контрактори“ коштају и до три пута више у односу на цивилно ангажована лица у Министарству Одбране САД. Чињеница је да лица ангажована на оваквим пословима добијају заиста три и више пута већу плату него што је то био случај док су били запослени у војсци, међутим, друге врсте трошкова које се на први поглед не уочавају, чине ове уговоре финансијски ефикасним. Превасходно, Министарство не троши време и средства на процес селекције, тестирања, провере и коначно регрутације, а затим на целокупан и скуп процес основне и/или специјалистичке обуке. По речима представника компаније „Armor Group“ из Велике Британије, просек

⁹⁵ Према подацим објављеним у Међународном развојном институту (у публикацији о насиљу над хуманитарним радницима издата 2009.) наводи се да је само у 2008. години убијено, киднаповано или тешко повређено у насилним нападима, што је до сада највиши забележени ниво. Највећи број обих напада догодио се у само три земље: Судан, Авганистан и Сомалија. Киднаповања су у порасту за 350% у односу на 2006. Процент смртности хуманитарних радника, који су страдали насилним чином, надмашио је број страдалих припадника УН мировних мисија у 2008. У најнасилнијем контексту за хуманитарне радике, политички мотивисани напади су скоро изједначени са разбојништвом и сличним облицима кривичних дела, будући да се међународне хуманитарне организације доживљавају као део Западноачких геополитичких интереса.

⁹⁶ <http://pogoblog.typepad.com/pogo/2012/11/dod-contractors-cost-nearly-3-times-more-than-dod-civilians.html> приступљено 01.03.2015.

старости њихових запоселених је 42 године⁹⁷, и наводи на закључак да су у питању махом пензионисани припадници специјалних јединица или бивши припадници војно-полицијских јединица. Такође, и у овом сегменту приметан је тренд смањења броја стално запослених у Министарству Одбране, на начин да се ангажују капацитети приватног сектора. Поред наведених финансијских разлога, често се истиче и политичка конотација предности ангажовања приватних бојних компанија. У случају погибије америчког или британског војника ствара се негативна кампања и долази да јаког притиска јавности на владе држава које подржавају војне интервенције и војно присуство у ризичним подручјима. Број страдалих и повређених припадника ПВК се не прикључује збиру погинулих војника једне земље, а такође као вест није „медијски интересантна“, тако да смрт „контрактора“ остаје не примећена. Различите хуманитарне организације, невладине организације и други представници цивилног друштва који су активни у зонама сукоба, условљени су да користе услуге заштите ПБК и ПВК које послују у ризичним подручјима.

2.3. Услови у савременом безбедносном окружењу

Од суштинске је важности за компаније да разумеју промене у безбедносном окружењу, да их редовно прате, анализирају и третирају. У том смислу, треба сагледати и функцију корпоративне безбедности, која се не разликује од осталих компанијских пословних функција када је реч о деловању у промењеним условима пословања, без обзира да ли је промена настала у интерном или екстерном окружењу. Корпоративна безбедност треба да

⁹⁷ *Private Armies*, документарни филм, Java Films, 2007.

осигура актуелност својих мера и радњи и да „одржи корак“ са променом услова у пословном окружењу, како би у домену својих надлежности допринела остварењу компанијских циљева.

Већина претњи за појединце или организације проистичу из чињенице да се друштво налази у окружењу које генерише незаобилазне социјалне, економске и политичке притиске. У стратегији Националне безбедности РС наводи се да су околности које доприносе све већем броју безбедносних ризика на глобалном нивоу, велике разлике у степену економског и културног развоја чија су последица сиромаштво и социјална угроженост дела становништва, што условљава настанак негативних демографских и психо-социјалних појава. „Регионални и локални сукоби, етнички и верски екстремизам, тероризам, организовани криминал, пролиферација оружја за масовно уништење и илегалне миграције, климатске промене и све израженији дефицит енергетских ресурса угрожавају стабилност појединих земаља и читавих региона, а такође и глобалну безбедност“⁹⁸. Притисци и претње, подједнако као и конкретно насиље над људима или уништење имовине, карактеришу модерно безбедносно окружење. Друштвене претње долазе у разним облицима, међутим, својим карактеристикама издвајају се четири базична типа: физичке претње (бол, повреда, смрт), економске претње (одузимање или уништење имовине, ускраћивање могућности запослења или приступа ресурсима), претње по грађанска права (затвор, ускраћивање нормалних грађанских слобода) и претње по положај или статус (деградацију, јавна понижавања)⁹⁹. Велика диверзификација друштвених претњи и различити појавни облици насиља указују на даљу комплексност угрожавајућих фактора и елемената који постоје у савременом безбедносном окружењу,

⁹⁸ Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2009.

⁹⁹ Buzan, B. *Individual Security and National Security, People, States and Fear*, drugo izdanje, London, New York, 1991.

те представљају сталну претњу по лица, имовину и пословање компанија. Компаративном анализом можемо доћи да сазнања о основним појавним облицима кривичних дела и њиховом стопом испољавања у односу на други град, регију, државу или нама познату област. Будући да су према подацима Уједињених Нација¹⁰⁰, државе са највишим процентом убистава (по глави становника) Колумбија, Јужна Африка, Јамајка и Мексико, можемо на једноставан начин да закључимо да су те државе ризичне за пословање или ризичније у односу на државе са најнижом стопом убистава на свету, као што су Јапан, Саудијска Арабија и Катар. На основу истог истраживања можемо да сазнамо да је проценат општег криминала у Јужној Африци такође висок; наиме, по броју силовања заузимају прво место у свету, по броју напада друго место, по броју провала и кривичних дела повезаних са дрогом четврто место, док по крађи возила Јужна Африка заузима шесто место. Анализом безбедносних ризика и претњи у конкретном корпоративном окружењу, сектор КБ долази до података о основним карактеристикама угрожавајућих фактора који су локално активни, као што су: тип, врста, интензитет, временско трајање и последице. Уобичајни ризици и претње по пословање компанија, који проистичу из комплексности услова савременог безбедносног окружења, могу се односити подједнако на угрожавајуће факторе интерног и екстерног типа. Међу њима се, специфичношћу свог деловања, уочава неколико различитих типова криминалних активности, које угрожавају компанијске вредности. У даљем делу рада биће детаљно обрађени безбедносни изазови и проблеми, као што су:

- Корпоративни криминал (мито, еколошки инциденти, индустријска шпијунажа, прање новца),
- Криминал „белих оковратника“ (злоупотреба положаја, корупција, мобинг),

¹⁰⁰ <http://www.unodc.org> приступљено 08.04.2015.

- Криминал „плавих оковратника“ (крађа, напад и насиље на радном месту, изазивање пожара, вандализам),
- Пословање у кризним подручјима (тероризам, отмице, немири, нереди и други облици полтичког насиља),
- Злоупотребе ауторских права и интелектуалне својине.

Глобализација

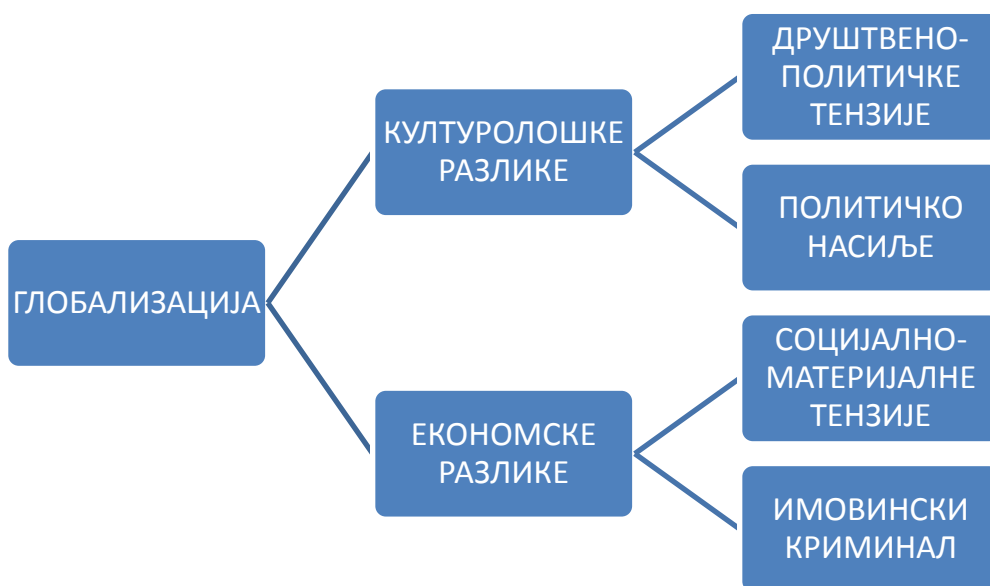
Како би стекли што прецизније сазнање о условима у савременом безбедносном окружењу, неопходно је да разумемо друштвени контекст у коме те претње и конфликти настају. Савремени безбедносни изазови који погађају приватни сектор (нарочито земаља у транзицији) последица су насталих друштвених, геополитичких, геостратегијских, војних, политичких и економских промена у последњих петнаест година, како на микро, тако и на макро плану¹⁰¹. Посебно је важно истаћи актуелност ових ризика и претњи, будући да се појавни облици кривичних дела мењају и адаптирају на мере и радње сектора безбедности.

У савременом свету теку два паралелна процеса, која осим својих позитивних имају и мноштво негативних последица, а то су глобализација и транзиција¹⁰². Глобализација као свебухватни концепт, који је у основи политички процес, са израженом економском и културолошком структуром, неминован је пратилац или чак и сам покретач таквих

¹⁰¹ Стајић, Љ. „Изазови корпоративне безбедности у светлу савременог схватања безбедности“, *Први међународни научни скуп „Приватна безбедност-стање и перспектива“*, Зборник радова, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008.

¹⁰² Милашиновић, Р. и Милашиновић, С. *Увод у теорије конфликта*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004.

промена. Основне безбедносне последице процеса глобализације се могу свести на културолошке и економске. На тим основама се потом генеришу два основна вида угрожавања безбедности, где културолошке тензије рађају различите облике политичког насиља, док економске разлике имплицирају појаву имовинског криминала. Снажни друштвени потреси са елементима насиља чешће се остварују у тренуцима друштвених криза, него у периодима благостања и економског напретка¹⁰³.

Прилог бр. 7: Безбедносне последице процеса глобализације

Након распада Совјетског Савеза и својеврсног тријумфа Сједињених Држава, почиње ера глобалне доминације Америке. Хладноратовска реторика, која је педесет година упозоравала на потенцијалну опасност по читав свет (имајући у виду трку у нуклеарном наоружању) је престала да буде актуелна. „Без обзира на екстремну супростављеност

¹⁰³ Симеуновић, Д. *Политичко насиље*, Радничка књига, Београд, 1989.

најмоћнијих супарника у смислу прокламованих циљева и идеологија, поменути период карактеристичан је и по томе што је безбедност тога доба угрожавао „познати непријатељ“ (супротсављени блок, супротсављени систем, идеологија, нуклеарна претња), што су били јасно постављени и разграничени циљеви и, на крају, што је у многоме постојала могућност предвиђања реакције супротстављене стране¹⁰⁴.

Падом Берлинског зида и распадом СССР, побеђен је само један чинилац „руско-кинеског“ блока. Глобализацијом светске економије долази до највећег преливања новца у историји, из једне националне привреде у другу. На основу процеса глобализације, САД су спровеле у дело огроман број пројеката директних инвестиција у Кини. Компаније привучене великим тржиштем јефтине радне снаге и брзом индустријализацијом и компјутеризацијом Кине, одлучују да своја производна постројења дислоцирају. Могућност да се сировине набаве у Јужној Америци, дизајн у Италији, производња у Кини, а маркетинг кампања у Њујорку, доводи до стварања крајње конкурентног производа чије је тржиште читав свет. Ипак, највећа контроверза глобализације свакако представља урушавање идентитета „малих“ народа, односно народа са инфериорнијом културом у односу на данас владајућу, западњачку културу. Добровољна асимилација појединих народа или полако неминовно нестајање њиховог начина живота условљено је, пре свега, агресивним наступом САД као светске империјалистичке силе у доменама економије, војне индустрије и културе, што широм света ствара пропратну политичку нестабилност и тензије. Француски социолог и филозоф Жан Бодријар (Jean Baudrillard 1929-2007) изјавио је да је „тероризам неморалан и он одговара на глобализам који је само

¹⁰⁴ Стајић, Ј. „Изазови корпоративне безбедности у светлу савременог схватања безбедности“, *Први међународни научни скуп „Приватна безбедност-стање и перспектива“*, Зборник радова, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008, стр. 26.

по себи неморалан“¹⁰⁵. Културолошке разлике између цивилизација, према Хантингтону¹⁰⁵ су јаз који је немогуће надоместити. Разлике у религији су најочљивије, али се оне налазе и у другим сферама друштвеног деловања и уткане су у идентитет једног народа и његовог постојећег цивилизацијског нивоа. Посебно привредне гране у експанзији, као што су саобраћај, развој информационих технологија и туризам, доводе различите културе и цивилизације у контакт, а често и у конфликт. Хантингтонови ставови огледају се у подели света, не на географске регионе што је био случај у делима његових претходника, већ на осам различитих цивилизацијских целина које се међусобно суштински разликују. Суштину једне цивилизације, по Хантингтону, чине пре свега друштвене вредности, а потом језик, религија, историја, географски положај земље и његов утицај на историјске и политичке процесе, политички ставови... Вредносни систем једне цивилизације, који се односи на то шта је добро, а шта не, шта је прихватљиво а шта не, као и обичајно право (у традиционалним срединама), играју значајну улогу у њеном самоодређењу и односима са другим цивилизацијама. Хантингтон сматра да универзализам који практикују САД није примењив у пракси, и да стога не треба наметати целом свету један начин размишљања и понашања¹⁰⁶. Иза идеје универзализма крије се тежња за империјализмом и колонијалном доминацијом, у циљу обезбеђивања ресурса потребних за очување америчког начина живота. Имајући у виду да савремено америчко друштво не може у потпуности да сагледа значај културолошких спрега једне цивилизације, Хантингтон наглашава да је америчка нација настала миграцијом са Старог на Нови континет. Примарну улогу у том процесу имала је англо-санксонска култура, али

¹⁰⁵ Амерички научник Самјуел Хантингтон (Samuel Phillips Huntington, 1927-2008.), дугогодишњи професор на Харвард универзитету, постао је познат у светским размерама објављивањем своје књиге „Сукоб цивилизација и нови светски поредак“, која је у исто време била хваљена и оспоравана.

¹⁰⁶ Видети шире у: Huntington S., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, London, 1997.

и остале Хантингтонове „цивилизације“, посебно хиспано, афричка и азијска култура, које су се асимилирале у постојећи *маин стреам* и својим утицајем су делимично обликовале важећи образац размишљања и понашања. Етницитет тиме практично нестаје као особеност америчког идентитета, а на његово место долази култура која ускоро осваја свет.

Због интензивних миграција, револуције у комуникацијама, могућности брзог путовања, слободног протока људи, идеја и технологија, веће порозности граница, великог јаза између различитих култура, религија и идеологија, безбедносни ризици, изазови и претње по корпорације данас нису само прости збир чинов (аката) угрожавања безбедности¹⁰⁷. Безбедносни ризици мултиплицирали су своје нове појавне облике, али још значајније, мењају се и ефекти тих ризика. Овај процес се одвија истом брзином као што су се дотадашњи безбедносни изазови трансформисали у савремене облике угрожавања лица, имовине и пословања великих компанија.

2.4. Правно-нормативни оквир корпоративне безбедности

У Стратегији националне безбедности Републике Србије, наводи се да је од посебног друштвеног значаја да делатност субјеката из области приватног обезбеђења буде у целости нормативно и доктринарно уређена. Корпоративна безбедност је функција заштите виталних вредности, углавном великих међународних компанија, те је правно-нормативни оквир у коме функционише сама функција КБ условљена важећим законским

¹⁰⁷ Љ. Стајић, Изазови корпоративне безбедности у светлу савременог схватања безбедности, Први међународни научни скуп „Приватна безбедност-стање и перспектива“, Зборник радова, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008.

одредбама сваке конкретне државе на чијој територије послује одређена компанија. Међународни споразуми, декларације и слични акти које је подржала Влада одређене државе (односно у случајевима када је држава потписник међународног споразума) не чине аутоматски и правну регулативу те државе, тј. нису правно обавезујући¹⁰⁸. Са друге, компаније могу независно од правног уређења конкретне државе (али не и супротно њему) регулисати поступања и процедуре у одређеним областима пословања, али и у областима друштвених норми и облигација. Имајући у виду предмет овог рада, у даљем делу дисертације, детаљније ће се анализирати правно-нормативни оквир корпоративне безбедности у Републици Србији.

Свакако најважнији закон из ове области у то време, био је Закон о друштвеној самозаштити, који је усвојен 1973. а претрпео одређење измене 1986. године, да би коначно био укинут 1993. године. Овим Законом биле су дефинисане надлежности различитих актера националне безбедности, између осталог у сектору приватне безбедности. Закон одређује права и дужности оних који су дефинисани као „субјекти одбране“ – грађана, војске Југославије (ЈНА), савезне власти и републичке власти, локалне управе, предузећа у државном и друштвеном власништву, приватних фирми и других правних лица¹⁰⁹. На основу изнетог може се закључити да су Закон и подзаконски акти препознавали правне субјекте као субјекте одбране, те су били укључени и у Уредбу о мобилизацији. Након укидања Индустијске милиције па до доношења Закона о приватном обезбеђењу 2013. како је и истакнуто у претходном делу рада, настаје одређена

¹⁰⁸ Да би одредбе одређеног међународног споразума или декларације биле правно обавезујуће морају проћи верификацију од стране Народне Скупштине

¹⁰⁹ Димитријевић, В. „Југословенско војно законодавство: Усаглашавање са стандардима људских права и принципима демократије“, *Преглед југословенских прописа о сектору безбедности: статус људских права и демократске контроле*, Женевски центар за демократску контролу оружаних снага, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2002.

„празнина“ у правној регулативи која се негативно одражавала на делатност приватног обезбеђења, па тиме и на безбедност самих економских субјеката. Наравно, не треба тумачити да су службеници приватног обезбеђења више од пола века радили без закона (или малициозно речено мимо закона). Њихов рад су усмеравали важећи прописи везани за њихову делатност, али није постојао *лекс специјалис* којим би се посебно уредила област приватне безбедности. Поред поменутог, важан правни оквир за функционисање предузећа која се баве приватном безбедношћу, био је Закон о оружију и муницији, који је делимично третирао предметну област. Наиме, овим законом је била дефинисана процедура набавке ватреног оружија, као и обавезна обука службеника приватног обезбеђења, њихова безбедносна провера и коначно сагласност МУП-а да предметни службеник може да обавља послове обезбеђења са ношењем оружија.

Закон о приватном обезбеђењу

Након доношења системских закона из области безбедности, а пре свега Закона о одбрани, Закона о полицији, Закона о тајним службама, ново Правило службе ВС и Стратегије националне безбедности, коначно је за усвајање био спреман и Закон о приватном обезбеђењу (усвојен у Скупштини, новембра 2013. године). Овим законом се, слободно се може рећи, заокружује читав правно-нормативни оквир система националне безбедности у Србији и по први пут се дефинишу њени актери, њихове надлежности и међусобна условљеност.

Законом о приватном обезбеђењу, како се наводи, уређују се обавезно обезбеђење и заштита одређених објеката, послови и рад правних и физичких лица у области приватног

обезбеђења, услови за њихово лиценцирање, начин вршења послова и остваривање надзора над њиховим радом¹¹⁰. Новине које је овај закон донео су бројне. На основу многих показатеља, ово је један од најдетаљнијих и најкомплетнијих законских решења из ове области у Европи, а тиме се убраја и у модерније законе те врсте у свету. Основна одређеница овог закона представља лиценцирање, како службеника обезбеђења, тако и компанија за приватно обезбеђење, или терминологијом самог Закона, „правног лица за приватно обезбеђење“. Посебно су дефинисана документа као што су: план обезбеђења, процена ризика, лиценца, безбедносна провера и друге, а значајно је и што су разјашњене и услуге физичког и техничког обезбеђења, пратња новца и драгоцености, патролирање и послови у надлежности дежурног центра¹¹¹. Закон је по први пут и експлицитно одредио право ношења и употребе ватреног оружја и физичке снаге, те су службеници обезбеђења стекли и званична (истина минимална) овлашћења која их разликују од осталих грађана.

Поред Закона о приватном обезбеђењу, најзначајнији закони за област корпоративне безбедности у Србији су Закон о безбедности и здрављу на раду (Службени Гласник бр. 101/2005), Закон о заштити од пожара (Службени Гласник бр. 111/2009), Закон о заштити животне средине (Службени Гласник бр. 43/11). Када су у питању међународни нормативни акти која регулишу рад ПБК и ПВК без обзира на тренутну географску одредницу њихових активности, истичу се неколико докумената који третирају ову област. Посебно се документ из Монреа (The Montreux Document), назван по Швајцарском граду у коме је усвојен 2008. године, односи на обавезе држава које су у вези са пословањем ПБК и ПВК у конфликтним зонама. На овај начин обухваћене су и државе које

¹¹⁰ Закон о приватном обезбеђењу (Службени Гласник бр. 104/13)

¹¹¹ Исто

наручују овакве врсте услуга, државе из којих долазе приватне безбедносно-војне компаније и државе на чијој територији су те компаније ангажоване. Међународни кодекс понашања пружаоца услуга приватног обезбеђења (The International Code for Conduct for Private Security Service Providers – ICoC) је документ који је настао на основу закључака Документа из Монреа и суштински садржи исте одредбе. Основна разлика међу њима је у томе што је Документ из Монреа писан на институционалном нивоу и намењен је државама потписницама, док је Међународни кодекс понашања пружаоца услуга приватног обезбеђења намењен компанијама из области приватне безбедности.

2.5. Корпоративна безбедност као одраз друштвено одговорних компанија

Радно окружење и брига о запосленима су једна од основних карика корпоративне друштвене одговорности (Corporate Social Responsibility – CRS). У свом пословном окружењу, које се у многоме базира на утицај који компанија остварује на тржишту, (који се најчешће гради путем службе маркетинга и односа с' јавношћу), репутација компаније представља једну од најпрепознатљивијих корпоративних вредности. Често је у пословном смислу важније шта конкретна компанија значи и представља у јавности и које су њене корпоративне вредности, него којом се врстом посла бави. То је потврђено истраживањем Института за репутацију (Reputation Institute¹¹²), када су анкетирали око 47.000 потрошача за учешће у студији. Та студија је пружила увид у листу 100 најугледнијих мултинационалних компанија на свету са глобалним присуством¹¹³. Овакав

¹¹² Институт је приватна глобална консултантска компанија са седиштем у Њујорку

¹¹³ <http://www.reputationinstitute.com/research/Global-RepTrak-100> приступљено 22.05.2015.

и сличне примере треба посматрати у ширем контексту и то изван уобичајног веровања да ће компанија која има највише угледа успети да прода највише својих производа или услуга. То је свакако тачно, али и много више од тога, јер је већина људи спремна да купи или препоручи њихове производе/услуге, уложи у њихове акције или да се запосли у таквој компанији, а све базирано само на угледу која та компанија остварује у свом окружењу. Друштвена одговорност, као дугорочно опредељење менаџмента компаније, представља један од основних постулата за успостављање и одржавање доброг угледа у јавности.

Друштвена одговорност, несумњиво са собом подразумева и низ стандарда из области заштите и безбедности. Пре свега, имајући у виду ширу перспективу, компаније полажу на стандарде из области заштите животне средине будући да то показује њихову спремност да интересе окружења у ком послују доживе и прихвате као своје сопствене. Када се говори о овој теми треба увек имати у виду да је крајњи интерес сваке компаније – профит, те с тим у вези треба и посматрати политику везану за друштвену одговорност. Ово свакако не умањује значај настојањима којим организација покушава да успостави хумано и одговорно окружење и атмосферу, и да је преко својих запослених, клијената и акционара пренесе и на шире јавно мњење. Такође, посматрајући и другу страну проблема, већина прописа о заштити животне средине првенствено су настали као одговор на друштвене протесте, који смањују профит и утичу на добробит власника капитала. Одговорност послодавца, је да обезбеди адекватну заштиту и да у складу са тим спроведе потребне мере и процедуре засноване на процени степена угрожености и спровођењу активних радњи у циљу постепеног безбедности лица, имовине и пословања у оквиру у

корпоративном окружењу¹¹⁴. У Србији је од 2005. године на снази Закон о безбедности и здрављу на раду, који посебно дефинише спровођење и унапређивање безбедности и здравља на раду, како самих запослених, тако и клијената, посетилаца и других лица. Овакво правно уређење је одавно виђено у развијеним земљама, а поред законског оквира постоје и различити правилници и стандарди из ове области (нпр. српски стандард о друштвеној безбедности СРПС А.Л2.003, амерички стандард о здрављу и безбедности на раду „BS OXSAS“ 18001:2007).

Посебно је значајно имати у виду, да је корпоративна безбедност део приватне безбедности и тако саставни део националне безбедности, те је њена улога далекосежнија. Услед овакве повезаност унутар система националне безбедности, препознаје се да су напори који су усмерени на успостављању и повећању нивоа безбедности компаније и њених виталних вредности, заправо и допринос микро окружењу у коме та компанија послује. Успостављање ефикасних система заштите, а посебно електронских система видео надзора или контроле приступа, често може бити од помоћи полицији или другим актерима система националне безбедности у обављању својих задатака. Треба свакако напоменути да спровођење мера заштите од пожара доприноси општем повећању степена безбедности, као и да корпоративна безбедност у склопу својих редовних активности може да спречи или открије кривична дела као што су: мито и корупција, еколошки инциденти, индустријска шпијунажа, прање новца, злоупотреба положаја, мобинг, крађа, насиље на радном месту и други. Може се закључити да је за несметано пословање неопходно да послодавац, између осталог, осигура и безбедност својих запослених и радног окружења, како са аспекта саме физичке заштите у безбедносном смислу, тако и са становишта одредби Закона о безбедности и здравља на раду и заштите животне средине.

¹¹⁴Мандић, Г. *Системи обезбеђења и заштите*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004.

3. Делокруг корпоративне безбедности

Делокруг савремене функције корпоративне безбедности је вишедимензионалан, а често може и да варира од државе до државе у складу са важећим законским прописима. Поред правно-нормативног оквира, делокруг КБ условљен је привредном граном компаније, разуђеношћу њених пословних процеса, дислокацијом имовине, бројем и структуром запослених, нивоом заступљености информационих технологија у пословним активностима и друго.

Корпоративна безбедност се, између осталог, бави и заштитом компанијских вредности од традиционалних облика угрожавања и отуђења имовине од стране трећих лица, али и од стране запослених који се збирно сврставају у криминалитет „плавих оковратника“. Ове делатности КБ називају се *традиционалним* јер нису у многоме мењале своје деловање од времена настанка саме функције корпоративне безбедности, једино што се начин испољавања појавних облика ових кривичних дела временом модификовао у складу са техничко-технолошким напретком друштва у целини. Узрочно – последичном везом су се и системи физичке и техничке заштите трансформисали у облике које познајемо данас. Као додатак на поменуте делатности корпоративне безбедности, временом су се развијали и комплексни системи и функције који су по својим карактеристикама значајно суфистициранији. Провера биографија кандидата за посао, заштита од саботажа, чување пословних тајни, заштита информационих система, превенција и откривање корупције и прања новца, само су неке од области које обухвата делокруг савремене корпоративне безбедности.

3.1 Корпоративна безбедност као управљачка функција

Организациона структура великих, често међународних компанија, условљена је великим бројем фактора који се тичу диверзификованости њених пословних активности, територијалне заступљености и функционалне разноликости конкретне пословне делатности. Уколико је компанија изразито територијално „разуђена“, присутна на великом броју националних тржишта, свакако да примењује један од облика географске организационе структуре, где је пословање подељено међу регионима који даље обухватају локална тржишта. Уколико је случај да је врста посла којим се компанија бави уже везана за функционалну природу пословне активности него за тржишну заступљеност са географског аспекта, онда се и организациона структура прилагођава главним функцијама компаније: производња, истраживање и развој нових производа или услуга, планирање и сл. У пословању XXI века препознатљива је тзв. „матрикс“ структура где се стручњаци из различитих области организују у мање групе – тимове, са задатком решавања неког сложеног проблема или завршетка одрђеног пројекта. У било ком примењеном моделу организационе структуре компаније, корпоративна безбедност проналази своје место, имајући у виду њену улогу, али се не може говорити о унапред познатој позицији функције КБ унутар компаније. Уобичајно је да постоји успостављена функција корпоративне безбедности у седишту компаније¹¹⁵, а затим у зависности од врсте и облика делатности, зависи даља организациона уређеност функције корпоративне безбедности. Важно је напоменути да је корпоративна безбедност као управљачка функција друштвена (пословна) делатност будући да испуњава опште услове сваке

¹¹⁵ Пример: седиште корпоративне безбедности компаније „Mercedes Benz“ је у Штудгарту, Немачка и одатле се контролише рад њихових подружница које су регионално организоване.

друштвене делатности. Корпоративна безбедност представља усмерену људску активност, којом приликом се троши психо-физичка енергија појединца, те се на тај начин остварује одређени ефекат на предмету делатности било да је у питању нека друштвена активност, предмет или друго људско биће, на начин да се остваре постављени задаци.

У наредном поглављу биће детаљније обрађене теме попут оправданости корпоративне безбедности са аспекта компаније, дефинисаће се послови који су у надлежности функције КБ и детаљније ће се елаборирати појмови као што је служба усклађености са прописима, пословна етика у области безбедности и људски ресурси који чине ову пословну функцију.

3.1.1. Оправданост функције

Један од основних услова постојања функције корпоративне безбедности је њена оправданост са аспекта укупног пословања. Будући да КБ данас представља савремену и често коришћену пословну функцију великих компанија, потрудићемо се да укажемо на економску исплативост корпоративне безбедности са становишта компаније. Свака пословна функција у компанији треба да оправда финансијска средства која су издвојена за њено пословање адекватним (захтеваним) резултатима. Међутим, су складу са карактеристикама дате функције поједини резултати се огледају у прирасту прихода, док друге није могуће на такав начин одредити. Одређене функције у организацији су непрофитабилног карактера као што су кадровска и рачуноводствена служба, па се њихове перформансе не могу исказати кроз зараду компаније, већ кроз резултате рада уз

постојање принципа продуктивности. Продуктивност је принцип пословања којим се остварују резултати предузећа уз минимално трошење радне снаге или других ресурса. У питању је принцип коме се тежи, а остварује се у одређеном степену у коме је то могуће. Корпоративна безбедност је непрофитабилна функција у компанији и превасходно служи да осигура и обезбеди безбедне услове за пословање организације, штитећи њену имовину и запослене. Функција безбедности, поред редовних издатака за лична примања запослених, често укључује и потребна средства за набавку техничке компоненте за службу физичко-техничког обезбеђења, контролу приступа или систем видео надзора, као и редовне расходе за одржавање на годишњем нивоу. Само модерно конципирана, модерно организована и нарасе модерно опремљена служба може пружити резултате и оправдати уложена средства. Како би се уважио принцип продуктивности неопходно је да дефинишемо кључну вредност компаније коју је нужно заштитити, како се средства не би непотребно трошила на области од нижег значаја или степена угрожености¹¹⁶.

У економији познајемо неколико начина да финансијском анализом утврдимо степен оправданости ангажованих средстава. Један од начина је анализа повраћаја на уложена средства ПУС (енг. RoI – return of investment), који у овом случају доводи у однос висину очекиваних прихода и потенцијални губитак у случају непостојања инвестиција (односно корист по компанију), са износом потребним за инвестицију¹¹⁷. У овом случају анализа ће бити коришћена за израчунавање оправданости, имплементације и пословања функције корпоративне безбедности на основу претпостављених губитака.

¹¹⁶ Пример: Закључак је да уколико анализа кључних вредности, заједно са детаљном анализом ризика и претњи покаже реалну опасност од диверзије која би угрозила пословну зграду, као симбола компаније или из других разлога, набавка скенера за детекцију експлозивних материја је оправдан издатак.

¹¹⁷ <http://www.investopedia.com/terms/r/returnoninvestment.asp> приступљено 10.05.2015.

3.1.2. Послови у надлежности корпоративне безбедности

Као што је у претходном делу рада напоменуто, послови службе корпоративне безбедности су се временом мењали и модификовали у складу са актуелним облицима угрожавања, али је надлежност КБ остала иста. Наиме, основни задатак сектора корпоративне безбедности је заштита имовине, лица и пословања компанија како би се, са аспекта безбедности, помогло остваривање компанијских циљева, те је с'тога надлежност саме функције остала иста од тренутка њеног настанка до данас. Са друге стране, промене у безбедоносном окружењу које су углавном условљене ширим друштвено-политичким и економским процесима, у многоме је изменила сам делокруг послова унутар функције корпоративне безбедности. Глобализација је променила структуру и темпо корпоративних активности, дошло је до zasiћења традиционалних тржишта што усмерава компаније да послују на ризичним тржиштима, окретање економији знања еродирало је значај „места“ (локације, географског присуства) у пословном свету, нове пословне активности као што је “офшор” (Off-shore) пословање представља изазов за компаније да се изборе са удаљеношћу, нови облици одговорности као што су корпоративно управљање и друштвена одговорност, ставили су додатни притисак на компаније да испуне обећано, без обзира на то где послују¹¹⁸. Јасно је да се услови у савременим пословним круговима брзо мењају, а посебно под утицајем напретка саобраћајних грана и комуникационих система. Тренутна доступност информација условила је убрзање пословања, а ограничења традиционалних, надомеситла су нова тржишта, углавном базирана на информационим технологијама. Оваква промена пословног окружења, директно је утицала и на промену безбедносних изазова, те се сектор корпоративне безбедности, попут осталих

¹¹⁸ Briggs, R. and Edwards, C. *The Business of Resilience Corporate security for the 21st century*, London 2006.

компанијских функција, трансформисао у складу са актуелним дешавањима. Функција приватне безбедности у које су укључене и активности корпоративне безбедности, по Мареју и Мек Киму су:

1. „Физичка заштита, која представља нискоризичне послове, обухвата обезбеђење имовине, ограничавање губитака и контролу приступа објектима и подацима,
2. Безбедносне услуге, које представљају средње ризичне послове (параполицијски послови који попримају полицијски карактер), обухватају активну превенцију криминала, ограничена патролирања, примену локалног законодавства на основу уговора са локалним властима,
3. Приватне истраге, које обухватају грађанске и приватне истраге, присмотре, провере кандидата за пријем у радни однос,
4. Корпоративну безбедност, која представља заштиту сложених операција, превенција криминала против корпорације и интерне истраге, обухвата рад агената који су запослени у великим корпорацијама,
5. Криминалистичке истраге, које обухватају истраживање превара и сумњивих пословних трансакција, обухватају сложене задатке који обично захтевају специјалистичку обуку¹¹⁹.

Корпоративна безбедност не напушта традиционалне услуге приватне безбедности, које данас углавном наручују од специјализованих приватних безбедносних компанија (ПБК), али поред њих одговорна је и за шири делокруг софистицираних задатака. У савремене делатности корпоративне безбедности убрајају се мере и радње на откривању и спречавању: мита, корупције, индустријске шпијунаже, еколошких инцидената,

¹¹⁹Murray, T and McKim, E. “Policija i sektor privatne bezbednosti: Šta donosi dubučnost“, *časopis Bezbednost* 4/03, Beograd, 2003, стр. 637.

злоупотребе положаја, прања новца, мобинга, као и послови на заштити информационих система, делатности кризног менаџмента, управљања ризицима, израда планова за континуитет пословања у случају већих инцидената и других повезаних области. Ове области деловања функције корпоративне безбедности данас су добро познате, а захваљујући семинарима и стручним скуповима из ове области, унапређује се знање и деле искуства међу стручњацима. Данас је основни проблем како деловање корпоративне безбедности учинити ефикаснијим, и шта је то на шта менаџери безбедности требају додатно да обрате пажњу. Функција корпоративне безбедности мора да¹²⁰:

- Прошири своје деловање изван граница традиционалног безбедносног портфолиа на области које укључују континуитет пословања, пословни углед, менаџмент ризика, корпоративну одговорност, што ствара додатан притисак на менаџмент наглашавајући важност мрежа и промена вештина управљања.
- Има могућност да достави, што је могуће бржи одговор (информацију) борду директора,
- Делује као кључна тачка координације за из домена безбедности (у најширем смислу) унутар компаније,
- Прихватити промене у интерном и екстерном окружењу,
- Разуме процес усклађивања безбедности са пословањем.

Као што се из изнетог може закључити, пословни који су у надлежности сектора КБ су променљива категорија, условљена савременим безбедносним токовима.

¹²⁰ Briggs, R. and Edwards, C. *The Business of Resilience Corporate security for the 21st century*, London, 2006.

3.1.3. Служба усклађености са прописима

Имајући у виду комплексност савременог пословања међународних компанија које морају да прате и усклађују законске прописе свих земаља у којима послују, јавља се потреба за оснивањем Службе усклађености са прописима, односно користећи англосаксонски термин *Compliance* одељење. Основни задатак овог одељења је својеврсни менаџмент ризика којим је компанија изложена услед неусклађености са прописима државе у којој послује. На овај начин компанија је изложена ризику следеће врсте:

- да изгуби углед и добро пословно име услед одређених скандала и афера које су пропраћене негативном медијском активношћу,
- да буде кажњена од стране законодавног система услед не поштовања законских одредби,
- да претрпи пословни (финансијски) губитак.

У пракси, Служба усклађености са прописима представља још једну контролну функцију унутар компаније, али и не само то. Пре свега, служба на едукативан начин помаже запосленима да, не реметећи њихов основни посао и пословање компаније тј. не правећи застој у пословним процесима, осигура да се све активности одвијају у складу са законским оквиром. Служба усклађености са прописима, због природе свог посла, треба да буде организована у независну пословну целину. Најчешће се оснива при борду директора или неком високом управном телу, те за свој посао одговара и подноси извештај једино њима, како би се смањито притисак који трпе запослени у овој функцији. „Ако искрена намера постоји, оно што је битно осим самог избора тима, јесте пуна подршка највишег руководства, као и слање јасне поруке свим запосленима да је Служба

усклађености са прописима пре партнер него контрола, са којом би требало сарађивати на крајње отворен начин у циљу индентификовања, праћења и управљања ризицима¹²¹.

Прилог бр. 8: Однос корпоративног управљања, менаџмента ризика и Службе усклађености са прописима

Корпоративно управљање као процес усмеравања пословних активности са задатком контролисања и вођења компаније, задужено је пре свега да успостави одговарајуће стратегије, циљеве и процедуре, као основ на коме ће се успоставити остали подсистеми и сама функција „Compliance-а“. Менаџмент ризика затим индентификује, анализира, одговара на ризик и контолише даље развијање ризика којим је компанија изложена услед пословања које није у складу са важећим законским оквиром националног законодавства.

¹²¹ Томић, С. “Контрола усклађености пословња у теорији и пракси”, *часопис Банкарство* 5-6, 2007, стр 62.

Служба усклађености са прописима затим спроводи контролне и корективне активности како би пословне процедуре биле у складу са важећим законским одредбама.

Служба усклађености са прописима представља независну функцију у односу са све друге пословне функција, па самим тим и у односу на корпоративну безбедност. Међутим, у пракси долази до честог преклапања надлежности и то не само међу ове две функције већ и између правне службе или службе интерне ревизије, будући да су сви у свом домену одговорни за нпр. борбу против корупције или прања новца. Ово би требало не да истакне разлике, већ да упути на међусобну сарадњу две повезане функције у спровођењу законских одредби и остварења пословних циљева. У основи, правна одговорност подразумева задовољење одређених друштвених захтева и норми, који своју форму добијају у правној регулативи. Када законодавац донесе прописе и законе, без обзира на њихову разноликост, бројност и комплексност, онда је компанија дужна, обавезна и правно одговорна да пронађе адекватан начин да своје пословање усклади са важећим прописима.

3.1.4. Пословна етика у области безбедности

Значење речи етика, која води порекло од грчке речи *етхос* и означава обичај или навику, упућује на уобичајно понашање које је у складу са моралним вредностима одређене друштвене групације. Тако закључујемо да реално постоји вероватноћа да је скуп моралних вредности различит у зависности од тога где компанија послује. Обичаји једног народа, историја, култура, религија и уметност, представљају области које утичу на

формирање моралних вредности друштва. На исти начин остварује се утицај и на формирање пословне етике, те је познавање моралних вредности конкретне друштвене заједнице значајно по корпоративну културу, а посредно и на успех пословања.

У претходном делу рада делимично је појашњен принцип деловања друштвено одговорних компанија. Етичке вредности и поштовање начела моралних правила су, поред законских оквира, основна водила менаџмента компанија у односу према свом окружењу, како екстерном, тако и интерном. Будући да је етичност или неетичност људска, а не корпоративна особина, компаније су покушавале да такав вредносни систем пренесу у корпоративно окружење. На такав начин настали су кодекси пословне етике као својеврсна правила понашања у пословном свету. Корпоративно управљање обједињује различите функције у оквиру компаније које су у већој или мањој мери упућене на пословну етику. У питању су модели ефикасног управљања, корпоративна репутација, корпоративна безбедност, служба усклађености са прописима, морал запослених, поштовање клијената и осталих учесника у пословању, заједно чине етички оквир који усмерава, како групно тако и индивидуално, пословно понашање¹²².

Неетничко понашање може да представља безбедносни ризик по организацију. Проблем је што је ризик који са собом носи неетичко понашање посредан и манифестује се различито од испољавања очигледних безбедносних ризика. Слично као код Службе усклађености са прописима, проблем етике у безбедносној сфери може да доведе до губитка доброг угледа, што је некада једна од највреднијих корпоративних одлика. Негативна конотација која се у том случају у јавности поистовећује са компанијом и одражава се на нпр. смањење продаје или бојкот услуга, у крајњем може да се прерачуна у конкретан

¹²²Shyman, R. *Corporate Ethics Programs and Security*, <http://www.csoonline.com/>, приступљено 28.04.2015.

финансијски губитак. Разлика у односу на Службу усклађености са прописима у овом смислу односи се на чињеницу да је делокруг „Compliance“ функције оријентисан на законодавни тј. правни оквир пословања, док је етика из области безбедности ствар испрвне одлуке која је у складу са законом, али и више од тога.

Менаџери безбедности су често укључени у послове који захтевају висок ниво етичког понашања. Информације са којима се оперише су поверљиве садржине, а истраживање појавних облика кривичних дела које погађају кључне компанијске вредности су сложене и захтевне, па је етика у пословима корпоративне безбедности једна врста основе на коју се надограђују остала знања и вештине које су неопходне за успешно обављање задатака.

3.1.5. Људски ресурси

Управљање људским ресурсима у свакој компанији представља основни задатак кадровске службе. Под управљањем људским ресурсима подразумевамо пријем радника (конкурс, интервју, оцена учесника, тестирање и све друге радње које претходе пријему запослених), ангажовање кадрова и њихово распоређивање на радне функције (у складу са стручном спремом, знањем и искуством врши се распоред радника, а на основу систематизације радних места), спроводи се обука и стручно усавршавање, отпуст радника (у случају прекида радног односа споразумно или на захтев једне уговорне стране, било пензионисање). Корпоративна безбедност такође, као и друге пословне функције унутар компаније захтева одговарајуће кадровске радње, како би позиције унутар одељења биле на адекватан начин попуњене.

На челу корпоративне безбедности је директор безбедности, а у домаћим круговима распрострањено је звање менаџер безбедности (енг. security manager, Chief Security Officer – CSO). То је директор пословне функције и као такав мора да задовољава низ захтева тј. да поседује одговарајућу стручну спрему, знање и искуство из области безбедности, потребне вештине за основне менаџерске активности (планирање, организовање, мотивисање и контрола), и личне особине које одговарају функцији коју обавља. Под његову надлежност убрајају се све активности у делокругу функције корпоративне безбедности, а за свој рад најчешће одговара одбору директора или генералном директору лично. Уско специјализовано особље које је ангажовано унутар одељења КБ чине стручњаци из појединих области безбедности који свој рад спроводе комбиновано на терену и у канцеларији. У питању су најчешће запослени на пословима из области:

- менаџмента ризика (идентификација, анализа, реакција на ризик и даља контрола његовог испољавања),
- службе контроле (контрола приступа, контрола рада службе физичко-техничког обезбеђења, контрола појавних облика кривичних дела, контрола прошлости запослених),
- безбедности и здравље на раду (послови који су везани за свеобухватно успостављање здраве и безбедне радне средине у складу са одредбама Закона),
- службе физичко-техничког обезбеђења (изводи низ различитих задатак из области физичке заштите, обезбеђења објеката, пратње новца и драгоцености, заштите лица, планирања и организовања рада службе, функционисања техничке компоненте заштите, иновирање и унапређење перформанси службе, контрола рада и оцена рада службеника обезбеђења и сл),

- безбедности информационих система (заштита информационих система од „упада споља“, као и од злоупотребе запослених),
- аналитике (обрада информација и формирање базе података на основу информација о безбедносним инцидентима и покушајима угрожавања безбедности).

Стручни консултанти или специјализовани спољни сарадници који нису запослени у одељењу корпоративне безбедности и чија уска специјализованост за одређен сегмент безбедносних питања као и ретка потреба за њиховим ангажовањем их чини погодним за повремене сараднике, ангажују се по потреби. У питању су стручњаци са великим искуством (многи су у пензији) који су често обављали одговорне дужности на позицијама у различитим службама безбедности. Њихове услуге су углавном саветодавног типа и помажу менаџеру безбедности у доношењу појединих одлука.

3.2. Циљеви и задаци корпоративне безбедности

Циљеви и задаци корпоративне безбедности односе се на делатност заштите компанијских интереса, али су у многоме условљени различитим карактеристикама корпоративног окружења. Циљеви КБ огледају се у настојању да се заштите сви сегменти пословања компаније, што произилази из функције самог сектора. Ипак, они су у значајној мери условљени циљевима организације, где поред основног циља сваког предузећа (профитне организације), а то је несумњиво профит, постоје и низ других дефинисаних циљева. Тако по временском оквиру препознајемо краткорочне, средњерочне или дугорочне циљеве,

које функција корпоративне безбедности треба да, у домену свог деловања, доследно прати. На тај начин се постављени корпоративни циљеви трансформишу у циљеве корпоративне безбедности који су у функцији корпоративних интереса, а из домена заштите лица, имовине и пословања.

Задаци корпоративне безбедности су оперативна категорија и они су на управљачком нивоу усклађени са циљевима функције КБ. Опште говорећи, усклађеност циљева и задатака представља предуслов како би се постигла сама сврха деловања. Може се закључити да су задаци корпоративне безбедности оперативна артикулација циљева корпоративне безбедности, који су усмерени дефинисаним компанијским циљевима и интересима организације. Задаци модерне функције корпоративне безбедности односе се на превенцију настанка штете по компанију, заштиту лица имовине и пословања и спровођење одговарајућих мера и радњи како би се осигурао континуитет пословања.

3.2.1. Превенција

Под појмом превенције најчешће подразумевамо низ мера и радњи које се предузимају како би се предвидели, предупредили и спречили губици по кључне корпоративне вредности, у случају испољавања конкретних безбедносних инцидената. Неутрализација губитака путем спречавања испољавања неке негативне појаве, представља императив за сваку организацију.

Област безбедносне превенције превасходно се односи да традиционалне видове заштите државе, њеног поретка и безбедности грађана уопште. Имајући то у виду, као и предмет

ове дисертације, трудићемо се да укажемо на корпоративни аспект безбедносне превентиве. „У Републици Србији се безбедносна превенција остварује кроз одлучност у примени одговарајућих мера за јачање националне безбедности кроз правовремену идентификацију, прикупљање информација и предузимање активности за спречавање и сузбијање узрока ризика и претњи безбедности“¹²³. У смислу изградње и развијања безбедносне превентиве неопходно би било усмерити деловање на правни, научни и организациони аспект, што се сажето може изразити кроз следеће задатке:

- дефинисати националне интересе,
- дефинисати политику безбедности,
- организовати стручну и свеобухватну безбедносну превентиву као посебну безбедносну целину (центар) на државном нивоу,
- организовати и јачати безбедносну превентиву у свим, а нарочито у најзначајнијим сферама државе и друштва (тзв. парцијална безбедносна превентива),
- правно одредити појмове који се тичу безбедности (угрожавање безбедности, прецизно одредити појмове безбедност, сигурност, итд.),
- остварити трајну политичку и економску стабилност друштва,
- усмерити се на улазак у Европску унију и њен систем безбедности,
- јачати све компоненте националне безбедности на свим нивоима,
- јачати безбедносну превентиву као посебну целину безбедности,
- законски одредити потребан број и профил кадрова за обављање послова безбедносне превентиве,

¹²³ Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2009, стр. 17.

- одредити послове безбедносне превентиве и њихов обим,
- одредити врсту послова безбедносне превентиве по нивоима,
- одредити економски оквир безбедносне превентиве, итд.¹²⁴

Узимајући у обзир овако широко постављене задатке безбедносне превенције на државном нивоу, са становишта компанија истичу се делатности у склопу превентивне функције сектора корпоративне безбедности. Стога је потребно да се на основу дефинисаних корпоративних циљева, успостави адекватна политика и стратегија корпоративне безбедности са основним задатком да помогне организацији у остварењу постављених циљева у домену свог делокруга. На овим основама формира се даља стратегија безбедносне превенције, одређују њени задаци и обим деловања, кадровски и економски ресурси.

Посебан сегмент безбедносне превенције представља и тзв. превенција губитака (енг. Loss Prevention). Ова област је блиско повезана са губицима компаније у малопродајним објектима и често подразумева мере и радње корпоративне безбедности на успостављању електронског система обезбеђења малопродајних објеката у спрези са униформисаним и неуниформисаним службеницима приватног обезбеђења. Ризик од овакве врсте губитака делује из интерне и екстерне средине, односно, имовина компаније угрожена је од стране клијенат и самих запослених. Чак је већи проценат губитака од стране интерних крађа у односу на крађе почињене од стране посетилаца, услед већих доступних могућности запослених да изврше кривично дело. Процењује се да је потребно између четрдесет и педесет крађа из малопродајних објеката да би се изједначио губитак нанет од стране

¹²⁴ Ракић, М. “ Безбедност и/или безбедносна превентива“, *Војно дело*, Београд, јесен 2010, стр. 218-231

једног непоштеног запоселног¹²⁵. Превенција губитака је широка област, која поред безбедносне компоненте укључује још и низ других мера како би се смањили губици у различитим сегментима пословања. Превентивне мере имају за циљ да предупреду, тј. унапред отклоне могући губитак (крађу) и спрече сам покушај кривичног дела пре тренутка његовог настанка.

Важно је напоменути да је контрола и провера прошлости запослених радња која претходи пријему нових запослених у радну организацију и заједно са другим релевантним подацима о кандидату (биографија кандидата, резултати тестирања) чини битне информације које помажу кадровској служби да донесе квалитетне одлуке. У основи, у питању је превасходно превентивна делатност. На основу поштовања одредби локалног законодавства (у Србији је то Закон о заштити података о личности) неопходна је писмена сагласност кандидата да дозвољава да се у складу са Законом, од стране МУП-а, а по налогу компаније, изврши провера кривично-прекршајне евиденције. Даље се врше провере код судских органа са циљем да се утврди да ли је, и за шта кандидат био кажњаван, и да ли се против њега тренутно води какав кривични поступак. За све допунске провере и информације, заинтересована страна би морала да ангажује услуге приватних истражитеља, који би даље, у оквирима своје надлежности, могле да пруже додатне информације. Посебан акценат се ставља на асоцијална понашања, насилничко понашање и повезаност са криминогеном средином. Функција корпоративне безбедности може извршити и накнадну проверу прошлости већ запосленог радника; оваквој пракси се прибегава у случају могућег унапређења или трансфера радника на одговорно или контролно радно место у организацији.

¹²⁵ Fennelly, L. J. *Handbook of loss prevention and crime prevention*, 3rd ed. Woburn: Butterworth / Heinemann, 1999.

3.2.2. Заштита

Пре него што се приступи самом процесу поставке система заштите, мора се спровести анализа безбедносне ситуације како би били сигурни да ће систем бити функционалан, као и да ће бити у стању да успешно одговори на испољене ризике и претње из окружења. Поред егзактних метода заштите као што је физичко обезбеђење, техничко обезбеђење, заштита од пожар и сл, пред корпоративну безбедност поставља се задатак организовања низа сложених и комплексних радњи у циљу заштите компанијских интереса од криминалних активности као што су: индустријска шпијунажа, прање новца, корупција, злоупотреба положаја и други. Директор функције корпоративне безбедности треба посебно да води рачуна о:

- Имовини коју треба заштитити (њеним физичко-материјалним одликама),
- Распоживим ресурсима,
- Претњи које могу да се испоље и угрозе ту имовину,
- Нивоима ризика који су активни и усмерени према тој имовини,
- Методе заштите које су применљиве у заштити те имовине, и
- Нивоима заштите који су прихватљиви у заштити те имовине у односу на дефинисану претњу.

Сам систем физичко-техничке заштите, како у домену корпоративне безбедности, тако и у другим безбедносним оквирима, један је од основних концепата заштите. Како се у стручним круговима често каже, то је задатак на коме једино „струка“ долази до изражаја, односно где поставка система заштите представља, најједноставније речено, „занат“. Са овако упрошћеног аспекта, заштита најчешће подразумева низ мера и радњи како би се

спречио: незаконит улазак уштићени простор, приступ опреми или другим ресурсима, затим оштећење имовине и средстава, као и евентуална повреда лица (запослених, клијената, посетилаца). Поставка система заштите која се базира на постојању система физичко-техничког обезбеђења најчешће се састоји од:

1. Физичког обезбеђења и/или
2. Техничких система заштите (самосталног или чешће у служби физичког обезбеђења), као што су:
 - Механички системи,
 - Системи за детекцију и надзор,
 - Систем контроле приступа.

У даљем делу рада биће више речи о конкретним аспектима заштитних система у поглављу рада које се односи на функције заштите.

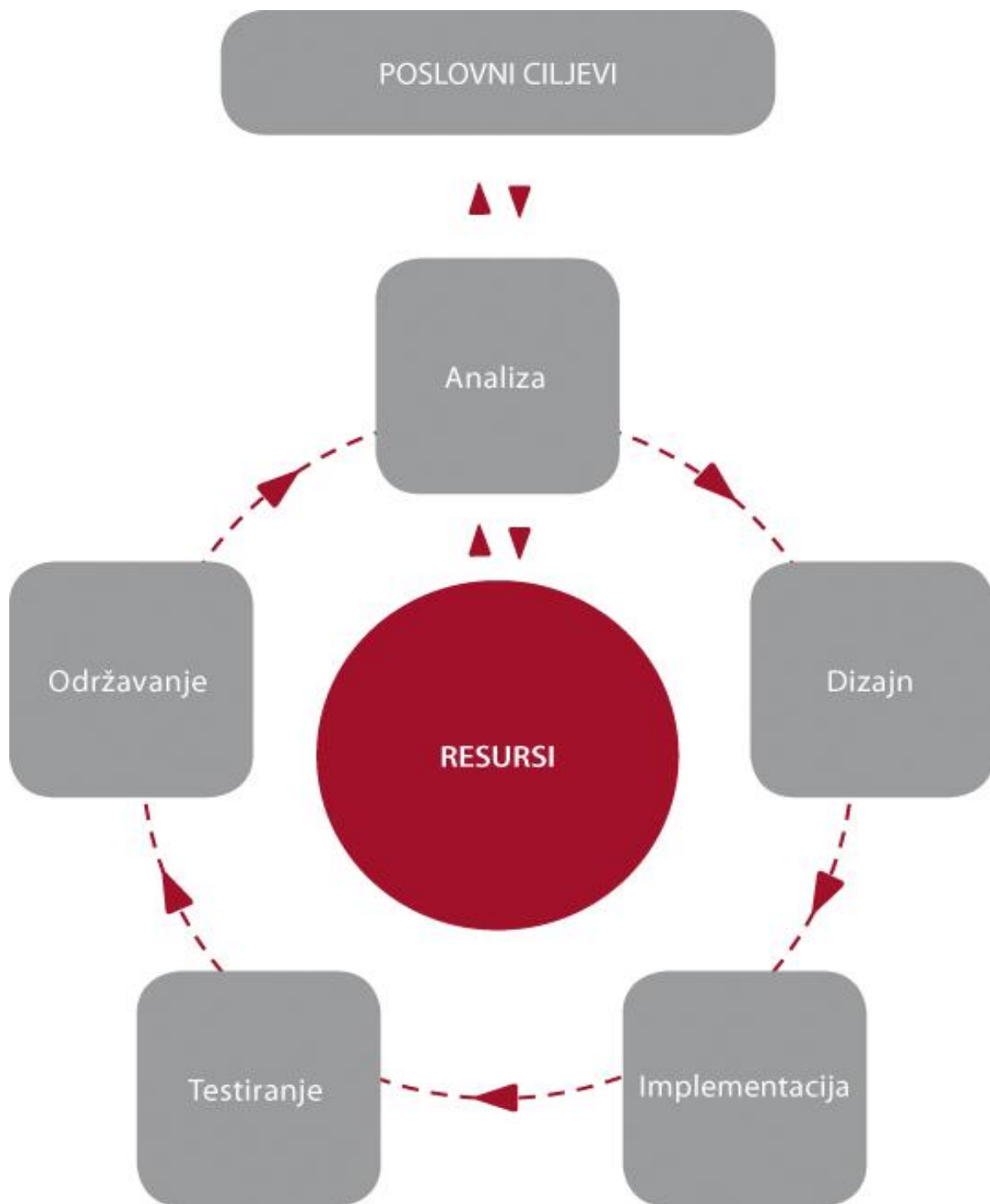
3.2.3. Континуитет пословања

Континуитет пословања је својеврсни план управљања ризицима и у новије време представља један од задатака који све више ангажује ресурсе функције корпоративне безбедности. Управљање континуитетом пословања укључује решења и мере кризног менаџмента и стратегије опоравка од несрећа, који се односи на наставак или опоравак организацијске технолошке инфраструктуре¹²⁶. У овом делу рада биће посебно објашњен (поред његове делимичне обраде и унутар поглавља 8.1.4.), будући да је један од основних

¹²⁶ „Key Dimensions of Organisational Security - *Organisational Security Issue 2*“, публикација АРУП, Универзитет у Портмоту, 2014.

циљева и задатака корпоративне безбедности, поред превенције и заштите, управо и сам континуитет пословања након конкретног испољавања, тј. деловања угрожавајућих фактора на штету имовине, лица и пословања компаније.

Основни циљ процеса управљања континуитетом пословања (енг. Business continuity management BCM) је поновно успостављање редовног стања/пословања у што краћем року. Не треба посебно истицати да сваки већи застој у пословању узрокује финансијске губитке и друге нефинансијске проблеме са којима се организација суочава. Смањење времена дисконтинуитета у периоду трајања кризе, односно прекида у свим или појединим пословним процесима, један је од кључних задатака менаџмента континуитета пословања. Покретање процеса за управљање континуитетом пословања омогућен је кроз низ конкретних мера из области идентификовања и анализе ризика, као и одговором на конкретан ризик како би се избегла евентуална штета. Континуитет пословања укључује и израду одговарајућих планова за управљање у кризним ситуацијама, и обухвата планове евакуације, планове минимизирања штете, комуникације у време кризе и друго. Коначно, активности које се спроводе у случају да дође до испољавања ризика и његове евентуалне ескалације све до нивоа катастрофе, осигуравају несметано функционисање и у ванредним ситуацијама и раде на санирању насталих губитака. Управљање континуитетом пословања одговорано је за идентификовање потенцијалних ризика по пословне компаније и анализу начина на који се ризик испољава на пословне процесе, услед евентуалног деловања тих ризика. Управљање континуитетом пословања треба да постави одговарајући оквир за успостављање система отпорног на могуће претње из окружења.

Прилог бр. 9: Графички приказ управљања континуитетом пословања¹²⁷

¹²⁷<http://www.king-ict.rs/portals/2/Resenja/Kontinuitet%20poslovanja%20big.gif> преузето 21.11.2014.

Процес имплементације система за управљање континуитетом пословања укључује¹²⁸:

- идентификацију кључних процеса и пратећих ИТ сервиса и одређивање њихове међусобне повезаности, идентификацију и пописивање критичне имовине (укључује израду каталога сервиса),
- анализу утицаја на пословање као основног показатеља финансијских губитака фирме приликом застоја у пословању,
- идентификацију максималних прихватљивих временских рокова у којима се пословање мора вратити у нормалне оквире и идентификацију ресурса потребних за успостављање нормалног пословања,
- идентификацију могућих ситуација везаних за кључне процесе,
- одабир стратегије, односно израду стратешких планова који ће уз оптималне трошкове вратити кључне процесе у функционално стање,
- креирање планова, односно оперативних упутстава за управљање процесом поновног успостављања нормалног пословања,
- планирање опоравка ИТ система од катастрофа (енг. Disaster Recovery Planning), и тестирање планова за управљање континуитетом пословања и едукацију особља.

Постоји читав низ стандарда менаџмента управљања континуитетом пословања који са собом доноси значајне предности по организацију. Имплементацијом система за управљање континуитетом пословања постиже се усклађеност међународним стандардом ИСО/ИЕЦ и Британским стандардом BS 25999-2:2007 (Business continuity management).

¹²⁸ <http://www.king-ict.rs/Default.aspx?tabid=356> преузето 19.02.2015.

4. Приватна безбедност као подсистем националне безбедности

Као што је из претходног дела рада недвосмислено приказано, приватна безбедност заузима веома важно место у систему националне безбедности, посебно у развијеним земаља. Тенденција све ближе сарадње два сектора (приватне и јавне безбедности) је присутна и редовно долази до покретања иницијатива за успостављање сарадње у до сада не ангажованим сегментима заједничког деловања.

У Републици Србији приватна безбедност, иако препозната од стране државе кроз Закон о приватном обезбеђењу и друге правне акте, не заузима адекватно место у систему националне безбедности. Чак је на поприлично скроман начин одређена улога и надлежност приватне безбедности у Стратегији националне безбедности Републике Србије, где је делатност приватне безбедности упоређена са грађанима који доприносе остварењу циљева националне безбедности. „Послове из области националне безбедности обављају и органи државне управе, институције надлежне за правосуђе, образовање и научну делатност и заштиту животне средине, Заштитник грађана, органи јединица локалне самоуправе, субјекти из области приватног обезбеђења, организације цивилног друштва, медији, правна лица и грађани који доприносе остваривању циљева националне безбедности“¹²⁹. Неспорно је да су институције цивилног друштва, Заштитник грађана или медији индиректно укључени у очување националне безбедности сваке државе, али не треба занемарити чињеницу да је један од оперативних чиниоца националне безбедности и сектор приватне безбедности. После Министарства одбране и Министарства унутрашњих послова, приватна безбедност заузима треће место по бројности људства, али и по наоружању, техничкој и материјалној опремљености. У наредном поглављу рада

¹²⁹ Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2009, стр. 24.

покушаћемо да појаснимо место приватне безбедности у систему националне безбедности, да укажемо на њен значај и допринос целокупном нивоу безбедности друштва и државе. Такође, обрадиће се проблеми међусобне повезаности субјеката националне безбедности са акцентом на комуникацију са приватним сектором. У наредном поглављу овог рада покушаћемо да пружимо одговор на питање да ли је и у којој мери остварено усаглашавање и усклађивање деловања корпоративне безбедности са осталим сегментима безбедности друштва и државе, као и да ли се на тај начин остварује функционалан и успешан систем националне безбедности, способан да спречава угрожавање од стране различитих облика криминалитета и политичког насиља. Важно је такође истаћи да у нашој земљи постоје иницијативе за приближавање сектора приватне и јавне безбедности, преваходно активностима Комисије за приватно-јавно партнерство, која је основана при Привредној комори Србије са задатком успостављања дијалога и ближе сарадње ова два сектора.

4.1. Безбедносна функција друштва

Безбедносна функција друштва представља једну од основних друштвених делатности, имајући у виду елементарну људску потребу за сигурношћу. Начин деловања безбедносне функције друштва, као организоване делатности, усмерен је опште прихваћеним друштвеним вредностима субјекта заштите. Систем друштвених вредности (за који данас многи сматрају да је озбиљно урушен негативним последицама глобализације, продубљивањем разлика између религиозних група, све веће разлике између богатих и

сиромашних, као и еродирања значаја породице у друштву и других) сам по себи дефинише кључне вредности друштва. Такве кључне вредности треба заштитити како би се очувао постојећи или унапредио досадашњи начин живота једне социјалне групације или државе. И сам систем националне безбедности функционише на основу ових принципа, уз институционалну уређеност путем закона из области безбедности, Стратегије националне безбедности и других нормативних аката који ближе дефинишу ову област. „С обзиром да је систем безбедности постављен у складу са друштвено-политичким системом, односно у складу са потребама и могућностима, у правном систему, односно у уставним начелима, одређују се основне вредности друштва које су предмет заштите како система безбедности, тако и друштва у целини“¹³⁰. Наиме, безбедносни систем иако аутономан у раду, није и не може бити ван оквира друштвено – политичког система. Разлог за то се проналази у потреби да систем буде дефинисан и усмерен у складу са претњама и ризицима с’једне стране, и могућностима система националне безбедности, са друге.

На основу анализа актуелних безбедносних претњи и њихове импликације на свакодневни живот, људи су склони да се одрекну дела личне слободе зарад задовољавајућег степена безбедности. Притом, треба имати у виду да висок степен људских права и слобода, као и заштита приватности грађана, није комплементарна са високим степеном безбедности који се захтева у случају асиметричних сукоба какви су данас актуелни. Кенет Валц (Kennet Waltz) је још рекао: „Ако се хоће слобода, несигурност се мора прихватити“. Са истом поентом, али на другачији начин је и Хобс дефинисао смисао и циљ државе, као рационалну одлуку људи да се одрекне дела слободе у корист суверена како би се „изашло из оног ужасног стања рата“. Из домена опште друштвене делатности, безбедност прелази

¹³⁰ Савић, А. *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 24.

у ексклузивни домен државе и владара уз претпостављену политичку стабилност. Изгледа да је држава одувек преузимала на себе део старања о појединчевој сигурности, или су се бар режими и владари представљали као да то чине; из оваквог схватања сигурности, које је политичке природе и значи одсуство наглих промена, нереди и трзавица, које зајемчује јак владалац — другим речима политичку стабилност¹³¹. Истиче се да је безбедност основни или један од основних разлога постојања друштвених заједница какве познајемо данас, будући да су зарад колективне безбедности људи одувек били склони уједињењу и борби против заједничког непријатеља.

4.1.1. Безбедносна култура

Безбедносна култура доводи у однос културне вредности једне друштвене заједнице, које се тичу нивоа развијености безбедносне свести, са начинима на којима се колективно перцепира и реагује на безбедносни ризик. Уопштено, то су временом усвојени обрасци понашања и размишљања о безбедносним ризицима и начинима, тј. моделима, заштите кључних друштвених вредности.

Без обзира на разлике у томе да ли се ради о целокупном народу једне државе, друштвеној заједници, или организацији, компоненте безбедносне културе су исте или јако сличне, будући да основе безбедносне културе остају непромењене без обзира да ли се ради о питањима по националну безбедности или о безбедносним проблемима на локалном нивоу или корпоративном окружењу. Тако агенција за безбедност ваздуштног саобраћаја

¹³¹ Димитријевић, В. „Безбедност и политичка заједница“, *Реформа сектора безбедности - зборник радова*, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2003.

(контрола летења Србија и Црна Гора – СМАТСА) дефинише безбедносну културу као „производ индивидуалних и групних вредности, стручности и образаца понашања који карактеришу посвећеност, стил и знање усмерено ка здравој атмосфери у организацији и управљању безбедношћу“, а састоји се од пет кључних компоненти култура: култура пријављивања, поверења, учења, прилагођавања и информисања¹³².

Прилог бр. 10: Компоненте безбедносне културе¹³³

¹³² <http://www.smatsa.rs/Lat/PrintShowContent.aspx?mi=32> приступљено 28.04.2015.

¹³³ Исто

Безбедносна култура у основи почива на општој култури одређеног народа и са собом носи вредносне ставове, искуствена сазнања, ниво образовања и информисаности, као и низ тешко објашњивих, колективно-подсвесних „информација“ који чине менаталит једне друштвене групе. „Под безбедносном културом може се подразумевати безбедносна активност која изражава спремност деловања и понашања у складу са стеченим знањима и вештинама, као и у складу са прихваћеним вредносним ставовима и огледа се у препознавању опасности, реаговању на њих избегавањем опасности, отклањањем опасности или упућивањем на оне субјекте који ће професионално реаговати и сачувати угрожене вредности“¹³⁴. Јасно се уочава предуслов постојања безбедносне културе који се огледа у стеченим знањима и вештинама, тј. безбедносној едукацији свих грађана о томе да ли и како реаговати на поједине безбедносне претње. Будући да се ради о општој популацији, а не о стручњацима из области безбедности, адекватна општа информисаност, упућеност грађана на безбедносне службе, као и поверење у те институције, представља адекватан оквир за развитак безбедносне културе у једној средини. На сличан начин и Љубомир Стајић дефинише безбедносну културу као „скуп усвојених ставова, знања, вештина и правила из области безбедности, испољених као понашање и процес, о потреби, начинима и средствима заштите личних, друштвених и међународних вредности од свих извора, облика и носилаца угрожавања, без обзира на место или време њиховог испољавања“¹³⁵. Јасно је да је безбедносна култура веома важна за постизање и одржање високог степена националне безбедности, као и безбедности на свим нивоима. Тим пре што уколико упоредимо безбедносну ситуацију у нашој земљи данас, са ситуацијом од пре тридесет или четрдесет година (у периоду редовног служења војног рока и честим

¹³⁴ Појмовник безбедносне културе, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2009, стр. 16.

¹³⁵ Стајић, Љ. *Основи система безбедности*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2011, стр. 59.

војним вежбама, ОНО и ДСЗ као обавезног предмета у средњим школама), увиђа се јасна разлика. Свакако, овакву тврдњу треба разумети у контексту без пренаглашавања значаја безбедносне едукације и уз разумевање свеопштих друштвених промена које су довеле до промене безбедносних претњи и самим тим и до промене безбедносне ситуације у свету. На бази истих принципа, безбедносна култура се манифестује и у корпоративном окружењу, на начин да се усвојене вештине, знања и правила из области безбедности примењују у свакодневним пословним активностима, а посебно на плану превентивног деловања.

4.1.2. Појам допунске безбедности

Појам допунске безбедности најчешће је везан за ону врсту безбедносних услуга које од приватног сектора безбедности наручују и плаћају појединци, компаније или организације зарад унапређења властитог нивоа безбедности и заштите одређених (кључних) вредности. Притом, такве безбедносне услуге нису под ингеренцијом и делокругом јавног тј. државног система безбедности и налазе се изван основног нивоа безбедности који је гарантован свим правним и физичким лицима. Савремена држава, увидевши потребу да делагира своја до скоро неприкосновена права употребе силе и присиле на друге чиниоце у склопу националне безбедности, допушта слободан и економски оправдан избор појединаца или компанија да уживају у већем степену безбедности него што то држава обезбеђује свим грађанима¹³⁶. Допунска безбедност свакако није творевина новијег доба,

¹³⁶ Анђелковић, С. „Питање уређења приватног сектора безбедности у Србији“, *Ревија за безбедност*, 04/09, 2009.

јер како је у претходним поглављима рада више пута напоменуто, услуге приватне безбедности јављају се много година уназад. Наиме, овде се истиче нераскидива повезаност концепта допунске безбедности и настанка и развоја сектора приватне безбедности.

Услед промена безбедносних изазова и претњи, а тиме и промене у безбедносним политикама, губи се јасна разлика између унутрашње и спољне безбедности, па је све мање претњи које на овај начин могу бити дефинисане. Такође, глобализација и крај Хладног рата довели су до све интензивније приватизације безбедности, односно до развитка приватних војних, безбедносних и обавештајних компанија¹³⁷. Због тога се и оправдано поставља питање где је граница опште безбедности које држава преко својих безбедносних служби пружа свим својим грађанима, а где почињу услуге допунске безбедности које појединац или институција наручују од стране сектора приватне безбедности. У новије време јавља се и модел допунске безбедности на примеру када безбедносне услуге приватног сектора наручују и плаћају државне институције, органи локалне саоправе или други носиоци јавних функција у друштву. Будући да се конфузија у овом случају јавља везано за употребу капацитета приватног сектора безбедности ангажованих од стране Влада појединих држава, потребно је додатно образложити проблем. Уколико се са становишта власничке структуре вршиоца безбедносних услуга доноси закључак о томе да ли су поједине услуге из корпуса допуске безбедности, онда се овај модел може укључити у ту групацију. Ипак, сматрам да критеријум за одређивање такве поделе није адекватан у савременим условима, будући да се граница између приватне и јавне својине све мање истиче у развијеним земљама. Овде би фокус требао да буда на наручиоцу безбедносних услуга, односу на оне институције у чије име и за чији

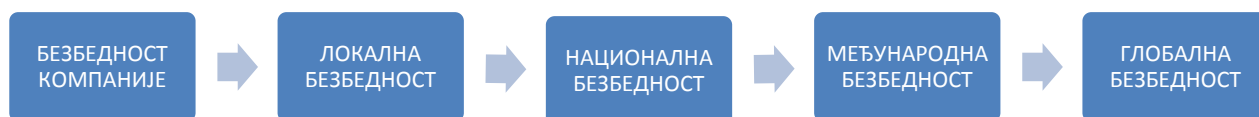
¹³⁷ *Појмовник безбедносне културе*, Центр за цивилно војне односе, Београд, 2009.

рачун се такве услуге и врше. Разлог за то је што наручилац услуга одређује врсту, обим, временско трајање и остале важне карактеристике безбедносне услуге које могу имати своје ефекте у различитим областима друштвеног живота. У случају када државна институција наручи од сектора приватне безбедности услугу транспорта затвореника из једног казненог завода у други, ради се заправо о делатности која је у надлежности тих институција, тј. државе. Из тог разлога, таква безбедносна делатност се подразумева под задовољењем основног нивоа безбедности друштва, док су оперативни и организациони аспекти у другом плану и налазе се у функцији остварења тог задатка. Стога је избор вршиоца те услуге (приватни или јавни сектор) у складу са финансијском оправданошћу и организационим капацитетима. Свакако је важно истаћи да се у оба случаја подразумева захтевани ниво квалитета услуга, поштовање процедура и законитост у раду. Логично питање које се поставља у анализи овог феномена је да ли државни носиоци заштитних функција могу бити вршиоци услуга из домена допуснке безбедности, односно да ли се јавни сектор безбедности може уговорно ангажовати од стране физичког и/или правног лица које има потребу за већим степеном безбедности. У већини развијених држава ово није случај, али је Република Србија својим нормативним документима, дефинисала и могућност допунског ангажовања кадровских и техничких капацитета МУП-а. У том контексту је и претходно напоменуто, да је могуће ангажовати полицијски хеликоптер, чамац или службеног коња и за то платити испостављени рачун. Најчешће се у нашој земљи наручују услуге против-пожарне заштите, које припадници МУП-а врше приликом спортско-културних манифестација или услуге обезбеђења скупа, пратње опасног терета и слично. На основу свега изнетог, може се закључити да је допунска безбедност својеврстан концепт у коме вршиоци безбедносних услуга (приватни или јавни) врше

своју делатност на основу уговорног односа са наручиоцем таквих услуга (физичка или правна лица, државне институције, органи локалне самоуправе и други), а који излази из оквира основног нивоа безбедности који држава гарантује и испоручује свим физичким и правним лицима на својој територији.

4.1.3. Међународна улога корпоративне безбедности

Корпоративна безбедност, локално посматрано, остварује своје радне задатке унутар корпоративног окружења и омогућава, у домену своје надлежности, остварење компанијских циљева. Оне организације које имају висок ниво корпоративне безбедности, унапређују ниво опште безбедности у срединама у којима послују, било да се ради о локалном, регионалном или међународном тржишту, па на тај начин функција корпоративне безбедности прераста и у важан сегмент безбедности друштва и атрибут друштвене одговорности компанија. Безбедност једне компаније, безбедност у једном насељу, односно безбедност на локалном нивоу, затим национална, регионална, међународна и глобална безбедност, међусобно су повезане и функционишу на принципу спојених судова.

Прилог бр 11: Међусобна повезаност различитих нивоа безбедности

Корпоративна безбедност данас представља незаобилазну функцију савремених компанија, без чије делатности би целокупно пословање било доведено у питање, или би губици били услед остварених безбедносних претњи, били значајни. На глобалном нивоу посматрано, уколико значајан број великих корпорација послује стабилно и осигурава несметано снабдевање виталним производима и услугама једно или више националних тржишта, то свакако представља један од атрибута економске стабилности тог друштва, али са друге стране и представља латентну опасност од економске или енергетске зависности. „У пракси, економски аспект националне безбедности тесно је повезан са трговином: зависност од увоза важних производа или сировина схвата се као знак зависности држава од државе или држава из којих се увози“¹³⁸. Са овим у вези треба истаћи да је економска безбедност савремених држава у директном односу са енергетском безбедношћу, односно у зависности од енергената као покретача националне економије сваке земље¹³⁹. Ипак, иако се јасно истиче да је економска стабилност предуслов за успостављање глобалне безбедности, претенциозно би било тврдити да корпоративна безбедност представља тако значајан фактор на међународном нивоу. Иако унутар система националне безбедности скоро неприметна, функција корпоративне безбедности у домену својих техничко-технолошких могућности и у одговарајућем правно-нормативном оквиру, потпомаже несметано одвијање пословних процеса великих компанија, од којих непосредно зависи очување националне и глобалне безбедности.

¹³⁸ Милошевић, З. „Економска безбедност државе“, *Војно дело*, пролеће 2012, стр. 201.

¹³⁹ Претње енергетској безбедности могу бити политичка нестабилност у државама које су главни снабдевачи енергије у свету, политичка злоупотреба испоруке енергената или надметање великих сила око необновљивих извора енергије, напади на енергетску инфраструктуру, као и природне и индустријске катастрофе. Видети шире у *Појмовник безбедносне културе*, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2009.

4.2. Систем националне безбедности

Систем националне безбедности представља скуп међусобно повезаних чиниоца националне безбедности, који у домену свог делокруга делују у интеракцији са осталим чиниоцима система, примарно у циљу остварења својих задатака, а тиме и успостављања жељеног нивоа националне безбедности. Чиниоци националне безбедности носиоци су безбедносних функције у једној држави, који су као такви препознати у правно – нормативним актима и који извршењем својих основних задатака доприносе и успостављању жељеног нивоа националне безбедности.

Систем националне безбедности чине превасходно државни носиоци заштитних функција, као што су Министарство одбране, Министарство унутрашњих послова, безбедносно – обавештајне агенције и представљају тзв. примарне чиниоце националне безбедности. Поред поменутих актера, свој допринос подизању нивоа националне безбедности дају и специјализоване службе као што су: ватрогасне службе, спасилачке службе, хитна помоћ, као и приватни сектор безбедности у који се убрајају приватне безбедносне компаније, приватне војне компаније и приватни истражитељи. Важно је истаћи да, у намери да један систем буде успостављен, његови чиниоци морају да буду у међусобној интеракцији или минимумом у интеракцији са једним чланом тог система. У супротном, систем није функционалан, а члан који није у интеракцији са осталим чиниоцима националне безбедности се не може назвати чиниоцем, већ безбедносним окружењем. Уз претходну напомену да се ефикасност сваког појединачног чиниоца националне безбедности подразумева, међусобна повезаност свих чинилаца представља кључни сегмент ефикасног

функционисања система националне безбедности као целине, а тиме постаје и најбољи гарант безбедности једне државе.

Важан аспект националне безбедности, поред ефикасности самог система је однос између система националне безбедности једне државе са нивоом регионалне или међународне безбедности. Позната „особина“ безбедносних ризика и претњи је да поседују тенденцију „преливања“ на земље у окружењу, тако да је ниво националне безбедности једне државе, поред ефикасности властитог система националне безбедности, у многоме условљен безбедносном ситуациом у непосредном, регионалном или међународном окружењу.

4.2.1. Појам и концепт националне безбедности

У савременим безбедносним условима, које карактерише све већа задуженост и енергетска зависност, национална безбедност сваке државе се, поред традиционалних показатеља, огледа и у низу других друштвено-политичких констелација. Изазови по референтне вредности друштва које се штите системом националне безбедности, манифестују се и у политичкој, енергетској и економској независности и самосталности у односу да друге државе. Карактеристике савременог приступа инсистирају на ширем спектру показатеља, у односу на искључиво територијалну целовитост којој се у ранијем периоду највише поклањала пажња. „Национална безбедност може се представити као способност државе (нације) да опстане тако што ће заштитити територијални интегритет и суверенитет, остварити политичку самосталност и уз помоћ државних атрибута заштитити своје

унутрашње вредности од угрожавања, које може доћи споља или изнутра¹⁴⁰. Поменути безбедносни ризици, као што је у претходном делу рада истакнуто, еволуирају по утицајем техничко-технолошког напретка, али и услед превентивно-репресивног деловања чиниоца система националне безбедности.

Будући да се појам *национална безбедност* темељи на термину *безбедност*, који је по Балдвину „недовољно дефинисан али не и сустински споран“, одредница *националана* само додатно продубљује већ постојеће недоумице, будући да имплицира на објекат заштите. Сам термин је преузет из Сједињених Држава где су сви грађани, ма којој нацији изворно припадали, заправо припадници америчке нације, те услед нејасне лингвистичке одреднице погрешно указује на преовлађујући етнички елемент становништва једне државе. Разјашњење проблема може се потражити у делокурругу националне безбедности које је оријентисано на заштиту свих грађана једне државе (али и осталих људи који у њој бораве), безбедност институција државе и друштва, економску и енергетску безбедност, заштиту животне средине и бројне друге области које су дефинисане Стратегијом националне безбедности, а које се могу побројати под референтне вредности тог друштва. „Никада се, наиме, поуздано не зна, уколико се претходне не разјасни на који се релевантни објекат безбедности мисли: на државу као установу у ужем смислу, на етнички одређен и по правилу већински народ у њој, на политичку заједницу свих држављана или, што је најпожељније, на све грађане, чланове друштва о коме је реч, независно од њихове етничке, верске, социјеталне и идеолошке припадности¹⁴¹. Није погрешно рећи да су скоро све данашње европске државе националног типа, тј.

¹⁴⁰ Станаревић, С. и Бодин, М. „Безбедносна култура као друштвени ресурс националне безбедности“, *часопис Војно дело*, пролеће 2014, стр. 84.

¹⁴¹ Симић, Д. *Наука о безбедности-савремени приступи безбедности*, Сл. Гласник, ФПН, Београд, 2002, стр. 29.

националне државе, јер национална држава је уједно творевина и творац модерне Европе¹⁴², што наводи на закључак да је термин *национална безбедност* временом мењао своје значење и еволуирао у складу са друштвеним уређењем. Националне државе XVIII века у односу на државе XX века, данас се разликују у многим аспектима друштвеног живота, али је само уређење конципирано на сличан начин, док их време тј. традиција поштовања одређених вредности у многоме дефинише. „Оне се разликују само по томе у ком периоду су настале, дакле да ли се ради о затеченим у савремености (Француска, Шпанија, Португалија, Енглеска, Немачка), или о свеже формираним (националне државе које су стекле своју независност распадом СССР и СФРЈ), односно новонастајућим“¹⁴³. Без обзира на поменуте разлике концепт националне безбедности се не разликује у многоме од државе до државе. На исти проблем научне динстинкције упозоравају многи аутори, будући да је одредница *национална* у скорије време тумачена на различите начине и често, без оправдања, поистовећивана са национал-шовинизмом. Као што је то случај у другим областима, овде одредница „национална“ може да збуни јер се заснива на уверењу да је национална (тј. национално хомогена) држава типична држава новијег времена, што је довело и дотле да се у неким важним страним језицима реч „национални“ и „државни“ скоро поклапају¹⁴⁴. Референтни субјекат заштите у систему националне безбедности је свакако држава, сходно томе и термин *државна безбедност* својим садржајем (не и значењем) одговара термину национална безбедност. Важно је, притом, имати у виду да је *национална безбедност* шири појам од *државне безбедности*. Посебно се термин *државна безбедност* у домаћем дискурсу препознаје као назив за некадашњу тајну службу (Управа

¹⁴² Морен, Е. „Појам националне државе“, према: Симеуновић, Д. *Теорија политике-ридер*, I део, Београд, 2002.

¹⁴³ Симеуновић, Д. „Појам националне државе“, *Теорија политике-ридер*, I део, Београд, 2002, стр. 112.

¹⁴⁴ Димитријевић, В. „Безбедност и политичка заједница“, *Реформа сектора безбедности-зборник радова*, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2003.

државне безбедности, Ресор државне безбедности, а касније и Служба државне безбедности), мада и поред тога имплицира на безбедност државе и њених институција, без индивидуалне димензије у чијем средишту је грађанин. „У концепту националне безбедности који подразумева да је држава најважнији референтни објекат, анализом је могуће извести две основне поделе засноване на томе како би држава као објекат требало да буде обезбеђена:

а) ограничено државно оријентисани приступи - подразумевају оне теоријске правце који су заинтересовани само за државу, те због тога уско одређују од чега би држава требала да буде обезбеђена. У њих се убрајају реализам/неореализам, и неолиберализам/неоинституционализам, као и ране варијанте студије мира које имају своје корене у идеализму,

б) неограничени државно оријентисани приступи - теоријски правци који потврђују утицај других нивоа и јединица анализе на државу и због тога шире одређују како би држава требало да буде обезбеђена. У њих можемо убројити неке касније варијанте студија мира и делове политички оријентисаних корпуса аргумената, али и сектор цивилне безбедности, односно приватну безбедност"¹⁴⁵.

Приликом покушаја дефинисања појма *национална безбедност*, поред већ познатих проблема са којима смо се сусрели приликом одређења појма *безбедност*, у први мах се истичу различити концепти саме националне безбедности. Из тог разлога се пре приступања дефинисању појма, треба позабавити различитим концептима националне безбедности. Без обзира на поменуте разлике у, пре свега схватању националне безбедности, а затим и у успостављању функционалног система, концепт националне

¹⁴⁵ Terriff, T. and others, *Security Study Today*, Cambridge, 1999, према: Савић, А. „Приватна безбедност у систему националне безбедности“, *Први међународни научни скуп „Приватна безбедност-стање и перспективе“*, Зборник радова, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008, стр. 17.

безбедности се не разликује у многоме од државе до државе. Основне нормативне одреднице које дефинишу концепт националне безбедности огледају се у:

- чланству у војним савезима,
- величини, положају и географском окружењу земље,
- геополитичком положају,
- богатству природних ресурса (посебно енергената),
- чланству у економским организацијама,
- степену развијености привреде,
- стопи незапослености,
- старосној, социјалној, верској и образовној структура становништва,
- поштовању људских права,
- стопи криминалитета и друго.

„Из оквира националне безбедности могу се издвојити нивои безбедности чији су протагонисти државни актери и институције (нпр. државна или јавна безбедност), као и нижи нивои безбедности (нпр. цивилна, друштвена и лична безбедност) чији су актери преваходно недржавни актери¹⁴⁶. Другим речима, национална безбедност је основни оквир из кога произилазе нивои безбедности ка споља – регионалној и даље међународној и/или према унутра – друштвеној, појединачној, цивилној безбедности, закључује Савић.

Претходно се намеће кључно питање које концептуално одређује систем националне безбедности, а то је: шта се жели заштитити системом националне безбедности? У традиционалном смислу, који је кроз историју био преовлађујућ истиче се државни суверенитет као највећа вредност која треба да се обезбеди или штити. Суверенитет, као

¹⁴⁶ Савић, А. *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 16.

ултимативни национални интерес, значи да Влада има ексклузивну контролу над простором или територијом своје државе. Контрола целокупне државне територије и монопол над употребом силе, сама по себи значи минимум државног интегритета. Такође значи да грађани преко својих изабраних представника имају слободу избора у вођењу унутрашње и спољне политике и да воде међудржавне односе са другим државама без утицаја било ког тела или центра моћи. У концепту националне безбедности, кључне вредности су контрола територије, дипломатска аутономија и политичка независност¹⁴⁷.

У савременим концептима националне безбедности, који не негирају значај територијалне целовитости, дипломатске и политичке независности, доминирају и вредности из друштвене, економске и индивидуалне сфере. Тако Димитријевић, поред поменутих атрибута националне безбедности наводи и квалитет живота грађана као једну од кључних компонената. „Целовитост националне безбедности, чине четири компоненте, и то: опстанак (опстанак државе, национални опстанак, физичко самоодржање), територијални интегритет, политичка самосталност, квалитет живота“¹⁴⁸. Поред поменутих карактеристика, национална безбедност је у савремено доба под јаким утицајем економских фактора, а како је то претходно поменуто, под дејством економске условљености и енергетске зависности, обликује се и концепт националне безбедности, који треба да одговори на безбедносне ризике и претње. Поред економско-енергетске безбедности, важан сегмент у савременим поставкама система националне безбедности представљају различите друштвено-културолошке вредности. Културолошке вредности често називају и „меком“ политиком светских сила за остварење своје глобалне доминације, будући да се асимилација, како талентованих појединаца, тако некад и целих

¹⁴⁷ Вајрај, К. „Human Security: Concept and Measurement”, *Occasional paper*, Croc Institute, 2002.

¹⁴⁸ Димитријевић, В. „Безбедност и политичка заједница“, *Реформа сектора безбедности - зборник радова*, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2003

друштвених заједница, одвија под дејством доминантне културе. „Национална безбедност је сложен, чињенично заснован, непрекидан и динамичан програм- нормативно-теоријска уређеност, институционална организованост и одсутна оператива ангажованост нације (државе) на правременом и успешном отклањању стварних и могућих спољних и унутрашњих опасности по безбедност националне територије суверенитета, личног, физичког, духовног и имовинског интегритета грађана у социјално-економској, друштвено-политичкој, образовној, научној, културној, еколошкој и другим областима“¹⁴⁹. Како се наводи да је у питању програм по коме се уређује тј. организује систем националне безбедности, јасно имплицира на постојање концепта у чијем оквиру се оперативно ангажују капацитети националне безбедности, од самих грађана до оружаних снага. Стратегијом националне безбедности као најважнијим стратешким документом којим се утврђује безбедносна политика једне државе, заокружује се делокруг свих актера система националне безбедности у складу са њиховим делокругом рада. То деловање може бити на плану унутрашње и спољне безбедности, која у односу на безбедносне изазове, покушава да оствари државну стабилност и заштиту виталних националних интереса уз поштовање владавине права¹⁵⁰. Да закључимо да је национална безбедност организација, систем и делатност носиоца заштитних функција друштва, у циљу идентификовања, сузбијања и контроле свих облика угрожавања националних интереса усмерених против државе, грађана, политичке самосталности, енергетске, еколошке, културолошке или друге националне вредности.

¹⁴⁹ Мијалковски, М. „Међузависност људске, националне и колективне безбедности“, *Зборник радова Факултета безбедности*, Београд, 2007, стр. 104.

¹⁵⁰ Шире видети: Савић, А. *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.

У покушају да се ближе одреди појам националне безбедности, поставља се незаобилазно питање националног¹⁵¹ интереса. „Термин национална безбедност, као и национални интерес, довољно добро је установљен у политичком дискурсу међународних односа, да означи циљ политике који се посебно издваја од других“¹⁵². Стога се закључује да национална безбедност заузима „посебно“ место у склопу националних интереса сваке државе. Јасно је да је национални интерес у директној вези са националном безбедношћу, али се поставља питање шта је шири појам? Референтне вредности друштва дефинишу националне интересе. Република Србија основним националним вредностима сматра, пре свега, независност, суверенитет и територијални интегритет, слободу, једнакост, изградњу и очување мира, владавину права, демократију, социјалну правду, људска права и слободе, националну, расну и верску равноправност, као и равноправност полова, неповредивост имовине и, све важније питање, очувања животне средине¹⁵³. По стратегији националне безбедности, националне вредности штите се остваривањем националних интереса. На овај начин указује се да су националне вредности, које потом дефинишу националне интересе, ултимативна достигнућа једног друштва које треба по сваку цену заштити. У таквој поставци проблема, систем националне безбедности се и успоставља из поменутог разлога и његов делокруг у потпуности дефинишу постављени национални интереси. Занимљиво је да је и сама безбедност (независност, слобода, мир, неповредивост имовине), као једна од елементарних људских потреба, дефинисана као референтна вредност друштва, тако да је целокупан систем заокружен и међусобно се ослања на самопромоцију.

¹⁵¹ И у овом случају, као и код термина *национална безбедност*, имамо проблем дефинисања појма „национални“, где је у савременом политичком дискурсу прикладнији израз *друштвени интерес*.

¹⁵² Wolfers, A. “National Security as an Ambiguous Symbol“, *Political Science Quarterly*, vol. 67, Yale University, 1952, p. 483.

¹⁵³ Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2009.

Прилог бр. 12: Условљеност референтних вредности, националних интереса и националне безбедности

Заштита националних интереса је у функционалном делокругу националне безбедности. Како су национални интереси, односно референтне вредности у овом случају по Мијалковићу: мир, слобода, права и безбедност људи и друштвених група, квалитет живота, национално јединство, достојанство, понос и идентитет, здрава животна средина, енергетска стабилност, економски и социјални просперитет, информациони ресурси, правни поредак и владавина права, територијални интегритет, политичка самосталност и опстанак државе и друштва¹⁵⁴, тако држава и друштво путем система националне безбедности настоје да заштити ове вредности од различитих облика угрожавања. За предмет овог рада посебно истичемо економско-материјалне националне интересе као

¹⁵⁴ Детаљније видети у: Мијалковић, С. *Национална безбедност*, Полицијско-криминлошка академија, Београд, 2009.

предуслов за живот и развој свих друштвених заједница на планети. Свако друштво својим изјашњавањем дефинише своје виталне вредности, а те вредности условљене су карактером друштвено-економских односа који владају у друштву, степеном развоја производних снага, односом друштвених класа и правном и политичком надградњом¹⁵⁵. У овом смислу се не мисли на конкретно изјашњавање друштва по питању виталних вредности, већ се у домену друштвено-културолошких и безбедносно-економско-егзистенцијалних категорија одређују најзначајнији сегменти живота припадника једне друштвене заједнице. „У корпус поменутих вредности које се чувају и унапређују деловањем, кроз и путем система националне безбедности, најчешће се убрајају: опстанак у свом најширем значењу, опстанак државе, национални опстанак, физичко самоодржање, територијални интегритет, политичка самосталност, квалитет живота и друге“¹⁵⁶. Генерално посматрано, национални интереси су променљива категорија, који не би требало да буду условљени програмским уређењем владајућих странака. Без обзира на опште присутну политичку импликацију у многе сфере друштвеног живота, ипак се може тврдити да је дефинисање референтних вредности друштва и одређење националних интереса ван утицаја дневно политичких збивања. Национални интереси су у већини случајева прокламовани од стране референтних институција, а артикулисани од стране адекватних механизма друштвеног деловања. Суштина одређења националних интереса је да пружи дугорочне политичке смернице ка остварењу жељене будућности, па је са тог становишта и нераскидиви део политичког дискурса сваке земље. „Концепт националног интереса је употребљив у ограниченој мери јер, по Арону, указује на неке дугорочне циљеве државе и подсећа грађане на то да су чланови једне трајне политичке заједнице,

¹⁵⁵ Савић, А. *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 24.

¹⁵⁶ Симић, Д. *Наука о безбедности - савремени приступи безбедности*, Сл. Гласник, ФПН, Београд, 2002, стр. 30.

напомињући да је *безбедност уз славу и идеју* један од надисторијских националних интереса сваке државе¹⁵⁷. Иако релативно трајан (будући да имплицира остварење и досезање дугорочних циљева), национални интерес се под дејством међународних односа и геополитичке стратегије модификује. Однос националне безбедности и националног интереса могу да варирају у складу са актуелним политичким токовима и међународним односима, тако да Вулферс (Wolfers) наводи да је, будући да је живео у раздобљу хладног рата, формула националног интереса готово идентична формули националне безбедности¹⁵⁸. Условљеност ова два појма имплицира на динамичне односе на плану националне, регионалне и међународне безбедности, који својим деловањем могу да утичу на формирање критичне масе за променом или усаглашавањем националних интереса.

То у сваком случају не значи одустајање од раније дефинисаних националних интереса, већ деловање у складу са променама у безбедносном окружењу које захтевају другачији приступ целокупног система националне безбедности, како би се очували животи, интегритет и напредак у друштву. Друго време са собом доноси и друге проблеме са којима се суочавају владе држава, а „заштита националних интереса остаје императив који не може бити предмет преговарања и подразумева спремност државе на одбрану таквог интереса свим расположивим средствима“¹⁵⁹. Другим речима, ово су вредности за које се вреди борити.

¹⁵⁷ Aron, R. *Paix et Guerre entre les Nations*, Paris, 1962. p. 82, према: Симић, Д. *Наука о безбедности*, Београд, 2002, стр. 32.

¹⁵⁸ Wolfers, A. "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, vol. 67, Yale University, 1952.

¹⁵⁹ Савић, А. *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 55.

4.2.2. Чиниоци националне безбедности

Чиниоци система националне безбедности могу се проматрати у ширем у ужењм смислу. Наиме, у складу са Стратегијом националне безбедности, систем националне безбедности у ширем смислу чине највиши органи законодавне, извршне и судске власти, као што су: Влада, Скупштина, Председник, Судови и тужилаштво и други. У ужем смислу, систем националне безбедности чине: систем одбране, снаге Министарства унутрашњих послова, безбедносно-обавештајни систем и привремено формирани органи и координациона тела за поједине кризе¹⁶⁰. Имајући у виду предмет овог рада, бавићемо се чиниоцима националне безбедности у ужем смислу, тј. оним институцијама и организацијама који се на нивоу оперативног деловања баве питањима од националне безбедности земље. „Према Савићу, основни носиоци система безбедности једне земље су држава и њени грађани, док се субјекти дела на:

- Конвенционалне – полиција, војска, обавештајне службе, судови, тужилаштво, царина, инспекције, органи за извршење заводских санкција,
- Неконвенционалне – законодавни орган (Народна скупштина), извршни органи (председник Републике, Влада и др.), органи иностраних послова (мада њихови делови – службе – могу припадати конвенционалним субјектима),
- Суплементарни – локална заједница, јавне службе, предузећа и друге организације, васпитно-образовни систем, организације цивилног друштва, црква, грађани“¹⁶¹.

Ипак, Стратегијом националне безбедности нису обухваћени сви чиниоци који својим деловањем доприносе унапређењу нивоа безбедности нашег друштва. Иако препознати од

¹⁶⁰ Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2009.

¹⁶¹ Савић, А. *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 27.

стране државе и правно уређени засебним законима, многи актери националне безбедности, нису укључени у систем националне безбедности Републике Србије у ужем смислу. Чиниоци система националне безбедности Србије су:

1. Министарство одбране
 - Војска Србије
2. Министарство унутрашњих послова
 - Полиција
3. Министарство спољних послова
 - Служба за истраживање и документацију
4. Министарство правде
 - Ограни правосуђа (Судови и Тужилаштво)
 - Управа за извршење заводских санкција
5. Министарство финансија
 - Пореска полиција
 - Управа за спречавање прања новца
6. Безбедносно-информативне службе
 - Безбедносно-информативна агенција
 - Војно-безбедносна агенција
 - Војно-обавештајна агенција
7. Приватна безбедност
 - Приватне безбедносне компаније-ПБК
 - Приватне војне компаније-ПВК
 - Приватни истражитељи

8. Управа царине

9. Органи локалне самоуправе

- Комунална полиција
- Штабови за ванредне ситуације
- Општински одбори за безбедност

10. Организације цивилног друштва

- Црвени Крст
- Горска служба спасавања
- Организације цивилног друштва из области безбедности

4.2.3. Међусобна повезаност чиниоца националне безбедности

Поучени многим примерима из праксе, није портебно посебно наглашавати да је међусобна повезаност свих елемената унутар система националне безбедности од кључног значаја за његово сврсисходно деловање и остваривање основне функције. Међусобна повезаност чиниоца националне безбедности врши се на институционализован начин, који у многим својим сегментима наилази на проблеме у примени.

Најчешће се под системом националне безбедности подразумева „скуп функционално повезаних државних органа, органа локалне самоуправе и других организација, који делују у складу са правним поретком државе и тежи да заштити унутрашњу и спољашњу

безбедност државе, друштва и грађана¹⁶². У пракси, основни проблем повезивања свих носиоца заштитних функција унутар система националне безбедности, јавља се у домену екстерне комуникације и делокруга, тј. поделе информација и надлежности. Из тог, као и из других подједнако важних разлога, формирају се тела која имају задатак да координирају рад органа безбедности и њихову међусобну сарадњу унапреде на виши ниво. Стога је влада Републике Србије основала Савет за националну безбедност, а Савет формирао Биро за координацију рада служби безбедности. Савет за националну безбедност разматра међусобну сарадњу органа надлежних за одбрану, органа надлежних за унутрашње послове и служби безбедности и њихову сарадњу с другим надлежним државним органима, као и сарадњу са органима и службама безбедности страних држава и међународних организација. Чланови Савета су: председник Републике, председник Владе, министар одбране, министар унутрашњих послова, министар правде, начелник Генералштаба Војске Србије, директори Безбедносно-информативне агенције, Војно-безбедносне агенције и Војно-обавештајне агенције; послове усклађивања рада служби безбедности обавља Биро за координацију рада служби безбедности, који функционише у склопу Савета за националну безбедности владе Републике Србије¹⁶³. Како је претходно и изложено, систем националне безбедности састоји се од његовог институционалног, или како се још назива неконвенционалног дела који чине органи као што су: Влада, Скупштина, Председник, Судови и тужилаштво и други. На тај начин увиђа се да је и сам систем националне безбедности у оквиру кога функционише већи број државних органа, служби и управа, али и правних и на крају физичких лица, представља заправо подсистем једног већег система. „Иако је систем националне безбедности подсистем политичког

¹⁶² Драгишић, З. „Појам и порекло система националне безбедности“, *Зборник радова Факултета безбедности*, Београд, 2007, стр. 203.

¹⁶³ Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2009.

система и правног поретка који је детерминисан основним начелима ових система, несумњиво је да и систем националне безбедности утиче на унутрашње токове у друштву, пре свега на економске и политичке односе¹⁶⁴. Са друге стране, систем одбране представља јединствену, структурно уређену целину снага и субјеката одбране чији је основни циљ заштита интереса Републике Србије од оружаног угрожавања споља¹⁶⁵. У питању је комплементаран и у многоме сличан, али по своме значењу ужи појам од појма *систем националне безбедности*, будући да су чиниоци система одбране Војска Србије, полиција и безбедносно-обавештајне агенције.

Поред институционализованих чиниоца, који се у традиционалном смислу убрајају у систем националне безбедности, функционише и читав низ других актера који у складу са својим овлашћењима доприносе унапређењу нивоа безбедности друштва. О овим чиниоцима је било више речи у претходном поглављу рада, међутим, оно што до сада није остварено у Републици Србији на институционалном нивоу, је управо усклађеност свих чиниоца система националне безбедности у јединствен (функционалан) систем. Ово свакако, са организационог аспекта представља значајан проблем, посебно имајући у виду да је координација усклађености служби безбедности сама по себи изазов. Поред традиционалних чиниоца националне безбедности, на институционалном нивоу потребно је још координирати и окупити актере приватне безбедности, локалне самоуправе, управе царине, пореске полиције и сл. Важно је напоменути да постоје појединачне иницијативе

¹⁶⁴ Драгишић, З. „Појам и порекло система националне безбедности“, *Зборник радова факултета безбедности*, Београд, 2007, стр.203.

¹⁶⁵ Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2009.

за унапређење сарадње међу чиниоцима националне безбедности, пре свега у области комуникација¹⁶⁶, али да су тренутно на скромном нивоу и у фази развоја.

4.2.4. Однос међународне и националне безбедности

Према Хенрију Кисинџеру (Henry Kissinger, 1923), међународни систем XXI века ће бити обележен контрадикторностима: у једну руку фрагментацијом, у другу, растућом глобализацијом. На нивоу односа између држава, нови поредак ће бити више налик на систем европских држава у XVIII и XIX веку, него на ригидне шеме Хладног рата. Он ће садржати најмање шест главних сила – САД, Европу, Кину, Јапан, Русију и вероватно Индију – укључујући и учешће и средње великих и мањих држава. У исто време, међународни односи су постали истински глобални по први пут. Комуникације су тренутне; светска економија се одвија на свим континентима симултано. Цео сет питања која су се јавила, могу се решавати једино на светском нивоу, као што је нуклеарна полифериација, животна средина, популациони раст и економска међузависност¹⁶⁷. Несумњиво се намеће закључак да се решавање глобалних проблема може разматрати једино на глобалном плану, учешћем водећих светских сила. Управо је инсистирање на овим постулатима један од елемената глобализма, где се малим народима, на одређен начин, урушава политички суверенитет, те они покушавају да ојачају своју позицију

¹⁶⁶ У питању је повезивање приватних компанија за обезбеђење на телекомуникациони систем ТЕТРА Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

¹⁶⁷ Kissinger, H., *Diplomacy*, New York, 1994.

чланством у различитим организацијама. Међународне коалиције које се за такве намене састављају, условљене су међусобним интересима и стварају се, најчешће, на основу војних и економских савеза. Иако у значајној мери условљени, национална безбедност као појава значајно је старија од међународне безбедности. Намера савремених држава да сукобе и актуелне проблеме решавају на међународном нивоу, темељи се на тежњи да се на такав начин очува њихова властита национална безбедност. Данас се у академским круговима препознају два приступа проблему и концептуалном уређењу међународне безбедности, и то:

а) традиционални приступ

Код оваквог поимања проблема међународне безбедности, тежиште се ослања на концепт националне безбедности из разлога што се ниво међународне безбедности детерминише свеукупним нивоима националних безбедности држава. „Још од времена установљења међународног система држава (енг. State system), као и током читавог раздобља биполаризма, стварност безбедности је освајана готово искључиво војним појмовима, а главни објекат и субјекат замисли и система безбедности била је суверена држава“¹⁶⁸. Другим речима, да би се постигао оптимум међународне безбедности, мора се прво поћи од успостављања одговарајућег нивоа националне безбедности свих држава понаособ, где ће се, теоријски посматрано, на тај начин уклонити претње по међународну безбедност. Према Едуарду Бенешу, „идеја међународне безбедности изражава урођену жељу сваког народа, сваке државе, да буде осигуран од опасности агресије и почива на извесности држава да уопште неће бити нападнута или да ће у случају напада добити брзу и ефикасну

¹⁶⁸ Симић, Д. *Наука о безбедности – савремени приступ безбедности*, Сл. Гласник, ФПН, Београд, 2002, стр. 23.

помоћ других држава¹⁶⁹. Овакав приступ међународној безбедности базира се на јачању појединачних система националне безбедности како би, војним и другим одбрамбеним капацитетима, одагнала евентуалну агресију.

б) савремени приступ

Карактеристика оваквог начина размишљања је да се коначно напушта концепт националне безбедности који је био актуелан у време Хладног рата, напомињући да иако је својевремено био сврсисходан, услед повећања комплексности међународних односа престаје да буде актуелан. „Концепт међународне безбедности подразумева више до простог настојања да се обезбеди равноправност, независност, самосталност и слободан развој држава у међународном окружењу, већ она укључује и опредељење чланица међународног система за одговарајуће вредности у међународним односима и односима унутар држава¹⁷⁰. Залагање за одређене вредности, односно борба против дефинисаног непријатеља или претње, даје војно-политичким савезима (или појединачним државама) за право да делују проактивно у циљу осигурања националне и међународне безбедности. Тако су у случајевима након драстичних терористичких напада у Сједињеним Државама и Руској Федерацији, уз прећутну међународну сагласност, покренуте војне акције у Авганистану, односно у ширем рејону Кавказа.

Сукобљавање традиционалног са савременим схватањима, историјска је категорија. Крај хладног рата и почетак наглог развоја глобализације довели су до многих друштвених промена; пре свега убрзање комуникација довело је до тренутног формирања јавног мњења по питању многих догађаја и до стварања глобалних социјалних промена и кретања, те је по истим принципима настала и тзв. глобализација безбедности. У сфери

¹⁶⁹ Димитријевић, В. *Појам безбедности у међународним односима*, Београд, 1973, према: Бајагић, М. *Основи безбедности*, Криманалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 40.

¹⁷⁰ Исто, стр. 40.

националне и међународне безбедности, актуелност једног концепта смењује други на основу промена у друштвеном дискурсу на глобалном нивоу. „У теорији међународних односа издвојила су се два типа међународне безбедности, односно контролисања силе: равнотежа снага (моћи) и колективна безбедност¹⁷¹. Равнотежа снага базира се на концепту успостављања одговарајућег односа снага између потенцијално конфронтираних држава које се повезују у различите војно-политичке блокове и тиме унапред одређују своју позицију у евентуалном сукобу. Држава је на тај начин само путем увећања властите војне моћи или приступањем одговарајућим савезима, настојала да сасвим искључи или у највећој могућој мери смањи могућност пораза у оружаном сукобу¹⁷². Равнотежа снага, у ширем смислу, подразумева и потенцијални отклон сукоба услед анализа које указују на могуће губитке и имајући у виду војну моћ често супростављених нуклеарних сила, потенцијално уништење планете. Падом берлинског зида, престаје биполарни однос снага који је био карактеристичан за период значајно пре успостављања односа између САД и СССР (односно НАТО савеза и варшавског пакта), те се актуелизује систем колективне безбедности. „Систем колективне безбедности значи постојање потенцијалног непознатог агресора, на чији покушај агресије све државе чланице система морају одговорити заједничком силом у циљу неутралисања агресорске силе и њених последица по међународни мир и безбедност¹⁷³. Поставља се питање који је то угрожавајући фактор будући да систем колективне безбедности претпоставља да све државе буду чланице једног таквог система, односно ситуацију без неутралних (несврстаних) држава? На тај начин остварује се могућност политичке злоупотребе концепта на начин да државе, односно војно-политички блокови, самостално тумаче ово правило. Фукујама наводи да у

¹⁷¹ Бајагић, М. *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 42.

¹⁷² Симић, Д. *Наука о безбедности – савремени приступ безбедности*, Сл. Гласник, ФПН, Београд, 2002.

¹⁷³ Бајагић, М. *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 48.

тим околностима иностране силе, делујући у име људских права и владавине демократије, имају не само право, већ и обавезу да интервенишу¹⁷⁴, због чега је био критикован као „прорежимски“ аутор. Национална и међународна безбедност на тај начин нису искључиво увек комплементарне, што директно негира тезу да је јачање националне безбедности, а тиме и предуслова за успостављање међународне безбедности, могућа само у случају када то не умањује ниво националне безбедности других држава. На тим постулатима настала је и Организација Уједињених Нација, у циљу промовисања колективне безбедности и спречавања даљих конфликта међу државама.

„Ова супростављеност између националне и међународне безбедности није прихваћена од стране свих или већине теоретичара безбедности: неки наглашавањем државних и унутардржавних односа игноришу промене које је донела глобализација; други, пак, полазећи од процеса распада и интеграција нагињу друштвеној безбедности у чијем средишту су етно-националне групе“¹⁷⁵. Са друге стране, јасно је да је основна идеја вођица Уједињених Нација о окончањима свих сукоба утопијски приступ који је посебно био актуелизован након окончања првог и другог светског рата. Ипак, блоковска подела и почетак Хладног рата, као каснији распад Совјетског Савеза и опште присутни процес глобализације, условио је другачије безбедносно окружење које је пре свега обележено асиметричним сукобима и сукобима ограниченог интензитета. Као закључак овог поглавља, може се истаћи да национална и међународна безбедност, иако условљени термини, нису искључиво и комплементарни услед промена услова у безбедносно-друштвеном контексту.

¹⁷⁴ Fukuyama F., *State Building, Governance and Word Order in the Twenty- First Century*, London, 2005.

¹⁷⁵ Савић, А. *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 65.

4.3. Корпоративна безбедност у служби државе

Значај корпоративне безбедности на свеукупни ниво националне безбедности, треба потражити у чињеници да привреда сваке државе има једну од пресудних улога за успостављање и очување друштвених односа и уређења какве данас познајемо. У том контексту, безбедност великих економских субјеката и критичне инфраструктуре представља један од предуслова остварења националних интереса, о којима је било речи у претходном делу рада. Веза између државе и корпоративне безбедности се на сличан начин као и однос између националне и међународне безбедности може исказати кроз традиционалан и савремен приступ, будући да се налазе под дејством сличних или истих фактора. У класичном смислу, повећање степена безбедности сваког грађанина, а посебно економског субјекта који послује на територији једне државе унапређује ниво националне безбедности. Посебно је значајно то да се остварењем привредне стабилности поставља темељ у заштити националних интереса у чијем врху се налази и питање националне безбедности. Савић истиче да се ради о „уској повезаности безбедности као атрибута државе са њеном економијом, јер као што је економија неопходан чинилац безбедности, тако је и безбедност услов стабилне економије“¹⁷⁶. На овом принципу се може сагледати и приступ по коме се међународна безбедност формира јачањем националних безбедносних система.

Промене у безбедносном и друштвено-политичком окружењу, условиле су промене и у овој области. Међусобна условљеност и нераскидиве везе између привреде и државе (неформално привредне и политичке елите) базирају се на међусобним интересима.

¹⁷⁶ Савић, А. „Приватна безбедност у систему националне безбедности“, *Први међународни научни скуп „Приватна безбедност-стање и перспективе“*, Зборник радова, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008, стр. 20.

Уколико такви интереси постоје, по сили њиховог деловања долази и до сарадње и међусобне повезаности, па се губи јасна разлика између приватног и јавног, односно привредног и политичког деловања. Са ширег аспекта, савремене безбедоносне претње све више су усмерене према привредној и политичкој елити, које везују међусобно усклађени интереси; ово показује да је међусобна веза између привреде и бизниса са једне и политике са друге стране, условило и „интеграцију корпоративне безбедности у оквир националне безбедности“¹⁷⁷. Савремени трендови пословања постављају и савремене (до тада непознате) изазове на националним и међународном тржишту, а значајан број ових изазова садржи и безбедносну компоненту, па се с’тога инсистира на актуелности савремених пословних функција и усклађивању деловања корпоративне безбедности у односу на савремене безбедносне изазове.

Држава проналази начина да и на оперативном нивоу ангажује све постојеће капацитете у циљу повећања степена безбедности и постави их у службу властите заштите. У циљу мобилизације капацитета који могу да одговоре на изазове у случају ванредних ситуација изазваних дејством елементарних непогода или услед техничко-технолошких несрећа, целокупан приватни сектор безбедности препознат је и прихваћен као партнер на институционалном нивоу. Препознавање значаја корпоративне безбедности, али и читаве приватне безбедности од стране државе, представљено је и кроз одговарајућа нормативна акта. Стратегијом националне безбедности декларише се да прихватање и примена међународних, пре свега европских, као и националних стандарда у области безбедности, посебно у областима људске безбедности и управљања ризиком, битно доприносе

¹⁷⁷ Кековић, З. „Управљање ризицима у недржавном сектору безбедности“, *часопис Безбедност*, 4/07, стр. 560.

остваривању циљева националне безбедности¹⁷⁸. Интерес државе је у овом случају јасан и императив заштите референтних вредности и националних интереса је несумњив, посебно имајући у виду да око њега постоји широки друштвени концензус. Такође је важно истаћи и јавни значај приватне безбедности уопште, који је држава одговорна да обезбеди у смислу уређења области и успостављања контроле над овим сектором. Доношењем закона о приватном обезбеђењу у Србији у многоме је унаређена дотадашња ситуација, али се прави резултати очекују адекватним системом надзора и контроле над спровођењем закона. „Заштита јавног интереса захтева увођење минимума правила у сектор приватне безбедности помоћу којих ово основно начело разрешава колизију између приватног интереса који (обезбеђење сигурности трећих лица на комерцијалним основама) и јавног интереса који, уствари представља уређено, квалитетно и ефикасно обављање делатности приватне безбедности“¹⁷⁹. Предуслов за ефикасно и функционално деловање приватне а тиме и корпоративне безбедности у склопу система националне безбедности, представља уређени прво-нормативни оквир. У оваквој ситуацији субјекти приватног сектора проналазе своје адекватно место и улогу у систему националне безбедности, те заједно са јавним сектором безбедности доприносе унапређењу нивоа безбедности друштва.

4.4. Корпоративна безбедност и држава у служби компаније

Дефинисање компанијских циљева, од којих је основни остварење профита, одређују даљу организациону структуру и детерминишу успостављање потребних корпоративних

¹⁷⁸ Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2009.

¹⁷⁹ Кековић, З. и други, *Процена ризика у заштити лица, имовине, и пословања*, Центар за анализу ризика и управљање кризама, Београд, 2011, стр. 85.

функција. Стога је јасно да је корпоративна безбедност, попут осталих пословних функција у служби компанијских интереса и коначно остварења пословних циљева. „Суштина безбедности јесте да друштво (у овом случају корпорација) преко ње остварује одређени циљ, који се превасходно, састоји у заштити сопственог опстанка и прогресивног развита у складу са могућностима“¹⁸⁰. На тај начин корпоративна безбедност делује унутар система компаније обезбеђујући законитост у раду и заштиту од унутрашњих и спољашњих видова угрожавања пословања и интереса компаније.

Држава преко својих органа извршне власти утиче на пословање економских субјеката на директан начин. Деловањем путем Министарства привреде, државних агенција и осталих повезаних институција, формирањем макроекономске, царинске, пореске политике и других, непосредно утиче на формирање пословног окружења у коме егзистирају економски субјекти. Држава такође, путем органа који својим деловањем имају за циљ целокупну заштиту друштва, посредно и/или непосредно делује, како на физичка, тако и на правна лица. Између осталог, „деловање државних и осталих органа и институција Републике Србије у области унутрашње безбедности усмерено је на заштиту уставног поретка, живота и имовине грађана од финансијског, економског и високотехнолошког криминала, корупције, прања новца, као и других изазова, ризика и претњи безбедности“¹⁸¹. Други облик државне подршке економским субјектима огледа се у промоцији робе и услуга које потичу са националног тржишта, од стране државних функционера на нивоу међународно-политичких односа. Француски председник Жак Ширак (Jacques Chirac, 1932.) имао је обичај да каже да сваки пут када путује у иностранство – иде да продаје француске производе.

¹⁸⁰ Даничић, М. и Стајић, Љ. *Приватна безбедност*, ВШУП, Бања Лука, 2008, стр. 39.

¹⁸¹ Шире видети у Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2009.

Геополитички интереси, а посебно контрола и стабилно снабдевање енергетских ресурса представља један од стубова међународно-безбедносне политике великих светских сила, како би осигурали несметано одвијање, пре свега економских, али и свих других друштвених односа. Примери када је држава војно интервенисала из непосредно економских разлога су бројни и могу се препознати у немачкој геополитичкој мисли XX века и термину *Lebensraum* што у преводу означава животни простор и неопходне ресурсе. Заправо, већина сукоба у свету покренута је из комплексних и вишеструких разлога, а економски интереси су готово увек били једни од њих. На овај начин савремене мултинационалне компаније преузимају водећа места и у друштвеним процесима и утичу на глобалне токове, пре свега у области економије, али и политике, безбедности и међународних односа. Утицај који велике компаније остварују у свом окружењу утиче на милијарде људи свакодневно, будући да су они условљени, и у једном или другом облику зависни од великих компанија на различите начине. Једино рурални крајеви, у којима се живот одвија још увек на примитиван начин (у индустријско – технолошком смислу), могу да буду независни од корпорацијског деловања. Како је број људи који насељава оваква подручја мали, тако је и њихов утицај на друштвене односе занемарљив.

5. Криминалне активности и безбедносни изазови по пословање компаније

Тенденција еволуирања криминалних активности и безбедносних изазова у корпоративном окружењу, представља свеprisутан феномен. Ипак, поједина кривична дела су се својим карактеристикама и начином манифестовања у довољној мери дефинисала, да се може говорити о релативно постојаним категоријама са изузетком појединих модификација услед техничко-технолошког напретка. Такође, промене које настају у појавним облицима кривичних дела, креирају се и под дејством превентивно-репресивног система заштите. Појаве које прете да угрозе корпоративне интересе могу се поделити у више сегмената, али се као најуопштенија подела наводи разлика између угрожавајућих појава природног порекла у односу на појаве настале под дејством човека. „Угрожавајуће појаве се генерално, према свом пореклу могу поделити у следеће категорије:

- Угрожавајуће појаве *природног* порекла,
- Угрожавајуће појаве *људског* порекла,
- Угрожавајуће појаве *техничко-технолошког* порекла и
- Угрожавајуће појаве *комбинованог* порекла¹⁸².

У наставку овог рада покушаћемо да објаснимо оне видове угрожавајућих појава који својим деловањем могу да нашkode имовини и интересима компаније, а који су својим деловањем опште препознатљиви. Имајући у виду предмет рада, акценат у раду ће бити на угрожавајућим појавама људског порекла. Природне непогоде, које у многоме могу да на негативан начин утичу на пословање компаније, имајући у виду њихов карактер и одсутност било какве смишљене-непријатељске намере, неће бити детаљније

¹⁸² Мијалковић, С. *Национална безбедност*, Полицијско-криминолошка академија, Београд, 2009, стр. 125.

елаборирани. У наредном делу рада посебно ће бити обрађене теме које се односе на различите појавне облике корпоративног криминала, затим криминала тзв. "белих и плавих оковратника“, пословања у кризним подручјима и злоупотребе ауторских права и права интелектуалне својине. Као што се из наведеног може закључити, већина поменутих безбедносних ризика односи се на потенцијално угрожавање компанијске имовине, али се тиче и могућих злоупотреба од стране компаније који могу нашкодити компанијским вредностима и интересима.

5.1. Корпоративни криминал

У стручним и академским круговима води се полемика око тога да ли је корпоративни криминал заправо „криминал без оштећеног“ и ко заправо на тај начин жели да га прикаже. Уколико се тврди да не постоји оштећена страна, онда на тај начин не постоји један од основних елемената кривичног дела који је битан за само постојање дела као таквог. Корпоративни криминал је специфичан и по многим обележјима суфистицирани вид кривичног дела, у коме на организован начин починилац, који притом нема директан лични мотив, врши кривично дело у коме су оштећени држава, запослени, клијенти, конкуренти и друштвена заједница уопште у којој компанија послује. Уживалац противправне имовинске користи је организација тј, компанија у чије име појединац или група појединаца делује. Разлог за изношење овакве тврдње (да је у питању криминал без оштећеног) је у томе што се корпоративни криминал тешко разоткрива, а још теже

процесуира и кажњава, будући да остаје сакривен иза компанијских процедура, имена и/или угледа који организација ужива у јавности.

Под корпоративним криминалом често се подразумева и криминал почињен од стране управљачких структура компаније (криминал „белих оковратника“), али међу њима постоје одређене разлике. Криминал белих оковратника у корпоративном окружењу је најчешће појединачни случај кривичног дела појединца из менаџмента компаније без сагласности целе управљачке структуре и зарад личног интереса. То је случај када се врши кривично дело на начин да се користи корпоративна структура, средства или управљачки положај самог починиоца, како би себи остварио или прибавио корист. Корпоративни криминал, са друге стране, представља шире организовано кривично дело почињено од самог управљачког врха компаније, зарад против-правне имовинске користи по организацију. Другим речима, основна разлика је у томе што корпоративни криминал, иако изведен од стране појединца (најчешће из управљачког врха), представља криминал зарад стицања незаконите користи по компанију, а не зарад интереса појединца. Појединцу (запосленом) може да буде сугерисано од стране управе да оствари циљане ефекте пословања на начин, који у одређеним ситуацијама, није сагласан са законом. У овом случају вршилац кривичног дела не остварује директну против-правну имовинску корист, већ посредну или индиректну корист различитог спектра. Са сигурношћу се може закључити да је постизање корпорацијских циљева очити мотив корпоративног криминала; у првом реду профит, мада може да укључује и читав низ других посредних или непосредних циљева који се одражавају на профит компаније.

Корпоративни криминал се најчешће манифестује кроз следеће типова кривично/прекршајних дела:

- Административни прекршаји – неусклађивање са важећим прописима и захтевима специјализованих агенција и судова, које се могу побројати под делатност Службе за усклађивање са прописима, тј. *Compliance* одељења,
- Прекршаји везани за животну средину – где се најчешће подразумева загађење воде, земље или ваздуха,
- Финансијски прекршаји – утаја пореза, нелегална плаћања, мито (корупција), прање новца,
- Прекршаји везани за рад – дискриминација приликом запошљавања, различити психички притисци попут мобинга, прекршаји из области безбедности и здравља на раду и други,
- Производни прекршаји – који се односе на безбедност производа за људску или другу употребу, обележавање и етикетирање производа које није у складу са стварним садржајем или својством производа и сл,
- Прекршаји везани за трговинску праксу – лажно представљање у домену маркетинга, нелојална конкуренција¹⁸³.

Неусклађивање са прописима и Законима земље у којој компанија послује, у многеме може да нанесе, како посредну тако и непосредну штету компанији. Делатност Службе за усклађивање са прописима, тј. *Compliance* одељења, детаљније је објашњена у претходном делу рада, али је важно истаћи значај такве функцију у условима многобројних и сложених прописа. Са аспекта мултинационалне компаније овај проблем је још већи из разлога пословања на различитим тржиштима на којима важе другачије правне норме. Еколошки инциденти који су повезани најчешће са компанијама које се баве

¹⁸³ Slapper, G. and Tombs, S. *Corporate Crime*, Dorset, 1999.

индустријском производњом, због природе свога деловања имају могућност да ескалирају у значајне проблеме у случају инцидената великих размера. Такве еколошке катастрофе су велики губитак по компаније и често представљају ненадокнадив губитак по животну средину, а тиме и по друштвену заједницу на локалном нивоу. Широки дијапазон прекршаја који су везани за рад, могу се побројати под корпоративни криминал. Присутна је појава да представници компаније, зарад компанијских интереса или интерних (најчешће прећутних политика), крше Закон и важеће прописе из одређене области. То су најчешће дискриминација приликом запошљавања имајући у виду расну, полну, религијску, националну, старосну или другу личну особеност, затим различити психички притисци попут мобинга или друге врсте недозвољеног утицаја, прекршаји из области безбедности и здравља на раду који могу да угрозе добробит запослених и клијената, као и многи други слични преступи. Прекршаји који се могу сврстати у тзв. „производне“ прекршаје најчешће се односе на недостатак процедура или немарност која може да доведе до испоруке производа на тржиште који није безбедан за употребу. Чести су случајеви да компанија касно сазна за поједине примере, па да накнадно изврши поправку или преправку производа, уколико за то постоји техничка могућност¹⁸⁴. Лажно представљање на тржишту, тј. најчешће рекламирање непостојећих својстава одређеног производа или услуга, представља својеврсну манипулацију над потрошачима, која је као таква препозната и забрањена. Овакво понашање на тржишту није својствено великим компанијама које су своју репутацију градиле дужи временски период. Такође, један од видова кршења трговинске праксе је и појава различитих облика нелојалне конкуренције,

¹⁸⁴ На примеру аутомобилске индустрије, чест је пример да се чак целокупне поједине серије аутомобила повуку из продаје или, уколико је до продаје дошло, позову на бесплатан сервис ради поправке одређеног дела или система. Овакви инциденти шкоде угледу који компанија остварује на тржишту, а сам пропуст може да буде велики губитак у финансијском смислу.

која у суштини представља пословно понашање које одступа од добрих пословних обичаја и може нанети директну или индиректну штету другом учеснику на тржишту. Нелојална конкуренција је забрањена у већини случајева законом, или где то није случај, одговарајућим кодексима понашања привредних субјеката. Поред поменутих појавних облика кривичних дела корпоративног криминала, у пракси су често активни и индустријска шпијунажа и прање новца. Индустријска шпијунажа је проблем који може двојачко да погоди компанију, било да је сама компанија на удару противзаконитих конкурентских мера и радњи или да на недозвољен начин покушава прибавити поједине пословне податке који су заштићени као пословна тајна. Прање новца, као кривично дело корпоративног криминала се може са ширег аспекта посматрања, приписати финансијском кривичном делу, попут утаје пореза и других врста нелегалних плаћања. Основна разлика је у томе што се у случају утаје пореза, кроз комплексну мрежу финансијских канала властити новац покушава сакрити од пореских органа и на тај начин избећи законом прописана дажбина. У случају прања новца, туђ новац који потиче из нелегалних активности се, кроз легалне финансијске канале покушава „легалитизовати“ и тако приказати на начин да се не може утврдити његово (нелегално) порекло. Оба ова примера биће детаљније обрађена у даљем делу рада.

У Србији је, попут већине земаља, дефинисано кривично дело одговорности правног лица за кривично дело, које подразумева одговарајуће санкције за правно лице, али и за одговорно лице или друго физичко лице које својим деловањем стекне против правну имовинску корист за организацију. На основу одредби Закона о одговорности правних лица за кривична дела¹⁸⁵, предвиђена је и дефинисана одговорност правног лица да

¹⁸⁵ Службени Гласник Републике Србије бр. 97/08

оствари адекватну контролу и надзор над физичким лицем, те на тај начин спречи и/или открије извршење кривичног дела физичког лица у корист правног лица.

5.1.1. Мито

Мито се најчешће дефинише као незаконита радња тражења, нуђења, прихватања и примопредаје материјалне или нематеријалне вредности, у замену за вршење повлашћених радњи од стране вршиоца одређене функције извршне власти. На овај начин кривично дело мита обухвата обе стране, односно кривично терети ону страну која нуди, као и ону страну која прихвата или захтева мито у замену за вршење одређене „услуге“. За предмет овог рада биће објашњен појам мита као кривичног дела који врши компанија (представник компаније) како би је довео у повољнији тржишни-економско-правни положај. У другом делу рада детаљније ће бити објашњен и појам корупције, као вид кривичног дела који се врши на директну штету компаније.

Примери из праксе упућују да је проблем мита корпоративно институционализован. Један од највећих скандала из ове области везан је за немачког пословног гиганта Сименс (*Siemens AG*), када су у јавност доспели подаци о подмићивању на глобалном нивоу. Након што се изјаснила кривом, компанија је кажњена са рекордном казном у висини од 1,6 милијарди долара, будући да је Сименс оптужен за подмићивање и друге корпоративне малверзације у око двадесет земаља¹⁸⁶. Испоставило се да је компанија системски фаворизовала нуђење мита у замену за повлашћену позицију приликом набавке опреме и

¹⁸⁶ <http://www.propublica.org/special/the-world-wide-web-of-siemens-corruption> приступљено 22.03.2015.

да је путем својих легалних финансијских канала, успоставила и одржавала „црни фонд“ из кога је мито исплаћивано.

На основу већег броја студија¹⁸⁷ и истраживања невладиног сектора, стиче се сазнање да су културолошки обрасци од значаја за свеукупно сагледавање проблема мита и један од потенцијалних начина ефикасније борбе против овакве врсте кривичних дела. Са сигурношћу се може рећи да проблем корупције није сведен само на постојање кривичног дела нуђења и примања мита, већ да је у питању значајно дубља социјална категорија. У таквој ситуацији, држава путем нормативно-правних аката никада не успева да се избори у потпуности са проблемом, чак ни у случају драстичних казни¹⁸⁸. Анализом економско-друштвено-културолошке ситуације у земљама на ниском стопом корупције увиђамо постојање високог степена друштвене ангажованости и социјалне свести. Међутим, најупечатљивија одлика земаља са ниском стопом корупције је висок друштвени бруто производ који се одражава на високу стопу запослености, животни стандард и функционисање јавног сектора у целини. Казнена политика у већини националних законодавстава, када је у питању ова врста кривичних дела, је дискутабилна. Генерално посматрајући целокупан сегмент кривичних дела која се убраја под криминал „белих оковратника“ само се у изузетним случајевима кажњава строгим казнама. На основу бројних случајева Институт правних информација који је успостављен у оквиру правног факултета Корнел Универзитета (Cornell University Law School, Legal Information Institute) наводи да су најчешће окривљени за ову врсту дела појединци, мада Владе држава (правосудни систем) имају могућност да санкционишу и корпорације као и директне извршиоце, а да се санкције за кривична дела из домена „белих оковратника“ најчешће

¹⁸⁷ <http://www.transparency.org/cpi2014> приступљено 22.03.2015.

¹⁸⁸ У Кини се годишње изврши највећи број смртних казни на свету, између осталог и због кривичног дела мита па се на овакав начин покушава спречити или сузбити оваква појава.

своде на казне, кућни притвор, друштвено-користан рад, плаћање трошкова кривичног поступка, реституцију и условну слободу¹⁸⁹.

За предмет овог рада, врло је важно истаћи улогу корпоративне безбедности у откривању и спречавању појаве овог кривичног дела. Треба, са друге стране, имати у виду позицију КБ као пословне функције која се у организационој структури подређује управи компаније. На начин када је давање мита за остварење повлашћеног положаја приликом конкурисања за одређени посао у питању (или другу врсту „услуге“ од значаја за компанију), мотивисано и усмерено од стране највишег руководства компаније, сама служба корпоративне безбедности нема механизам за ефикасно деловање.

5.1.2. Еколошки инциденти

Међу најзначајнијим видовима друштвене одговорности у данашње време намеће се постојање еколошке одговорности великих пословних система, као предуслов за очување животне средине. Напредак технике и технологије, који је омогућио развој свих привредних области, убрзано добија на значају од средине XX века. Још од појаве првог рачунара 1946. године, од тренутка када је 1956. године у појединим земљама први пут број белих оковратника (неиндустријских радника) премашио број плавих оковратника (индустријских радника), односно, од када је 1957. године лансиран „Спутник“ који је најавио епоху глобалне комуникације путем сателита, показатељи који се односе на технолошки развој показују изузетну динамику. То је резултирало развојем и све значајнијом заступљености атомске енергије као јефтиног и ефикасног енергетског

¹⁸⁹ https://www.law.cornell.edu/wex/white-collar_crime приступљено 01.04.2015.

чиниоца, као и појава све већег броја нуклеарних сила. Од краја другог светског рата када је први пут употребљена атомска бомба, људско знање које је и даље кључни фактор, бележи убрзано умножавање, што користе многе државе у трци за наоружањем¹⁹⁰. Овакво убрзавање технолошких промена довешће до могућности да се у лабораторији развије најнапреднија технологија која ипак неће успети да замени нарушену природну (животну) средину. „Неодговоран однос према природној средини, према тзв. даровима природе, производи последице у ширем простору и кроз време; често на први поглед није могуће уочити како необзирање на дугорочне последице, кратковидо и себично задовољење посебних интереса, у крајњем исходу угрожава интересе свих људи и народа“¹⁹¹. Све земље (укључујући и оне неразвијене) увиделе су нужност заштите животне средине људи; у свету постоји велики број покрета, удружења и политичких организација „зелених“.

Еколошки инциденти, поред потенцијално огромне штете по компанијску имовину, често могу да резултирају и далекосежним последицама. Колико год били велики материјални губици услед техничко-технолошких несрећа, са конотацијом еколошког загађења постају значајно већи. Могући губици људских живота и загађење животне средине као наслеђа за будуће генерације, није могуће изразити у материјалном облику. Свака компанија има одговорност према себи, својим запосленим и друштву у целини да предузме све потребне мере у заштити животне средине. Функција корпоративне безбедности као свој основни циљ у овој области има неутрализацију ризика који могу довести до повреде процедура из ове области. У току свог редовног пословања, организације се повремено одлучују и за

¹⁹⁰ Људско знање акумулирано до 1900. године, удвостручило се до 1950 године; тај период удвостручења скраћен је на 12,10,5 са даљом тенденцијом пада.

¹⁹¹ Симић, Д. *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Сл. Гласник, ФПН, Београд, 2002, стр. 53.

делимично сношење или трансфер ризика, уколико не постоји могућност његове елиминације. Код еколошких питања, посебно у случају високо токсичних елемената, толеранција ризика је (или мора бити) једнака нули, било да се ради о атомско-енергетском постројењу, поморско-шпедитерској компанији за превоз нафте, хемијској индустрији и слично. Делатност функције безбедности се у том случају усмерава на предупређење угрожавајућих фактора. Треба имати у виду да, будући да се безбедносни ризици често преплићу и допуњују, постоји опасност и од, на пример, могућих терористичких аката (класичним и до сада познатим (доступним) средствима које користе терористичке организације) на атомско-хемијска постројења, чиме би се постигао ефекат ОМУ (оружје за масовно уништење). Постмодерни или супер тероризам је термин који се у академским круговима и у пракси користи за означавање употребе оружја за масовно уништење¹⁹². Иако се заштити животне средине свуда у свету па и у нашој земљи поклања пун значај, бројни су инциденти који су привукли пажњу јавности¹⁹³. У свету, најалост, постоји велики број примера еколошких катастрофа од којих велики број представљају индустријски инциденти, а међу најпознатијима су експлозија нуклеарног реактора у Чернобилу¹⁹⁴ и испуштање отровног гаса у фабрици вештачког ђубрива у Бопалу¹⁹⁵.

¹⁹² Код нуклеарног тероризма могуће је постићи жељени ефекат на три позната начина и то: детонацијом термонуклеарне направе или бомбе, коришћење конвенционалне експлозивне направе да би се распршио нуклеарни материјал, и за корпоративну безбедност најзначајнији начин угрожавања да сами терористички циљеви могу бити објекти који садрже нуклеарни материјал, као што су војне инсталације, нуклеарне електране, бродови на нуклеарни погон, објекти за коришћење нуклеарног отпада, фабрике за прераду горива, истраживачке установе и лабораторије.

¹⁹³ Украден је аутомобил испред института „Кирило Савић“ у Београду са апаратом у коме је био енкапсулиран иридијум у августу 2004, изливање бензина на мосту Газела у јуну 2004, превртање цистерне у Фекегићу код Бачке Тополе у октобару 2003, истицање винил-хлорида из преврнуте цистерне у Београду у августу 2003, изливање амонијака из железничких цистерни на Топчидеру у августу 2002. и на Дорћолу у јулу 2002. и други инциденти

¹⁹⁴ Експлозија нуклеарног реактора у Чернобилу, Совјетски Савез 1986. године, једна је од највећих еколошких катастрофа, чије су се последице манифестовале годинама после инцидента. Несрећа је проузрокована не постојањем безбедносних, односно непостајањем одговарајућих процедура за ванредне

5.1.3. Индустриска шпијунажа

У криминолошком лексикону наводи се да је економска шпијунажа одређена предметом самог деликта, и односи се на прикупљање, саопштавање или чињење доступним, односно предају привредних података неовлашћеним органима и организацијама; то су најчешће подаци о развојним програмима, стратешким привредним ресурсима, савременим технолошким процесима, патентима, лиценцама и другим техничким и технолошким иновацијама¹⁹⁶. Пословну тајну чине подаци, информације, технологије, *Know-how* (знање од кључног значаја), или друге посебне вредности по компанију које су тиме заштићене одредбом пословне тајне, а чијим би се одавањем начинила штета за пословну организацију.

Индустриска шпијунажа је облик незаконитог прибављања, чувања и коришћења података у сврху противправног остварења економских интереса држава/компанија. Веза

случајеве. озбиљне грешке су направили оператори у електрани у контексту таквог система где је било минимум тренинга, што је индиректно последица изолације условљен хладним ратом. Укупност тих догађаја резултирало је експлозијом реактора бр. 4 и испуштањем радиоактивног материјала. Не адекватна реакција одговорних резултирала је и закаснелим деловањем спасилачких служби, што је угрозило много више живота и загадило животну средину у многим већем обиму од саме експлозије. Стицајем околности атмосферски услови су разнели смртоносни радиоактивни материјал по Украјини, Белорусији, Русији, Скандинавији и неким деловима источне Европе, док је сам град Чернобил у радијусу од 30 км претрпео је најтеже последице. Мистификације којима је прилично дуго била обавијена ова катастрофа изазвале су панику међународних размера. Видети шире на:

Environmental Consequences of the Chernobyl Accident and their Remediation: Twenty years of experience, http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/Pub1239_web.pdf преузето 12.05.2015.

¹⁹⁵ Фабрика за производњу пестицида у индијском граду Бопалу, постала је глобално позната, када је 1984. године велика количина отровног гаса испуштена у атмосферу, што је за директну последицу имало смрт чак 8.000 људи, а по неким проценама повређено је или је имало здравствених проблема око пола милиона људи. Наведено је да је управа компаније, заједно са појединим локалним званичницима, умањивала захтеве и инвестицију у области безбедности и дозвољавала „опасну“ радну средину, као и да нису поштоване процедуре, утврђени су пропусти у одржавању, као и чињеница да су поједини безбедности системи били искључени како би довели до уштеде новца. Видети више на:

“The Bhopal Saga, Causes and Consequences of the World’s largest Industrial Disaster“, University Press India 2005. <https://docs.google.com/file/d/0B0FqO8XKy9NRZDNzTkZQeVJQbE0/edit?pli=1> приступљено 12.04.2015. „Chemical Industry and Public Health Bhopal as an Example, Nordic School of Public Health“, Göteborg, Sweden, 2001. http://www.lakareformiljon.org/images/stories/dokument/2009/bhopal_gas_disaster.pdf приступљено 12.04.2015.

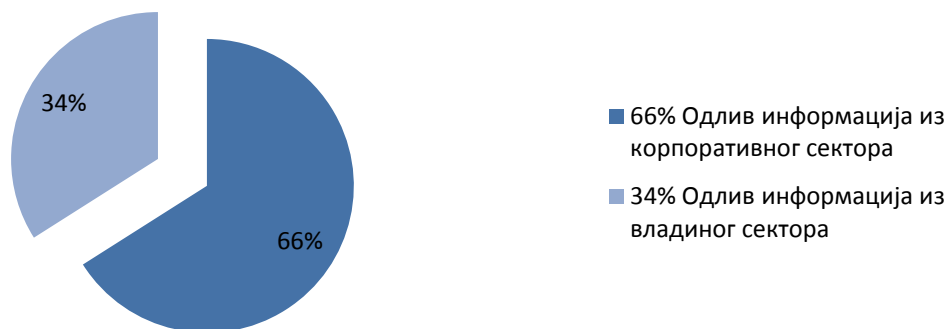
¹⁹⁶ Бошковић, М. *Криминолошки лексикон*, Матица српска и Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 1998.

између државе и компаније која је из те земље, толико су присне да у случају „великог бизниса“, државне институције бивају ангажоване у циљу остварења економских интереса. Милашиновић наводи да су се најчешће злоупотребе дипломатско-конзуларних права манифестовале кроз политичке, економске и војне притиске и претње¹⁹⁷. Однос између државних и економских структура, односно повезаност интереса изван граница политичко-пословних веза, приметан је у домену коришћења државног обавештајног апарата у пословне сврхе. На основу изнетог закључује се да је однос државе према својим економским субјектима пристрасан у тој мери да су често државне институције (било у формалном или неформалном облику) у испомоћи великим пословним системима, о чему је било више говора у претходном делу рада. Индустијска шпијунажа се разликује од „класичне“ шпијунаже по карактеристикама података који се прикупљају. Обавештајна делатност овлашћених државних институција и владиних агенција усмерена је преваходно на војно-безбедносни сегмент, док је индустријска или економска шпијунажа оријентисана искључива ка прибављању информација из сфере пословних процеса. Са друге стране, сличност између ова два сегмента огледа се у томе да у појединим случајевима, исте организације или институције могу вршити прибављање државно-војних или пословних тајни у зависности од тренутне потребе¹⁹⁸.

¹⁹⁷ Милашиновић, Р. *Терор слободе: лице и наличје дипломатије*, Београд, 1983.

¹⁹⁸ Поред пословне тајне, у безбедносној пракси јављају се и државна, војна, службена тајна које су због свог државног значаја и прецизније дефинисана и одређена различитим степеном тајности.

Упоредни преглед одлива информација из корпоративног у односу на владин сектор

Прилог бр. 13: Упоредни преглед одлива информација из корпоративног у односу на владин сектор¹⁹⁹

Индустријска шпијунажа представља недозвољена средства која се користе у тржишној утакмици како би се стекла корист или предност, а конкуренција притом ослабила. У непрекидној борби за превласт над делом тржишта често се занемарују одговорности пословних организација према окружењу у коме послују, тј. обављају своју активност. У овом контексту основна је етичка одговорност чијом се применом у компанији спроводи у дело понашање које је у складу са очекиваним нормама друштвеног морала. У склопу привидности догађаја које креира пословна политика, редовно стање ствари задовољава захтеване стандарде, док нарушавање углавном настаје када се етичка норма постави као препрека остварења задатих циљева корпорације. Индустијска шпијунажа као деловање које није у складу са дефиницијом и начинима понашања „доброг домаћина-угледног

¹⁹⁹ <http://securelist.com/analysis/internal-threats-reports/36126/global-data-leakage-survey-2006/> преузето 14.03.2015.

привредника“, може бити у само домену илегалног деловања. Међутим у пракси је често неприметна разлика између анализе тржишта и испитивања конкуренције у односу на индустријску шпијунажу. У питању је злоупотреба свих података од стране конкуренције, које организација жели да заштити или учини тајним без обзира да ли је законом таква радња (одавање пословне тајне) дефинисана као криминална. Таква злоупотреба пословног понашања најчешће се своди на активности нелојалне конкуренције.

Када су у питању законом санкционисана дела из области индустријске шпијунаже, онда се она дефинишу као кривична дела недозвољеног одавања и неовлашћеног прибављања пословне тајне. Пословном тајном сматрају се подаци и документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеном на основу закона, проглашени пословном тајном. Њихово одавање проузрокује или најчешће може проузроковати штетне последице за предузеће или организацију. У том смислу се одавањем пословне тајне сматра свако неовлашћено саопштавање, предавање или на други начин чињење доступним информације од значаја за компанију/институцију које представљају пословну тајну или ко прибавља такве податке у намери да их преда неовлашћеном лицу. Закон је, као што се види, обрадио поред лица које издаје пословну тајну и лице које прибавља пословну тајну. Регулисање ове области ипак, није довољно да се законски покрију сви криминални аспекти и радње које чине индустријску шпијунажу.

У Сједињеним Државама први Закон о индустријској шпијунажи усвојен је 1996. године, као плод сарадње ФБИ и Америчке индустрије професионалаца, у покушају да се изнађе законски модел санкционисања свих оних лица или организација који чине дела незаконитог прибављања или одавања пословних тајни. Посебно је код великих компанија настала реална потреба да се пронађе ефикаснији вид сузбијања оваквих појава. „Законом

је дефинисан термин продаје тајни и односи се на све типове: финансијског пословања, научних, техничких, економских, инжењерских информација укључујући патенте, планове компилације, програмске уређаје, формуле, дизајн, прототипове, методе, технике, процесе, процедуре, програме или кодове, без обзира били они опипљиви или не, и без обзира како су складиштени или меморисани физички, електронски, графички, фотографисани или написани, ако је:

- власник због тога преузео одговарајуће мере и радње да сачува такве информационе тајним,
- у питању информација која ствара независну економску вредност, стварну или потенцијалну, без генералног знања о томе и без тренутне доступности²⁰⁰.

Пажњи јавности редовно привлаче велики скандали проузроковани индустријском шпијунажом²⁰¹, посебно они који успеју да буду процесуирани и добију судски епилог.

²⁰⁰ Economic Espionage Act 1996. <http://www.dm.usda.gov/ocpm/SecurityGuideEmployees/Espionage.htm> преузето 12.03.2015.

²⁰¹ Пример: У сведочењу пред америчким конгресом директор ФБИ Луџи Фри (Loui Freeh) изнео је случај где је ухапшено више лица од стране ФБИ у јуну 1997. године. Лица су оптужена за покушај крађе процеса за културу Таксол из постројења за производњу. Таксол је драгоцен елемент који се користи у третману лечења рака јајника, а први пут је пронађен у угроженој врсти тисовог дрвета, мада је потребно употребити 1.5 јединки тисе да би се произвела ¼ Таксола. Компанија Бристол – Мајерс инвестирала је око 15 милиона америчких долара да развије процес гајења и комерцијализације материјала. Ухапшени су технички директор Тајванске компаније за прераду дрвета (који је иначе мултинационални конгломерат) и професор биотехнологије на Националном универзитету и Институту за биолошке науке и технологије на Тајвану, као и Тајванска држављанка Џесика Чу (Jessica Chou) која је учествовала у покушају крађе. Таксол индустрија вредна милијарду долара за компанију Брустол-Мауерс. Учешће на страном тржишту се процењује на око 200 милиона долара. Потенцијални губитци могли би бити изражени у милијардама долара у будућих 10 година, уколико компанија Брустол-Мауерс буде у поседу технологије. Преузето од: Notable Industrial Espionage Cases, <http://www.wright.edu/rsp/Security/Spystory/Industry.htm> преузето 12.12.2009

5.1.4. Прање новца

Компаније, а најчешће банке и друге финансијске институције, незаобилазни су чиниоци кривичног дела прања новца. Прање новца је често употребљиван облик злоупотребе службеног положаја у чију сврху се користи читава компанијска апаратура, са циљем да се илегални новац укључи у легалне токове. Прање новца представља процес којим се жели сакрити оригиналан, односно, стваран извор новца. Тај процес је у толико значајнији јер омогућава појединцима и криминалним групама да уживају профит не излажући их опасности законских консеквенци у вези са самим начином стицања капитала. Илегална продаја оружја, кријумчарење и разни видови организованог криминала, укључујући шверц дроге и организовање проституције, доводе до зараде великих количина новца. У случају када се криминалним активностима стварају велике зараде, појединац или група настоје да прикрију трагове који их повезују са самим кривичним делом, на начин да новац стеченим илегалним активностима представе као легалан²⁰². Термин „прање новца“ настао је у САД у периоду прохибиције „када су криминалци покушавали да зарађени новац од илегалне производње и кријумчарења алкохолних пића, прикажу као зараду коју су остварили у ланцу својих перионица за прање рубља или аутомобила; тако је у јавности почео да се употребљава термин „прање новца“, одакле га је преузела криминолошка пракса“²⁰³. Поред очите криминалне импликације и законом предвиђених санкција за ово кривично дело, прање новца са собом доноси и низ неповољних консеквенци по компанију која учествује у том процесу. Прање новца повећава могућност да ће

²⁰² Према подацима Међународног монетарног фонда (ММФ), реална заступљеност опраног новца у свету износи негде између 2% и 5% целог светског бруто националног дохотка, док је по полицијским извештајима, након кријумчарења дроге, финансијски криминал најчешћа појава

²⁰³ Теофиловић, Н. и Јелачић, М. *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања новца*, Полицијска Академија, Београд, 2006, стр. 14.

институција сама постати корумпирана, или чак контролирана од стране криминалаца који ће је водити својим интересима, и тако, директно или индиректно, оштетити власнике компаније, запослене и клијенте. Прање новца представља илегалну активност са намером да се финансијска средства која су стечена на противзаконит начин легализују кроз низ финансијских малверзација и прикажу као средства која су стечена на законит начин. Другим речима, то је процес који прикрива нелегалне зараде без откривања власника капитала. „Прљав“ новац је ризик по организоване криминалне групе, превасходно из разлога што их повезује за почињеним кривичним делом, а такође постоји опасност и од конфискације или других правних механизма.

Прилог бр. 14: Ток операције прања новца

Без обзира на велики број разноврсних примера²⁰⁴ кривичних дела прања новца, оперативни принципи су у суштини исти. Прање новца је процес који се базично састоји из три фазе:

1) Улагање, премештање новца од директног починиоца криминалне активности, тј. прекидање директне везе између новца и незаконите активности којом је он стечен. У њој се незаконито стечени новац уводи у финансијски систем;

2) Прикривање или сакривање токова новца, када се новац, након што је ушао у легални финансијски систем, пребацује с рачуна на који је положен на друге рачуне. Главни циљ тих трансакција је прикривање везе између новца и криминалне активности од које потиче;

3) Интеграција, учинити новац поново доступним када је његово географско порекло и извор прихода сакривен. У овој фази се „прљав” новац јавља као новац који потиче од дозвољене делатности²⁰⁵.

²⁰⁴ Пример: Новац је опран преко 14 рачуна у Рајфаизен централ банци (Raiffeisen Zentralbank) и у Банк Аустрија (Bank Austria), која припада италијанској Уникредит групи (UniCredit Group), и аустријској испостави банке Англо-Ајриш банке (Anglo Irish Bank). Банке у Аустрији су од 2005. до 2007. помогле у прању око 2 милијарде еура италијанске мафије, известио је у недељу аустријски недељник Профил, позивајући се на податке италијанског тужилаштва. Према документима до којих је дошао недељник, новац је опран преко 14 рачуна у поменутих банкама, а трансфери су изведени преко италијанских оператера Фаствеб и Телеком Италија Спаркл (Fastweb i Telecom Italia Sparkle -TIS). Према том извору Бечко тужилаштво је покренуло истрагу. Банке су одбиле коментарисати информацију, али су навеле да сарађују с властима. Према писању недељника, три банке су пре објаве информације информисале власти о кретањима трансакција њихових италијанских клијената. У фебруару је тужилаштво Рима тражило хапшење 56 особа, међу којима и Силвија Сцаглие, човека који је утемељио Фаствеб, након велике афере прања новца и фискалних превара. Фаствеб и Телеком Италија Спаркл (која је филијала Телеком Италије) осумњичене су да су фактурисале фиктивне телефонске и интернет услуге у износу од 1,8 милијарде евра, што одговора фискалној утаји од 365 милиона евра. Преузето са <http://www.profil.at> 03.10.2013.

²⁰⁵ Саопштење Народне банке Србије о прању новца и финансирању тероризма, http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_7/index.html преузето 10.04.2015.

5.2. Криминал „белих оковратника“

Појам *криминал белих оковратника* није у довољној мери научно одређен, те се овај проблем даље манифестује нејасним разграничењем са другим компламентарним и граничним појмовима, остављајући непотпуно сазнање о томе шта то што криминал белих оковратника ексклузивно одваја од других облика кривичних дела. Криминал белих оковратника остаје релативно неразвијена област интересовања академских кругова у теоријском смислу, па се значајан део рада базира и често је ограничен на емпиријска истраживања²⁰⁶. Суштински проблем јаснијег одређења овог појма проналази се у чињеници да је сам термин више налик колоквијалном изразу, који пре одговара употреби у оперативним условима него у академским круговима. Као такав, термин се употребљава да би направио разлику у односу на несуфистициране облике кривичних дела која су својствена за улични криминал, па имајући у виду његову малициозну прекривеност, може се закључити да су починиоци таквог кривичног дела најчешће чланови „вишег“ друштва. Сублимирано, криминал белих оковратника може се у пракси препознати по врсти кривичног дела, начину на који је дело извршено, као и на основу профила починиоца. Неслагања у вези са тим шта је криминал белих оковратника и на који начин треба да се изучава, био је део криминолошког дискурса још од када је Едвин Сатерланд (Edwin Southerland) још 1940. године први употребио овај назив да означи криминал виших слојева друштва (састављен од респектабилних или бар поштованих пословних људи), и као супротност оним починиоцима који махом припадају нижој класи²⁰⁷. Имајући

²⁰⁶ Slapper, G and Tombs, S. *Corporate Crime*, Dorset, 1999.

²⁰⁷ Sutherland, Edwin H. 1940. The White-collar criminal. *American Sociological Review* 5:1–12; према: Oxford bibliographies <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0020.xml#obo-9780195396607-0020-bibItem-0001> преузето 01.05.2015.

у виду временски оквир када је први пут употребљен овај термин па до данас, са сигурношћу се може рећи да, чак и под условом да је термин у тренутку настака био адекватан у научним оквирима, он је у међувремену еволуирао и променио начине своје манифестације. По подацима америчког Министарства правосуђа највећи број кривичних дела белих оковратника су дела из три категорије, и то: обмањивање и лаж у вези цене, непотребне поправке на објектима и преваре са кредитним картицама²⁰⁸, па се на основу изнетог може употпунити сазнање о облицима кривичних дела који се убрајају под ову врсту криминала. По дефиницији усвојеној од стране Министарства правосуђа Сједињених Америчких Држава и Федералних служби безбедности (U.S. Justice Department and Federal Law Enforcement), криминал белих оковратника представља незаконит акт или незаконите акте почињене на ненасиљан начин и на прикривен или лукав начин, како би се противправно прибавио новац или имовина, да би се избегло плаћање или губитак новца и имовине или како би се прибавила пословна или лична корист²⁰⁹. Имајући у виду овако широку одредницу, под криминал белих оковратника може се побројати велики број кривичних дела.

Проблем спречавања, откривања и доказивања кривичних дела типичних за криминал белих оковратника оптерећен је његовом природом, врстом кривичног дела, начином на који је дело извршено, као и профилем починиоца. Чињеница да се дела врше на посебно лукав и прикривен начин, отежавају откривање и истрагу с'тога дела често остају недетектована или нерешена. „Криминалци који припадају „вишој класи“ делују

²⁰⁸ „National Crime Victimization Survey“, U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics, <http://www.bjs.gov/index.cfm?ty=dcdetail&iid=245> преузето 01.05.2015.

²⁰⁹ Edelhertz, Herbert. 1970. *The nature, impact, and prosecution of white-collar crime*. Washington, DC: National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice; према: Oxford bibliographies <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0020.xml#obo-9780195396607-0020-bibItem-0001> преузето 01.05.2015.

неоткривени, уколико буду откривени често не буду процесуирани, а уколико и буду процесуирани често бивају неосуђени, наводећи на закључак да број лица који су осуђени су далеко од приближног броја починитеља кривичних дела²¹⁰. Из тог разлога се и број кривичних дела белих оковратника не могу експлицитно приказати, јер аналитички преглед броја кривичних дела не одговара стварном стању на терену. На основу података које је изнео амерички ФБИ, криминал белих оковратника годишње „кошта“ Сједињене Државе преко 300 милијарди долара²¹¹.

Узимајући у обзир широк спектар кривичних дела која се по својим карактеристикама могу сврстати у криминал белих оковратника, за предмет овог рада ће бити више речи о злоупотреби службеног положаја (различите врсте превара, проневера, фалсификовање службених исправа и сл.), корупцији и мобингу.

5.2.1. Злоупотреба положаја

Злоупотреба службеног положаја као облик кривичног дела нераскидиво је везано за кривично дело корупције у институционалном/корпоративном окружењу, будући да је починилац ове врсте кривичног дела увек службено лице (запослени или представник институције или организације). Специфичност ове врсте кривичног дела је у томе што не укључује ексклузивно област корупције, већ често представља манифестацију и кривичног дела преваре или финансијске проневере. Запослени/представник институције, на овај начин, злоупотребом свог положаја у организацији или прекорачењем датих овлашћења

²¹⁰Slapper, G and Tombs, S. *Corporate Crime*, Dorset, 1999.

²¹¹ https://www.law.cornell.edu/wex/white-collar_crime преузето 03.05.2015.

покушава да себи, односно, другој повезаној особи прибави имовинску или другу корист. Такође се ово кривично дело може манифестовати уколико и лице намерно не врши своје дужности (у складу са законским или пословним обавезама), па на тај начин за себе или другог прибави материјалну или другу корист. Посебно је важно истаћи да се често у пракси дешава да лице које злоупотребљава службени положај не остварује на директан начин економску (финансијску) корист за себе или друго повезано лице, већ остварује одређене погодности и друге врсте користи које нису директно материјалне природе. Злоупотреба положаја не подразумева искључиво прибављање директне против-правне имовинске користи, већ често за „крајњи ефекат“ има чињење различитих врста „услуга“, такође, злоупотреба службеног положаја не мора увек бити у домену личне користи починиоца кривичног дела, већ може бити у корист његових пријатеља или других повезаних лица. Уколико траг новца не води директно до одговорног лица, то представља отежавајућу околност за утврђивање и откривање починиоца ове врсте кривичног дела. Честе манифестације овог вида корпоративног криминала су, поред поменутих превара у вези цене, наручивања непотребних поправки и превара са кредитним картицама²¹², још и различите врсте превара, финансијских проневера и фалсификовања службених исправа.

По подацима Београдског центра за безбедносну политику, најзаступљенији облик кривичног дела из делокруга корупције је управо злоупотреба службеног положаја.

²¹²Пример: у априлу 2005. године, догодио се значајан случај преваре са кредитним картицама у вредности од 350.000 долара. Том приликом је од клијената Сити банке (Citibank) украден новац на начин што је запослени из кол-центра банке злоупотребом свог службеног положаја прибавио од клијената шифру за кредитну картицу. Новац је пребачен на фиктивне рачуне који су отворени под лажним именима. Банка није открила превару све док клијенти нису пријавили неслагања на њиховим рачунима и обавестили банку која је спровела истрагу. Извор: <http://www.infoworld.com/d/developer-world/indian-call-center-workers-charged-citibank-fraud-503> преузето 03.05.2015.

Прилог бр. 15: Преглед броја кривичних дела из делокруга корупције²¹³ (2010-2013.)

ВРСТА КРИВИЧНОГ ДЕЛА	2010.	2011.	2012.	2013.
Злоупотреба службеног положаја	57	226	87	82
Фалсификовање исправе	19	35	16	13
Фалсификовање службене исправе	13	9	2	3
Примање мита	18	27	15	27
Превара	10	6	10	6

Злоупотреба (службеног) положаја је кривично дело које поседује низ специфичности које га чине неприступачним за откривање, а тиме и кажњавање, што је иначе и једна од особина свих облика криминала белих оковратника. Запослени који су у прилици да почине ово кривично дело углавном се налазе на вишим пословним функцијама, које им омогућавају да услед децентрализованог система управљања уживају одређени ниво слободе при доношењу одлука о начину пословања или решавању проблема. На тај начин, лице је често у прилица да самостално доноси одлуке (у оквиру корпоративног окружења) о набавкама, запослењима, као и о другим важним питањима која су, као области, погодне за злоупотребу положаја.

²¹³ <http://korupcija.bezbednost.org/policija/> преузето 03.05.2015.

5.2.2. Корупција

Корупција је јадан од највећих изазова савременог друштва. Један од многих (а притом вероватно најмањих) проблема везаних за ову област је и чињеница да не постоји једна општеприхваћена дефиниција корупције. „Њени саставни елементи свакако би укључили одреднице позиције моћи (односно носиоца корупције), самог дела (корупције) и материјалне, односно статусне користи (коју том приликом стиче)²¹⁴. Корупција је, на основу одредби Закона о агенцији за борбу против корупције, „однос који се заснива злоупотребом службеног, односно друштвеног положаја или утицаја, у јавном или приватном сектору, у циљу стицања личне користи или користи за другога”²¹⁵. Ова поприлично широка дефиниција, која може да обухвата и низ других кривичних дела, указује да се различите манифестације корупције могу препознати у кривичним делима као што су злоупотреба службеног положаја, фалсификовање исправа, примање мита или превара те их свеукупно можемо побројати под коруптивне радње. Корупција је, у најкраћем, злоупотреба датих овлашћења ради стицања противправне личне користи.

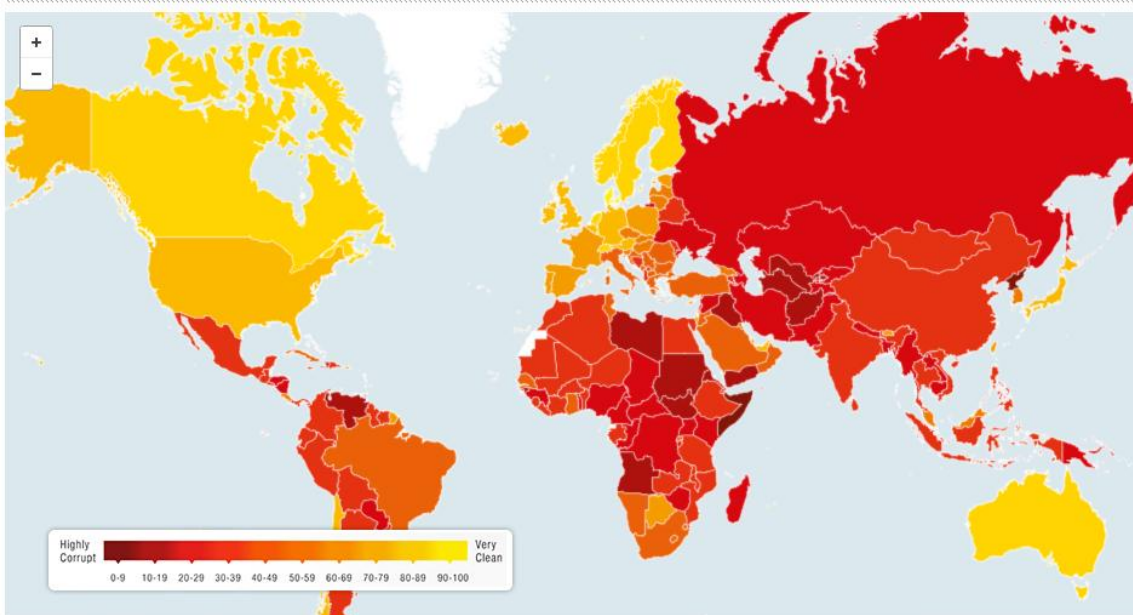
Специфичност корпоративног окружења, која по својим особеностима погодује условима за настанак корупције, условила је да се функција корпоративне безбедности све чешће суочава са овом врстом проблема. Универзално је правило да корупција настаје у условима када је појединцу унутар организације дато право одлучивања, када његова одлука производи одређену материјалну или другу корист за изабрану страну и када не постоји ефикасан механизам контроле и санкције у случају корупције. Стога су и појавни

²¹⁴ Савковић, М. „Корупција у систему одбране – увод у компаративну праксу“, *Војно дело*, јесен/2012, стр. 184-195

²¹⁵ Закон о агенцији за борбу против корупције („Службени гласник РС“ бр. 97/08, 53/10, 66/11-УС, 67/13-УС и 8/2015)

облици корупције у компанијама најчешће везани за процес набавке, а како је у претходном дела рада и истакнуто, један од најчешћих облика корупције је случај набавки непотребних услуга одржавања. Слично као и приликом појаве корупције у другим сегментима, и у корпоративном окружењу познат је проблем сукоба интереса. Сукоб интереса у пословном смислу, представља ситуацију када представник компаније има приватни интерес који утиче на његово пословно расуђивање и доношење одлука које могу ићи у његову личну корист. Заправо, због специфичности проблема, сукоб интереса представља и сама могућност да лице има приватни интерес који може у неком случају да утиче на његове пословне одлуке.

Борба против корупције је данас препозната као једна од најважнијих социјалних тема, па је и ефикасна борба против овог, пре свега, друштвеног проблема, потом и кривичног дела, један од важнијих друштвених интереса. Поред законских санкција које се разликују од државе до државе, инсистирање на етичким нормана и начелима доброг привредника представљају често коришћене механизме борбе против корупције у пословном окружењу. Пословна етика и лични интегритет су често од пресудног значаја за (не) настајање корупције. Ова два појма карактеришу средину где су преовлађујуће вредности поштење, часност, честитост, доследност, које су на институционализован начин инкорпориране у важећи образац понашања. У организационом окружењу интегритет се, као људска особина, отелотворује у виду корпоративне културе која је уређена на основу интерних прописа и докумената.

Прилог бр. 16: Индекс корупције за 2014.²¹⁶

Сведоци смо да су различите земље света и у различитом степену, погођене проблемом корупције. На овај распрострањен друштвени феномен утичу многобројни фактори који су дубоко укорени у социјалним, политичким и економским односима унутар друштва. Према проф. Бошковићу узроци корупције у нашој земљи морају се посматрати у склопу актуелних друштвено-економских и политичких промена које су посебно дошле до изражаја последњих година. „Промењени друштвени односи утицали су на промену постојећих облика корупције у разним облицима која се најчешће испољава кроз конкретна кривична дела, примање и давање мита, противзаконито посредовање, фалсификовање службене исправе и злоупотреба службеног положаја“²¹⁷. Не негирајући

²¹⁶ <http://www.transparency.org/cpi2014/results> преизето 03.05.2015.

²¹⁷ Бошковић, М. *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд 2003, стр. 49.

културолошке обрасце понашања у појединим земљама, неоспорно је да је на основу презентованих података, најнижи степен корупције у економски најразвијенијим државама света, што је сам по себи довољно јасан показатељ.

5.2.3. Мобинг

Термин *мобинг*, који је српском говорном подручју прихваћен као такав, води порекло од енглеске речи *моб* и значи руља, ондносно *то моб* што значи насрнути, дрско напасти, посебно у групи. Термин се односи на психичко злостављање и напастовање у пословном окружењу или другом систему где постоји нека врста хијерархијске организације у којој најчешће надређени покушава да подређеног у том односу, доведе у нехуман положај. Злостављање је, на основу дефиниције Закона о спречавању злостављања на раду „свако активно или пасивно понашање према запосленом или групи запослених код послодавца које се понавља, а које за циљ има или представља повреду достојанства, угледа, личног и професионалног интегритета, здравља, положаја запосленог и које изазива страх или ствара непријатељско, понижавајуће или увредљиво окружење, погоршава услове рада или доводи до тога да се запослени изолује или наведе да на сопствену иницијативу раскине радни однос или откаже уговор о раду или други уговор²¹⁸“. У преводу на српски језик мобинг је најближи термину злостављање на раду. Под тај термин може се подвести читав низ недозвољених радњи које укључују различите облике психичог злостављања. Мобинг је систематски малтретирање, вређање, понижавање, застрашивање, свађа с колегама, сексуално узнемиравање, омаловажавање туђег рада, неоправдано наметање

²¹⁸ Закон о спречавању злостављања на раду (Сл. Гласник РС 36/2010)

услова рада који не важе за друге, или на било који начин намерно угрожавање здравља, покушај изолације од других колега или покушај да се лице наведе да да отказ, односно да раскине уговор на основу којег ради²¹⁹. То је веома специфична врста кривичног дела где, под дејством снажних психолошких притисака, међуљудски односи постају девијантни. Будући да су услови који доводе до погоршања међуљудских односа различити, свака врста мобинга је специфична сама по себи. Ипак, постоји неколико универзалних правила који обликују пословну климу у смислу да постаје погодна за појаву злостављања на радном месту. Настанку мобинга на радном месту доприноси:

- недостатак пословне способности или стручности претпостављеног,
- недовољно транспарентна атмосфера,
- јака хијерархија,
- недостаци у интерном информисању,
- неадекватно понашање руководства,
- недовољно разграничена надлежност и подела задатака,
- недостаци у руковођењу персоналом,
- потискивање свађа и конфликта,
- лоша радна атмосфера у којој владају завист, злоба, непријатељство и притисци,
- неиспуњене личне амбиције²²⁰.

Жртва мобинга може постати било ко. Наиме, не постоји јасна матрица везана за профил жртве мобинга. Под притиском су подједнако млађе и старије особе, мушког и женског посла, различитог степена образовања и позиције у компанији. Ипак, припадници

²¹⁹ Злостављање на раду, <http://mobing.rs/zlostavljanje-na-radu-opste-informacije/> преузето 10.05.2015.

²²⁰ <http://mobing.rs/kako-nastaje-mobing/> преузето 10.05.2015.

националних мањина, маргинализованих група, особе различитих сексуалних склоности или верске оријентације представљају чешће жртве мобинга, за разлику од преовлађујуће друштвене групе. Разлог за овакву појаву може се пронаћи и у самом значењу термина мобинг, који подразумева постојање масе или руље, где се починилац или починиоци осећају надмоћно самим припадањем бројнијој или *main street* друштвеној групи.

Општи је тренд да се случајеви мобинга ретко пријављују. Психички притисци унутар међуљудских односа могу бити веома комплексни. Страх од губитка посла, посебно у транзиционим државама и осигурање економске егзистенције често приморавају људе да толеришу мобинг пре него да га пријаве. Пријављивање сексуалног узнемиравања (као специфичног облика психичког притиска) са друге стране, може бити условљено друштвено прихватљивим нормама, а у затвореним срединама често представља табу тему. Поред свих наведених разлога ретког пријављивања мобинга, само доказивање на суду захтева постојање континуитета у злостављању жртве. На крају, али и не најмање важно, треба истаћи да постоји и опасност од лажног пријављивања мобинга или недовољног разумевања елемената самог кривичног дела, где се поштен, али захтеван послодавац, може наћи на удару мање ревносних радника.

Делатност функције корпоративне безбедности у случају кривичног дела мобинга је релативно ограничено, имајући у виду природу и начин испољавања самог дела. Ипак, функција може да послужи у циљу обраћања жртве и прикупљања адекватних информација о својим правима и одговорностима, која из тога произилазе.

5.3. Криминал „плавих оковратника“

Криминал „плавих оковратника“ је термин који се односи на кривична дела типична за припаднике нижих слојева друштва, односно, за криминал које је почињен на очигледан начин, употребом силе и несуфистицираних метода. Када се спомене ова врста криминала, сам термин плавих оковратника упућује на радничку класу тј. запослене на нижим функцијама у компанијама, најчешће у фабрикама. Поред тога што етимологија назива упућује директно на извршиоце, одређује и врсту кривичних дела и начин извршења. Имајући у виду положај у друштву и социјално окружење, ниво образовања и опште културе, кривична дела типична за криминал плавих оковратника углавном се свде на тзв. улични криминал. У времену када је настао термин „плати оковратници“ кривична дела типична за радничку класу су се до данас у многоме изменила, те се поставља питање временске актуелизације термина. Ипак, он данас представља опште познати колоквијални израз којим се означава одређена група кривичних дела. Сам термин нема никакву правну одредницу и консеквенцу, већ попут термина *криминал белих оковратника*, више представља опште прихваћен назив за одређену врсту кривичних дела. Ова облик криминала је очигледнији и лакше препознатљив, тако да су и кривична дела ове врсте чешће процесуирани и доказивана на суду. Да закључимо, криминал плавих оковратника карактеришу несуфистицирана и очигледна кривична дела, често са елементима насиља која су својствена тзв. уличном криминалу и која, најчешће, врше починиоци који припадају нижим друштвеним слојевима.

Данас је криминал плавих оковратника најчешће она врста кривичних дела за коју се сматра да је почињена из страсти, беса или других емоција, односно у супротности са

оним који су пажљиво прорачунати и изведени. То су кривична дела која за последицу имају повреду људи или имовине, као што је провала или друга имовинска кривична дела, крађе, сексуална кривична дела, напад, криминал повезан са дрогом²²¹. Најчешћи облици криминала плавих оковратника су:

- Оружана пљачка,
- Крвни и сексуални деликти,
- Крађе,
- Вандализам.

За предмет овог рада, имајући у виду њихово испољавање и корпоративном окружењу, посебно ће бити обрађена кривична дела крађе, напада и насиља на радном месту, изазивање пожара и вандализам.

5.3.1. Крађа

Будући да у оквиру националног законодавства постоји већи број различитих врста крађа, не може се говорити ни о јединственој дефиниције кривичног дела крађе (важно је истаћи и да се поједини облици овог дела не класификују искључиво као кривична, већ и као пркшајна дела). Генерално, крађа је свако противправно отуђење или присвајање туђе имовине, а њена манифестација може бити разноврсна.

²²¹ <http://www.criminallawfirmmarietta.com/Criminal-Defense-Blog/2012/November/Difference-Between-Blue-Collar-and-White-Collar-.aspx> преузето 03.05.2015.

Врсте крађе условљене су количином украденог новца или вредности украдене ствари, као и намером да се отуђи одређена количина новца или имовине у тој вредности. На различите врсте крађа утиче и начин извршења дела, тј. да ли се приликом извршења дела користи оружје, да ли се том приликом обија или проваљује у штићен простор, злоупотребљава беспомоћно стање друге особе или злоупотребљавају ситуације ванредног стања, елементарне непогоде и сл. На тај начин у домаћем законодавству (слична је одредница и у другим земљама) разликујемо:

- Ситну крађу,
- Крађу,
- Тешку крађу и
- Разбојничку крађу.

Компаније у Србији, али и свуда у свету, у мањем или већем обиму, погођене су различитим врстама крађа. С'тога се и поставка система безбедности врши на начин да се неутралишу или смање ризици од губитака услед испољавања појавних одлика ових прекршајно-кривичних дела. Посебно се напомиње да је реч о прекршајним и о кривичним делима, будући да је ситна крађа која подразумева противправно отуђење новца или имовине до 5.000 динара, дефинисана као прекршајно дело које се не гони по службеној дужности. „Да би крађа била третирана као ситна потребно је да кумулативно буду испуњена два услова: један објективни услов - да вредност одузетих ствари не прелази износ од 5.000,00 динара, и један субјективни услов - да је учинилац ишао за тим да прибави малу имовинску корист²²². Ова важна одредница уједно значи да лице затечено у вршењу ситне крађе не може бити привремено задржано (лишено слободе) од

²²² Кривични законик (Службени Гласник Републике Србије бр. 85/2005)

стране службеника приватног обезбеђења до доласка полиције, будући да се дело не гони по службеној дужности. Оштећено лице или компанија има право да покрене личну тужбу против починиоца овог дела, што се иначе у пракси ретко дешава. Уколико се ради о противправном присвајању новца или имовине у вредности већој од наведеног износа, говори се о крађи, која се као таква третира као кривично дело и гони се по службеној дужности. Уколико је вредност имовине/новца још већа или се ради о културном или природном добру од значаја за Републику Србију, тада се ради о још тежем кривичном делу – тешка крађа. Такође, већ поменута злоупотреба околности приликом извршења дела повлачи са собом и класификацију тешке крађе. Најтежи облици крађе су разбојничка крађа и разбојништво; ситуацију карактерише употреба силе или озбиљна претња употребе силе која је опасна по живот и здравље људи, како би се противправно присвојила туђа имовина. У наставку рада следи преглед броја кривичних дела пунолетних починиоца против имовине у 2013. године у Србији.

Прилог бр. 17: Преглед броја кривичних дела пунолетних починиоца против имовине у 2013.²²³

Врста кривичног дела	Познати починиоци	Непознати починиоци	Укупно кривичних дела
Кривична дела против имовине	19.581	26.318	45.899
Крађа	7.893	8.997	16.890
Тешка крађа	5.597	11.675	17.272

²²³ „Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2013 – пријаве, оптужења и осуде“ - *Билтен*, Републички завод за статистику, Београд, 2014.

Разбијничка крађа	51	82	133
Разбојништво	743	2.075	2.818

Крађа у корпоративном окружењу је кривично/прекршајно дело са релативно честом манифестацијом. У зависности од тога у којој земљи послује компанија, стопа општег криминалитета утиче и на безбедносну ситуацију имовине, лица и пословања компаније. Прекршајним делом ситне крађе и кривичним делом крађе најчешће су погођени малопродајни објекти. Имајући у виду намену тих објеката и савремени начин куповине, условљен је и начин заштите робе на начин да не ремети несметано пословање малопродајних објеката. Поред ситне крађе, у малопродајним објектима су честе и крађе, чак и тешке крађе (отимање новца од продаваца) или покушаји пљачки пазара и транспорта новца када се ради о кривичном делу разбојништва. У складу са одредбама Закона о приватном обезбеђењу, службеник приватног обезбеђења има право примене одређених овлашћења. Посебно када се има у виду кривично дело крађе, службеник приватног обезбеђења може да привремено задржи лице које је затекао у вршењу кривичног дела до доласка полиције. Службеницима приватног обезбеђења у вршењу својих послова, одобрена је и употреба средстава принуде, као што су: средства за везивање, употреба физичке снаге, употреба посебно дресираних службених паса и употреба ватреног оружија.

Такође, и други облици корпоративне имовине су под ризиком од крађе. Фабрички, кругови, различита постројења, изложбени салони и слично, потенцијално су угрожени испољавањем неким од облика кривично/прекршајног дела крађе. О моделима заштите од ове врсте ризика, биће више речи у наставку рада.

5.3.2. Напад и насиље на радном месту

Насиље на радном месту је асоцијални вид понашања који се испољава унутар радне организације и који укључује индиректну и директну употребу силе од стране насилника над лицем над којим се врши насиље, а у циљу остварења одређеног интереса. Да би се створили услови за постојање кривичног дела насиља, морају бити испуњени следећи критеријуми:

- „постојање две стране у интерактивном односу (страна која чини насиље и страна према којој је учињено насиље),
- однос примене силе (сам чин чињења насиља) и
- последице насиља (физичко и/или психичко оштећење)²²⁴.

На основу изнетог, у случају изостанка једног од услова, не може се говорити о насиљу, што значи да је насиље почињено само онда када су укључена сва три услова, без обзира када је последица наступила. Ипак, важно је напоменути да су у теорији политичког насиља, у оквиру основних облика политичког насиља препознати и облици насиља, као што су претња силом, принуда, притисак (и други који нису од важности за предмет овог рада). Претња силом је дефинисана као облик насиља из разлога што се и без самог чина насиља, уколико се ради о озбиљној претњи и објекат претње је доживи као реалну, могуће је остваривање личног интереса²²⁵. Претња силом је облик индиректног насиља, дакле врши се без директне употребе силе са циљем реализације одговарајућих интереса кроз изазивање страха од повреде физичког или психичког интегритета личности.

²²⁴ Мандић, Г. *Системи обезбеђења и заштите*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004, стр 230.

²²⁵ Симеуновић, Д. *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989.

Насиље на радном месту, као један од појавних облика асоцијалног вида понашања, релативно заступљен у радним срединама и представља изазов за функцију корпоративне безбедности. Са аспекта компаније, акценат је на спречавању насилничког понашања у радном окружењу, који се поред лоше репутације највише одражавају на негативну радну атмосферу и пад продуктивности као крајњу дистанцу. Будући да је профит основни циљ пословања сваке профитабилне организације, овакво понашање је недопустиво са финансијског становишта. Такође, као законом дефинисано кривично дело, напад и насиље на радном месту и уопште насилничко понашање, са правног аспекта је санкционисано. Коначно, у светлу хуманистичког приступа, толерисање таквог понашања морално је неодговорно, а етичке норме захтевају друштвену заштиту физички инфериорних.

Асоцијални видови понашања на радном месту најчешће се појављују у следећим облицима: насиље на радном месту, сексуално узнемиравање, мобинг, употреба опијата на радном месту. Штетне последице по запослене могу бити телесне повреде (лакше, теже и смртоносне), психичке озледе и аутодеструктивне (често као последица коришћења опијата). Штета по компанију је вишеструка и често тешко дефинисана у материјалном смислу. Престанак производне или пословне делатности као последица испољавања асоцијалних видова понашања на радном месту, односно, ескалације ризика у шире размере са тежим консеквенцама по корпорацију, само су неки од потенцијалних губитака. Последица појаве асоцијалних видова понашања у радној средини су пад рејтинга, губитак угледа код пословног партнера, клијената, добављача, односно, целокупног пословног окружења и јавног мњења. Штетни утицаји су многобројни и комплексни, претећи да ескалирају у још веће, са елементима кризе. Понашање које је

најчешће повезано са безбедносним ризиком је злоупотреба алкохола и дрога, емотивни и ментални проблеми, финансијски проблеми. Знатно веће последице по пословање корпорације може произвести ескалација овог вида асоцијалног понашања и стварање ситуације са елементима кризе где поред тренутног престанка пословних активности, компанија може изгубити углед у пословном свету .

Кад је у питању борба против асоцијалних видова понашања на радном месту акценат мора бити на превенцији. Имајући у виду потенцијалне последице, као и кратко време за реаговање, проактивна стратегија тј. реаговање по насталом инциденту је нефункционално. За превенцију било ког вида асоцијалног понашања одговорност је примарно на друштву, кроз деловање различитих организација, органе локалног управљања, МУП, центре за социјални рад и уз иницијативу радних организација, посебно када је у питању појава ових девијантних облика деловања унутар компаније. У компанији иницијатива везана за превенцију асоцијалног вида понашања треба да потекне од особе са највећим угледом и утицајем на запослене. Мотивационе, покретачке процесе најадекватније предводе особе са јаким карактером, тако да носилац оваквог програма не мора обавезно бити из редова највиших управљачких структура. Ипак сам врх компаније мора бити активно укључен у превенцију оваквих негативних појава. Компанија, а кроз њено деловање на оперативном нивоу, функција корпоративне безбедности, може изнаћи начин који омогућује свим запосленима да поднесу пријаву против неког протагонисте асоцијалног понашања у организацији на адекватан начин, да спречи ескалацију насиља и да умањи његове последице.

Функционална безбедност (уколико се посматра производна или друга економска функција предузећа) такође укључује и одредбе о заштити на радном месту, посебно у

производним делатностима. „У радној средини, у вршењу радне делатности може доћи до нарушавања интегритета личности, када се нарушава физички, психички или морални интегритет учесника у процесу рада“²²⁶. Посебно, могу се јавити повреде, професионална обољења као последица излагања штетним деловањем радне средине на људски организам, психички поремећаји, о чему ће бити више речи у наставку рада под називом *безбедност и здравље на раду*. Битна особеност насилничког понашања у радној организацији испољава се кроз могућност корелације са другим ризицима. Развијање и кулминација ризика уз мутацију која угрожава друге облике имовине или вредности корпорације, онемогућава деловање по насталој промени због недостатка времена за реакцију, а последице могу бити тешке.

5.3.3. Изазивање пожара

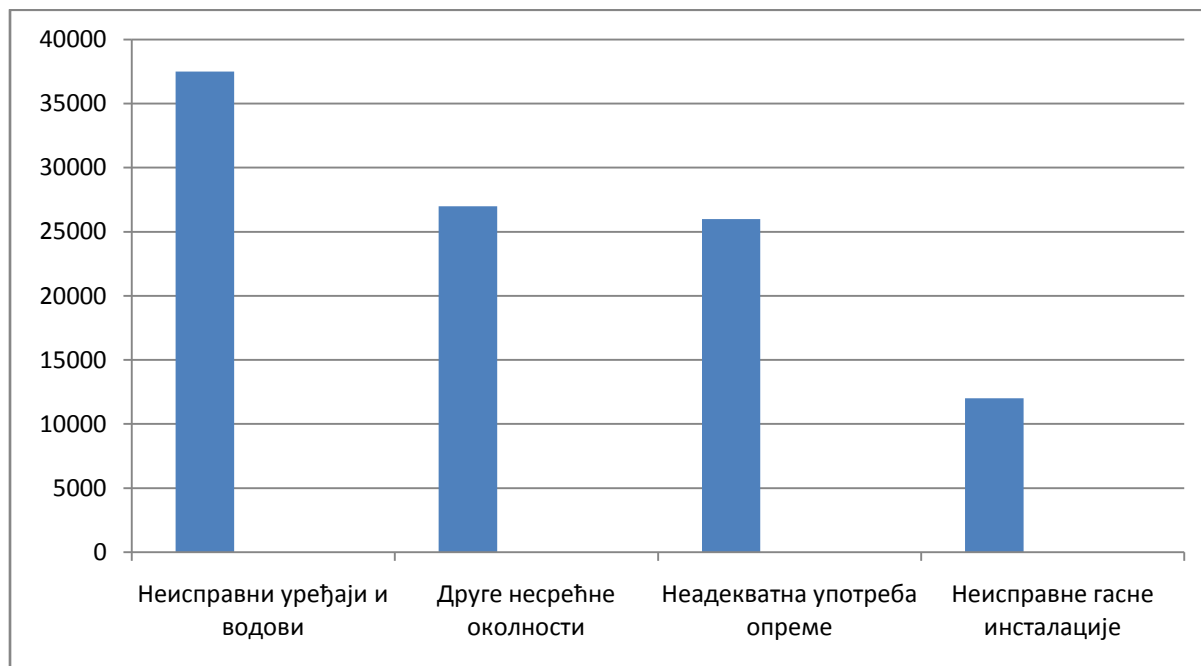
Пожар је природна непогода која може оставити последице ширих размера, а карактеристична је што се на лак начин може изазвати (подметнути) људским деловањем, чиме се сврстава у кривично дело. Пожар се дефинише као хемијска појава неконтролисаног сагоревања горивног материјала којим се угрожавају живот и здравље људи, материјална добра и животна средина²²⁷.

Најчешћи разлози избијања пожара су, према подацима Британских организација локалне самоуправе коришћење неисправних апарата и електричних водава, неисправне гасне

²²⁶ Марковић, Д. Ж. *Социологија рада*, Савремена Администрација, Београд, 1987, стр. 301.

²²⁷ Закон о заштити од пожара, (Службени Гласник Републике Србије бр. 111/2009)

инсталације, ненаменска употреба опреме и уређаја, немарна употреба ватре и извора топлоте и друго, што је приказано у табеларном прегледу који следи.

Прилог бр. 18: Узроци ненамерних пожара у периоду од 2000. до 2005.²²⁸

Имајући у виду изнето да је изазивање пожара као облика хемијске реакције једноставно, а да се наизглед докази о начину избијања пожара уништавају ватром, долази се до закључка да изазивање пожара представља значајан ризик потенцијалног губитка живота и имовине компаније, услед различитих личних мотива и интереса. Преваре осигуравајућих компаније ради противправне наплате полисе осигурања у случају подметнутих пожара, сврстана су под кривична дела преваре и изазивања опште опасности. У иностранству је релативно честа појава, будући да показатељи бележе пораст броја сумњивих пожара у временима економске депресије и пада цена некретнина.

²²⁸ <http://www.testers.co.uk/blog/electrical/electrical-safety-at-work-dispelling-the-myths> преузето 12.05.2015.

Истраживање ове врсте кривичног дела је, са становишта осигуравајуће компаније, примарни задатак функције корпоративне безбедности. Стога је и чест случај да ове компаније улажу знатна средства у сопствене или националне лабораторије за форензичку анализу пожара.

Делатност функције корпоративне безбедности на пољу заштите од пожара усмерене су законским одредбама земље у којој компанија послује, врстом и обликом делатности компаније²²⁹ и политиком компаније о заштити од пожара као значајног сегмента безбедности и здравља на раду. „Систем заштите од пожара обухвата скуп мера и радњи за планирање, финансирање, организовање, спровођење и контролу мера и радњи заштите од пожара, за спречавање избијања и ширења пожара, откривање и гашење пожара, спасавање људи и имовине, заштиту животне средине, утврђивање и отклањање узрока пожара, као и за пружање помоћи приликом отклањања последица проузрокованих пожаром“²³⁰. Компанија је дужна да планира мере и радње заштите од пожара, да финансира те активности, као и да врши периодичне тестове против-пожарне опреме и обучености свих запослених. Дефинисане мере и радње које се спроводе на заштити од пожара је потребно контролисати како би се осигурала функционалност целокупног против-пожарног система.

²²⁹ Нпр. изражен негативан утицај, пожари остварују у дрвно-прерађивачкој индустрији и шумарству. С’обзиром на област пословног деловања, компаније стварају се различити облици ризика и претњи, а за област шумарства пожари представљају једну од најизраженијих претњи па се неутрализацији такве опасности и превенцији поклања пуна пажња.

²³⁰ Јовановић, Д. *Основна стручна обука службеника обезбеђења*, Правни факултет Универзитета УНИОН, Београд, 2014, стр. 162.

5.3.4. Вандализам

Вандализам као појава, поред своје безбедносне конотације, са собом носи и дубоке друштвено-политичке тензије као последицу нерешених социјалних односа. Вандализам се као термин употребљава да означи акт који укључује намерно уништавање или оштећење јавне или приватне имовине и добара на посебно експлицитан начин и у контексту одређеног социјалног револта.

Начин испољавања може бити вишеструк – од исписивања графита и оштећења имовине у мањем обиму, до уништења вредне имовине и културних добара од непроцењиве вредности. „Висока стопа вандализма у Европи и Сједињеним Америчким Државама је произвела значајне негативне ефекте као што су огромни финансијски губици, уништења уметничких дела непроцењиве вредности, смањење јавних служби и раст општег неповерења, који могу бити мотивисани злонамерном похлепом, жељом да се скрене пажња на одређено стање, политичком идеологијом, жељом за осветом према одређеној особи, фрустрације, или простом понесеношћу понашањем групе“²³¹. Често се дешава да се фрустрација појединаца или одређених група испољава путем насиља према политичко-економским симболима, па се на тај начин конотација вандализма преноси из једног у други друштвени контекст²³². Манифестација оваквих појава води ка поистовећивању државе, односно, државне политике и компаније. Услед незадовољста мерама Владе и/или политичким одлукама одржане државе, перцепира се поистовећивање

²³¹ Психолошка анализа вандализма, <https://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=70758> преузето 12.05.2015.

²³² Ради илустрације ове појаве може се навести инцидент на фудбалској утакмици високог ризика између Албаније и Србије, одржаној у Београду 2014. године. Након самих нереда и иницијалних испада вандализма на и око стадиона, у наредним данима учестали су вандалски напади на пекаре и друге објекте Албанаца у Србији (који су, притом у огромној већини, лојални грађани Републике Србије).

компаније са државом из које долази. На тај начин је у Србији схваћено и словеначко признање Косова као независне државе, које је у српској јавности перципирано као удар на националне интересе. „Стварање такве нетолерантне атмосфере напетости, провоцирање осећања да смо као нација и држава опет угрожени одузимањем територије, позив на националну хомогенизацију и отварање фронта против свих који су против нас води у директну ескалацију сукоба“²³³. О оваквој атмосфери друштвених тензија догодио се напад на тржни центар Меркатор у Београду, фебруара 2008. године, када је непознато лице активирало ручну бомбу на паркингу зграде, од чије детонације је причињена мања материјална штета. Компанијски интереси могу бити у овом случају нарушени простом штетом која се проузрокује на компанијској имовини или постројењима. Обим штете је разнолик, а најчешће је условљен делатношћу компаније/институције и начином на који је изведен вандалски акт. Потенцијални облици заштита имовине су у складу са проценом угрожености објекта, али су условљени и смањењем трошкова па се ризици често у одређеној мери подносе или се трансферишу путем осигурања, када је то могуће.

Поред политичко-националних, запажен је случај вандалских инцидената који су условљени идеолошким мотивима. Антиглобалистички покрети често протестују или испољавају свој став према корпоративним симболима глобализације насилничким понашањем. Посебно су напади на америчке симболе економске моћи (Mc Donalds, Coca-Cola) постали синоним вандалских испада против америчке доминације и целокупног процеса глобализације са Сједињеним Државама као његовим предводником. Поред антиглобалистичких, активни су и покрети за заштиту животне средине, организације које се залажу за заштиту права животиња (које у најмилитантнијем виду свога деловања врше

²³³Жарко Требјешанин – интервју у дневним новинама Блиц, <http://www.blic.rs/Vesti/TemaDana/29700/Kamere-snimile-bombaski-napad-na--Merkator> преузето 12.05.2015.

нападе на козметичке и фармацеутске компаније), као и хулигани – чланови навијачких група²³⁴. Такође, компанијски интереси могу бити и у већиј мери нарушени деловањем друштвених група против компанија, на начин да се корпоративни идентитет и добра репутација нарушава у већој мери. То за последицу има посредно већу штету по корпоративне интересе од саме штете настале деловањем вандализма. Јавне осуде компаније (њених вредности, производа или услуга и сл.), протести, бојкот производа или услуга и негативна кампања у медијима и јавности су најчешће, у много већој мери штетније по компаније од самог вандалског чина. Нереди, немири и други облици политичког насиља, који могу путем вандализма да угрозе компанијску имовину, биће детаљније обрађени у следећем делу рада када се буде говорило у пословању у кризним подручјима.

5.4. Пословање у кризним подручјима

Значај који развој привреде има на кризна подручја и пост-конфликтне области су вишеструка јер представљају један од одрживих покретача друштвеног напретка. У сваком кризном и пост-конфликтном подручју, где је у условима сукоба најчешће прекинута привредна делатност, поновно покретање пословних односа представља предуслов опстанка и развоја друштва. Осигурање довољне количине хране, воде, лекова и енергената је у тим временима кључно за опстанак.

²³⁴ Више о хулиганизму видети у: Ђорић, М. *Хулиганизам: насиље и спорт*, Удружење наука и друштвао, Београд, 2012.

Пост-конфликтна и кризна подручја се по много чему разликују у пословном смислу од пословања у стабилним политичко-економским системима. Може се слободно рећи да је постојање економских институција у мањој мери важно у односу на постојање осталих механизма система власти. Сам термин „пост-конфликтно“ подручје, односи се на област (државу или одређени регион) која није тренутно захваћена оружаним сукобима, али има тенденцију избијања новог жаришта, односно, која је у транзиционом периоду из фазе оружаног сукоба ка фази мира. Стога, када говоримо о оваквим околностима, разумљиво је да је успостављање стабилних економских услова споредно питање за друштво и актуелну власт, која прво мора да осигура мир на дужи рок. Најчешће се активности на успостављању основних институција државе и покретања привредне делатности обавља симултано, имајући у виду међусобну условљеност ових процеса. Безбедни услови пословања представљају предуслов за отпочињање било које пословне активности, на исти начин као што су економска стабилност и материјални бољитак грађана гарант очувању мира на дужи рок.

Имајући у виду претходно изнето, услови у кризним подручјима елементарно се разликују од пословања у стабилним економским системима. Следећи услови често преовлађују у областима које су погођене сукобом и/или представљају подручје високог ризика:

- Кршење људских права,
- Постојање нелегитимне или нерепрезентативне владе,
- Недостатак једнаких економских и социјалних прилика,
- Систематска дискриминација одређених делова популације,
- Недостатак политичког учешћа,
- Лоше управљање приходима укључујући и природне ресурсе,

- Ендемска корупција,
- Хронично сиромаштво са пратећим ризицима²³⁵.

Безбедносне одлике кризних подручја често карактерише постојање побуњеничких и других наоружаних група, као и велика количина и лака доступност оружја. Када се томе додају слабе институције власти (или у неким случајевима не постојање основних атрибута државе) компанија која послује у кризном подручју мора да се ослони на сопствену логистику за готово све пословне потребе. Пратећи овакву ситуацију, на тржишту су се појавиле специјализоване компаније које помажу пословање у кризним подручјима. Њихова веза са приватним војним компанијама је несумљива, имајући у виду да безбедност особља, пословања и имовине у таквим случајевима представља приоритет. Приватне војне и безбедносне компаније које послују у зонама високог ризика, поред уобичајних безбедносних услуга, нуде и логистичке услуге, медицинску заштиту, различите грађевинске услуге, смештај и исхрану за раднике и сл. Намеће се закључак да је безбедност, као основни чинилац пословања у кризним подручјима у тој мери значајан, да су му остали елементи пословања подређени и често препуштени у надлежност (на примеру ПБК и ПВК).

Безбедност пословања, као и безбедност запослених и имовине остају приоритет менаџмента компанија, које послују у кризним подручјима, посебно имајући у виду безбедносне ризике који су у тој средини активни. Најчешћи облици угрожавања безбедности у кризним и пост-конфликтним подручјима су тероризам, отмице, нереди, немири и други облици политичког насиља о чему ће бити више речи у наставку рада.

²³⁵ „Guidance on Responsible Business in Conflict-Affected and High-Risk Areas: A Resource for Companies and Investors“, *A joint UN Global Compact – PRI publication*, United Nations, New York, 2010.

5.4.1. Тероризам

Тероризам представља један од најкомплекснијих безбедносних проблема савремених мултинационалних компанија, будући да га његова могућност брзе промене и адаптације на постојеће методе и начине сузбијања, одређује као „опасног противника“. Иако се о тероризму данас пуно пише и говори као о појави модерног доба, претходили су му значајни историјски друштвено-политички процеси из којих је заправо и настао. Проблем прецизног временског одређења термина тероризам огледа се у чињеници да се тероризам као друштвена појава временом мењао. Од почетне позитивне конотације термина, тероризам временом прераста у један од најомраженијих и најчешће оспораваних видова насилног отпора; уз синтагму *циљ оправдава средства*, али без сазнања да злоупотреба средстава обезвређује циљеве.

Тероризам потиче од латинске речи *terror* која означава ужас, страх, страх и трепет, владавину застрашивањем, страховладу (нарочито у време Француске револуције)²³⁶. Само лексичко одређење везује се углавном за разне облике насиља, претњи и самоиницираних доживљаја који изазивају страх. Углавном је опште прихваћена чињеница да је тероризам започет још у I веку нове ере у Јудеји, али не у облику у ком данас препознајемо тероризам. У питању су били Јевреји, конкретно група звана Сикари, који су добили име по закривљеном бодезу „сика“ који су носили. Бодезе су масовно користили у сврху напада на римске завојеваче и притом, својим изненадним нападима ширили страх²³⁷. Реч терор користила се да објасни изузетан и интезиван страх, ужас, још

²³⁶ Вујаклија, М. *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1980.

²³⁷ Група је, такође, позната као прва која је у безизлазној ситуацији извршила колективно самоубиство на висоравни изнад Мртвог мора, званој Масада. На тај начин је непријатељу, путем морбидне комуникације, послала поруку о својој одлучности и спремности на саможртвовање.

у време старог Рима, а нарочито је употребљивана у француском језику за време Француске револуције. Тероризам је као појам први пут забележен управо за време Француске револуције од стране енглеског научника Едмунда Берка (Edmun Burke 1729-1797). Међутим, Берк није „измислио“ термин тероризам, већ је просто забележио његову употребу од стране одређене групе људи. „Да Едмунд Берк чак није сковао ни реч терористи, већ да су то пре њега учинили други, пре свега сами француски револуционари, види се управо из његовог записа о тој појави („Thousands of those Hell hounds called Terrorists...“)²³⁸. Ово наводи на закључак да су сами француски револуционари употребљавали термин у сврху ширења страха, сматрајући да је терор неопходан како би се, по њиховом мишљењу, сви издајници народа привели правди. Сама гилјотина била је један од симбола Револуције, који је масовно експлоатисан у циљу владавине терора. Од његовог првобитног испољавања до данас: од Јудеје и пре ње, Асасина, Француске револуције, анархистичког тероризма, левичарског и десничарског тероризма, етно-сепаратистичког, исламистичког, самоубилачког, глобалног, верског, модерног и постмодерног, атомско-биолошко-хемијског тероризма, јасно увиђамо еволуцију у његовом манифестовању кроз методе, средства, актере и идеологије.

Непостојање политичке воље за усвајање јединствене дефиниције на „светском“ нивоу, проистиче услед постојања различитих интересних сфера. Велики број актуелних сукоба, као и потенцијалних и/или сукоба у мировању, ствара још већи број конфронтираних страна које се боре за очување постојећих или остварење нових политичких циљева. *One man's terrorist is another man's freedom fighter* - синтагма је која продубљује јаз у заједничкој борби против тероризма. „Непостојање дефиниције тероризма као општесветског проблема је и разумљиво, јер док се на основу једне овакве дефиниције не

²³⁸ Симеуновић, Д. *Тероризам*, Београд, 2009, стр. 87.

поведе од стране ОУН координирана међународна акција против тероризма на коју би се обавезале све државе света, тероризам ће и даље имати много простора за свој размах и користити политичке несугласице међу чланицама ОУН²³⁹. Тероризам је унапред планирани акт драстичног насиља и застрашивања усмерен против цивила у намери да се оствари политички циљ. У академским и стручним круговима следеће дефиниције тероризма, дате од стране истакнутих професора сматрају се референтним:

- Тероризам је намерно стварање и експлоатација страха путем насиља или претње насиљем у тежњи за изазивањем политичке промене (Бруце Хоффман).
- Допринос нелегитимној употреби силе да се оствари политички циљ, када су невини људи мета (Валтер Лагуеур).
- Тероризам је средство насиља против цивила, у намери да се остваре политички циљеви (Боаз Ганор).
- Тероризам је сложен облик организованог групног и ређе индивидуалног или институционализованог политичког насиља обележен не само застрашујућим брахијално физичким и психолошким, већ и софистицирано-технолошким методама политичке борбе којима се обично у време политичких и економских криза, а ретко у условима остварене економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити "велики циљеви" на морбидно спектакуларан начин, а непромерно датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају (Драган Симеуновић).

²³⁹ Исто, стр. 16

Према Симеуновићу, критеријуми за класификацију тероризма су циљеви терористичких група, методе и средства терористичких група и субјекти тероризма, а за тему овог рада посебно је значајна следећа подела, односно класификација тероризма према методама:

- класични (конвенционални) тероризам,
- самоубилачки тероризам,
- сајбер тероризам (употреба Интернета у терористичке сврхе) и
- нарко-тероризам .

Еволуција метода терористичких група такође је динамичан процес, условљен низом фактора, пре свега степеном развоја организације, чланством, техничком и технолошком опремљеношћу, финансијском подршком, фундаменталном верском или идеолошком потпором. На основу тога у протеклих педесет година разликујемо еволутивне сегменте у методама терористичких организација. Тактика се код терористичких организација мењала временом, услед напретка њиховог техничко-оперативног капацитета, па су тако током '60-тих и '70-тих година прошлог века биле заступљене отмице, '80-тих бомбашки напади, почетком '90-тих су почели са самоубилачким тероризмом, док савремено доба карактерише развој АБХ (атомско-биолошко-хемијски) и сајбертероризам.

Утицај тероризма на економију је двојак, на начин да се могу дефинисати као краткорочни и дугорочни ефекти. Краткорочни ефекти су они који настају директним губитком људских живота, уништењем имовине и прекида пословања. Иако се некада ради о великим људским и материјалним губицима (условљени обликом и интензитетом терористичког напада), ипак се ради о временски релативно ограниченој појави. Дугорочни ефекти су они који се манифестују на дужи рок и најчешће се огледају пропратним ефектима опште несигурности на тржишту. Индиректни трошкови тероризма

могу бити значајно већи и утичу на економију у средњем временском року на начин да доводе у питање поверење клијената и инвеститора²⁴⁰. Утицај који тероризам има на глобална финансијска кретања је био можда најупечатљивији након терористичког напада на Сједињене Државе, 11. септембра 2001. године. О томе сведоче многе анализе, а један од показатеља дат је и у поменутом истраживању Међународног монетарног фонда из 2005. године.

Прилог бр. 19: Просечни пад трговинског пословања на берзанско/банкарском тржишту након терористичких напада на САД 11.09.2001.²⁴¹

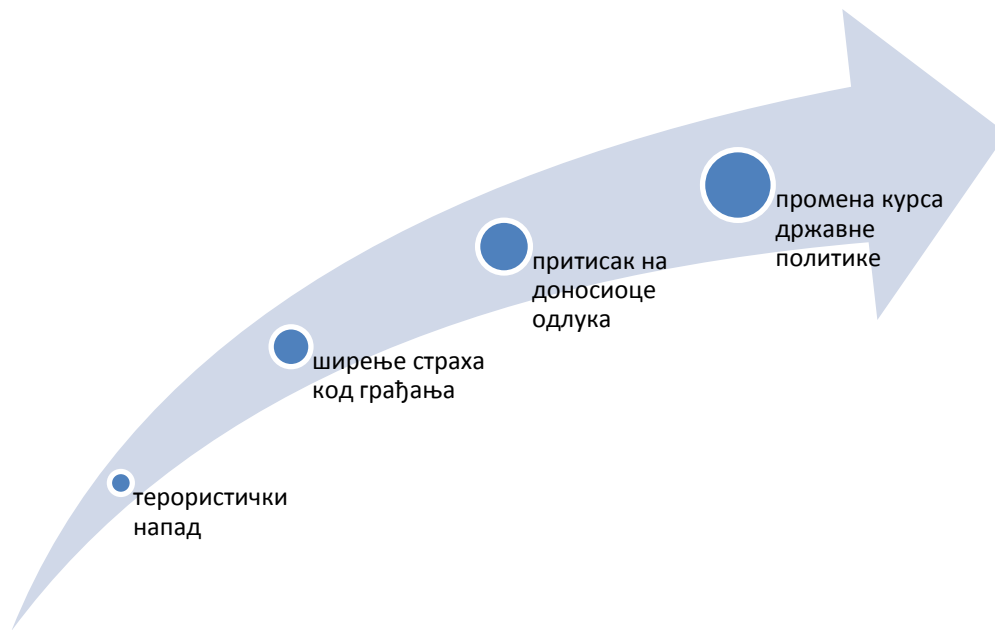
Берза Банкарско/финансијски сектори	На дан догађаја у процентима	Након 6 дана у процентима	Након 11 дана у процентима	Дана потребно да се врати на ниво пре напада
Њујорк	- 4.79	-6.69	-0.45	13
Лондон	- 10.09	-8.64	-14.14	22
Фрнкфурт	- 10.00	- 14.54	-15.79	42
Европа - Бломберг	-8.54	-11.50	-14.82	40
Хелсинки	-6.17	-6.43	-11.35	31
Норвешка	-5.79	-14.18	-25.5	107
Токио	-6.50	-1.70	-12.18	6
Хонг Конг	-7.87	-11.02	-14.34	30
Кореја	-13.33	-13.78	-19.84	28

²⁴⁰ Barry, R. and Nedelescu, O. "IMF Working Paper Monetary and Financial Systems Department The Impact of Terrorism on Financial Markets", <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp0560.pdf> преузето 15.05.2015.

²⁴¹ Исто

Џакарта	-2.83	-3.73	-6.23	86
Куала Лумпур	-5.20	-13.36	-18.68	65
Аустралија	-3.98	-9.46	-11.07	26
Јужна Африка	-5.27	- 14.43	-11.00	162

Комуникација путем тероризма и порука која се шаље том приликом врло је значајна за све терористичке организације, јер је она једна од основних разлога велике театралности напада. Позната је изрека да се терористички акт се обраћа пријатељима и непријатељима. С'једне стране, шаље се порука симпатизерима, помагачима, чланству, верским, идеолошким и политичким вођама терористичке организације о њиховој активности и усмерености на остварење заједничког циља. Утицај који терористички акт треба да оствари над групацијом која је мета напада, превасходно је изазивање страха (*ниво 2*), и притом се не ради о реалном и здраворазумском страху, већ о ирационалном страху који код грађана шири панику већих размера. Поента је да се изазивањем таквог маничног понашања (Њујорк и Вашингтон 2001, Мадрид 2004, Лондон 2005.) промени животни стил грађана, њихове навике и начин живота. Стварањем такве атмосфере, долази до друштвеног притиска на доносиоце одлука (*ниво 3*), на кључне личности које обављају највише јавне функције и могу одлучити о даљем току и евентуалној промени државне политике (*ниво 4*).

Прилог бр. 20: Нивои утицаја терористичког акта

Напори сектора корпоративне безбедности у циљу заштите лица, имовине и пословања компаније од потенцијалних терористичких напада своде се на институционалну (корпоративну) превенцију оваквих појава. Такође, на оперативном плану могуће је унапређење заштитних система ради превентивно-репресивног деловања. Ефекти тих мера су тешко мерљиви и често недовољни.

5.4.2. Отмице

Отмица као кривично дело сврстава се у групу кривичних дела везаних за повреде слободе кретања²⁴². Отмица је свако противзаконито и самовољно одвођење, затварање и/или

²⁴² Поред отмице, у кривична дела против слободе кретања убраја се још и кривично дело противправног лишења слободе.

ограничавање кретања другој особи ради личног, политичког, идеолошког, верског или материјалног разлога (мотива). Одмах се препознаје двојак мотив отмица, и то:

- Отмице ради противправног прикупљања новца од откупа, и
- Отмице услед политичко-идеолошких мотива.

Иако наизглед јасни, мотиви отмице су ретко кад једноставни. Наиме, многе терористичке и друге милитантне групе вршиле су (а и даље врше) отмице из различитих разлога. Понекад је у питању чисто финансирање организације (какав је чест случај у Латинској Америци), понекад је мотив политичко-идеолошке природе, а чини се да је најчешћа комбинација ова два принципа. Економско киднаповање је киднаповање где се износе финансијски захтеви, који могу бити било у готовини или неком другом финансијском облику, док политичко киднаповање представља акт ради политичког уступка, као што су захтеви за ослобађање затвореника, промене закона и државне политике²⁴³.

Прикупљање новца и политички екстремизам који се испољава путем отмица представља врсту медијске промоције групе. Сама чињеница да преговори око ослобађања отетих, у техничком смислу дуго трају, даје добру основу за утицање на јавно мњење. По подацима организације „Aid worker security“, просечан број дана који су инострани таоци (конкретно хуманитарни радници) провели у заточеништву је 53 дана у односу на просечан број дана домаћих таоца који износи 12 дана²⁴⁴. Анализирајући ове податке уочава се чињеница да су инострани таоци значајно „вреднији“ плен и да у том смислу преговори дуже трају и истичу дубљу конотацију (озбиљност) самог случаја. Такође је значајна информација да је број домаћих лица који бива киднапован сваке године далеко већи од броја киднапованих

²⁴³ Foreign Policy Centre, The Kidnapping Business, Rachel Briggs, <http://fpc.org.uk/articles/115> преузето 15.05.2015.

²⁴⁴ https://aidworkersecurity.org/sites/default/files/AidWorkerSecurityReport_2013_web.pdf преузето 15.05.2015.

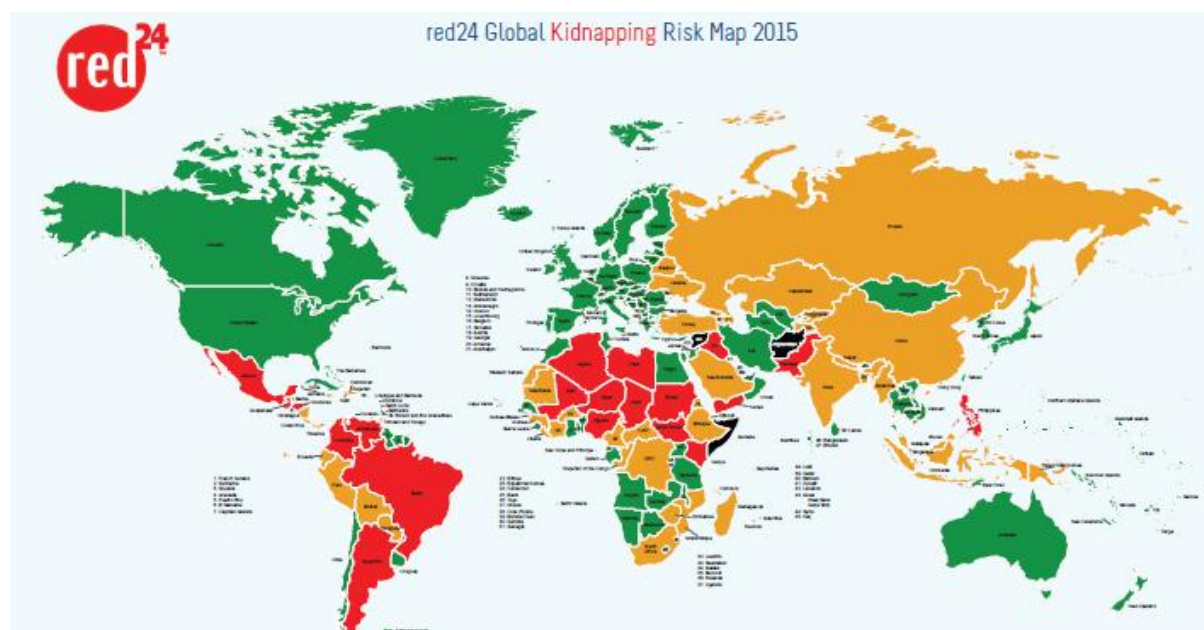
иностраних грађана, и да ово правило важи за све регионе у свету. Нажалост, постоје и случајеви када очигледно нема откупа – киднаповани се излаже психо-физичкој тортури и на крају погуби, а цела прича се медијски експонира. На удару отмичара су најчешће војници инвазионих трупа, хуманитарни радници, радници невладиних и међународних организација, запослени у великим компанијама. Да се ради о озбиљном безбедносном проблему сведочи и податак поменуте организације о броју и врсти напада на хуманитарне раднике за период од 10 година. Посебно забрињава висок проценат погинулих, будући да хуманитарни радници, по својој вокацији, представљају неопредељену страну у сукобу.

Прилог бр. 21: Статистички преглед напада на хуманитарне раднике у периоду 2003-2012²⁴⁵

	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Укупано инцидената	63	63	75	107	123	165	155	129	151	167
Укупан број жртава	143	125	173	240	220	278	296	245	308	274
Укупно погинулих	87	56	54	87	87	127	107	72	86	67
Укупно повређених	49	46	96	87	87	91	95	86	127	115
Укупно киднапованих	7	23	23	66	46	60	94	87	95	92
Иностраних жртава	27	24	15	26	35	51	75	37	28	49
Националних жртава	116	101	158	214	185	227	221	208	280	225

²⁴⁵Исто

Локације у свету где се у највећој мери дешавају отмице запослених су Латинска Америка, Африка, Азија и земље пост-совјетског блока, али се са сигурношћу може рећи да су конфликтне и пост-конфликтне области, попут Сомалије, Сирије, Авганистана и даље најризичније. У прилогу који следи приказана су најризичнија подручја на свету за 2015, мада треба имати у виду да се отмице, као и остали облици кривичних дела константно мењају услед деловања различитих фактора. На тај начин је Колумбија, која се налазила у врху земаља по броју отмица дужи низ година, недавно препустила тај епитет.

■ екстремно високи ризик ■ високи ризик ■ умерени ризик ■ низак ризик

Прилог бр. 22: Глобална мапа ризика од киднаповања²⁴⁶

²⁴⁶ <http://red24threatforecast.com/wp-content/uploads/2014/11/Global-Kidnapping-Risk-Map-2015-1.pdf> преузето 15.05.2015.

Поставља се логично питање заштите у случају отмице. У многим анализама ризика који се представљају руководству компаније, наведен је и овај ризик. Генерално, повећање безбедносних мера за све запослене који путују у иностранство и тамо бораве на привременом раду је пожељно. Постоји читав низ практичних савета који се тичу осигурања личне безбедности на путовањима, али се без институционалног ангажмана мало тога може урадити. Такође се као вид заштите користи небезбедосни принцип куповине полисе осигурања у случају отмице, где се у датом случају исплаћује откупнина до одређене суме. На основу појединих извора, амерички држављани који имају осигурање у случају отмица („K&R insurance“) имају чак четири пута веће шансе да преживе киднаповање неге путници без таквог осигурања²⁴⁷. Стога се велики број компанија одлучује и за овај вид заштите.

5.4.3. Немири, нeredи и други облици политичког насиља

Било какво одступање изван области редовног пословања за компанију представља, мањи или већи, пословни губитак. Такав је случај и по питању немира, нeredа и других облика политичког насиља. Прекид пословања је по својој природи финансијски потенцијално најопаснији, те се због тога врше детаљни планови континуитета пословања.

Разлика између нeredа и немира није у довољној мери назначена ни у академским круговима, те се с'тога у свакодневном говору и у медијима, не разазнаје јасна разлика. Иако слични појмови, који указују на протесте са елементима насиља и који су мотивисани политичко-идеолошком тематиком, основна разлика је у временском оквиру

²⁴⁷ <http://www.psfinc.com/press/risk-management-for-employees-traveling-abroad> преузето 15.05.2015.

испољавања. Наиме, нереди су у овом поређењу краткотрајнији и најбоље се могу објаснити кроз пример немира после фудбалске утакмице. Са друге стране, немири су изгреди сличне садржине са дубљом друштвеном конотацијом и са разликом што могу значајно дуже да трају. Најчешће се испољавају у виду дуготрајнијих протеста и демонстрација одређених социјалних група. Поред ова два поменута облика, политичко насиље се јавља још и у форми атентата, политичких убистава, тероризма, пуча и устанка²⁴⁸, а заједничко је да сви ови облици на свој начин и у различитом обиму могу да изазову друштвено-политичке тензије и поремећаје који утичу у већој мери на пословање компанија у тој средини.

Нереди и немири имају сличну манифестацију као и дела вандализма, али другачију временску одредницу. На тај начин формира се комплекснија конотација случаја, за разлику од релативно простог уништења имовине. Повезаност политичко-идеолошког фанатизма и свих облика политичког насиља је очигледна, будући да једино особе које су у довољној мери „занесене“²⁴⁹ за остварењем одређеног циља, у пракси и изводе такву врсту дела. Они своје етничке, расистичке, националне, верске и идеолошке идеје сматрају за апсолутне истине, које су као такве неприкосновене и непроменљиве. Винстон Черчил је рекао: „Фанатик је онај ко не може да промени своје мишљење, а неће да промени свој субјекат“.

²⁴⁸ Симеуновић, Д. *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989.

²⁴⁹ Што одговара изворном значењу речи фанатизам

5.5. Злоупотреба ауторских права и интелектуалне својине

Интелектуална својина представља нематеријални облик средстава који се огледа у праву власништва над одређеном вредношћу чији је стваралац човек. Интелектуална својина представља скуп интелектуалних вредности људског духа²⁵⁰. Ауторско право је, са друге стране, врста правне заштите ауторског дела или предмет сродног права заштићеног законом. Ауторско дело припада његовом творцу, док заштићена ауторска права припадају аутору односно другом лицу (правном или физичком) који има права власништва над њима. Ауторско дело је оригинална духовна творевина аутора, изражена у одређеној форми без обзира на његову уметничку, научну или другу вредност, његову намену, величину, садржину и начин испољавања, као и допуштеност јавног саопштавања његове садржине, па се на тај начин ауторским делом сматрају:

- Писана дела (књиге, брошуре, чланци, преводи, рачунарски програми у било ком облику њиховог изражавања, укључујући и припремни материјал за њихову израду и др.),
- Говорна дела (предавања, говори, беседе и др.),
- Драмска, драмско-музичка, кореографска и пантомимска дела, као и дела која потичу из фолклора,
- Музичка дела, са речима или без речи,
- Филмска дела (кинематографска и телевизијска дела),
- Дела ликовне уметности (слике, цртежи, скице, графике, скулптуре и др.),
- Дела архитектуре, примењене уметности и индустријског обликовања,

²⁵⁰ Станковић, М. *Пословно право*, самостално издање аутора, Београд, стр. 330, 2002.

- Картографска дела (географске и топографске карте),
- Планови, скице, макете и фотографије,
- Позоришна режија²⁵¹.

Повреда ауторског дела могућа је на велики број начина (репродуковањем, приказивањем, преносом, умножавањем, давањем у закуп, итд.), док је намера суштински иста. Повредом ауторског права, починилац покушава да себи прибави материјалну или неку другу корист, на штету аутора или власника ауторских права. Облик и врста медија на коме се налази заштићено ауторско дело није од суштинске важности, већ намера да се на такав начин прибави постојећа интелектуална својина, а коначно оствари против-правна имовинска корист. Са пословног аспекта „интелектуална својина се може јавити у више облика, а најчешћи су следећи:

- Робна марка (Trade Mark) обједињује елементе какви су име, заштитни знак, поверење, квалитет. Служи за лакше идентификовање производа и услуга у односу на конкуренцију тј. за диференцирање производа од великог броја сличних производа на тржишту. Из тих разлога примењује се и њихова заштита; заштитни знак се заштићује жигом.
- Патенти као облик интелектуалне својине је проналазачки рад представљен у виду производа са атрибутима који до сада нису били познати стручној јавности и као такав представља вредност за свог власника, у овом случају корпорацију. Патент се мора регистровати и на тај начин као и други видови интелектуелне својине заштитити од недозвољеног копирања од стране конкуренције.

²⁵¹ Закон о ауторским и сродним правима, (Службени Гласник Р.С. број 119/2012)

- „Know-how“ је посебно знање из једне област, развијено од стране компаније или друге институције, које има значајну вредност и као такво је недоступно другима. У питању је знање нематеријалног карактера, а да би се примењивало у пракси или пренео на друго лице, потребно је да се исто знање материјализује у некој ствари. Уколико се на легитиман начин врши трансфер односно продаја патента то најчешће подразумева и пратећи *Know-how*, који у том случају представља стручно знање неопходно за функционисање патента.
- Лиценца је посебан вид дозволе или сагласности којим се уступа право производње и експлоатације одређеног, заштићеног вида интелектуалне својине. Лиценцу издаје власник права својине за адекватну материјалну надокнаду²⁵².

Важно је напоменути да је, иако функција корпоративне безбедности без оперативне надлежности над заштитом ове врсте имовине, важно схватити значај и потребу заштите овог специфичног облика корпоративне вредности. Савремени видови угрожавања корпоративних интереса захтевају адекватан принцип заштите. Чињеница да интелектуална својина није отелотворена у материјалном облику, не може се заштити конвенционалним механизмима заштите. Када се интелектуална својина установила као посебна вредност (која се може исказати у материјалном облику), појавили су се и облици угрожавања у виду нелегитимних метода присвајања, што је довело до адекватне реакције друштва која је кулминирала доношењем одговарајућих прописа. Заштита интелектуалне својине изводи се у оквиру законских одредби, тако што се ауторско или друго сродно право одређеним поступком региструје и на тај начин штити као власништво његовог аутора или неког другог власника.

²⁵² Станковић, М. *Пословно право*, самостално издање аутора, Београд, 2002, стр. 304.

6. Функција заштите

6.1. Стратегије и нивои заштите

Стратегија корпоративне безбедности као скуп мера и радњи које се спроводе у корпоративном окружењу са задатаком дефинисања и координације свих функционалних активности из области безбедности, имају за циљ да осигурају безбедност лица, имовине и пословања. Стратегију корпоративне безбедности уређује директор сектора корпоративне безбедности у компанији, по одобрењу управе (управног одбора, генералног директора и сл. у зависности од организационе структуре компаније).

У практичном смислу, стратегија служи да обезбеди да целокупно деловање функције корпоративне безбедности буде оперативно и функционално усклађено, и да се притом адекватно односи према различитим облицима угоржавања безбедности компаније. Значај постојања стратегије деловања сектора безбедности у компанији се превасходно огледа у повећању ефикасности рада и функционисања самог сектора у остварењу својих задатака. Такође, значајан је и аспект контроле и уштеде трошкова који се на овај начин постиже, будући да се стратегијом мобилишу и покрећу активности које су усмерене искључиво на заштиту корпоративних циљева, чиме се у том сегменту ограничавају кадровски и финансијски ресурси организације. Стратегија корпоративне безбедности формира се на основу већег броја оперативних циљева, који даље условавају одређење:

- Функционалног модела заштите,
- Плана заштите и
- Заштитних процедура.

На основу ових показатеља, сектор корпоративне безбедности ће се одлучити за поставку одговарајућег система заштите који је у складу са актуелним претњама по безбедност компанијских вредности. „Друге димензије стратегије корпоративне безбедности могу да укључују личну безбедност (која је повезана са унутрашњим претњама од стране запослених), информациону безбедност, планове за континуитет пословања, откривање и спречавање превара, безбедносну едукацију и тренинг²⁵³. Притом, важно је напоменути да не постоје две идентичне стратегије које на исти начин ангажују чиниоце система заштите и укључују исте безбедносне планове и процедуре. Разлог томе је у широкој диверзификованости компанијских вредности и активности с' једне стране, и различитих облика угрожавања лица, имовине и пословања у специфичним срединама, са друге.

Ниво заштите у корпоративном систему је вишезначан појам. Уопштено, може се рећи да се жељени ниво заштите у приватном сектору успоставља у зависности од:

- Безбедносне процене угрожености на основу које се касније успоставља систем заштите, и
- Износа средстава одобрених за одређени пројекат/област деловања.

У пракси се наилази на проблем да ниво безбедности није могуће егзактно изразити, а често се користи и субјективни осећај безбедности да се опише постојеће стање. „Због своје немерљивости ниво обезбеђења се изражава описно-од лошег преко успостављеног (реалног) до жењеног (апсолутног); при том треба напоменути да апсолутно стање безбедности (заштићености) не постоји²⁵⁴. Другим речима, када наступи нарушавање безбедности, ниво се карактерише као „лош“, односно, када нема нарушавања

²⁵³ „Key Dimensions of Organisational Security - Organisational Security Issue 2“, публикација АРУП, Универзитет у Портмоту, 2014.

²⁵⁴ Даничић, М. и Стајић, Ј. *Приватна безбједност*, ВШУП, Бања Лука, 2008, стр. 40.

безбедности, ниво безбедности се дефинише као „успостављен“. Овакво одређење не може да буде потпуно без реалне безбедносне претње која је у датом времену и простору активна. У циљу прецизнијег одређења нивоа безбедности мора се узети у обзир анализа постојећих безбедносних претњи, које захтева анализу и праћење истих. Када је такав функционални систем успостављен и на основу информација добијених у реалном времену, може се оријентационо одредити ниво безбедности и без конкретног угрожавања безбедности. У пракси се често, ради лакшег идентификовања, користи си систем боја да означи тренутни ниво безбедности. Тако се најчешће плава боја употребљава да означи редовну ситуацију без активних безбедносних претњи, наранџаста боја да означи средњи ниво безбедносне угрожености и повећане опрезности, а црвена се најчешће користи да означи непосредну и тренутно активну опасност.

Са административног становишта, ниво безбедности се у корпоративном окружењу одређује и на основу тога које се процедуре користе у датом тренутку. Будући да разликујемо редовне и ванредне процедуре, тако се и врстом процедура које спроводимо у конкретном случају одређује и актуелни ниво безбедности. У организационом контексту, ниво безбедности може се односити и на организационе нивое у компанији у складу са самом структуром компаније. „Ако компанија има сложену или разгранату организациону структуру са већим бројем сконцентрисаних или дислоцираних целина у пословном и организацијском смислу, тада ће и сама структура система корпоративне безбедности бити уподобљена тим захтевима и потребама, са напоменом да ће на нивоу компаније функционисати као јединствен систем са мноштвом елемената који су структурирани по дубини“²⁵⁵. Такође се и тренутни ниво безбедности може одредити на основу показатеља, који ниво запослених у организационој структури, доноси одлуке о конкретним питањима.

²⁵⁵ Комарчевић, М. и други, *Корпоративна безбедност*, Београд, 2012, стр. 27.

Питања од већег значаја, као и ситуације са нарушеним нивоом безбедности захтевају ангажовање виших руководећих структура. Систематизацијом радних места, као и општим и посебним актима, одређене су дужности и надлежности појединаца на конкретним функцијама, а самим тим и обавеза реаговања и доношења одлука у датим ситуацијама.

6.2. Служба физичко-техничког обезбеђења

Служба физичко-техничког обезбеђења представља најчешћи облик заштите приватне имовине на свету. У односу на друге видове заштите који су данас у употреби, може се са сигурношћу рећи да се ради о традиционалном облику заштите вредности, који је на тржишту у актуелном облику присутан дуги низ година. Свакако, модификације самог облика деловања су јасно уочљиве, али је суштина на којој се темељи рад службе физичко-техничког обезбеђења остала иста. Ради научне динстинкције, важно је објаснити значење појма *служба физичко-техничког обезбеђења*, будући да је термин у широкој и свакодневној употреби. Наиме, у пракси се ради о синониму за чуварску службу, тј. службу физичког обезбеђења, док се одредница „техничко“ односи на конотацију употребе техничких заштитних средстава од стране службеника приватног обезбеђења током обављања своје делатности. Сличан термин *систем физичко-техничког обезбеђења* указује на повезаност две компоненте заштите (физичку и техничку) у којој се међусобном интеракцијом остварује функционални систем. У нашој земљи, односно, у

нашем говорном подручју, распрострањена је употреба акронима физичко-техничког обезбеђења – ФТО.

Служба физичко-техничког обезбеђења укључује физичку заштиту имовине, лица и пословања, најчешће физичким спречавањем недозвољеног приступа у штићени простор или спречавањем оштећења или уништења имовине. У основи концепта физичко-техничког обезбеђења неопходно је постојање службеника приватног обезбеђења који своју делатност спроводи на конкретном објекту заштите. Подразумева такође и постојање "слојева" или „прстенова“ заштите, који представљају простор око објекта који се штити, из свих прилазних праваца (када је то због физичких карактеристика средине могуће). Укључује заштитне мере као што су ограде, рампе, зидове, врата, осветљење уз употребу техничких заштитних средстава, као што су системи видео надзора, алармне дојаве, контроле приступа и сл. О овим заштитним средствима биће више речи у наставку рада. Да би се успоставила ефикасна и професионална служба физичко-техничког обезбеђења потребно је створити одговарајуће услове и обезбедити средства, а притом посебну пажњу треба поклонити:

- нивоу оспособљености запослених,
- техничкој опремљености,
- мотивисаности, и
- стручном руковођењу, организацији и контроли рада.

Врсте услуга које данас пружа служба физичко-техничког обезбеђења, базирају се на физичком обезбеђењу имовине, на начин на који је већ објашњено у раду. Поред овог вида традиционалних безбедносних услуга, службеници обезбеђења у овом сегменту најчешће обављају још и пратњу новца и драгоцености (енг. Cash in transport - СИТ), непосредну

заштиту лица (услуге обезбеђења телохранитељског типа) и мобилно тј. патролно обезбеђење повременим надзором имовине (најчешће повезано са неком врстом техничке заштите нпр. алармним системом дојаве), послови одржавања реда на јавним скуповима, спортским приредбама и другим местима окупљања грађана. Начин рада Службе физичко-техничког обезбеђења дефинисан је Законом о приватном обезбеђењу у Србији, а усмерен је датим овлашћењима, процедурама и евиденцијама које спроводе службеници приватног обезбеђења. Тако је службеник приватног обезбеђења овлашћен да:

- провери идентитет лица које улази или излази из објекта или штићеног простора који се обезбеђује, као и у самом штићеном простору,
- прегледа лице или возило које улази или излази из објекта или простора, као и у самом објекту/простору,
- забрани неовлашћеним лицима улаз у објекат или простор који се обезбеђује, или нареди лицу да се удаљи из објекта/простора који се обезбеђује ако се лице ту неовлашћено налази,
- упозори лице које својим понашањем или пропуштањем дужне радње може угрозити своју безбедност, безбедност других или изазвати уништење имовине,
- привремено задржи лице које је затекао у објекту или простору у вршењу кривичног дела и тежих прекршаја нарушавања јавног реда и мира до доласка полиције,
- употреби средства принуде (средства за везивање, физичку снагу, посебно дресиране службене псе, ватрено оружје)²⁵⁶.

²⁵⁶ Закон о приватном обезбеђењу (Сл. Гласник бр. 104/13)

Када се говори о употреби службе физичко-техничког обезбеђења у корпоративној средини, често се поставља питање ангажовања екстерне или формирање интерне службе ФТО. Може се рећи да оба принципа имају своје предности и недостатке који су се више пута испољили у пракси. У зависности од организационих капацитета, облика и врсте имовине, као и вредности коју треба заштити, организациону структуру компаније, географску распрострањеност објеката и других показатеља, руководство доноси одлуку о начину ангажовања службе физичко-техничког обезбеђења. У пракси се често јавља комбиновани метод рада службе ФТО, где су за поједине потребе ангажовани екстерни капацитети (компаније за приватно обезбеђење), док одређене функције које су углавном захтевнијег карактера обављају интерно-запослени у функцији корпоративне безбедности. Служба физичко-техничког обезбеђења без обзира да ли је у питању сопствена, ангажована или комбинована, представља најбројнији сектор у функцији корпоративне безбедности. На тај начин се потпуно оправдано, поставља и питање значаја кадрова у служби ФТО. Смањење трошкова у комбинацији са традиционално ниским платама у овом сектору, озбиљно су пореметиле прилив квалитетних, обучених, безбедносно проверених и мотивисаних кадрова. Имајући у виду одредбе закона о приватном обезбеђењу које дефинишу и услове за стицање лиценце за физичка лица, осигурава се обавезан ниво службеника обезбеђења, управо када су у питању елементарни захтеви које службеник обезбеђења треба да испуњава.

Даља актуелност службе ФТО у односу са савремене методе заштите који су развијени напредком технике и технологије условиће и место и значај ове делатности у наредном периоду. Напредак техничких метода заштите је фасцинантан, а могућности се сваким даном унапређују. С'тога је у будућности тренд смањења броја службеника приватног

обезбеђења неминован. Ипак, за многе случајеве људски фактор је незаменљив; ситуације где је у питању процена службеника у питању или провера искуственог сазнања, показале су прави значај службе ФТО. Концепт који је данас актуелан је постојање службе физичко техничког обезбеђења у чијем средишту је човек – службеник приватног обезбеђења коме су на употребу дати различити типови механичких и техничких заштитних система, који његов посао чине лакшим и поузданијим.

6.3. Електронски и механички системи заштите

Систем заштите је скуп различитих, притом међусобно повезаних и условљених елемената, у циљу остварења заштитне функције. То конкретно значи да се различите методе и облици заштите повезују у јединствен систем који одговара конкретном захтеву. На основу процене угрожености лица, имовине и пословања, овлашћено лице (најчешће руководилац сектора безбедности) користи различите моделе заштите за које сматра да су адекватни, функционални, ефикасни и применљиви у датим околностима. Доступност појединих система заштите и расположива финансијска средства, такође представљају оквир у коме се формира један систем заштите у корпоративном окружењу. За предмет овог рада, укратко ћемо анализирати најчешће електронске и механичке системе заштите. Електронски заштитни системи данас представљају незаменљиву компоненту заштите. То су најчешће различити облици провалних аларма, видео надзора или затворених система интерне телевизије (ССТV), затим картична контрола приступа, електронска провера поштанских пошиљки, сателитско праћење, метал-детектор врата, ренген уређаји,

електронски системи за дојаву пожара и дима и сл. Развојем технике и технологије, омогућен је велики напредак у овој области. На тај начин, савремени безбедносни софтвери омогућавају препознавање регистарских ознака, детектовање покрета и промена светла, индентификовање остављених – сумњивих предмета, а примена биометријске технологије и читав низ других могућности.

Механички системи заштите, сходно својим карактеристикама, често се користе у склопу пројектовања целокупног система заштите. Често су у употреби и крајње просте справе као што су катанци, ограде и слично, па се поставља питање зашто се називају системом ако је у питању једноставна механичка справа? Суштински, конкретно заштитно средство се готово никада не користи самостално, већ мора бити у корелацији са другим елементима система заштите, чиме то средство постаје само један од повезаних елемената. У механичке системе заштите најчешће се убрајају различите баријере, ограде, препреке, рампе, зидови, капије, врата, решетке, безбедносне баријере за контролу саобраћаја и заштиту од претњи као што су пробијање ограде или терористички напади и сл.

6.4. Заштита пословне тајне и поверљивих информација

Због свог изузетног значаја, превасходно у економско-финансијском смислу, пословна тајна представља значајну корпоративну вредност. Та чињеница условљава да се заштита пословне тајне сврста у сам врх компанијских интереса, а тиме постаје и један од императива сектора корпоративне безбедности.

Имајући у виду специфичност информација од посебне важности за компанију, само дефинисање пословне тајне је комплексно. На основу одредби закона о заштити пословне тајне Републике Србије, информацијама које се штите као пословна тајна сматрају се нарочито „финансијски, економски, пословни, научни, технички, технолошки, производни подаци, студије, тестови, резултати истраживања, укључујући и формулу, цртеж, план, пројекат, прототип, код, модел, компилацију, програм, метод, технику, поступак, обавештење или упутство интерног карактера и слично, без обзира на који начин су сачувани или компилирани“²⁵⁷. Поменути облици информација од значаја за компанију могу се сматрати пословном тајном уколико испуњавају и друге услове који су у различитим правосудним системима другачије и дефинисани. У америчком закону који третира ту правну област, неопходне категорије представљају карактеристике саме информације, које стварају (или могу да створе) независну финансијку вредност по њеног власника. Будући да је пословна тајна преваходно економска категорија, њена експлоатација треба да резултира (пројектовано) одређеним економским добитком. Такође, власник пословне тајне је дужан да је на одговарајући начин заштити, тј. да се у довољној мери потруди да осигура информацију од неовлашћеног коришћења. Пословном тајном тако се сматрају:

- Информације, укључујући формуле, узорак, компилацију, програм, уређај, методе, технике или процес,
- Информације које подстичу независну економску вредност, стварни или потенцијални добитак, која притом није опште позната или лако установљена путем одговарајућих средстава од стране других лица која могу добити економску вредност од његовог откривања или употребе,

²⁵⁷ Закон о заштити пословне тајне (Сл. Гласник Републике Србије 72/2011)

- Пословна информација која је предмет разумних напора у датим околностима да се одржи у тајности²⁵⁸.

На основу изнетог препознају се јасни атрибути пословне тајне. Јавља се основни проблем како да се информације од значаја за пословање компаније декларишу као пословна тајна како би могле да захтевају заштиту правосудног система. Такође је важна и прецизна одредница пословне тајне како не би дошло до потенцијалних злоупотреба покушајима да се заштити информација која не поседује атрибуте, већ је као пословна информација опште доступна на тржишту. Да би се лакше утврдило да ли се одређена информација може сматрати пословном тајном треба узети у обзир да ли је та информација опште позната запосленима и другима који су укључени у пословне процесе, односно, са колико је труда, средстава и времена могу други учесници на тржишту створити/реплицирати. Важно је установити и да ли је компанија предузела одговарајуће мере да се таква информација заштити (техничким, електронским и/или правним путем) од неовлашћеног коришћења. Најзад, економска вредност информација за пословање компаније, као и вредност која може бити од значаја конкурентима, одређују услове да се конкретна пословна информација од значаја за компанију може сматрати пословном тајном. Под начином супротним добрим пословним обичајима, подразумева се свака радња предузета у циљу утакмице на тржишту којом се наноси или се може нанети штета конкуренту или другом физичком односно правном лицу, а нарочито:

- „Повреда уговорних одредаба о чувању пословне тајне,
- Злоупотреба пословног поверења,
- Индустијска или комерцијална шпијунажа,

²⁵⁸ Закон о заштити пословне тајне САД (Uniform Trade Secrets Act, 1985.)

- Превара,
- Прибављање информације која представља пословну тајну од стране трећих лица која знају или су била дужна да знају да та информација представља пословну тајну и да је прибављена од лица у чијем је законитом поседу²⁵⁹.

Сектор корпоративне безбедности има на располагању већи број различитих мера и радњи које могу помоћи да се пословна тајна заштити. Активности које компанија може предузети у настојењу да сачува пословну тајну су, првенствено, да направи јединствену процедуру за заштиту пословне тајне. Таква процедура се углавном базира на следећим основама:

- Пословна информација од значаја за компанију мора да испуњава услове како би се дефинисала као пословна тајна, а затим се на тај начин мора и класификовати и означити у интерним документима („поверљиво“, „за интерну употребу“ или „пословна тајна“),
- Ограничити физички или електронски приступ пословној тајни (у зависности од облика и медија на коме се чува пословна тајна), онемогућити приступ лицима која нису овлашћена да користе такву информацију,
- Дефинисати ниво менаџмента који има приступ пословним тајнама, као и конкретне запослене који због природе свог посла морају да буду у контакту са пословним тајнама,
- Инсистирати да запослени, као и пословни партнери, потпишу засебан уговор о чувању пословних тајни и поверљивих информација до којих дођу у току обављања својих послова.

²⁵⁹ Закон о заштити пословне тајне (Сл. Гласник Републике Србије 72/2011)

Већина закона захтевају да компаније које су власници пословне тајне предузму одговарајуће мере и радње како би чували тајност тих информација. Ово може укључивати систем који: идентификује информацију коју треба сачувати као поверљиву и на адекватан начин је означити и складиштити, затим, садржи процедуре које о томе како се рукује са таквом информацијом како би се сачувала њена поверљивост; и успостави правила која одређују да повељивој информацији могу да приступе само овлашћена лица/запослени²⁶⁰. Суштински, пословна тајна може се заштитити техничким, електронским и правним путем. Заштита техничким путем – класичним заштитним методама када се садржај пословне тајне, на одговарајућем медију одложи у сеф или на друго, за то примерено место. Такође, могуће је одредити и ограничење физичког приступа за све запослене који нису овлашћени да рукују пословном тајном, употребом система контроле приступа. Заштита електронским путем – заштитом информационог система, коришћењем лозинки, шифровањем података и ограничавањем приступа рачунарима у којима се налази пословна тајна. Заштита правним путем – уговорном обавезом о чувању пословне тајне са запосленима, посебно са оним лицима којима је због природе посла доступна пословна тајна. То укључује и одређени ниво менаџмента који је упознат са садржајем пословне тајне, као и пословне партнере који у току пословног процеса или трајања преговора бивају у додиру са пословном тајном.

²⁶⁰ Guide on Trade Secrets, European Commission, <http://www.asean-iprhelpdesk.eu/> приступљено 16.05.2015.

6.5. Безбедност информационих система

У интересу компаније је да се пословни процеси, који у много чему зависе не само од употребе информационих система већ и од њених атрибута, као што су брзина, доступност и функционалност, одвијају несметано. У овом случају несметано значи неспутано нагомиланим процедурама које успоравају пословање, а истовремено и довољно безбедно. Овај наизглед контроверзан захтев, остварује се најчешће деловањем два сектора унутар компаније – информационих технологија (ИТ) и сектора корпоративне безбедности (КБ). Безбедност информационих система је неопходна категорија како би се осигурало да се приступ информацијама у оквиру организације спроводи и обезбеђује на одговарајући начин, као и да се поштује усклађеност са захтевима за заштиту података, што укључује све фазе у информационом циклусу:

- Стварање,
- Складиштења,
- Преноса, и по потреби
- Уништења информација²⁶¹.

Угрожавање информационих система могуће је уништавањем, брисањем, изменом, прикривањем или на неки други начин који информацију чини неупотребљивом, такође обухвата и уништење хардвера (рачунара или другог уређаја), прављење рачунарског вируса и његово уношење у информациони систем са циљем да се нанесе штета или стекне против-правна имовинска корист. Решење проблема заштите информационих система треба потражити у корелацији три вида протекције и то:

²⁶¹ „Key Dimensions of Organisational Security - Organisational Security Issue 2“, публикација АРУП, Универзитет у Портмоту, 2014.

- Електронски модели заштите информационих система, као што су: антивирусни програми, софтвери за детекцију неовлашћеног приступа или покушаја приступа, адаптивни систем заштите, дигитални потпис, кодирање, крипто-заштита података,
- Контрола приступа, која се састоји од забране физичког приступа информационим системима (често и уређајима) неовлашћеним лицима,
- Константном провером механизма заштите информационих система и преиспитивање успосатављеног степена заштите.

Потребне процедуре покривају две димензије, први су техничке мере безбедности, као што су заштитни протоколи, шифровање података и антивирусни софтвер, који спадају пре свега у надлежности сектора информационих технологија. Друга димензија, у којој корпоративна безбедност игра већу улогу, представља низ безбедносних мера које укључују управљање корисничким налогом, управљање променама и физичку контролу приступа²⁶². На исти или сличан начин широм света врши се заштита информационих система, имајући у виду техничку универзалност и релативно лаку доступност знања. Одељење задужено за безбедност информационих система посебно обраћа пажњу на елементе система који су због природе делатности коју обављају, посебно изложени потенцијалним нападима. Уобичајна провера изложености информационих система се своди на проверу следећих карактеристика:

- Да ли је систем повезан на Интернет или Интранет,
- Да ли је систем оперативан у уобичајеном оперативном систему (Windows),
- Да ли постоји релативно слободан физички приступ рачунарима или уређајима,
- Да ли се подаци заштићују (енкриптују) пре слања.

²⁶² Исто

Губици од пробоја информационих система могу бити различитог опсега, од физичког губитка пословних података важних за пословне процесе, до одлива података у корелацији са индустријском шпијунажом. У сваком случају, значај који информација има у савременом пословању обавезује нас да на адекватан начин заштитимо информационе системе кроз поштовање безбедносних процедура, али притом и омогућимо брз и несметан приступ информацијама ауторизованом персоналу. Значај информације у савременом пословању је велики, те се са разлогом каже да је информација кључни ресурс XXI века. Вредност конкретне информације зависи од низа фактора, као што је актуелност, тачност и поузданост информација. Правовремена информација може у датим околностима бити веома вредна, али по истом принципу закаснела информација постаје безвредна. Тачност и поузданост су категорије од још већег значаја по корпорацију због могућности да услед употребе нетачних информација настане штета по организацију.

„Процена губитака који се односи на компјутерске системе почива већем броју параметара, као што су:

- Време застоја због напада,
- Време реконструкције после напада,
- Време поновног уноса изгубљених информација,
- Издаци за запослени персонал,
- Издаци за спољне сараднике,
- Број персонала,
- Број спољних сарадника,
- Обим посла (продаја, услуга) које врши нападнути део или сегмент,
- Број нападнутих елемената или сегмената,

- Број напада²⁶³.

Облици угрожавања информационих система су интерног и екстерног карактера. Уколико је информациони систем прикључен на неку врсту мрежног повезивања (Интернет или Интранет) чести су напади споља, тзв. хакерски напади. Овакав вид угрожавања информационих система је честа појава и углавном се базирају на наношењу штете уништењем комплетног система, те се могу подвести под диверзије деструктивног карактера. Њихови напади често имају одређену поруку егоистичног карактера којом се показује способност починиоца да пробије заштиту одређених система, или носе поруку политичко - социјалног карактера. Угрожавање интерног типа подразумева ситуацију у којој је лице са одређеним овлашћењем за приступањем информационом систему врши злоупотребу најчешће због имовинске користи. Стога се сублимирано може рећи да су мотиви за напад на информационе системе најчешће:

- диверзије које обухватају уништење компјутерског система са свим битним информацијама и подацима, путем убацивања вируса, црва или неког другог вида електронско - деструктивног метода зарад личних, политичких или социјалних циљева, и
- противправна имовинска корист - крађом информација од посебног, нарочито економског значаја, злоупотребом службеног положаја.

²⁶³ Синковски, С. „Неки аспекти и проблеми заштите информација“, часопис *Безбедност* 4/04, стр. 597.

6.6. Против-пожарна заштита

Будући да је у претходном делу рада објашњен појам и појавни облици кривичног дела изазивања пожара, о овом сегменту рада биће речи о против-пожарној заштити. Очигледно је да се ради о веома важној теми и значајној за целокупно друштво, институције, правна и физичка лица. Приступ заштити од пожара захтева уређење у најширем смислу те речи, на институционалном и индивидуалном нивоу. Из овог произилази да се под заштитом од пожара подразумева „целовит и заокружен систем у чијој основи стоје све поменуте мере и активности и само тако схваћен и у пракси стално стваралачки дограђиван систем може да обезбеди благовремену и ефикасну заштиту људских живота и имовине од пожара²⁶⁴. Делатност заштите од пожара се не односи искључиво на мере и радње којима се спречава настанак, већ и на то како се третира пожар или превентивно делују у циљу заштите од пожара. Имајући у виду његово потенцијално деструктивно дејство и могућност губитка људских живота и имовине, као и утицаја на животну средину, области заштите од пожара придаје се још већи значај.

Успостављање функције против-пожарне заштите (ППЗ) има за циљ да омогућити и успоставити здраву и безбедну радну средину, без опасности од пожара. Привредни субјекти који у складу са својим дужностима приступају заштити од пожара сачињавају Правилник о заштити од пожара, као општи интерни акт који третира ову области. Категорије угоржености од пожара (одређују степен угоржености конкретног објекта), подразумевају и законом дефинисане мере и радње које се морају предузимати у циљу превентивне и проактивне заштите од пожара. Класификација објеката на основу процене о угоржености од пожара дефинисана је самим Законом о заштити од пожара(Службени

²⁶⁴ Јовановић, Д. и други, *Нема тајни – приручник за приватне агенте*, Београд, 2000, стр. 178.

Гласник Републике Србије бр. 111/2009). На тај начин класификују се објекти који су, у складу са категоријом ризика којој припадају, дужни да спроводе одређене мере и радње на заштити од пожара. Тако су дефинисани објекти²⁶⁵:

- I категорије – објекти са високим ризиком од избијања пожара, који у свом саставу морају имати опремљену и обучену ватрогасну јединицу,
- II категорије – са повећаним ризиком од избијања пожара, где је обавезно срповођење мера и радњи на заштити од пожара, организовањем дежурстава службеника који су запослени на против-пожарној заштити,
- III категорије – са извесним ризиком од избијања пожара, где су потребне мере и радње у одрђеном обиму са циљем против пожарне заштите.

У зависности од категоризације објекта, саставља се и план заштите од пожара, који обухвата детаљну разраду, принципе, методе и средства против-пожарне заштите конкретног објекта или постројења у чију сврху се и план саставља. „Реаговање друштва на ову врсту опасности не своди се само на одвајање средстава, већ то мора да прати и адекватна организација и дисперзија ватрогасних служби, израда адекватних техничких норматива и стандарда, одговарајућа техничка опремљеност за правовремену сигнализацију настанка пожара, као и отклањање слабости субјективног карактера (нехат и непажња)“²⁶⁶. Превентивне мере заштите од пожара обухватају припремне активности које имају за циљ да смање могућност настајања, односно, избијања пожара. Такође обухватају и низ мера и радњи на смањењу могућности да се већ активан пожар даље прошири и тако измакне контроли.

²⁶⁵ Исто

²⁶⁶ Стајић, Љ. *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2006, стр. 259.

Без обзира на начин настанка пожара, било да је настајање пожара условљено дејством природних фактора или деловањем човека (случајно из нехата или смишљено као акт диверзије/саботаже), против-пожарна заштита, у овом смислу, представља императив у заштити људских живота и материјалних добара. Штета од пожара може бити огромна у финансијском смислу, а може бити и финансијски немерљива у случају када се изгубе људски животи.

6.7. Безбедност и здравље на раду

Безбедност и здравље на раду представља уобичајну делатност сектора корпоративне безбедности у свим компанијама, без обзира на географску локацију пословања. Разлог је у томе што се кроз делатност безбедности и здравља на раду остварује функционалан однос компаније са својим окружењем, клијентима, посетиоцима, запосленима на начин који је друштвено одговоран и прихватљив. „Безбедност и здравље на раду јесте обезбеђивање таквих услова на раду којима се, у највећој могућој мери, смањују повреде на раду, професионална обољења и обољења у вези са радом и који претежно стварају претпоставку за пуно физичко, психичко и социјално благостање запослених“²⁶⁷. Основни циљ је да се кроз активности безбедности и здравља на раду осигура:

- Спровођење и унапређивање безбедности и здравља на раду за све запослене,
- Унапређење безбедности у службеним просторијама за сва друга лица која се затекну у радној околини,

²⁶⁷ Закон о безбедности и здрављу на раду (Сл. Гласник 101/2005)

- Спречавање повреда на раду, професионалних обољења и обољења у вези са радом.

Закон о безбедности и здрављу на раду у Србији је усвојен пре једну деценију и обухватио је, на савремен начин, област која је до тада била недовољно дефинисана. Уређење ове области је до тада превасходно остваривано на основу одређених области других закона и општим и посебним актима предузећа. Обавезе правних лица (послодаваца), али и обавезе запослених, превентивна делатност и друге, одређене су на начин да се предупреди и минимализује ризик од повреде на раду, као и појаве професионалних обољења. Европска агенција за безбедност и здравље на раду (European Agency for Safety and Health at Work) основана је са циљем подизања свести и ширења информација о значају безбедности и здравља на раду као једног од предуслова европске социјалне политике и остварења економске стабилности и раста. Европска агенција посебно је препознала приоритетну групу запослених, и то: старије раднике, младе раднике, емигранте, жене и особе са инвалидитетом, као део полупације којима је потребна посебна пажња у радној средини²⁶⁸. На основу изнетог може се закључити да је безбедност и здравље на раду веома значајан сегмент функције корпоративне безбедности, превасходно из разлога превентивног деловања на физичко и нормативно уређење радне средине и промовисања безбедносне културе у радом окружењу.

²⁶⁸ https://osha.europa.eu/en/priority_groups приступљено 20.05.2015.

7. Кризни менаџмент

Криза се дефинише као нежељени инцидент, процес или околност у коме су угрожене кључне вредности неке организације или система. Криза може да утиче на људе, околину, технолошке процесе, имовину или друге вредности и током свог трајања, које је увек временски ограничено, може нанети штету са различитим последицама. У свакодневном дискурсу, појам кризе се често поистовећује са сличним и донекле комплементарним појмовима, као што су ризици и претње, мада суштински, представља виши ниво у односу на наведене појмове. Наиме, потенцијални ризици и претње који су многобројни у корпоративном окружењу, могу у одређеним условима испољити своје деловање у виду конкретне опасности по организацију. Наступањем опасности и угрожавањем штићених вредности може у одређеном временском трајању наступити криза по организацију која прети да наруши дотадашњи систем рада и редовних пословних активности, угрози људске животе, имовину или корпоративну репутацију. Стога се, у виду подсистема корпоративног управљања јавља кризни менаџмент као покушај да се криза контролише, да се неутралишу негативне последице, и да се организација успешно изведе из периода кризе. На основу изнетог, може се закључити да се својим карактеристикама издвајају три основне фазе кризног менаџмента, и то:

- Контрола постојеће ситуације,
- Неутрализација или смањење негативних последица, и
- Вођење/усмеравање организације у циљу изласка из кризе.

Криза може да наступи услед деловања различитих угрожавајућих фактора. Најчешће, појавни облици угрожавајућих агенаса могу бити финансијске, правне, политичке,

технолошко-процесне или безбедносне природе. Такође, криза може наступити и услед дејства елементарних непогода или других облика „више силе“. Криза наступа деловањем различитих врста ризика који заправо потичу из поменутих области, о чему ће више бити речи у наредном поглављу овог рада.

Поступање у случају кризе, имајући у виду ограничен временски оквир и значај целокупног процеса по компанију/организацију, захтева одговарајућу припрему. Стандарди друштвене безбедности препознају кризу као осетљив период у пословању сваке организације, те се с'тога покушава дефинисати начин деловања организације и њених представника у случају избијања кризе. „Међународна стандардизација у области друштвене безбедности има за циљ развијање капацитета друштва за управљање кризама и омогућавање наставка привредних и пословних активности заједнице у кризним условима, кроз унапређење техничких, људских, организационих и функционалних веза (интероперабилности) међу свим заинтересованим странама са циљем приправности на кризне ситуације и адекватног реаговања на њих“²⁶⁹. Управо је поменуто унапређење веза (техничких, људских, организационих и функционалних), предуслов за процес планирања кризног менаџмента и формирања кризног плана. Његова делатност представља административни оквир усмеравања организационих капацитета компаније за успешно савладавање и излажење из кризе. План има за циљ да дефинише и одреди кризни штаб, процедуре, надлежности и овлашћења и канале комуникације. Уколико криза није таквог обима и интезитета да прети да угрози сам опстанак компаније, а организација успе да се успешно избори и изађе из кризе, важно је консолидовати пословање и истаћи закључке и поуке из кризе. Организација која учи и темељи своја сазнања на претходним догађајима и

²⁶⁹ Кековић, З. и други, *Процена ризика у заштити лица, имовине, и пословања*, Центар за анализу ризика и управљање кризама, Београд, 2011, стр. 83.

емпиријским истраживањима има више шанси да у будућем пословању на време уочи, предупреди, спречи или умањи негативне последице сваке, потенцијално негативне, ситуације.

Имајући у виду научне претпоставке овог рада да корпоративна безбедност има значајну улогу у управљању кризама унутар компаније, долази се до закључка да се на глобалном нивоу на тај начин делимично управља и економским и друштвеним кризама. Како је претходно објашњено, безбедност економских субјеката утиче на повећање економске безбедности (превасходно финансијске и енергетске), па се на тај начин, посредно, покушава предупредити и настанак друштвених криза и поремећаја. Будући да је један од основних чинилаца стабилне друштвено-политичке (а тиме и безбедносне) ситуације у друштву доступност енергената и хране у довољним количинама и по повољној цени, заштита економских система и управљање кризама унутар њих добијају на већем значају.

7.1. Појам кризе у пословном окружењу

Реч криза, која како на српском тако и на већем броју страних језика, води порекло од грчке речи *кризис* и означава сложен термин давања процене или доношења тешке одлуке. У литератури се данас може пронаћи велики број дефиниција појма криза, у којима се са различитих становишта покушава дати објашњење овог феномена. Поједини атрибути кризе, као што су неочекиваност, најчешће нежељени догађај, опасност, кратак временски рок, прекретница или заокрет у дотадашњим односима праћена стресом, губитком или дисконтинуитетом пословања, пронашли су своје место у дефиницијама појма кризе које

се сматрају референтним. Ипак, имајући у виду непредвидљивост као једно од основних карактеристика кризе, сам појам може имати и позитивну конотацију. Наиме, у пракси се показало као правило да свака криза, у мањој или већој мери, у себи носи и могућу шансу за променом дотадашњег система у позитивном смислу. Постојање могућности за преокретом представља катализатор позитивног односа према кризи; употреба расположивих средстава у датој ситуацији и максимално искоришћење датих услова је управо оно што раздваја проактивне организације и менаџере од оних који то нису. Анализирајући поменуте атрибуте кризе, закључује се да се својим особеностима издвајају три основне карактеристике сваке кризе, и то:

- неочекиваност/непредвидљивост,
- неспремност организације и
- временски притисак.²⁷⁰

Криза је вишезначан појам. Суштинска разлика остварује се у областима друштвеног деловања (организационе, пословне или политичке кризе) са једне, и индивидуаног/психолошког разумевања проблема (лична криза, криза идентитета, криза средњих година) са друге стране. Са аспекта овог рада, може се закључити да је криза неочекивани и нежељени догађај који представља прекретницу у дотадашњем развоју организације/компаније и који прети да наруши корпоративне интересе у ширем обиму.

Имајући у виду корпоративно окружење, кризе се најчешће испољавају кроз манифестације као што су пословни скандали, корупционашке афере, преваре, лоше управљање, природне катастрофе, тужбе и правни процеси, финансијски проблеми и слично. Поменуте кризе могу да нанесу штету компаније посредно или непосредно, на начин да потенцијално изгубљена тужба или судска пресуда на штету компаније директно

²⁷⁰ Кековић, З. и Кешетовић, Ж, *Кризни менаџмент – превенција кризе*, Факултет безбедности, Београд, 2006.

погађа финансијске капацитете. Са друге старане, посредне последице могу да наступе услед губитка поверења у компанију од стране клијената, запослених, акционара, добављача или јавног мњења уопште. Често се дешава да су последице индиректне штете веће и далекосежније по компанију.

Бавећи се појмом кризе у корпоративном окружењу, стиче се увид у особеност криза услед деловања и остварења претњи из области финансија, права, безбедности, производно-технолошких процеса и сл. Кризе проистекле из безбедносних разлога данас се најчешће манифестују у виду насиља на радном месту, пожара, терористичких напада које са собом носе тешко бреме далекосежних последица. Такође, у пракси су познати примери криза проистеклих из пословних разлога са импликацијама безбедносних елемената као што су кривична дела драстичног насиља проузрокована стресним односима на послу, повреде на раду или професионална обољења већих размера.

Веома је важно истаћи да кризе унутар корпоративног окружења нису честе али су уобичајне. Ова тврдња се базира на чињеници да је криза неминовна појава у животном циклусу сваке организације, а да може да се манифестује различитим интензитетима, врстом или ефектима. Имајући у виду претходно изнето, намеће се закључак да је управљање кризама, савремена и неопходна корпоративна активност, која има за циљ да, на организационо-оперативном нивоу, припреми организацију за неминовне кризне периоде који долазе.

7.2. Кризни штаб

Циљ и основна функција кризног штаба је да руководи и надзире спровођење планова и процедура у случају кризе. Кризни штаб настоји да организација за најкраћи временски период и на најефикаснији начин изађе из кризе. Организација/компанија улаже напоре да се делатност кризног штаба у највећој могућој мери унапред дефинише, како би се унапредила ефикасност штаба у ограниченом временском оквиру, стресној ситуацији и притисцима различитих врста.

Кризни штаб подразумева унапред припремљен састав штаба са већ елаборираним плановима за хитне ситуације. Планови у случају кризе треба да обухвате разрађене процедуре које превасходно промовишу безбедност лица, имовине и пословања компаније; имају задатак да информишу и припреме запослене на специфичне активности и поступање у време кризе. Такође, план у случају кризе обухвата и начине комуникације и информисања свих заинтересованих страна, као што су клијенти, добављачи, запослени, локална заједница, акционари и јавност уопште. Јасно је да се планом у случају кризе не могу предвидети све потенцијалне кризне ситуације и њихове манифестације, али је важно истаћи да план може да пружи поприлично прецизно упутство о општим активностима које треба предузети у време кризе. Конкретно план управљања кризом најчешће се састоји од следећих активности:

- Превенција,
- Припрема,
- Одговор/реакција, и
- Опоравак.

Штаб чине експерти из разних области из састава компаније, али и из пословног и друштвеног окружења. То су најчешће руководиоци различитих пословних функција, пре свега корпоративне безбедности, а у зависности од организационе структуре компаније и директори/представници сектора производње, продаје, логистике, људских ресурса и других. Чланови штаба су унапред одређени за те послове, посебно руководилац кризног штаба, који се углавном бира из редова оперативних руководилаца/координатора са већим радним искуством. Чланови кризног штаба су специјалисти из различитих области и могу бити ангажовани изван саме организације. У зависности од делатности компаније чланови могу бити из редова локалне заједнице, војске, полиције, општинских власти, здравствених установа, верских заједница и др.

Суштина ефикасног управљања кризама је у благовременој припреми, посебно имајући у виду да се кризни штаб не организује по насталој кризи, већ се по насталој кризи сазива. Суштински, кризни штаб захтева бирократско уређење са јасно дефинисањем делокругом и овлашћењима свих његових чланова. Поред унапред припремљених процедура и активности, од кризног штаба се очекује и периодична провера увежбаности. На тај начин врши се провера обучености чланова кризног штаба и проверава ефикасност и сврсисходност постојећих процедура и упутстава. Процедуре је потребно редовно ажурирати и тиме их учинити актуелним у савременим пословним процесима. Кризни штаб је *ad hoc* радна група, која се сазива у хитним случајевима и делује у периодима кризних ситуација унутар компаније/организације. По окончању кризе, штаб се распушта и ставља у период мировања до даљњег.

7.3. Комуникација у време кризе

Специфичност и значај периода кризе у корпоративном смислу, у довољној мери је назначена самом чињеницом да поједине кризе могу да угрозе и сам опстанак организације. Стога се сваком сегменту управљања у процесу кризе поклања велики значај. Правилно руковођење процесом корпоративне комуникације и односа с'јавношћу је од великог значаја за организацију и може се поистоветити са контролом медија од стране влада држава у периодима ванредног стања и ванредних ситуација. Наиме, руковођење корпоративним комуникацијама за време кризе има два основна задатака, а то су:

- Успостављање одговорног односа према заинтересованој јавности (клијенти, запослени, акционари, окружење, локална заједница и др.) пружањем проверених и благовремених информација о насталој кризи, и
- Контрола канала комуникација и односа с'јавношћу као и сарадња са медијима у настојању да се спречи евентуално злонамерно и неистинито информисање јавности о врсти, обиму и последицама кризе.

Значај правовремене и званичне комуникације огледа се у поменутиим основним задацима односа с'јавношћу за време кризе, како би се јавност информисала о потенцијалним опасностима (ако је то случај) и припремила за смањење или неутрализацију негативних ефеката кризе. Са друге стране, компанија која има интерес да сачува свој углед на тржишту, и превасходно, задржи постојеће односе са клијентима, настоји да спречи ширење гласина и непроверених информација. Искреност, интегритет и благовременост су основни постулати којих се одговорна организација треба придржавати у комуникацији

с'јавношћу за време кризе. Будући да је императив компаније/оранизације да јасно, истинито и правовремено обавештава јавност о кризном догађају, кључни технички аспект тог процеса је адекватно управљање канала комуникације. „Поред брзине и компетентности, отвореност канала комуникације једна је од најважнијих особина кризног штаба“²⁷¹. У новије време, канали комуникација су се напретком технике и технологије у значајној мери изменили. Комуникација је тиме постала бржа, а сами канали су бројнији, што оставља већу могућност за ефикасно деловање. Најчешће су у употреби конференције за штампу, званична саопштења, интервјуи представника компаније, саопштења на званичној интернет презентацији, дистрибуција саопштења путем мејлинг листа, комуникација путем званичних налога компаније на друштвеним мрежама.

Карактеристике савремених медија, а посебно електронских медија и друштвених група које имају могућност интеракције и директне комуникације са општом популацијом, указују на потенцијални ризик од ширења гласина, непроверених информација, лажи, неистина и полуистина. Сама истина је комплексан појам, односно како је својевремено говорио академик Фира „истина није никада једноставна, једноставна може бити само њена интерпретација“. С'тога је можда ефикасније дефинисати лаж, као намерно изговарање или изношење нетачних података како би се остварила одређена друштвена или материјална корист. Неистине су такође нетачни подаци, али изнети без предумишљаја, углавном из незнања или услед доношења закључака на основу малог броја информација или претпоставки. Полуистине, можда најопасније из породице обмана, заправо представљају лажи засноване на појединим аспектима истине или са одређеним атрибутима истине. Оне се позивају на неке истините догађаје, али су заправо конструисане као заводљиве творевине које презентују своју верзију догађаја.

²⁷¹ Павловић, М. *Односи с јавношћу*, Универзитет примењених наука Мегатренд, Београд, 2003, стр. 60.

8. Управљање ризицима

Актуелну безбедносну ситуацију, а посебно безбедносно окружење великих пословних система, карактерише постојање значајног броја чиниоца и комплексност њихових односа. Ризици који су активни у оваквом оружењу, под утицајем функције заштите или напретком технике и технологије, често еволуирају у до сада непознате облике потенцијалног угрожавања компанијских интереса. Циљ управљања ризиком је да се обезбеди да неизвесност који ризик са собом носи не доведе до ситуације која би одступала од дефинисаних пословних циљева²⁷². Стога се системским приступом проблему покушава изнаћи најадекватнији, и у пословном смислу најприхватљивији, оквир за управљање ризицима у корпоративном окружењу.

Већина аутора се слаже у оцени да је ризик могућност или мера вероватноће настанка догађаја који може имати последице на животе људи, имовину и пословање компанија и организација. „Под ризиком се подразумева свака могућност у конкретном систему која са одређеном вероватноћом може да изазове неочекивану промену квалитета, односно промену или губитак система²⁷³“. Насупрот укореењеном мишљењу да је ризик искључиво негативна појава, тј. делатност са негативном конотацијом, ефекти ризика могу имати позитивне и негативне ефекте. Генерално се последице односе на могуће шансе и прилике или, са друге стране, претње и опасности по лица, имовину и пословање компаније/организације.

²⁷² Antunes, R. and Gonzalez, V. "A Production Model for Construction: A Theoretical Framework". *Buildings* 5 (1): 209–228. <http://www.mdpi.com/2075-5309/5/1/209> преузето 15.05.2015.

²⁷³ Кековић, З. и други, *Процена ризика у заштити лица, имовине, и пословања*, Центар за анализу ризика и управљање кризама, Београд, 2011, стр. 25.

Организација има обавезу да преузме потребне мере и радње у циљу адекватног управљања ризицима у смислу превентивног деловања, неутрализације ризика, смањења негативних ефеката ризика, трансфера и прихватања ризика у зависности од његовог појавног облика, времена трајања и интензитета испољавања. Основна улога менаџмента ризика је да обезбеди несметани континуитет пословног система у случаја испољавања негативних ефеката појединих ризика. Конкретно, задатак функције је да предупреди, спречи, смањи или прихвати ризик на начин који неће нарушити пословне процесе у компанији, уз поштовање општих принципа економске исплативости. Својим специфичностима и различитим начином деловања, „издвојило се пет врста ризика, и то:

1. Чист ризик (осигурљив или не, и не искључиво екстерног карактера у односу на моралне опасности),
2. Тржишни ризик (разлике у цени робе, различити валутни курсеви, повраћај уложеног),
3. Уобичајни ризик (вероватноћа уобичајног, стопа опоравка, изложеност уобичајном),
4. Оперативни ризик (грешке запослених, преваре, пад информационог система)
5. Ризик ликвидности (ризик нерасполагања са довољном количином средстава неопходних за сервисирање текућих финансијских обавеза без утицаја на повећање цена; може да се трансформише у уобичајни ризик)²⁷⁴.

Деловањем различитих врста ризика су погођени сви, како грађани, тако и организације. Са аспекта профитабилних организација, поред основних начела управљања ризиком, истиче се и потреба да се унапред дефинише одговорност за идентификовани ризик. Ово

²⁷⁴ Dione, G. „Risk Management: History, Definition and Critique“, *CIRRELT*, University of Montreal, 2003.

је посебно важно имајући у виду економски утицај могућег губитка, као и потребу да се таква, евентуална издавања и дефинишу у буџету компаније за наредни период.

8.1. Битни чиниоци процеса управљања ризицима

Покушај да се савремено пословање, које са собом носи велики број потенцијалних ризика, одржи стабилним, представља један од основних организационих задатака. Посебно се истиче његова комплексност имајући у виду процес глобализације као и убрзани ток информација, људи и робе, сложеност и брзину обављања послова која је данас на вишем нивоу него икада раније. Стога се и испољавање ризика који су повезани са пословањем компаније, имајући у виду њихову активност, мора одржавати под контролом и захтевати адекватан третман и однос према њима.

Циљ управљања ризиком је да се створи организациони оквир деловања у коме ће се на основу различитих алата који су доступни, компанија односити према ризицима из окружења. Разлог за овакво деловање проналази се у основи значења самог ризика; односно у димензији могућег деловања и постајања шансе за испољавањем конкретног догађаја. Суштина управљања ризиком базира се на спремности компаније да се спрече неконтролисане догађаје, будући да велике корпорације које запошљавају на хиљаде радника и остварују милионске промете, поседују вредну имовину или технологију, не могу себи да дозволе изненађења у пословању. Стога се делатност менаџмента ризика, поред осталог, може подвести и под спречавање изненађења и свеукупно контролисање ситуације у корпоративном окружењу.

Претходно изнето се додатно потврђује чињеницом да је, иако термин ризик дефинисан као активност са могућим позитивним или негативним деловањем (не неопходно негативном последицом, каква је често његова конотација у ширим друштвеним круговима), компанија или друга организација има јак интерес да контролише његово испољавање и активност. Ипак се стиче утисак са се појам ризик временом поистоветио са негативним контекстом свог значења, те да се из тог разлога често грешу у приступу самом проблему. То се манифестује на начин да се менаџери ризика концентришу на негативну конотацију ризика и исправљање и/или спречавање нежељених догађаја. Притом се не поклања пажња могућем позитивном деловању ризика и планирању даљих активности у случају да се манифестација ризика оствари у корист организације/компаније. Остварење ове делатности у компанији, врши се путем функције управљања ризиком којом руководи менаџер ризика. Настанак и развој функције менаџмента ризика биће детаљније објашњено у делу рада који следи.

8.1.1. Настанак и развој менаџмента ризика

Са сигурношћу се може рећи да је управљање ризицима релативно нова пословна категорија, успостављена унутар организационе целине великих корпорација. На почетцима свога деловања, делатност службе за управљање ризицима се у многоне разликовала од деловања савремене функције, превасходно имајући у виду облик и врсту актуелних ризика. У време настанка управљања ризицима па до данас, много тога се

променило у испољавању и деловању самих ризика, као и у начину третмана ризика са посебним акцентом на разноликост алата и опција које су данас доступне.

Почетни облици деловања функције управљања ризицима базирали су се на покушајима да се појенини ризици предупредe превасходно њиховим трансфером на осигуравајуће заводе/компаније. Стога је и почетно поистовећивање управљања ризицима са осигурањем од губитака било донекле оправдано. „Након II светског рата, велике компаније са диверзификованим портфолиом и имовином у физичком облику почеле су да развијају само-осигурање против ризика које су покривали подједнако ефикасно као и осигурање за многе мање ризике²⁷⁵. Може се закључити да управљање ризиком настаје као резултат финансијске анализе трошкова који су у директој вези са опасностима које пословање са собом носи и њиховим последицама с'једне стране, и висине трошкова његове неутрализације или трансфера. Прави развој функција управљања ризицима остварује након анализа исплативости трошкова осигурања, када почиње самостално да развија сопствене капацитете за управљање ризицима који су истовремено функционални и економски оправдани. Спречавање инцидената била је једна од основних активности новоосноване функције управљања ризиком.

Посебно развојем саобраћаја и невероватним убрзавањем протока људи, робе и информација на релативно једноставан и јефтин начин, долази до усложњавања свих пословних процеса и стварања нових ризика по пословање компанија. Пословање је тада ушло у специфичну фазу деловања коју су карактерисли изузетно ризични услови, те се стога као неопходност јавила потреба за успостављањем и формалне функције управљања ризиком. Године 1987. успостављена је прва функција управљања ризиком у банци од

²⁷⁵ Исто

стране финансијске институције Мерил Линч (Merrill Lynch)²⁷⁶, а од тог периода па до данас, функција бележи стални раст. Успостављање функције управљање ризиком подразумевало је и формирање позиције риск менаџера. Имајући у виду да се не ради о „традиционалној“ и тиме и опште познатој пословној делатности, компаније су се у почетку суочавале са проблемом изналажења одговарајућих кадрова и каснијег формалног образовања запослених из ове области.

8.1.2. Врсте и облици ризика - разликовање пословног ризика од ризика пословања

Постојање великог броја ризика као и њихова разноликост на својеврстан начин обележила је савремено пословање. Како је у претходном делу рада објашњено, процес који је довео до сложених услова пословања, чини уједно да се делатност управљања ризиком промовише као незаобилазна функција савремених компанија/организација. Поред поменутог, тежња руководства компаније да спречи неконтролисане и непредвидљиве корпоративне услове и околности, базира се и на чињеници да и ризици са неутралним или чак позитивним ефектима могу у корелацији са другим ризицима или под дејством специфичних фактора еволуирати у ризике са негативним последицама, какви су губици усмерени против лица, имовине и пословања компаније.

Утицај који ризици остварују на све сфере друштва (не само на корпоративно окружење) је значајан. Ризици се својим деловањем манифестују кроз политички, економски, друштвени или културолошки оквир, стварајући ситуацију где су ризици опште присутни

²⁷⁶ Исто

и познати, али могућност њиховог испољавања, као и ефекти њиховог деловања, остају недовољно познати. Како је претходно наведено, ризици подразумевају постојање могућности испољавања неке активности или дејства које, притом, могу бити позитивног, неутралног или негативног карактера. То је важно истаћи јер нису сви ризици претње, већ неки ризици могу бити безбедносно или на други начин неутрални. Основни проблем за универзалну „негативну“ конотацију ризика је то што организација не може да буде сигурна у корелацију неутралних ризика са ризицима из којих се манифестује претња и евентуални губитак.

Имајући у виду изнето, а превходно чињеницу да постоји велики број разноврсних ризика у непосредном корпоративно окружењу, јавља се и велики број подела и покушаја да се ти ризици уклопе у одређене оквире или матрице. Циљ ових покушаја је да се поједини ризици јасније препознају и да се организације унапред боље припреме за ефикаснији третман таквих ризика. На тај начин су и многи значајни аутори из ове области нудили својеврсне поделе ризика у различите групе и врсте, али имајући у виду специфичност теме овог рада, ми ћемо се у наставку највише бавити организационим или ризицима који проистичу из пословања. Може се рећи да се, са аспекта компаније, истичу три групе „основних“ ризика који су се својим специфичностима, манифестацијом и захтеваним третманом одвојиле у засебне категорије. То су:

- Природни ризици – они ризици који могу да настану дејством природе и односе се на елементарне непогоде какве су поплаве, пожари, земљотреси, екстремне временске прилике и слично,

- Пословни ризици – ризици који превходно произилазе из економских услова на тржишту, али и из политичких односа и правних одредби пословања које важе за компаније на одређеном простору тј. у конкретној држави,
- Ризици из пословања (организациони ризици) – врста ризика која је условљена делатношћу организације и утиче на лица, имовину и пословање компаније. То су ризици који проистичу из области пословања, битних карактеристика делатности, техничко-технолошких процеса, локације, броја и структуре запослених и друго.

Управо је разликовање пословних ризика (економских ризика који су условљени пословним односима, тржишним условима, правном регулативом и политичком ситуацијом) од ризика који проистичу из пословања, веома значајно за делатност корпоративне безбедности. Наиме, ризици који настају из делатности компаније и могу се негативно испољити на лица, имовину и пословање компаније, захтевају адекватан третман од стране сектора корпоративне безбедности. Такви облици ризика, који имају негативну манифестацију, најчешће се јављају у виду повреда на раду услед насиља на радном месту, изливања опасних материја, тероризма, механичких кварова или других врста инцидената. Евентуална ескалација ризика у теже облике и форме, чини ову комплексну ситуацију додатно сложеном. Ризицима из делатности компаније су угрожени лица, имовина и пословање компаније, конкретно људски животи и здравље, имовина компаније, средства, информациони системи, репутација, клијенти, животна средина и друго.

8.1.3. Стандарди менаџмента ризика

Савремени пословни процеси захтевају адекватне приступе и савремене алате за њихову реализацију. На тај начин, стандард управљања квалитетом ИСО 9001 постао је уобичајни оквир за дефинисање, координацију и праћење пословних процеса у предузећу, који за основни циљ има повећање степена квалитета производних процеса (или услуга).

Када се говори о функцији управљања ризиком, основни стандард те области је ИСО/ИЕЦ 31010 – Управљање ризиком - технике за процену ризика. Примена стандарда у овој области треба да осигура правовремено идентификовање ризика, јасно дефинише његову евентуалну последицу и могућност поновног настанка, као и анализу целокупног контекста ради смањења потенцијалне штете по интересе компаније. Како се у самом стандарду наводи, неке од главних предности вршења процене ризика укључују:

- „разумевање ризика и његов потенцијални утицај на компанијске циљеве,
- пружање информација доносиоцима одлука,
- доприноси разумевању ризика (посебно како би помогли у избору третмана),
- упоређивање ризика у алтернативним системима, технологијама или приступима,
- комуникацију између ризика и неизвесности,
- помоћ при успостављању приоритета,
- доприноси превенцији инцидената на основу спроведених истрага после инцидента,
- одабир различитих облике третмана ризика,
- испуњавање прописа и регулаторних захтева,

- помоћ при процени да ли да се ризик прихвата, и када²⁷⁷.

Поред образложеног стандарда управљања ризиком ИСО 31010, у употреби је и одређен број других стандарда из сличних и комплементарних области деловања. То су најчешће: ИСО 27001 – Систем за управљање безбедношћу информација, ИСО 14001 – Систем за управљање заштитом животне средине, ИСО 22000 – Систем за управљање безбедношћу хране, СРПС А.Л2.001:2008 – Друштвена безбедност - услуге приватног обезбеђења, као и СРПС А.Л2.003:2010 – Друштвена безбедност - Процена ризика у заштити лица, имовине и пословања. Стандарди који на почетку свог назива имају акроним ИСО (енг. ISO, the International Organization for Standardization), ознаку Међународне Организације за Стандардизацију са седиштем у Женеви, представљају стандарде управљања појединим процесима који су универзални и опште прихваћени широм света. Остали наведени стандарди са префиксом СРПС, представљају домаћи стандард - стандард који је донео Институт за стандардизацију Србије (ИСС) као национално тело за стандарде²⁷⁸.

Карактеристике савремених компанија, које данас више него икад раније, пре свега својом величином и организационом структуром, захтевају уређење пословних процеса на адекватан (унапред дефинисан) начин који обезбеђује константност захтеваних перформанси. Стога је у савременом пословању своје заслужено место пронашао и широк спектар различитих стандарда управљања квалитетом. Основни интерес компаније која усклађује своје пословање са одредбама појединих стандарда је функционална уређеност

²⁷⁷ ИСО/ИЕЦ 31010 – Управљање ризиком – технике за процену ризика, Међународна организација за стандарде, 2009

²⁷⁸ ИСС развија и објављује и друге типове стандардизацијских докумената, као што су техничке спецификације, технички извештаји и упутства. Институт такође објављује и сродна докумената као што су извештаји, предстандарди, спецификације доступне јавности, споразуми европске конференције, споразуми међународне конференције, оцене технолошких трендова, индустријски технички споразуми, а која су резултат рада европских и међународних организација за стандардизацију. За више информација <http://www.iss.rs/rs/>

конкретне области и могућност да се жељени пословни процеси одговарајуће уреде, али и измере њихове перформансе и контролишу њихове функције. На основу тако добијених података могуће је извршити превентивне и/или корективне мере за унапређење постојећег стања и повећати ниво квалитета компанијских производа или услуга.

8.1.4. План управљања ризиком

План управљања ризиком представља унапред припремљен начин деловања и анализу ризика који имају извесну шансу да се остваре, кроз призму могућих последица и интензитета ефеката. План управљања ризиком се саставља на основу дефинисаних опасности, угрожених вредности и могућих облика утицаја на њих. Такође, уобичајно је да план управљања ризиком садржи и стратегије деловања организације за сваки од препознатих ризика, а у циљу адекватне припреме на могуће догађаје.

У којим случајевима ће се састављати план управљања ризиком зависи од процене овлашћених лица, али се најчешће саставља у случају већ познатих ризика са вишом стопом учесталости испољавања. Обично је важнија карактеристика учесталости такве врсте ризика од елемената као што је велика потенцијална штета од његове манифестације. Разлог за то лежи у чињеници да постоји велики број ризика у окружењу који могу да имају значајне последице по компанију, па чак и у тој мери да целокупно пословање буде угрожено, али је вероватноћа испољавања штетних последица манифестацијом таквог ризика мала. План управљања ризиком најчешће саставља менаџер ризика, пројектни менаџер или лице задужено за управљање системом

менаџмента квалитета у чијој надлежности је (у зависности од организационе структуре) и управљање ризиком.

Прилог бр. 23: Графички приказ могућег утицаја опасности на угрожене вредности²⁷⁹

План управљања ризиком може бити значајан по организацију/компанију. Превасходно, значај плана огледа се у припремним радњама на успостављању платформе за управљање одређеним ризицима. Спремност компаније, тј. припремљеност њених запослених, организационих јединица и нормативних аката, могу смањити негативан утицај или чак предупредити негативне перкусије ризика. На практичном нивоу, из плана управљања

²⁷⁹ Састављено на основу дијаграма процеса процене ризика америчког јавног сервиса „Ready“ <http://www.ready.gov/risk-assessment> приступљено 17.05.2015.

ризиком често могу да проистекну процедуре и упутства за поступање у одређеним случајевима. Конкретна корист огледа се и у могућности да организација „учи“ и доноси закључке на основу емпиријских сазнања. План управљања ризиком обухвата фазе менаџмента ризика као што су: идентификовање ризика, процена ризика (процена утицаја сваког појединачног ризика на пројекат у случају његове манифестације, као и процена вероватноће да се испољи дејство ризика), праћење и управљање ризиком. Такође, уобичајно је да обухвата и успостављање контролне листе потенцијалних иницијатора, као и начин поступања у случају испољавања ризика²⁸⁰. Сличност наведених сегмената плана управљања ризиком са фазама управљања ризиком је очигледна, будући да су то, суштински, два нераздојива процеса.

8.2. Процес управљања ризиком

Када се говори о процесу управљању ризиком, важно је истаћи да су све фазе подједнако значајне, те да се требају посматрати искључиво као сегменти јединствене целине. Њихов значај се огледа у укупности међусобних односа унутар целовитог процеса управљања ризиком. Из тог разлога, не може се једна фаза управљања ризиком посматрати и мерити као појединачна делатност без сагледавања целине. На исти начин, ни ефикасност целокупне функције управљања ризиком не зависи само од успеха једног сегмента, већ од усклађености свих елемената који су претходно индивидуално ефикасни у довољној мери.

²⁸⁰ Create Risk Management Plan, <http://www.pmhut.com/project-management-process-phase-2-planning-create-risk-management-plan> приступљено 17.05.2015.

Дефинисање фаза управљања ризиком подједнако је важно као и делокруг послова које треба обавити у склопу сваке фазе. Из тог разлога само прецизно одређење фаза управљања ризиком није од пресудног значаја. Различити аутори и институције које се баве овом делатношћу најчешће дефинишу неколико кључних фаза у процесу управљања ризиком, међу којима своје место обавезно проналазе: идентификовање ризика (његово препознавање у корпоративном окружењу), анализа ризика (извор, последица и вероватноћа догађаја) и третман ризика, као и праћење целокупног процеса који у себи обједињује надзорну и превентивно-корективну функцију.

Идентификовање ризика у пословном окружењу је процес у коме менаџер ризика покушава да направи разлику између мноштва ризика у корпоративном окружењу и означи потенцијално хазардне (опасне) ризике од оних чија је евентуална манифестација неутрална (или позитивна). Затим следи анализа идентификованих ризика, која покушава да пружи одговоре на многа питања о пореклу, природи, интензитету, претпостављеном временском оквиру трајања и евентуалној последици конкретног ризика. Третман ризика или одговор на ризик је фаза деловања организације у циљу спречавања испољавања, неутрализације, трансфера или прихватања ризика, а све у складу са донетим закључцима о најефикаснијем методу рада у циљу заштите компанијских интереса. Фазе управљања ризиком биће детаљније обрађене у наставку овог рада. Поред самих фаза, као његових саставних (може се рећи и најзначајнијих) елемената, управљање ризиком обухвата и мноштво других активности. Превасходно, сама делатност управљања ризиком подразумева интерну организациону структуру, најчешће формирану у оквиру функције корпоративне безбедности. Неретко се дешава да, због специфичности пословних процеса унутар компанија, функција управљања ризиком буде организована као самостална функција којом руководи менаџер ризика уз одговарајућу кадровску подршку.

8.2.1. Идентификација ризика у окружењу

Идентификација ризика у корпоративном окружењу представља широк спектар активности. То је комплексна активност будући да је велики број различитих пословних

активности свакодневно актуелан, па је идентификација ризика стога веома сложена. У пракси се ипак, искуствено лакше идентификују уобичајне врсте ризика чије је манифестовање већ познато, док се мање пажње поклања покушајима да се препознају нове, до тада непознате, врсте ризика.

Када се приступи процесу идентификације ризика, треба првенствено одговорити на питање да ли поједини могући догађај представља ризик за компанију. Притом, врло је важно суштински издвојити одређену активност од мноштва других пословних активности и означити је као ризик, због поменутих многобројних свакодневних интеракција. Када је ризик успешно издвојен и дефинисан као такав, могуће је приступити следећој фази у његовој идентификацији. Наиме, потребно је претпоставити начин деловања ризика по организацију, у смислу да ли он представља опасност или не. Уколико се ради о „хазардном“ ризику, односно, оном ризику чије би се евентуално испољавање манифестовало непосредном опасношћу по лица, имовину и пословање компаније, потребно је утврдити потенцијалне последице тј. штету.

У склопу стандарда *Друштвена безбедност – процена ризика у заштити лица, имовине и пословања*, одређени су кораци за идентификацију ризика по групама опасности, и то:

- „Потенцијалне опасности у оквиру општих пословних активности,
- Потенцијалне опасности по безбедност и здравље на раду,
- Потенцијалне опасности из области права и законодавства,
- Потенцијалне опасности од незаконитог против-правног деловања интерних и екстерних субјеката,
- Потенцијалне опасности од пожара,
- Потенцијалне опасности од елементарних непогода,

- Потенцијалне опасности од неусаглашености са стандардима²⁸¹.

Начин, односно, методе на основу којих менаџер ризика приступа анализи ризика, такође су разноврсни и многобројни. У пракси се најчешће сусрећемо са анализама садржаја различитих анкета, извештаја и других докумената на основу којих се прикупљају информације значајне за сагледавање одређене области или субјекта. Такође, у употреби су и методе интервјуа са стручним/упућеним лицима, односно рад у колективу формирањем радних група, где се постављањем одговарајућих питања покушава формирати што прецизније сазнање о појединим врстама ризика. Коначно, искуствена сазнања појединаца (најчешће менаџера ризика), као и анализа догађаја из прошлости, може послужити да се употпуни целокупан комплекс различитих информација о потенцијалним ризицима. Процена стручног лица, експерта из области управљања ризиком на основу свог дугогодишњег радног искуства, и поред појаве савремених метода, представља незаменљив сегмент идентификације ризика у корпоративном окружењу.

8.2.2. Анализа ризика

Анализа ризика подразумева детаљан аналитички процес у коме се рашчлањењем већ идентификованог (конкретног) ризика на све његове саставне елементе, покушава доћи до информација о његовим основним атрибутима, као што су:

- Област деловања,

²⁸¹ СРПС А.Л2.003:2010, Друштвена безбедност – процена ризика у заштити лица, имовине и пословања, Сл. Гласник РС, број 92/2010

- Могући ефекти деловања (хазардни, неутрални или позитивни),
- Обим и ефекти евентуалних последица,
- Временски интервал деловања,
- Начин испољавања,
- Интеракција и ескалација у односу на друге ризике.

„Анализа ризика обухвата разматрање узрока и извора потенцијалних опасности, њихових позитивних и негативних последица, као и вероватноћу појављивања потенцијалних опасности²⁸²“. С'тога се у пракси често наводи да се анализа ризика бави вероватноћом испољавања и могућим штетним последицама конкретног догађаја.

Прилог бр. 25: Елементи анализе ризика

Основни циљ анализе ризика је да се процени или на други конкретан начин исказе вероватноћу одређеног догађаја кроз призму могућих последица идентификованог ризика. Она обухвата одређивање детаљног прегледа, који укључује испитивање ризика,

²⁸² Кековић, З. и други, *Процена ризика у заштити лица, имовине, и пословања*, Центар за анализу ризика и управљање кризама, Београд, 2011, стр. 143.

оцену ризика и управљање алтернативама ризика, а све у циљу да би се разумела природа нежељених/негативних последица по људски живот, здравље, имовину или животну средину. То је аналитички процес који омогућава информације за сагледавање непожељних догађаја, то је процес квантификације вероватноће и очекиваних последица идентификованог ризика²⁸³.

8.2.3. Одговор на ризик

Одговор на ризик се у теорији и пракси назива и третманом ризика, и односи се на избор и употребу једног или више доступних алата за третман ризика како би се идентификован и процењен ризик редуцирао на прихватљив ниво са организационог становишта.

У зависности од чињенице који су ризици најактивнији, тј. чије испољавање је најреалније очекивати, функција управљања ризиком унапред припрема одговарајући третман ризика, као својеврстан план рада. Важна одлика таквих ризика је да се њихова евентуална манифестација убраја у претње, односно, опасности по пословање компаније. На тај начин, план рада функције управљања ризиком садржи одговарајуће мере и радње за третирање ризика. У зависности од случаја, поменуте мере могу укључивати различите активности, као што су:

- „Увођење адекватног система физичко техничког обезбеђења лица, имовине и пословања,
- Прописивање и редовно спровођење одговарајућих мера заштите од извршења кривичних дела на штету компаније,

²⁸³ „General Security risk assessment“, *ASIS International*, 2003.

- Едукација запослених за правовремено препознавање претњи од наступања кривичних дела и правилно реаговање које би могле спречити или ублажити последице,
- Набавка и коришћење програма за заштиту рачунарских система и података,
- Спровођење редовне и систематичне унутрашње контроле над законитошћу рада запослених,
- Сарадња са државним органима у процесу расветљавања кривичних дела за која су окривљена лица из компаније,
- Прописивање и спровођење мера заштите важних инфраструктурних објеката²⁸⁴.

Поред поменутих активности, које превасходно имају за циљ да спрече испољавање појединих ризика или да их неутралишу, организација има и низ других алата за третман ризика. Једна од могућности је и опште познато и широко прихваћено осигурање лица, имовине и пословања које нуде многобројне осигуравајуће компаније. Савремени програми осигурања обухватају широк спектар услуга, као што су: осигурање имовине, осигурање моторних возила, осигурање од пословне одговорности, путно, здравствено, животно и друге врсте осигурања. Као најзначајнија категорија коришћења осигурања приликом трансфера ризика на осигуравајућу компанију, истиче се калкулација о цени осигурања на укупном нивоу и њене оправданости у односу на друге мере које функција управљања ризиком може предузети. Притом, важно је имати у виду да је третирање појединих ризика на овај начин неефикасно или непримерено имајући у виду ризик од губитака људских живота, загађења животне средине или других специфичних ризика који се финансијски не могу експлицитно изразити. Коначно, компанија може одлучити о

²⁸⁴ Кековић, З. и други, *Процена ризика у заштити лица, имовине, и пословања*, Центар за анализу ризика и управљање кризама, Београд, 2011, стр. 132.

прихватању појединих ризика, чији је интезитет деловањем одређених метода смањен на прихватљив ниво. Значајно је истаћи да је одређени број ризика немогуће неутралисати или трансферисати, већ једино умањити и поднети као прихватљиве.

За који се год третман, односно, одговор на ризик одлучи организација/компанија, кључно је да одлука буде донета на основу анализе о најефикаснијем методу спречавања испољавања, неутрализације, трансфера или прихватања ризика у односу на конкретан ризик.

9. Закључна разматрања

Корпоративна безбедност као самостална пословна функција унутар организационе структуре великих пословних система, има за циљ допринос остварењу компанијских интереса кроз делатност заштите лица, имовине и пословања компаније. Своје место унутар система националне безбедности, корпоративна безбедност остварује на двојак начин. Примарно, вршећи своју основну функцију заштите великих (често мултинационалних) компанија, повећава се и ниво безбедности локалне заједнице и друштва уопште. Такође, посредним утицајем на повећање економске (финансијско-енергетске) безбедности друштва утиче превентивно на остваривање друштвено-политичке, а тиме и безбедносне стабилности унутар државе. Са друге стране, имајући у виду власничко-организациону структуру, корпоративна безбедности припада сегменту приватне безбедности. На тај начин, нормативно је препозната и прихваћена као део целокупног система националне безбедности. Уколико се друштвена одговорност компаније посматра кроз призму делатности функције корпоративне безбедности, намеће се закључак да је повећање степена безбедности економских субјеката у целини, допринос свеукупном нивоу безбедности друштва. Без настојања да се субјекти овог рада прикажу као значајнији чиниоци система коме припадају, сектор приватне безбедности обавља послове безбедности из своје надлежности и у складу са својим овлашћењима, остварујући на тај начин функционалну везу са осталим актерима система националне безбедности. Делокруг рада корпоративне безбедности ограничен је законским актима државе у којој се одвија пословање и државе у којој је компанија основана (регистрована), међународним документима, кодексима рада и понашања различитих струковних

удружења и интерним прописима компаније који дефинишу конкретне процедуре и упуства за рад. Такође, имајући у виду њено корпоративно окружење, функција корпоративне безбедности условљена је анализом економске исплативости, расположивим финансијским средствима, анализом хазардних ризика и дефинисаним кључним вредностима које треба заштити.

Настанак и развој корпоративне безбедности као савремене пословне функције која се бави комплексним претњама по безбедност лица, имовине и пословања, условио је специфичан друштвени развитак XVIII века. Индустриска револуција која је довела до покретања масовне производње и бржег промета роба и услуга, створила је и прве значајне вишкове робе и/или новца, односно, имовине коју је било потребно заштити. На тај начин настаје и делатност заштите имовине у пословне сврхе – у малом обиму, скромно и примитивним методама, али за предмет овог рада веома значајно имајући у виду дате услове и дејство специфичних фактора који су створили могућности за настанак ове делатности. Значајно касније од тренутка настанка и своје практичне примене, почети корпоративне безбедности постају препознатљиви и у теорији савременог управљања. Захваљујући француском аутору Анри Фајолу, делатност заштите корпоративне имовине и вредности по први пут бива дефинисана и означена као једна од основних сегмената управљања пословним системима и својеврсна делатност којој се мора посветити одређена пажња. Временом су промене у начину пословања као и промене у корпоративном окружењу условиле одређено прилагођавање сектора корпоративне безбедности. Будући да су се безбедносни изазови и претње, као и начин њиховог испољавања мењали, функција заштите морала је да задржи актуелност како би на ефикасан начин обављала своју делатност. Све поменуте промене могу се подвести под

текуће модификације мањег или већег обима које су се највише односиле на делатност функције корпоративне безбедности у новим сегментима пословања и употребу савремених алата и метода које су постајале доступне. Тек је процесом приватизације безбедности дошло до великог помака и развитка целокупног сектора приватне безбедности. Под дејством великих друштвено-политичких промена, почетком '90-тих година прошлог века долази до промене безбедносне парадигме у свету. Падом берлинског зида, распадом Совјетског Савеза, Чехословачке и Југославије, нестајањем варшавског пакта и другим променама које су се десиле у релативно кратком временском року, променила се и безбедносна ситуација у свету која је захтевала другачију политику и приступе. У периоду који је наступио, готово све војске света драстично су смањиле број својих војника и укинуле финансирање одређених пројеката. Новонастали услови су у многоме погодовали сектору приватне безбедности имајући у виду њихову адаптивност, иновативност и доступност радне снаге. Такође, економска оправданост ангажованих услуга приватне безбедности у многоме је допринела чињеници да целокупан сектор данас бележи значајан раст, па стога и функција корпоративне безбедности има на располагању већи број расположивих опција. На настанак и развој корпоративне безбедности какву данас познајемо деловали су и специфични друштвено-политички односи који су се у условима неефикасности државног сектора безбедности, зарад заштите својих интереса, обраћали пара-државним, друштвеним групама и организацијама. Ово је представљао још један стимуланс развоју целокупног сектора приватне безбедности, будући да у условима где владе држава путем својих институција нису у прилици да свим својим грађанима гарантују основни ниво безбедности и обезбеде услове за несметано одвијање економских односа, физичка и правна лица приморана су да

за задовољење једне од основних људских потреба – потребе за сигурношћу, потраже алтернативне изворе. Делатност савремене функције корпоративне безбедности у односу на њене почетке у многоме се разликује. Заступљеност сектора корпоративне безбедности унутар организационе структуре великих пословних система, њен делокруг који се прожима кроз готово све сегменте компаније, расположивост великог броја алата и метода рада, као и борба против још већег броја савремених безбедносних изазова и претњи, карактерише савремену функцију корпоративне безбедности какву познајемо данас.

У тежњи да се корпоративна безбедност адекватно дефинише и на тај начин јасније сагледа њено место и улога у савременим безбедносним и пословним односима, наишли смо на проблем јасног одређења самог појма *безбедност*. Посматрано са географског аспекта, безбедност се може проматрати као глобална, међународна, регионална и национална безбедност, али такође и као безбедност на локалном нивоу имајући у виду регионе/области или градове. Очување глобалне безбедности у пракси значи спречавање потенцијалног III светског рата као својеврсне обавезе људског рода да преживи, и са тим у вези блиске циљеве који се тичу очувања здраве животне средине, затим одсуства било каквог драстичног насиља према људима, окрутног и понижавајућег понашања, поштовање културолошких разлика међу друштвеним заједницама, поштовање грађанских права, спречавање глади и сиромаштва као гаранта социјалног мира и на послетку одговорност особа које су одређене да у име народа доносе важне одлуке које се тичу безбедносне политике. Суштински напори у очувању глобалног мира препознају се у активностима међународних институција (УН, ОЕБС) на дугорочном решавању спорова између држава чланица које имају тенденцију да ескалирају у сукобе ширих размера. Такође, инсистира се на системском приступу решавања проблема савременог друштва

које могу покренути шире друштвене немире, те се потенцира проблем недостатка основних животних намирница, све већи јаз између богатих и сиромашних и културолошке разлике међу различитим друштвеним групама. Национална безбедност се превасходно односи на безбедност државе и њених институција, безбедност свих њених грађана и економску безбедност, истичући значај очувања националних интереса. Безбедност се у том контексту може посматрати двојачко – безбедност друштва као један од националних интереса и безбедност као заштитна функција друштва којом се остварују остали национални интереси. Оваквом анализом може се закључити да је безбедност национални интерес, подједнако као и средство за остварење националних интереса. Проблем јасног дефинисања појма *безбедност* махом се односи на чињеницу да је то комплексан и вишезначан појам и уједно се представља као: потреба, функција, стање и систем. Јасну теоријску одредницу додатно усложњавају тзв. „негативне дефиниције“ односно одређење појма безбедности путем дефинисања шта оно није (непостојање и одсуство угрожавања штићених вредности, „без беде“ или „без опасности“ као корен речи и сл.) и декларисање безбедности као жељеног стања, које је само по себи (стање) пасивна, за разлику од појма безбедности који је активна категорија. Већина еминентних аутора слаже се да је појам безбедности сам по себи јасан и суштински неспоран, али да проблем настаје покушајем да се он научно одреди. Може се закључити да је немогуће извести општу дефиницију појма *безбедност* из разлога различитих приступа проблему. Ипак за предмет овог рада, једна од свеобухватнијих и комплексних покушаја дефинисања самог појма наводи да „безбедност генерално подразумева несметано (неорганизовано и/или организовано, планско и/или стихијско) достизање, заштиту, развој и уживање референтних вредности и интереса, одсуство опасности које би то довеле у питање

(заштићеност и безопасност), те одсуство до страха да ће се то догодити (спокојство, сигурност), као продукт предвидљивости, извесности и организационо-функционалних способности да се контролише развој појава које су конструктивне или деструктивне по референтне вредности и интересе²⁸⁵. Тек по одређењу термина *безбедност* можемо приступити дефинисању корпоративне безбедности. Стиче се утисак да, имајући у виду недвосмислен основни циљ сваког економског субјекта – остварење профита, безбедност у корпоративном окружењу не може бити сам себи циљ, већ КБ у домену својих овлашћења и делокруга рада помаже у остварењу компанијских интереса. Стога се са сигурношћу може рећи да је корпоративна безбедност пословна функција унутар организационе структуре великих пословних система са циљем остварења компанијских интереса кроз делатност заштите лица, имовине и пословања. Корпоративна безбедност делује као специфичан сегмент сектора приватне безбедности, имајући у виду власничку структуру носилаца заштитних функција. Савремене безбедносне токове карактерише условна подударност појединих услуга и делатности које подједнако спроводе припадници приватне и јавне безбедности. У западним земљама, припадници приватног обезбеђења поред својих основних задатака и пружања асистенције својим колегама из јавног сектора, постепено преузимају функције заштите које су до скоро биле ексклузивно резервисане за државне чиниоце система националне безбедности. Услуге обезбеђења полицијских станица, војних објеката, затвора и превоз затвореника, само су неке од делатности које преузимају компаније за приватно обезбеђење. Поред приватних безбедносних компанија - ПБК (енг. Private Security Companies - PSC) на тржишту приватне безбедности присутне су и приватне војне компаније - ПМК (енг. Private Military Companies - PMC). Услуге које ПМК пружају на тржишту, условљене су захтевима

²⁸⁵ С. Мијалковић, Национална безбедност, Полицијско-криминлошка академија, стр. 48, Београд, 2009.

њихових корисника, а то су у првом реду, министарства одбране, али и друге специјализоване владине агенције. Поменуте услуге најчешће обухватају: војну технологију, обуку и тренинг, уклањање неексплодираних остатака рата, али и директно учешће у оружаним сукобима. Сличности између ПБК и ПВК које послују у кризним подручјима је толико изражена да је на терену тешко или немогуће уочити разлику. Разлог за такво стање је чињеница да поједине компаније нуде обе врсте услуга, продајући уједно војну технологију и вршећи услуге заштите. Основна разлика се манифестује у природи задатака које обављају њихови припадници, будући да су припадници приватних безбедносних компанија лица која су искључиво распоређена на пословима обезбеђења и заштите, без обзира на средину у којој раде. На тај начин послове обезбеђења у Ираку или Авганистану, који најчешће укључују обезбеђење објеката критичне инфраструктуре, лица и конвоја врше припадници приватних безбедносних компанија. Чињеница је да су појединци који врше војне, односно, паравојне услуге суочени са негативном конотацијом „плаћеника“, односно, војника најамника какви су били познати кроз историју, разумљива је њихова потреба да оправдају своје активности користећи друге термине да означе суштински исте радње. Термин који је у употреби у пракси, подједнако за припаднике приватног обезбеђења у ризичним подручјима и за припаднике „приватних војски“ је „контрактор“ (енг. Contractor), односно, уговорно ангажовано лице.

Имајући у виду природу и облик делатности, као и одређена овлашћења употребе силе од стране целокупне индустрије приватне безбедности, намеће се закључак да је правно-нормативно уређење овог сектора од општег друштвеног значаја. Интерни нормативни акти и процедуре у практичном смислу усмеравају свакодневне активности и начин рада у компанији, али су суштински базирани на важећим законским одредбама државе у којој се

пословање одвија. У интерним процедурама и упуштвима, компаније често наводе и поједине додатне захтеве како би осигурале виши ниво пословних процеса од законом прописаног минимума. Може се закључити да прописи државе из које компанија долази (у којој је основана), прописи државе у којој се одвија пословање и интерни нормативни акти саме компаније усмеравају делатност целокупног пословног система, па самим тим и функције корпоративне безбедности. У случају када се послови приватних безбедносно-војних компанија одвијају у конфликтним зонама и у државама у којима нису успостављене ефикасне институције власти, у пракси долази до проблема надзора над радом ПБК и ПВК, као и евентуалног процесуирања кривичних дела. Снажна реакција јавности и политички притисци који су уследили после серије насилних инцидената на Блиском Истоку у коме су учествовали припадници приватних војних компанија, истакла је нужност да се ова област нормативно уредити. На основу тих закључака, у Швајцарском граду Монтреу 2008. године, усвојен је од стране одређеног броја земаља, међународни правни акт познат као Документ из Монреа. Њиме се дефинише правни оквир за поступање свих земаља који су укључене у делатности ове врсте; документ обавезује земље које ангажују приватне компаније, државе из које долазе компаније и њихови службеници и државе на чијој територији се ПБК и ПВК ангажују. Сам акт није правно обавезујућ (уколико се не ратификује у Народној Скупштини), али постоји јасна изражена спремност држава потписница да његове одредбе инкорпорирају у домаће законодавство. У Србији је 2013. године, усвојен модеран Закон о приватном обезбеђењу чија примена почиње најкасније 01.01.2017. године (период усаглашавања). Законом је уређен читав спектар делатности приватног обезбеђења, систем лиценцирања за компаније као и за службенике приватног обезбеђења, начин и врста обуке, техничко-

кадровски капацитети, изглед униформе, легитимације и др. Својим садржајем, Закон о приватном обезбеђењу Републике Србије убраја се у један од најмодернијих закона те врсте у свету.

Корпоративна безбедност као један пропратни сегмент укупног пословања, следи корпоративну политику и доприноси остварењу задатих циљева. Имајући у виду основни циљ пословања – профит, руководство компаније доста пажње поклања репутацији компаније, њеног имиџа на тржишту, поверења које гради са купцима/клијентима, односу са акционарима, добављачима, запосленима и уопште јавним мњењем. С'тога је концепт друштвено одговорних компанија усмерен на изградњу добрих дугорочних односа са својим окружењем. У складу са својом делатношћу, функција корпоративне безбедности такође доприноси поменутом концепту, имајући у виду да је безбедност једна од основних људских потреба. С'тим у вези, поред законских одредби о безбедности и здрављу на раду, закону о заштити од пожара, закона о заштити животне средине, закону о ванредним ситуацијама и другим правним актима који регулишу ову област, компанија кроз делатност сектора корпоративне безбедности настоји да покаже своју спремност да интересе заједнице прихвати и оствари као своје сопствене.

Како је већ назначено, делокруг рада корпоративне безбедности условљен је правно-нормативним актима и специфичностима привредне гране у којој компанија послује. Будући да се свака пословна функција успоставља ради својеврсног доприноса организацији, у обавези је да са становишта одрживог развоја оправда своје место и улогу унутар пословног система. Имајући у виду анализу финансијске оправданости функције у односу на материјалну вредност потецијалних губитака, с'једне, и чињенице да се деловањем корпоративне безбедности могу заштити људски животи, спречити

уништавање имовине или загађење животне средине, с'друге стране, функција корпоративне безбедности успешно оправдава своје место и улогу унутар организационе структуре великих компанија. Делокруг послова корпоративне безбедности који је данас актуелан условљен је савременим облицима угрожавања корпоративних вредности, који до скоро нису били познати у овим оквирима. Функција не напушта концепт традиционалних заштитних делатности попут физичко-техничког обезбеђења или система видео-надзора, али се тежиште преноси на суфистициране методе заштите корпоративних интереса. У савремене делатности корпоративне безбедности убрајају се мере и радње на откривању и спречавању мита, корупције, индустријске шпијунаже, еколошких инцидената, злоупотребе положаја, прања новца, мобинга, као и безбедности информационих система, успостављање функције кризног менаџмента, управљања ризицима, израде планова за континуитет пословања у случају већих инцидената и других повезаних области. Поред наведеног, менаџери безбедности посвећују посебну пажњу безбедносном аспекту друштвене одговорности, усклађености са прописима и откривању кривичних дела корпоративног криминала. Поменута служба усклађености са прописима (енг. Compliance) значајана је саморегулаторна корпоративна функција са задатком да обезбеди пословање компаније које је у складу са важећим домаћим прописима и интерним нормативним актима. Основни задатак ове функције је да се предупреду потенцијалне грешке које могу да настану услед огромног броја прописа, посебно у компанијама које послују на великом броју локалних тржишта. Такође, циљ службе усклађености са прописима је да спречи сваку произвољност у раду и не придржавање правилника и упутстава за рад или потенцијалну злоупотребу службеног положаја. Имајући у виду осетљивост саме делатности, служба је организована као независна

организациона јединица која одговара највишем органу управе, а блиско сарађује са службом корпоративне безбедности. Посебно је служба усклађености са прописима упућена на менаџмент ризика, имајући у виду да управљање ризиком идентификује и анализира потенцијалне ризике по компанију, који проистичу из пословања које није усаглашено за законским прописима и нормативним актима. Служба затим спроводи контролне и корективне активности како би пословне процедуре биле у складу са важећим законским одредбама и на тај начин се избегла евентуална казна, судска тужба или осуда јавности. Служба усклађености са прописима на административан и институционализован начин покушава да осигура поступање у складу са важећим законским одредбама, док се етика у области безбедности бави истим проблемом али на личном/индивидуалном нивоу. Етичке норме одређују шта је добро, а шта не, тј. шта је прихватљиво у одређеној друштвеној групи. Будући да компанија која креира властиту корпоративну етику одређује које је понашање прихватљиво у корпоративном окружењу, организација има могућност да обликује своје окружење у складу са властитим вредностима. Како би се такви морални стандарди пренели на корпоративно окружење, стварани су и различити кодекси понашања који обухватају начин комуникације, облачења, односа према колегама и клијентима и сл. Етика у области безбедности појављује се као оквир у коме се надограђују остале корпоративне вредности, кроз призму знања и вештина које су потребне за рад у сектору корпоративне безбедности. Будући да се рукује поверљивим информацијама, истражују се кривична дела корпоративног криминала и врше слични комплексни послови, захтева се постојање професионалног интегритета и снажне пословне етике у области безбедности. Попут других пословних функција унутар компаније, сектору корпоративне безбедности су такође потребни одговарајући кадровски

капацитети како би задаци функције били успешно решени. На челу функције КБ је менаџер безбедности или директор сектора безбедности, а у зависности од величине и организационе структуре саме функције јављају се и следеће позиције: референт безбедности и здравља на раду, службеник задужен за информациону безбедност, референт против-пожарне заштите, менаџер ризика, руководиоца службе физичко-техничког обезбеђења, аналитичар. Оправданост функције са економског аспекта, као и велики број послова који су у надлежности функције корпоративне безбедности, условило је да корпоративна безбедност буде препозната и прихваћена као једна од важних пословних функција компаније. С тим у вези, можемо да потврдимо прву научну претпоставку ове дисертације, да је корпоративна безбедност специфичан сегмент безбедности зато што делује (остварује се) у условима приватне својине и релативно либералног тржишта, те представља једну од важних пословних функција самог предузећа.

Циљеви и задаци корпоративне безбедности, као и конкретне делатности који из њих проистичу, условљени су њиховом основном функцијом – заштитом имовине, лица и пословања, али и унапред дефинисаним организационим циљевима. Постављене циљеве компаније (краткорочне, средњорочне и дугорочне), функција корпоративне безбедности артикулише кроз призму безбедности и на тај начин одређује конкретне задатке на њиховој реализацији. Задаци се остварују кроз превентивну делатност, заштитну делатност и делатност континуитета пословања у случају већег нарушавања безбедности. Превенција обухвата отклањање могућности и услова који могу да доведу до нарушавања безбедности. У домену корпоративне безбедности, ова делатност се базира на општој превенцији коју спроводе чиниоци националне безбедности, али унутар корпоративног

окружења. Важно је истаћи да је делатност корпоративне безбедности претежно превентивне природе и да су напори компаније тј. њених представника, управо усмерени на покушај да се тежиште делатности корпоративне безбедности базира управо на превентивном раду. Разлог за то је лако препознатљив у настојањима да се инцидент предупреди и спречи, пре него да се отклањају његове последице. Имајући управо изнето у виду, као и чињеницу да је корпоративна безбедност подсистем приватне безбедности која је као таква препозната у нормативним актима из области националне безбедности, у прилици смо да потврдимо и трећу посебну хипотезу да корпоративна безбедност делује претежно превентивно, а при том усклађено са нормама деловања система безбедности државе. На основу задатака функције корпоративне безбедности, једна од дефинисаних делатности је и делатност заштите, која представља низ мера и радњи ради очувања безбедностиштићеног субјекта како би се спречио: незаконит улазак уштићени простор, приступ опреми или другим ресурсима, затим оштећење имовине и средстава, као и повреде лица (запослених, клијената, посетилаца). Поставка система заштите која се базира на постојању система физичко-техничког обезбеђења најчешће се састоји од физичког обезбеђења и/или техничких система заштите, као што су механички системи, системи за детекцију и надзор, систем контроле приступа и сл. Континуитет пословања се најчешће односи на делатност кризног менаџмента и стратегије опоравка од несреће. Имајући у виду његове специфичности, континуитет пословања представља својеврсну и засебну делатност корпоративне безбедности. Циљ континуитета пословања је отклањање непосредне опасности, отклањање настале штете и поновно успостављање редовне компанијске активности у најкраћем могућем року.

Приватна безбедност прихваћена је и призната као подсистем националне безбедности, како у нашој земљи, тако и у иностранству. Приватна безбедност представља основ допунске безбедности свуда у свету на начин да физичка и/или правна лица која захтевају већи степен безбедности од оног нивоа који држава пружа свим њеним грађанима, има могућност да о сопственом трошку, такве потребе и задовољи. У нормативном погледу у Републици Србији, Стратегијом националне безбедности као и Законом о приватном обезбеђењу, потврђено је место и улога актера приватне безбедности у унутар система националне безбедности и дефинисана су међусобна права и дужности тих чиниоца. Евидентно је да је безбедносна функција друштва једна од најстаријих друштвених делатности. Настала је на основу елементарне људске потребе за сигурношћу која произилази из нагона човека за продужењем врсте. У прво време у неорганизованом облику, безбедносна функција друштва временом је попримала обележја дефинисане и правним оквиром регулисане заштитне делатности, зарад личне и/или опште користи. У том контексту, значајну улогу има и безбедносна култура свих појединаца чија се укупност одражава и на безбедносну културу унутар компаније, друштвене групе или државе у целини. Безбедносна култура представља усвојена знања, вештине, правила, начин размишљања и скуп вредности која су научена или искуствено стечена, а тичу се свих аспеката безбедности. Конкретно се односе на откривање, превенцију и спречавање угрожавања безбедности, отклањање опасности, неутрализацију даљих претњи и санацију последица које су настале као ефекат угрожавања безбедности. Компаније, путем својих функција корпоративне безбедности, настоје да обликују безбедносну културу у корпоративном окружењу у складу са важећом организационом културом. У том контексту се спроводе вежбе, различити облици едукација и анализа догађаја, како би се

скренула пажња на значај безбедносне свести у контексту личног, али и општег друштвеног значаја. Безбедносна култура промовише упућеност свих грађана/запослених на носиоце заштитних функција, без обзира да ли се ради о актерима јавне или приватне безбедности.

Појам допунске безбедности представља концепт у коме субјекти безбедности, у складу са својим потребама и могућностима, користе допунске услуге безбедности које су изван основног нивоа који држава испоручује свим својим грађанима. Најчешће се допунска безбедност ослања на приватни сектор безбедности у условима где физичка и/или правна лица имају потребу и могућности да уживају већи степен заштите. Може се са сигурношћу рећи да је читав сектор приватне безбедности и настао на овим основама. Данас, услед комплексности међусобних односа, концепт допунске безбедности поприма савремене одлике, где државне институције користе услуге сектора приватне безбедности, а правна и физичка лица имају могућност да ангажују (и плате) капацитете нпр. министарства унутрашњих послова, како би им пружили безбедносну услугу која је изван оквира гарантованог – основног нивоа безбедности. С'тим у вези, корпоративна безбедности има могућност ширег избора безбедносних услуга које су доступне на тржишту и тиме већу шансу за успостављањем и одржавањем ефикасне функције заштите. Обављајући своју основну функцију, сектор корпоративне безбедности у свом домену и у границама својих овлашћења, доприноси остварењу пословних циљева. Својим деловањем КБ посредно доприноси и повећану степена безбедности окружења у коме компанија послује, што у скромним оквирима доприноси и повећању нивоа националне, затим регионалне, међународне и глобалне безбедности. Са друге стране посматрано, безбедност критичне инфраструктуре и великих пословних система који доприносе енергетској безбедности и

омогућавају редовно снабдевање основним животним намирницама омогућавају очување економске стабилности друштва. Поред политичке, економска стабилност друштва је темељ безбедносне стабилности друштва, која као таква, даје свој допринос на међународном и глобалном безбедносном плану. Веома је важно истаћи да функција корпоративне безбедности има веома мали оперативни утицај на глобалне безбедносне токове, али да је међународна улога КБ препозната и уважена у домену очувања економске стабилности.

Систем националне безбедности сваке државе представља скуп међусобно повезаних чиниоца националне безбедности, који у складу са својим овлашћењима и делокругом рада, доприносе повећању нивоа безбедности друштва у целини. Чиниоци система националне безбедности су носиоци заштитних функција у држави, који су одговарајућим нормативним актима, законима и стратегијама препознати као такви, а на оперативном плану укључени и повезани у систем. Правно-нормативни акти која у највећој мери уређују ову област у Републици Србији су превасходно Стратегија националне безбедности, Закон о војсци, Закон о полицији, Закон о безбедносно-обавештајним агенцијама, Закон о приватном обезбеђењу, тако да на основу дефинисаних оквира деловања, овлашћења и задатака, чиниоци националне безбедности остварују своју функцију у друштву. Државни носиоци заштитне функције првог реда унутар система националне безбедности су Министарство одбране, Министарство унутрашњих послова, безбедносно-информативне агенције (БИА, ВБА, ВОА). Поред поменутих актера, запажену улоги имају и други носиоци јавних функција, као што су Тужилаштво, Управа за извршење заводских санкција, Управа царине, Управа за спречавање прања новца, органи локалне самоуправе - комунална полиција општински штабови за ванредне

ситуације, општински одбори за безбедност, затим, горска служба спасавања, Црвени Крст и други представници цивилног друштва из ове области. Такође, истакнуту улогу у систему националне безбедности остварују и представници приватног сектора безбедности, у првом реду приватне безбедносне компаније, затим и приватне војне компаније и приватни истражитељи. Сви наведени актери чине јединствен и целокупан систем националне безбедности оформљен са циљем заштите виталних вредности друштва и државе. Можемо да закључимо да је национална безбедност функција заштите у циљу идентификовања, сузбијања и контроле свих облика угрожавања националних интереса усмерених против државе, грађана, политичке самосталности, енергетске, еколошке, културолошке или друге националне вредности. Концепт националне безбедности се дуго година огледао у инсистирању на територијалној целовитости државе и њене могућности да на дужи рок оствари своја права у тим оквирима. Савремени односи у свету, условили су донекле и промену парадигме националне безбедности, базирану на порозности националних граница, економским и војним савезима и успостављању глобалног културолошког обрасца. Сегменти националне безбедности који у оваквим околностима исказују све већи значај су истинска политичка независност, затим енергетска независност и, уопштено, економска независност у односу на друге државе. Основне одреднице које дефинишу концепт националне безбедности огледају се у: чланству у војним савезима, величини, положају и географском окружењу земље, геополитичком положају, богатству природних ресурса, а посебно енергената, чланству у економским организацијама, степену развијености привреде, али и стопи незапослености, старосној, социјалној, верској и образовној структури становништва, поштовању људских права, стопи криминалитета и друго. Појмовно одређење националне безбедности,

уколико се изузме претходно наведени проблем јасног научног одређења самог појма *безбедност*, захтева јасну динстинкцију националне компоненте. Значење које је појам *националан* имао у периоду стварања националних држава у Европи, у односу на значење које има данас, у одређеној мери је промењено. Одредница националног корпуса и припадности једној нацији, уступила је место свим грађанима једне државе. С'тим у вези, данашње поимање националне безбедности, у првом плану се везује за заштиту државе и њених институција, њених грађана и поштовање њихових права, као и остварење националних интереса. Анализом националних (референтних) вредности, националних интереса и националне безбедности установили смо њихову међусобну повезаност и условљеност. Са једног аспекта, референтне вредности које усмеравају успостављање и дефинисање националних интереса, налажу систему националне безбедности да, у домену својих надлежности, помогну достизање постављеног циља. Са другог становишта, како је безбедност једна од основних људских потреба, а национална безбедност вредност коју желимо уживати, с'тога је национална безбедност уједно представљена и као интерес који треба остварити.

Није потребно посебно објашњавати значај међусобне усклађености и повезаности свих чиниоца националне безбедности у јединствену целину. Пуно је примера који упућују на чињеницу да је у случају конкретног нарушавања безбедности било сазнања одређених безбедносних кругова о тој појави, али да информација није правовремено или на адекватан начин прослеђена органима у чијој је надлежности предметни задатак. Суштински се у пракси чиниоци система националне безбедност најчешће суочавају са проблемима екстерне комуникације, односно, правовремене размене информација међу актерима националне безбедности, као и јасне поделе надлежности. Честа су

„преплитања“ надлежности на релацији између војске и полиције, полиције и приватне безбедности или БИА и ВБА. Стога је у Републици Србији формиран Савет за националну безбедност у оквиру кога функционише Биро за координацију служби безбедности, са задатком да унапреди сарадњу свих, а посебно примарних чинилаца система националне безбедности. На истим основама сектор приватне безбедности и функције корпоративне безбедности у сарадњи са осталим актерима система националне безбедности остварују своју делатност и унапређује ниво безбедности друштва. Делатност сваког чиниоца система националне безбедности дефинисан је делокругом његовог рада, а функција корпоративне безбедности посебан допринос даје на пољу сузбијања различитих облика криминалитета и заштите од политичког насиља који погађа корпоративне интересе. Стога можемо да потврдимо и четврту посебну хипотезу ове дисертацију да усаглашавање и усклађивање деловања корпоративне безбедности са осталим сегментима безбедности друштва и државе, остварује функционалан и успешан систем националне безбедности, способан да спречава угрожавање од стране различитих облика криминалитета и политичког насиља.

Однос између међународне и националне безбедности условљени су савременим безбедносним претњама и међународним односима, кроз призму истицања потребе да се безбедност, као значајна вредност сваког друштва, уреди на међународном нивоу. У овом настојању, јављају се два основна приступа проблему, који се могу дефинисати као традиционални и савремени приступ. Код традиционалног приступа, тежиште је на националном нивоу, односно степену развијености националне безбедности. На овај начин, међународна безбедност се детерминише укупним нивоима националне безбедности држава, те се ради постизања оптимума међународне безбедности морају

прво успоставити одговарајући нивои националне безбедности појединачних држава. Савремени приступ напушта концепт који је био актуелан у периоду хладног рата и захтева залагање држава за одређене вредности, односно борбу против дефинисаног непријатеља или претње. На тај начин се војно-политичким савезима (или појединачним државама), даје за право да делују проактивно у циљу осигурања националне и међународне безбедности. Може се закључити да су национална и међународна безбедност, иако условљени термини, не искључиво и комплементарни, услед комплексних међународних односа и промена услова у безбедносно-друштвеном контексту.

Криминалне активности, а тиме и безбедносни изазови по пословање компаније, данас су сложенији него икада раније и несумњиво је да ће се тај тренд наставити. Безбедносне и потенцијално угрожавајуће појаве по компанијске вредности, најчешће могу бити људског или природног порекла. Имајући у виду специфичности безбедносних изазова који су настали под дејством човека и њихове манифестације у корпоративном окружењу, одређено је да се нагласак у раду стави на ове облике претњи. Иако се функција корпоративне безбедности бави заштитом и очувањем безбедности лица, имовине и пословања великих компанија, у раду нису детаљније елаборирани облици природних непогода и заштите од таквих појава, имајући у виду управо немогућност људског утицаја на њихову појаву. Такође, утемељено на особеностима одређених појавних облика кривичних дела које посебно погађају корпоративне интересе, у дисертацији су засебно обрађене целине као што су корпоративни криминал, криминал „плавих оковратника“ као и криминал „белих оковратника“, пословање у кризним подручјима, злоупотреба ауторских права и интелектуалне својине.

Основне специфичности корпоративног криминала је да ту врсту кривичних дела врше појединци или група појединаца унутар компаније користећи се корпоративном инфраструктуром, где су оштећени држава, запослени, клијенти или окружење уопште, а уживалац против-правне имовинске користи је сама компанија. Овакве особености кривичног дела, где починиоци нису директни корисници незаконите користи, чини ове појавне облике тешке за откривање. Такође, имајући у виду да се током извршења дела користи целокупан пословни систем у ту намену, комплексност савремених организационих односа представља још једну препреку за откривање и процесуирање кривичних дела овог типа. Потенциално, велике последице по компанију могу да наступе појавом корпоративног криминала, иако на први поглед, компанија је та која је у прилици да ужива незакониту корист. Уобичајни негативни ефекти огледају се у губитку угледа у јавности изазвани великим скандалима и неповерењем клијената, добављача, запослених, акционара и других, као и судским тужбама које најчешће резултирају високим казнама. Као најчешћа кривична дела из области корпоративног криминала, јављају се различити облици кршења прописа које води загађењу животне средине, подмићивању, прању новца, индустријској шпијунажи, затим, непоштовању захтева производних процедура које могу да резултирају небезбедним производом за људску употребу, намерно погрешно етикетирање и обележавање производа, лажно представљање из области маркетинга и сл. За предмет овог рада посебно су обрађени неки од најзначајнијих облика корпоративног криминала, међу које се сврстава подмићивање од стране компаније ради осигурања повољнијег положаја на тржишту, утицаја на доносиоце одлука о набавци одређених производа/услуга или избегавања других, законом прописаних, обавеза. Мито је незаконита радња тражења, нуђења, прихватања и примопредаје материјалне или

нематеријалне вредности, у замену за вршење повлашћених радњи од стране вршиоца одређене функције извршне власти. На овај начин кривично дело мита обухвата обе стране, односно кривично терети ону страну која нуди, као и ону страну која прихвата мито у замену за вршење одређене „услуге“. Основни проблем код подмићивања од стране компаније је тај, што је често таква појава корпоративно институционализована, у смислу да се мито системски фаворизује као метод остварења повољнијег положаја на тржишту. Ово за собом повлчи и низ других финансијских престапа који се односе на начин исплате новца којим се подмићују представници одређених институција. Несумњиво је да корупција има превасходно значајно дубљи друштвени, а потом и економско-културолошки контекст. Борба против корупције представља основ за успостављање ефикасног и самоодрживог друштвеног система уз промовисање општих вредности и политике једнаких шанси. Поред других облика борбе против мита, држава путем својих правосудних институција креира казнену политику која има за циљ да у домену свог деловања и своје надлежности допринесе смањењу ове појаве. Најчешће је санкцијама за мито из области корпоративног криминала предвиђено кажњавање појединца или групе која је директно умешана у овај облик кривичног дела, као и сама компанија која је остварила против-правну имовинску корист. Важно је истаћи да, имајући у виду организациони контекст давања мита на институционализован начин у компанијама, сектор корпоративне безбедности нема директног увида у оваква дешавања, па су тиме и релативно мале шансе за његово ефикасно деловање.

Савремени друштвено-економски односи условили су појаву масовне производње која има за циљ да подмири све веће захтеве светског тржишта, што оставља директне последице на животну средину. Еколошки инциденти, као најчешћа манифестација

угрожавајућих ефеката техничко-технолошког порекла, постала је нажалост неминовност у условима убрзаних пословних активности. Посебно су атомска постројења, као и различите прерађивачке и хемијске индустрије изложене ризику од избијања еколошких инцидената. Стога је једна од основних одредница концепта корпоративне друштвене одговорности и одговарајући однос према окружењу и заштита животне средине. Делатност функције корпоративне безбедности која је усмерена поменутом политиком, ради на повећању степена опште безбедности у кругу компанијских постројења, кроз делокруг сегмента безбедности и здравља на раду и надгледања стриктног поштовања свих процедура везаних за безбедност. На овај начин сектор КБ делује превентивно на могуће испољавање ризика из домена еколошких инцидената.

Индустријска шпијунажа је, имајући у виду предмет овог рада, била двојачко обрађена. Са аспекта корпоративног криминала, индустријска шпијунажа представља нелегалну активност компаније у циљу да на недозвољен начин дође у посед пословних тајни својих конкурената. Индустријска шпијунажа је облик незаконитог прибављања, чувања и коришћења података у сврху противправног остварења економских интереса компанија. Индустријска шпијунажа се од „класичне“ шпијунаже, тј. обавештајног деловања разликује најчешће по предметима рада. Будући да је код „класичне“ шпијунаже акценат на прикупљању политичко-безбедносних (ређе економских) информација, увиђа се основна разлика у односу на индустријску шпијунажу, где су предмети рад усмерени на прикупљање пословних тајни. Пословном тајном сматрају се подаци и документи који су законом, другим прописом или одлуком надлежног органа донесеном на основу закона, проглашени пословном тајном чије би одавање проузроковало или би могло проузроковати штетне последице за предузеће или организацију. Ипак, имајући у виду

повезаност пословних и државних структура, није редак случај да се безбедносно-обавештајне институције одређене земље ангажују у циљу прикупљања података о технологијама које су развиле иностране компаније. Ипак, имајући у виду да је индустријска шпијунажа законом забрањена активност, сектор корпоративне безбедности има обавезу, да у складу са својим могућностима спречи појави таквих дела. Делатност функције КБ је посебно значајна код напора да се властите пословне тајне заштите од индустријске шпијунаже, о чему је било више речи у делу дисертације који се односи на функције заштите.

Прање новца је још један од честих појавних облика кривичних дела који се својим одликама може сврстати под делокруг корпоративног криминала. Прање новца је често употребљиван облик злоупотребе службеног положаја у чију сврху се користи читава компанијска апаратура, са циљем да се илегални новац укључи у легалне токове. Прање новца представља процес којим се жели сакрити оригиналан, односно, стваран извор новца. Тај процес је у толико значајнији јер омогућава појединцима и криминалним групама да уживају профит не излажући их опасности законских консеквенци у вези са самим начином стицања капитала. Основни проблем са аспекта сектора корпоративне безбедности се односи на чињеницу да се у циљу прања новца целокупни пословни систем ставља функцију овог кривичног дела, чиме се званично правно лице јавља као починилац дела. У активности прања новца препознате су три кључне фазе, и то: улагање новца, прикупљање новца и интеграција новца. Под делатности ових фаза могу се побројати активности као што су прикупљање „прљавог“ новца, интеграција новца у легалне финансијске токове (финансијски систем), трансфер новца на различите „офшор“ рачуне, позајмљивање новца „фантомским“ фирмама, плаћање по фактурама за

непостојеће услуге и враћање опраног новца наручиоцу. Основна разлика између прања нова и утаје пореза, које деле низ истих активности, је та што је код кривичног дела прања новца, нелегалним активностима стечен новац се покушава приказати као легалан. Код кривичног дела утаје пореза, новац је стечен легалним пословним активностима, али се покушава прикрити како би се избегло плаћање пореза и других дажбина према држави.

Имајући у виду његове специфичности, у раду је посебно објашњен појам криминала белих оковратника и најчешћа кривична дела која се у њега убрајају. На самом почетку, јавио се проблем јасног теоријског одређења термина, како би се јасно разграничио од сличних и комплементарних термина у употреби. Криминал белих оковратника као назив за поједине врсте кривичних дела је више налик колоквијалном изразу, али је несумњиво његово значење. Термин се употребљава да би направио разлику у односу на несуфистициране облике кривичних дела која су својствена за улични криминал, па имајући у виду његову малициозну прекривеност, може се закључити да су починиоци таквог кривичног дела чланови „вишег“ друштва. Специфичност ових видова кривичних дела, односи се на заједнички именитељ - починиоце, који, имајући у виду начин извршења, методе и карактеристике дела, значајно се разликују од „традиционалних“ облика кривичних дела. Такође, једна од важних карактеристика за ову врсту криминала је одсуство употребе силе приликом извршења. Најчешћи примери за дела из корпуса белих оковратника су преваре, проневере, злоупотребе службеног положаја, мобинг, преваре са кредитним картицама, преваре у вези цене или карактеристика производа или услуга и сл. За потребе ове дисертације посебно је обрађен и проблем злоупотребе положаја, као вида кривичног дела где запослени/представник институције, злоупотребом свог положаја у организацији или прекорачењем датих овлашћења покушава да себи, односно, другој

повезаној особи прибави имовинску или другу корист. Такође се ово кривично дело може манифестовати уколико лице намерно не врши своје дужности (у складу са законским или пословним обавезама) и на тај начин за себе или другог прибави материјалну користи. Посебно је важно истаћи да се често у пракси дешава да лице које злоупотребљава службени положај не остварује на директан начин економску (финансијску) корист за себе или друго повезано лице, већ остварује одређене погодности и друге врсте користи које нису директно материјалне природе. Све ове карактеристике чине ово кривично дело тешко за откривање и процесуирање, што је иначе и случај са свим облицима корпоративног криминала и криминала белих оковратника. Злоупотреба положаја често је у пракси везана за корупцију, будући да се ова два облика кривичних дела често прожимају када лице које злоупотребљава службени положај, примањем мита покушава другој страни обезбедити недозвољену корист. Корупција је данас, слободно се може тврдити, једна од највећих проблема савременог друштва, која руши основне постулате демократије, владавине права и политике једнаких шанси. Такође, на тај начин се продубљују и други друштвени проблеми као што су све већа разлика између богатих и сиромашних, неједнака развијеност појединих регија и различите социјалне тензије, што свакако укључује и одређену безбедносну конотацију. Специфичност корпоративног окружења која погодује настанку корупције, проузроковала је учесталу појаву овог кривичног дела и све чешћи проблем са којим се суочава функција корпоративне безбедности. Универзално је правило да корупција настаје у условима када је појединцу унутар организације дато право одлучивања, када његова одлука производи одређену материјалну или другу корист за изабрану страну и када не постоји ефикасан механизам контроле и санкције у случају корупције. Интерне истражне радње су једини метод

деловања сектора корпоративне безбедности у борби против појавних облика корупције, а све у циљу заштите компанијских интереса. Такође, један од савремених облика кривичних дела злоупотребе службеног положаја, и уопштено, криминала белих оковратника, је мобинг. Релативно је новијег датума и карактеристичан је за савремене пословне процесе и радну средину. Мобинг обухвата различите облике психичког притиска, најчешће од стране претпостављеног, другог запосленог или групе запослених, над појединцем у радном окружењу, која доводи до девијантности међуљудских односа. Стога, мобинг често подразумева и постојање хијерархијског односа, у коме се подређени доводи у нехуману позицију. Није потребно детаљније објашњавати да таква радна атмосфера штети радној средини и утиче на резултате и ефекат рада. Злоостављање на раду се ретко пријављује, преваходно из страха од губитка посла или других последица. Делатност сектора корпоративне безбедности огледа се примарно у пружању адекватних информација жртвама насиља на радном месту, као и упућивању на њихова права и одговорности које из тог призилазе.

Попут криминала белих оковратника и термин криминал плавих оковратника представља скуп различитих кривичних дела повезаних у једну целину на основу својих карактеристика и са основним заједничким именитељем – починиоцима. Управо су починиоци тих кривичних дела најчешће припадници нижих слојева друштва, изворно радници тј. „они који носе плава одела“. Без обзира на одредницу коју термин носи са собом, криминалом плавих оковратника називају се различита несуфистицирана кривична дела, без посебне припреме, директна и лако препознатљива, често са елементима насиља. Имајући у виду временски оквир када је настао овај термин, актуелна кривична дела која припадају корпусу криминала плавих оковратника еволуирала су у односу на појавне

облике кривичних дела која су се тада испољавала, па се њихова данашња манифестација може назвати и „уличним“ криминалом. Често почињена из страсти, ова дела су супротност унапред смишљеним и прорачунатим делима криминала белих оковратника, и најчешће обухватају дела као што су: оружана пљачка, крвни и сексуални деликти, провале, крађе, вандализам, кривична дела повезана са наркотицима и сл. За предмет овог рада, посебна пажња поклоњена је кривичним делима крађе, напада и насиља на радном месту, изазивање пожара и вандализма. Најочигледнија врста кривичног дела против имовине компаније је крађа. Компанијска имовина погођена је на различите начине и у различитом обиму у зависности од врсте делатности, изложеност имовине и државе тј. локације на којој компанија послује. Генерално, најугроженији облици корпоративне имовине од крађе су малопродајни објекти које карактеришу велика флукуација и слободно кретање људи. Врсте крађе могу бити различите и углавном су условљене вредношћу украденог новца/имовине и начином извршења, тако да разликујемо (у Републици Србији) прекршајно дело ситне крађе и кривична дела крађе, тешке крађе и разбојничке крађе. У циљу сузбијања поменутих појавних облика, сектор корпоративне безбедности даје свој допринос превентивним и репресивним деловањем, док је у употреби често систем повезаних техника и метода заштите као што су електронски системи заштите, видео надзор, механички системи заштите и физичко обезбеђење. Напад и насиље на радном месту представљају својеврсни пандан мобингу или узнемиравању на радном месту, уз употребу насиља као основном разликом. То је асоцијалан вид понашања који се испољава унутар радне организације и који укључује индиректну и/или директну употребу силе од стране насилника над лицем над којим се врши насиље, а у циљу остварења одређеног интереса. Поред непосредне употребе насиља, озбиљна претња

силом се такође сматра насиљем у датом контексту. Код овог вида кривичног дела акценат је на превенцији, те у том правцу делују и полиција са специјализованом јавним службама. Са аспекта компаније, заштита људског достојанства и живота у радној средини представља један од императива. Изазивање пожара представља потенцијалну опасност губитка живота људи и имовине већег обима и вредности. Пожар је природна појава – непогода, која се на лак начин може изазвати (подметнути) људским деловањем, чиме се сврстава у кривично дело. Пожар се дефинише као хемијска појава неконтролисаног сагоревања којим се угрожавају живот и здравље људи, материјална добра и животна средина. Будући да се, због природе свог деловања, пожаром могу изгубити људски животи и имовина у већем обиму, посебна пажња у овом раду је посвећена против-пожарној заштити у оквиру области заштитних функција корпоративне безбедности. Имајући у виду кривично дело подметања пожара и изазивања опште опасности, и његову релативно честу манифестацију у покушају преваре осигуравајућих компанија, сектор КБ има за циљ да превентивно и проактивно делује у овој области у циљу заштите лица, имовине и пословања компаније. Такође, један од појавних облика криминала плавих оковратника који може да испољи своје негативне последице у корпоративном окружењу су акти вандализма. Вандализам се као термин употребљава да значи акт који укључује намерно уништавање или оштећење јавне или приватне имовине и добара на посебно експлицитан начин и у контексту одређеног социјалног револта. Појавни облици вандализма су различити, као и штета која се том приликом може нанети организацији; од испивања графита до уништења вредне имовине или уметничких дела непроцењиве вредности. Вандализам са собом носи и јасну социјалну девијантну карактеристику, а испољавање беса и наношење штете најчешће је усмерено против

представника политичко-економских симбола и вредности које они представљају у друштву.

Пословање у кризним подручјима, имајући у виду специфичне безбедносне услове који делују у тим околностима, посебно је било обрађено у овој дисертацији. Пост-конфликтна и кризна подручја се по много чему разликују у пословном смислу од пословања у стабилним политичко-економским системима какве данас познајемо. Сам термин „пост-конфликтно“ подручје, односи се на област (државу или одређени регион) који није тренутно захваћен оружаним сукобима, али има тенденцију избијања новог жаришта, односно који је у транзиционом периоду из фазе оружаног сукоба ка фази мира. Стога, када говоримо о оваквим околностима, разумљиво је да успостављање стабилних економских услова споредно питање за друштво и актуелну власт, која прво мора да осигура мир на дужи рок. Ипак, потреба да се организује безбедно пословно окружење остаје императив компаније, а тиме и главни задатак сектора корпоративне безбедности. Имајући у виду поменуте специфичности које пословање у кризним подручјима у знатној мери разлику од пословања у редовним условима, специјализоване приватне војне компаније (ПВК) и приватне безбедносне компаније (ПБК) увиделе су могућност проширења својих пословних активности. Стога се компаније које послују у кризним подручјима ослањају на овакве вршиоце услуга за многе друге сегменте пословање поред самих безбедносних услуга, као што су логистика, транспорт, исхрана, превозилачке услуге и сл. Најчешћи изазови са којима се сусрећу компаније које послују у кризним и пост-конфликтним подручјима су тероризам, отмице, немири, нереди и други облици политичког насиља. Тероризам је, посебно у протекле две деценије, представљен као опасан непријатељ. Драстичан и окрутан, често је као мете свог деловања имао

корпоративну имовину, посебно ону са израженом политичком конотацијом и симболиком. Проблеми борбе против тероризма су многобројни, будући да овај облик асиметричног ратовања јако брзо мења своје појавне облике и методе и испољавања. Тероризам је акт драстичног насиља усмерен против цивила у намери да се оствари притисак на доносиоце одлука у циљу промене дотадашње политике. У свету данас постоји велики број дефиниција тероризма, а разлози су превасходно политичке природе. Дефинисањем тероризма, одређена институција или држава одређује на тај начин и против чега или кога се бори. Иако не искључиво појава у ризичним зонама, тероризам је у овом раду сврстан у ову категорију примарно из разлога специфичних метода борбе и заштитних система коју су слични или исти са онима који се користе у кризним подручјима. О тероризму је написано пуно књига, текстова и научних радова које су помогле да се појам боље сагледа и јасније разуме, међутим ефекти борбе против тероризма и заштита компанијске имовине која је потенцијално угрожена овим видом насиља нису постали много ефикаснији. Тероризам заправо еволуира и константно проналази нове, до сада некоришћене методе и средства за извођење напада, стога је увек систем заштите у заостатку за терористичким групама и не проналази ефикасан модел за превентивно деловање. Такође, међу изражено безбедносне ризике пословања у кризним подручјима су и отмице, најчешће манифестоване кроз киднаповање радника страних компанија. Мотиви отмица су најчешће финансијске природе или су покренути различитим политичко-идеолошким мотивима. Често је у пракси случај комбинације ова два мотива, који целокупну ситуацију чини још сложенијом. Ризику од отмице изложени су радници међународних компанија, хуманитарни радници, припадници оружаних снага у мировним мисијама и други. У Аденском заливу познат је тренд отмице теретних

бродова и посаде од стране сомалијских пирата. Међу најризичније области у свету истичу се Сирија, Ирак, Сомалија, Авганистан и поједине земље латинске Америке. Безбедносни изазови пословања у ризичним подручјима и пост-конфликтним зонама представљају и различити облици политичког насиља, који као мету свог деловања могу имати уништење компанијске имовине или нарушавање компанијских интереса. Нереди, као и немири који су повезани са претходно објашњеним феноменом вандализма, могу у мањем или већем обиму уништити компанијску имовину и нанети штету пословању. Разлог за детаљнију обраду ових појавних облика угрожавања компанијских интереса се проналази у чињеници да се као облици политичког насиља, не могу бити лако контролисани, као што је то релативно једноставан случај са вандализмом. Сви облици политичког насиља, имајући у виду њихове карактеристике, представљају сложене безбедносне изазове за све сегменте система националне безбедности. У случају дуготрајног испољавања појединих облика политичког насиља, деловање сектора корпоративне безбедности на заштити лица, имовине и пословања компаније може бити значајније угрожено.

Злоупотреба ауторских права и интелектуалне својине је актуелан проблем савременог пословања. Наиме, интелектуална својина је нематеријални облик средстава, који се огледа у праву власништва над одређеном вредношћу, чији је стваралац човек. Ауторско дело припада његовом творцу, док заштићена ауторска права припадају аутору односно другом лицу (правном или физичком) који има права власништва над њима. Ауторско дело је оригинална духовна творевина аутора, изражена у одређеној форми, без обзира на његову уметничку, научну или другу вредност, његову намену, величину, садржину и начин испољавања, као и допуштеност јавног саопштавања његове садржине. Најчешћи

облици интелектуалне својине јављају се у виду робних марки, патената, „Know-how“, лиценци и сл. Имајући у виду да интелектуална својима не поприма материјални облик, није је могуће заштитити конвенционалним методама заштите, већ захтева адекватан приступ проблему. На основу свега изнетог у поглављу рада које се односио на криминалне активности и безбедносне ризике по компанију, а имајући у виду претходно објашњено место и улогу функције корпоративне безбедности унутар организационе структуре великих компанија, може се потврдити друга посебна хипотеза да корпоративна безбедност делује унутар система компаније обезбеђујући законитост у раду и заштиту од унутрашњих и спољашњих угрожавања пословања и интереса компаније.

Поред осталих, претходно поменутих атрибута корпоративне безбедности, њена основна димензија огледа се у заштитној функцији. Разлог њеног оснивања/успостављања, суштина деловања и допринос организацији, одмерава се у односу на функцију заштите лица, имовине и пословања. У циљу постизања оптимума у односу на уложене напоре, средства и капацитете с'једне, и перформансе тј. резултате рада сектора корпоративне безбедности са друге стране, унапред се дефинишу стратегије и нивои заштите, заштите пословне тајне и поверљивих информација, безбедност информационих система, безбедност и здравља на раду, планира се ангажовање службе физичко-техничког обезбеђења, употреба електронских и механичких система заштите и против-пожарне заштите. Имајући у виду диверзификованост савремених пословних система, специфичност привредне делатности конкретне компаније, локацију пословања, број и профил запослених и сл. свака заштитна функција сектора корпоративне безбедности може се сматрати посебном и различитом у односу на друге. Са друге стране, оне деле многе заједничке карактеристике; превасходно су у оперативном смислу детерминисане

савременим и ефикасним, а притом доступним, заштитним системима. Заштитна стратегија има за циљ да обезбеди да целокупно деловање функције корпоративне безбедности буде оперативно и функционално усклађено, као и да се притом, адекватно односи према различитим облицима угоржавања безбедности компаније. Ниво заштите у приватном сектору се успоставља у зависности од процене угрожености, на основу које се касније успоставља систем заштите, као и износа средстава одобрених за одређени пројекат/област деловања КБ. Као један од често коришћених елемената система заштите, јавља се служба физичко-техничког обезбеђења, која укључује физичку заштиту имовине, лица и пословања, најчешће физичким спречавањем недозвољеног приступа уштићени простор или спречавањем оштећења или уништења имовине. Поред овог вида традиционалних безбедносних услуга, службеници обезбеђења у овом сегменту најчешће обављају још и пратњу новца и драгоцености, непосредну заштиту лица и мобилно тј. патролно обезбеђење повременим надзором имовине, послове одржавања реда на јавним скуповима, спортским приредбама и другим местима окупљања грађана. Често се у циљу оптимализације рада службе физичког обезбеђења, али и самостално, користе технички заштитни системи. То су најчешће различити облици провалних аларма, видео надзора или затворених система интерне телевизије (ССТV), затим картична контрола приступа, електронска провера поштанских пошиљки, сателитско праћење, метал-детектор врата, ренген уређаји, електронски системи за дојаву пожара и дима. Развојем технике и технологије, омогућен је велики напредак у овој области. Једна од најзначајнијих делатности функције корпоративне безбедности у савременом пословању је заштита пословне тајне и поверљивих информација. У том контексту сектор КБ чини посебне напоре како би заштитио организацију која је потенцијално на удару индустријске

шпијунаже. Делатност функције корпоративне безбедности обухвата низ мера и радњи у циљу да се пословна тајна декларише као таква, на одговарајући начин класификује и означи у интерним документима („поверљиво“, „за интерну употребу“ или „пословна тајна“). Такође је важно да се физички или електронски ограничи приступ пословној тајни, као и да се одреди ко све у компанији може да има приступ пословној тајни, да се уведе као обавезан засебан уговор о чувању пословних тајни и поверљивих информација до којих лице може да дође у току обављања својих послова. Један од сигурно најсавременијих метода заштите компанијске имовине је и безбедност информационих система, који последњих година убрзано добија на значају. Рањивост и доступност информационих система сједне, и све већи значај и улога коју врше у савременом пословању и осталим сферама живота са друге стране, чине да се заштити информационих система мора приступити са посебном пажњом. Угрожавање информационих система могуће је уништењем, брисањем, изменом, прикривањем или на неки други начин који информациони податак чини неупотребљивим, а такође обухвата и уништење рачунара или другог уређаја, прављење рачунарског вируса и његово уношење у информациони систем, а све са циљем да се нанесе штета или стекне против-правна имовинска корист. Како је то у делу рада који се односи на кривична дела против имовине компаније и објашњено, заштити од пожара се у корпоративном окружењу поклања значајна пажња. Потенцијалним ризиком од пожара угрожени су животи људи, имовина компаније и животна средина, те се с'тога против-пожарна заштита са правом сврстава у приоритете рада сектора корпоративне безбедности. У зависности од процене нивоа угоржености конкретног објекта и његове категоризације у складу са законом о заштити од пожара, примењују се мере и радње на заштити од пожара различитог обима. Такође, једна од

делатности функције корпоративне безбедности је и безбедност и здравље на раду, са основним циљем да радну средину и радне процесе учини безбедним за запослене, клијенте, добављаче и све остале кориснике и/или посетиоце. Спречавање повреда на раду као и спречавање настанка професионалних обољења представља један од главних задатака овог сегмената сектора КБ. Друштвена одговорност компаније се, између осталог, огледа и у напорима да се компанијска имовина, постројења и њихово окружење учини безбедним местом за све учеснике у пословном процесу.

Имајући у виду незаобилазност кризе у току животног циклуса сваке организације, како би смањила евентуалне негативне последице кризе по пословни систем, компанија има потребу да ефикасно управља и оствари пуну контролу над потенцијалном кризом. С'тога су развијени различити приступи и системи управљања познати као кризни менаџмент. Криза је нежељени инцидент, процес или околност у коме могу бити угрожене кључне вредности неке организације или система. Кризне ситуације могу настати услед дејства фактора у различитим областима пословања, те узроци кризе могу бити правне, безбедносне, техничко-технолошке природе и сл. Уколико се има у виду потенцијално велика вредност укупног пословања, компаније јасно избегавају и труде се да предупреду сваки могући настанак кризе, без обзира што поједини ефекти кризе могу чак бити и позитивног карактера. Важно је истаћи да кризе нису честе, али су неизбежне. У случају када се криза испољи, образује се унапред припремљени кризни штаб са задатком управљања кризном ситуацијом до тренутка док се укупна ситуација не врати на ниво пре настанка кризе. Састав кризног штаба одређује се на основу делатности компаније, организационе структуре и окружења у коме се пословање одвија, имајући у виду захтевану стручност сваког члана кризног штаба понаособ. У циљу ефикасног деловања, а

посебно у веома ограниченим временским оквирима, унапред се припремају различити планови и процедуре који могу послужити у периоду кризе. Ради очувања свих компанијских ресурса током кризе, као и одржавања транспарентног односа према јавном мњењу које генерише јачању поверења према компанији, од изузетног значаја је управљање корпоративним комуникацијама у време кризе. Комуникације у време кризе треба да успоставе и одржавају одговоран однос према заинтересованој јавности (клијенти, запослени, акционари, окружење, локална заједница и др.) пружањем проверених и благовремених информација о насталој кризи. Такође, од велике важности је и контрола канала комуникација и односа с јавношћу као и сарадња са медијима у настојању да се спречи евентуално злонамерно и неистинито информисање јавности о врсти, обиму и последицама кризе. Имајући у виду изнето о области управљања кризама у корпоративном окружењу које се неминовно преноси на окружење и друштво у коме компанија послује, можемо да потврдимо и пету посебну хипотезу да корпоративна безбедност има значајну улогу у управљању кризама унутар компаније, а тиме и утицај на управљање економским и друштвеним кризама.

Комплексност савремених пословних односа и велики број ризика који се с тога генеришу у корпоративном окружењу, условљавају да сектор корпоративне безбедности има потребу да организује адекватан систем управљања ризицима. Менаџмент ризика је опште прихваћен термин у употреби који подразумева постојање својеврсне управљачке функције у компанији са основним циљем да се смањи изложеност организације одређеним врстама ризика. Његова базична намена је да обезбеди несметани континуитет пословног система у случају испољавања негативних ефеката појединих ризика, односно да предупреди, спречи, смањи или прихвати ризик на начин који неће нарушити пословне

процесе у компанији, уз поштовање општих принципа економске исплативости. Ризик представља одређену могућност, тј. извесност нежељених догађаја, и имајући у виду његову природу, може настати и деловати у различитим привредним областима. Тако разликујемо економске, правне, техничко-технолошке, безбедносне и друге ризике, са напоменом да поједини ризици имају тенденцију ескалације и преношења на друге области деловања. Управљање ризицима је савремена пословна делатност. Почети ове активности препознати су у периоду након II светског рата, мада је прва функција менаџмента ризиком успостављена тек 1987. године. Од тог периода до данас, делатност функције се значајно изменила и бележи константан раст и све већу заступљеност. Разлог за то су већ поменути пословни односи који стварају многобројне врсте ризика. Ризици се својим деловањем манифестују кроз политички, економски, друштвени или културолошки оквир, стварајући ситуацију где су ризици опште присутни и познати, али је могућност њиховог испољавања, као и крајњи ефекти њиховог деловања недовољно познати. У намери да се изврши класификација ризика ради јаснијег увида у њихове основне особености, генерална подела извршена је на природне ризике (под дејством природе – елементарне непогоде), пословне ризике (финансијски ризици и општа економско-политичка ситуација на тржишту) и ризике из пословања (условљена делатношћу организације и утиче на лица, имовину и пословање компаније). У циљу ефикаснијег спровођења процеса управљања ризиком, успостављени су различити стандарди менаџмента ризика, као што су ИСО 31010 – Управљање ризиком-технике за процену ризика. Примена стандарда у овој области требала би да осигура правовремено идентификовање ризика, јасно одреди његову евентуалну последицу и могућност поновног настанка, као и анализу целокупног контекста ради смањења потенцијалне

штете по интересе организације. Основна намера стандарда квалитета је да обезбеди да се одређена пословна делатност обавља на унапред дефинисан начин, следећи стандарде пословања из те области. На тај начин је дефинисан и сам процес управљања ризиком који се састоји из неколико кључних делатности, као што су: идентификација ризика у окружењу, анализа ризика, одговор на ризик (третман) и праћење ризика. Идентификовање ризика у пословном окружењу представља процес у коме менаџер ризика покушава да направи разлику између мноштва ризика у корпоративном окружењу и означи потенцијално хазардне (опасне) ризике од оних чија је евентуална манифестација неутрална. Затим следи анализа идентификованих ризика у намери да пружи одговоре на питања о пореклу, природи, интензитету, претпостављеном временском оквиру трајања и евентуалној последици конкретног ризика. Третман ризика или одговор на ризик је фаза деловања организације у циљу спречавања испољавања, неутрализације, трансфера или прихватања ризика, а све у складу са донетим закључцима о најефикаснијем методу рада у циљу заштите компанијских интереса. Праћење ризика и мониторинг његових перформанси представља завршну фазу која пружа вредне информације о даљој евентуалној активности конкретног ризика.

У овој дисертације је потврђено да је корпоративна безбедност сегмент сектора приватне безбедности, преваходно имајући у виду њену власничко-организациону структуру, и да сектор остварује резултате свога рада на унапређењу нивоа безбедности лица, имовине и пословања великих економских система. Такође, КБ осигурава континуитет пословања компанија, што у појединим привредним гранама од посебног значаја за друштво, значи и обезбеђење редовног снабдевања тржишта основним животним намирницама и енергентима. Стога се са правом може тврдити да је функција корпоративне безбедности

формално чинилац система националне безбедности и да даје свој допринос на унапређењу нивоа националне безбедности на посредан и непосредан начин. На основу претходно изнетог може се потврдити и генерална хипотеза овог рада да систем безбедности једне државе штити од незаконитог угрожавања све своје субјекте и њихову имовину-од личности од организација и институција, те корпоративна безбедност представља специфичан сегмент укупног (целовитог) система безбедности државе. Традиционални чиниоци система националне безбедности, попут Министарства одбране, Министарства унутрашњих послова и безбедносно-обавештајних агенција, у свом свакодневном раду на директан начин утичу на повећање нивоа безбедности друштва. Значај који корпоративна безбедност има у тим оквирима је више него скроман. Истински допринос који функција КБ остварује у склопу система националне безбедности, огледа се превасходно у повећању нивоа економске безбедности друштва. Повезаност економије и безбедности јасно се испољава кроз делатност сектора корпоративне безбедности, будући да је безбедност неопходан чинилац, тј. предуслов економског (потом и друштвеног) развоја. Са друге стране, економска стабилност и благодети која она са собом носи, представљају један од основних постулата за очување глобалне безбедности и најефикаснији вид превенције евентуалних сукоба у будућности.

10. Прилози

1. Значка индустријско-заводске народне милиције
2. Индекс неуспешних држава
3. Место корпоративне безбедности у систему националне безбедности
4. Утицај корпоративне безбедности на глобалну безбедност
5. Матрица вршиоца/корисника безбедносних услуга на Западу
6. Тренд раста наоружаних припадника приватних компанија у Авганистану
7. Безбедносне последице процеса глобализације
8. Однос корпоративног управљања, манаџмента ризика и Службе усклађености са прописима
9. Графички приказ управљања континуитетом пословања
10. Компоненте безбедносне културе
11. Међусобна повезаност различитих нивоа безбедности
12. Условљеност референтних вредности, националних интереса и националне безбедности
13. Упоредни преглед одлива информација из корпоративног у односу на владин сектор
14. Ток операције прања новца
15. Преглед броја кривичних дела из делокруга корупције (2010-2013.)
16. Индекс корупције за 2014.
17. Преглед броја кривичних дела пунолетних починиоца против имовине у 2013. години

18. Узроци ненамерних пожара у периоду од 2000. до 2005.
19. Просечни пад трговинског пословања на берзанско/банкарском тржишту након терористичких напада на САД 11.09.2001.
20. Нивои утицаја терористичког акта
21. Статистички преглед напада на хуманитарне раднике у периоду од 2003. до 2012. године
22. Глобална мапа ризика од киднаповања
23. Графички приказ могућег утицаја опасности на угрожене вредности
24. Фазе управљања ризиком
25. Елементи анализе ризика

11. Библиографија

- 1) Алексић, Д. „Заштита интелектуалног капитала у индустријској привреди“, *часопис Безбедност*, број 3, 2007.
- 2) Alpervitz G. *The Decision to Use Atomic Bomb*, Londres, 1995.
- 3) Анђелковић, С. „Питање уређења приватног сектора безбедности у Србији“, *Ревизија за безбедност, стручни часопис о корупцији и организованом криминалу* 04/09, април 2009.
- 4) Арежина, В. „Значај мерења угрожавања и проблеми изградње система мерења еколошке безбедности у систему национале безбедности“, *Србија – изградња националне безбедности*, Београд, стр. 299-318, 2010.
- 5) Aron, R. *Paix et Guerre entre les Nations*, Paris, 1962, према: Симић, Д. *Наука о безбедности*, Београд, 2002.
- 6) Бајагић, М. *Основи безбедности*, Криманалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.
- 7) Бајагић, М. „Стратегија националне безбедности САД: одговори на глобалне изазове и претње“, *часопис Војска*, стр. 22-23, 2004.
- 8) Вајрај, К. „Human Security: Concept and Measurement“, *Occasional paper*, Стос Institute, 2002.
- 9) Белић, М. *Непосредна физичка заштита одређених лица – практикум*, Београд, 2014.
- 10) Betts, R. K. *Conflict After the Cold War: Arguments on causes of War and Peace*, New York, 1994.
- 11) Бжежински, З. *Велика шаховска табла*, Подгорица, 2001.

- 12) Briggs, R. and Edwards, C. *The Business of Resilience Corporate security for the 21st century*, London 2006.
- 13) Barber, B. *Jihad versus McWorld*, Paris, 1996.
- 14) Brown S. E., Esbensen F. A., Geis G. *Criminology: Explaining Crime and its Context*, Cincinnati, 2001.
- 15) Бошковић, М. *Криминолошки лексикон*, Матица српска и Универзитет у Новом Саду, Нови Сад, 1998.
- 16) Бошковић, М. *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд 2003.
- 17) Бошковић, М. *Криминална етиологија*, Нови Сад, 2001.
- 18) Buzan, V. *Individual Security and National Security, People, States and Fear*, drugo izdanje, London, New York, 1991.
- 19) *Војна енциклопедија*, Редакција војне енциклопедије, Београд, 1970.
- 20) Wolfers, A. "National Security as an Ambiguous Symbol", *Political Science Quarterly*, vol. 67, Yale University, 1952.
- 21) Walby, K. and Lippert, R. „Corporate Security in the 21st Century: Theory and Practice in International Perspective“ *Crime Prevention and Security Management*, 2014.
- 22) Вујаклија, М. *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1980.
- 23) Grozier, B. *A Theory of Conflict*, Londres, 1974.
- 24) Гаћиновић, Р. „Демократија и безбедност у националној држави“, Српска политичка мисао, стр. 151-168, 2010.
- 25) Grizold, A. *Raspodija nacionalne varnosti*, FDV, Ljubljana, 1992.
- 26) „Guidance on Responsible Business in Conflict-Affected and High-Risk Areas: A Resource for Companies and Investors“, *A joint UN Global Compact – PRI publication*, United Nations, New York, 2010.

- 27) „General Security risk assessment guideline“, *ASIS Commission on Standards and Guidelines*, ASIS International, 2003.
- 28) Дал, Р. „Моћ“, *Нова српска политичка мисао*, бр. 1-4, 2006.
- 29) Давидовић, Д. „Приватни сектор безбедности и превенција насилничког криминала“, *Насилнички криминал, етиологија, феноменологија, превенција*, Београд, стр. 155-165, 2010.
- 30) Даничић, М. и Стајић, Љ. *Приватна безбједност*, Виша школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008.
- 31) Даничић, М. и Пилиповић, В. *Приватна безбедност*, Факултет за правне и пословне студије „Др. Лазар Вркатић“, Нови Сад, 2015.
- 32) Дапчевић Марковић, Љ. *Право приватне безбедности*, Факултет за пословни менаџмент, Подгорица, 2011.
- 33) Деспотовић Љ., *Геополитика и тероризам, у времену глобализације*, Нови Сад, 2008.
- 34) Драгишић, З. „Процес европских интеграција и национална безбедност Србије“, *Српска политичка мисао*, стр. 173-186, 2013.
- 35) Драгишић, З. „Појам и порекло система националне безбедности“, *Зборник радова Факултета безбедности*, Београд, 2007.
- 36) Димитријевић, В. „Безбедност и политичка заједница“, *Појам безбедности у међународним односима*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1973.
- 37) Димитријевић, В. „Безбедност и политичка заједница“, *Реформа сектора безбедности-зборник радова*, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2003.
- 38) Димитријевић, В. „Југословенско војно законодавство: Усаглашавање са стандардима људских права и принципима демократије“, *Преглед југословенских*

- прописа о сектору безбедности: статус људских права и демократске контроле*,
Женевски центар за демократску контролу оружаних снага, Центар за цивилно
војне односе, Београд, 2002.
- 39) Димитријевић, В. *Појам безбедности у међународним односима*, Београд, 1973.
- 40) Ђорић, М. *Хулиганизам: насиље и спорт*, Удружење наука и друштвао,
Београд, 2012.
- 41) Dione, G. „Risk Management: History, Definition and Critique“, *CIRRELT*, University of
Montreal, 2003.
- 42) Дулић, Д. „Нови концепт безбедности и глобално лидерство“, *Зборник радова
Факултета безбедности*, Београд, 2007.
- 43) Закон о приватном обезбеђењу (Службени Гласник бр. 104/13)
- 44) Закон о агенцији за борбу против корупције („Службени гласник РС“ бр. 97/08,
53/10, 66/11-УС, 67/13-УС и 8/2015)
- 45) Закон о спречавању злостављања на раду (Сл. Гласник РС 36/2010)
- 46) Закон о заштити од пожара, (Службени Гласник Републике Србије бр. 111/2009)
- 47) Закон о ауторским и сродним правима, (Службени Гласник Р.С. број 119/2012)
- 48) Закон о заштити пословне тајне (Сл. Гласник Републике Србије 72/2011)
- 49) Закон о заштити пословне тајне САД (Униформ Траде Секретс Акт, 1985.)
- 50) Јовановић, Д. и други, *Нема тајни – приручник за приватне агенте*, Београд, 2000.
- 51) Јовановић, Ц. *Културни образац*, Стубови културе, Београд, 2005.
- 52) Јовановић, М. „Безбедност и приватност“, *Ревизија за безбедност*, Београд, стр. 5-18,
2008.
- 53) Kissinger, H. *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York, 1994.

- 54) Кисинџер, Х. *Да ли је Америци потребна спољна политика: У сусрет дипломатији ХХИ века*, Београд, 2003.
- 55) Kytte, B. and Gerard Ruggie, J. "Corporate Social Responsibility as Risk Management: a model of Multinationals", *Corporate Social Responsibility Initiative Working Paper No 10*, Harvard University, Cambridge, 2005.
- 56) Кековић, З. „Управљање ризицима у недржавном сектору безбедности“, *часопис Безбедност*, 4/07
- 57) Кековић, З. и други, *Процена ризика у заштити лица, имовине, и пословања*, Центар за анализу ризика и управљање кризама, Београд 2011.
- 58) Кековић, З. и Кешетовић, Ж. *Кризни менаџмент – превенција кризе*, Факултет безбедности, Београд, 2006.
- 59) Кековић, З. и Милошевић, М. „Криминалитет корпорација: криминолошки и културолошки аспекти“, *часопис Социолошког друштва Србије*, бр. 1, 2011.
- 60) Кесић, З. „Специфични појавни облици приватног обезбеђења у свету“, *часопис Безбедност*, стр. 193-207, 2009.
- 61) Кешетовић, Ж. И Симоновић, Б. „Сектор корпоративне и приватне безбедности у Србији“, *Годишњак Факултета безбедности*, Београд, стр. 147 – 172, 2009.
- 62) „Key Dimensions of Organisational Security - *Organisational Security Issue 2*“, публикација АРУП, Универзитет у Портмоту, 2014.
- 63) Комарчевић, М. и други, *Корпоративна безбедност*, Београд 2012.
- 64) Крга, Б. „стратегија националне безбедности Републике Србије: кључни проблеми и дилеме, Србије – безбедносни и институцијализовани изазови, Београд, стр. 111-128, 2009.
- 65) Кржалић, А. *Приватна сигурност*, Центар за сигурносне студије, Сарајево, 2007.

- 66) Кривични законик (Службени Гласник Републике Србије бр. 85/2005)
- 67) Лабовић, Д. „Упоредни преглед правних основа приватне безбедности у земљама Европске уније“, *Правни информатор*, Београд, стр. 54-58, 2011.
- 68) Lippmann, W. *U.S. Foreign Policy*, Little & Brown, Boston, 1943.
- 69) *Мала политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1966.
- 70) Марковић, С. *Корпоративна и корпорацијска безбедност*, Факултет за правне и пословне студије „др Лазар Вркатић, Нови Сад, 2013.
- 71) Марковић, С. *Основи корпоративне и индустријске безбедности*, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2007.
- 72) Мандић, Г. *Системи обезбеђења и заштите*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004.
- 73) Murray, T. and McKim, E. “Policija i sektor privatne bezbednosti: Šta donosi dubučnost“, *časopis Bezbednost* 4/03, Beograd, 2003.
- 74) Mittelman, J. *The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance*, Princeton, 2000.
- 75) Митровић, Д. *Међународна политичка економија*, Факултет политичких наука, Београд, 2009.
- 76) Митровић, Д. „Шангајска организација за сарадњу-настанак, циљеви и домети нове безбедносно-економске структуре (централне) Азије“, *Српска политичка мисао*, број 1-2, 2007.
- 77) Милашиновић, Р. и Милашиновић, С. *Увод у теорије конфликта*, Факултет цивилне одбране, Београд, 2004.
- 78) Милашиновић, Р. *Терор слободе: лице и наличје дипломатије*, Београд, 1983.
- 79) Милошевић, З. „Економска безбедност државе“, *Војно дело*, стр. 201, пролеће 2012.

- 80) Милошевић, М. „Методолошки оквир истраживања приватног сектора безбедности у Србији“, Приватне безбедносне компаније у Србији: пријатељ или претња, Београд, стр. 16-25, 2009.
- 81) Милошевић, М. „Основи уређења служби безбедности и Савет за националну безбедност Републике Србије“, *Избор судске праксе*, стр. 23-25, 2008.
- 82) Мијалковић, С. *Национална безбедност*, Полицијско-криминолошка академија, стр. 101, Београд, 2009.
- 83) Мијалковић, С. и Милошевић, Г. „Корелација економске, корпоративне и националне безбедности“, *Мегатренд ревија*, Београд, стр. 479-496, 2011.
- 84) Мијалковски, М., „Међузависност људске, националне и колективне безбедности“, *Зборник радова Факултета безбедности*, Београд, 2007.
- 85) Микић, С. „Карактеристике савремених ратова“, *Војно дело*, бр 4-5, 2002.
- 86) Николић, М. и Синковски, С. *Корпоративна безбедност, основи заштите бизниса и предузетништва*, Београд, Бањац графика, 2013.
- 87) Ные, Ј. *Bound to Lead: The Changing Nature of american Power*, New York, 1990.
- 88) Никач, Ж. *Приватна безбедност и детективска делатност: нови законски прописи у Републици Србији*, Пословни биро, Београд, 2013.
- 89) „Независна комисија за питања међународног развоја“, *извештај Север-Југ: Програм за опстанак*, Кембриџ, МИТ Прес, 1980.
- 90) „Независна комисија за разоружање и безбедносна питања“, *извештај Заједничка безбедност: План за опстанак*, Њујорк, 1982.
- 91) Остојић, М. „Научни проблеми теоријске дефиниције безбедности као основе за дефинисање приватне безбедности“, *Зборник радова Факултет за правне и пословне студије*, Нови Сад, 2008.

- 92) Пантелић, Ж. „Удружени злочиначки подухват“, *Недељник*, број 103, Београд, јануар 2014.
- 93) Петровић, П. „Приватизација безбедности у Србији“, *Безбедност западног Балкана*, бр. 4, ЦЦВО, Београд, 2007
- 94) Петровић, П. Приватизација безбедности у слабир државама: случај Србија, Факултет политичких наука, Београд, 2011.
- 95) Пејаковић, Д. „Јавна безбедност у заштити одређених личности и објеката“, *Безбедност*, Београд, стр. 251-269, 2003.
- 96) *Појмовник безбедносне културе*, Центар за цивилно војне односе, Београд, 2009.
- 97) *Private Armies*, документарни филм, Јава Филмс, 2007.
- 98) „Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији 2013 – пријаве, оптужења и осуде“ - *Билтен*, Републички завод за статистику, Београд, 2014.
- 99) Павловић, М. *Односи с јавношћу*, Универзитет примењених наука Мегатренд, Београд, 2003.
- 100) Ракић, М. „Каузалност економске и националне безбедности са аспекта еколошке безбедности“, *Зборник Факултета одбране и заштите*, Београд, стр. 217-222, 2001.
- 101) Савић, А. *Приватна безбедност у систему националне безбедности*, Зборник радова, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008.
- 102) Савић, А. *Национална безбедност*, Криминолошко-полицијска академија, Београд, 2007.
- 103) Савковић, М. „Корупција у систему одбране – увод у компаративну праксу“, *Војно дело*, јесен 2012.

- 104) Симеуновић, Д. *Политичко насиље*, Радничка штампа, Београд, 1989.
- 105) Симеуновић, Д. *Тероризам*, Правни факултет у Београду, Београд, 2009.
- 106) Симеуновић, Д. „Однос савремене државе према „прљавој економији““, научни скуп *Савремени друштвени процеси: модерна економија, држава и култура*, Београд, април 1996.
- 107) Симеуновић, Д. *Нација и глобализација, са предговором Владете Јеротића*, Просвета, Београд, 2014.
- 108) Симеуновић, Д. *Основи политичких наука, практикум*, Ферко, Београд, 1994.
- 109) Симеуновић, Д. „Економске санкције и њихове последице по структурално насиље“, *Политичка економија и савремено друштво*, Београд, 1994.
- 110) Симеуновић, Д. *Државни удар или револуција (реконструктивни оглед о насиљу и револуцији)*, Симтраде, Београд, 1991.
- 111) Симеуновић, Д. „Проблем дефинисања тероризма“, *Српска политичка мисао*, 3-4, 2005.
- 112) Симеуновић, Д. „Савремени исламски екстремизам“, *Зборник радова Историјског института САНУ „Ислам, Балкан и велике силе“*, Београд, 1997.
- 113) Синковски, С. „Неки аспекти и проблеми заштите информација“, часопис *Безбедност* 4/04, стр. 586-602.
- 114) Slapper, G. and Tombs, S. *Corporate Crime*, Dorset, 1999.
- 115) СРПС А.Л2.003:2010, Друштвена безбедност – процена ризика у заштити лица, имовине и пословања, Сл. Гласник РС, број 92/2010
- 116) Стајић, Љ. „Изазови корпоративне безбедности у светлу савременог схватања безбедности“, *Први међународни научни скуп „Приватна безбедност-*

- стање и перспектива“*, Зборник радова, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, 2008.
- 117) Стајић, Јб. *Основи система безбедности*, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2011.
- 118) Стајић, Јб. *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2006.
- 119) Стајић, Јб. „Контрола приватног сектора безбедности у Републици Србији“, Хармонизација српског и мађарског права са правом Европске уније, Нови Сад, стр. 187-209, 2013.
- 120) Станчевић, В. „Управљање регионалним идентитетима и стабилност државе“, *Савремена политика и управљање*, Београд, 2013
- 121) Станаревић, С. и Бодин, М. „Безбедносна култура као друштвени ресурс националне безбедности“, *часопис Војно дело*, пролеће 2014.
- 122) Стојановић, М. и Павловић, Д. *Економска безбедност пословања*, Школа плус, Српска асоцијација менаџера корпоративне безбедности, Београд, 2014.
- 123) Стратегија националне безбедности Републике Србије, 2009.
- 124) Симић, Д. *Наука о безбедности-савремени приступи безбедности*, Сл. Гласник, ФПН, Београд, 2002.
- 125) SALW and Private Security Companies in South Eastern Europe: A Cause of Effect of Insecurity, SEESAC UNDP, Beograd, 2005.
- 126) Талијан, М. „Прве установе приватне безбедности у Србији“, *Зборник радова, Факултет за правне и пословне студије*, Нови Сад, 2008.
- 127) Terriff, T. and others, *Security Study Today*, Cambridge, 1999.

- 128) Теофиловић, Н. и Јелачић, М. *Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела корупције и прања нобца*, Полицијска Академија, Београд, 2006.
- 129) Триван, Д. *Корпоративна безбедност*, Београд, Досије студио, 2012.
- 130) Томић, С. “Контрола услађености пословња у теорији и пракси”, *часопис Банкарство* 5-6, 2007.
- 131) Тох, Х. *Насилници*, Просвета, Београд, 1978.
- 132) Фајол, А. *Општи и индустријски менаџмент*, Адигес, Нови Сад, 2006.
- 133) Фатић, А. „Организовани криминал у најизраженијим појавним облицима у Србији“, *Центр за студије безбедности*, Београд, 2002.
- 134) Фатић, А. „Безбедносни идентитет“, *Ревуја за безбедност*, бр. 4, 2009.
- 135) Falk, R. A. *The Declining World Order*, New York, 2004.
- 136) Feliz, Z. ”Private Military Companies: Shadow Soldiers of Neo-colonialism”, *Capital and Class*, broj 92, 2007.
- 137) Fennelly, L. J . *Handbook of loss prevention and crime prevention*, 3rd ed. Woburn: Butterworth / Heinemann, 1999.
- 138) Fukuyama F., *State Building, Governance and World Order in the Twenty- First Century*, London, 2005.
- 139) Fukuyama, F. *The End of History and the Last Man*, New York, 1992.
- 140) Huntington S., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, London, 1997.
- 141) Huntington, S. *Why International Primacy Matters*, International Security, 1993.
- 142) Хан, Н. Н. *Terrorism, Political Violence and World Order*, Landham 1984.
- 143) Хобс, Т. *Левујатан*, Култура, Београд 1961. год.

12. Интернет странице

- http://www.mup.gov.rs/cms_cir/dokumenta.nsf/iznajmljivanje-sredstava.h
- <http://www.transparency.org/cpi2014>
- www.securitas.com/pinkerton/en/About-Pinkerton/
- www.fbi.gov/about-us/history/directors/burns
- www.brinks.com/corporate/history.html
- <http://www.fundforpeace.org/global/?q=fsi-grid2010>
- <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7976554.stm>
- <http://www.maslow.org/>
- <http://www.isecom.org/>
- <http://www.firstsecurityservices.com/the-growth-development-of-the-private-security-industry>
- <http://www.svet-bezbednosti.rs/sr/novosti/usluge-obezbedenja---posao-od-kog-se-ne-zivi,16099.html>
- <http://www.mercenary-wars.net/e-o/>
- http://usatoday30.usatoday.com/news/world/2007-10-17-3392316246_x.htm
- [file:///C:/Users/OEM/Downloads/Organisational_Security%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/OEM/Downloads/Organisational_Security%20(1).pdf)
- <http://www.smatsa.rs/Lat/PrintShowContent.aspx?mi=32>
- <http://www.propublica.org/special/the-world-wide-web-of-siemenss-corruption>
- https://www.law.cornell.edu/wex/white-collar_crime
- <http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu211e/uu211e0a.htm>

- <https://docs.google.com/file/d/0B0FqO8XKy9NRZDNzTkZQeVJQbE0/edit?pli=1>
- http://www.lakareformiljon.org/images/stories/dokument/2009/bhopal_gas_disaster.pdf
- <https://www.iaea.org>
- http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/Pub1239_web.pdf
- <http://www.reputationinstitute.com/research/Global-RepTrak-100>
- <http://www.investopedia.com/terms/r/returnoninvestment.asp>
- <http://mobing.rs/zlostavljanje-na-radu-opste-informacije>
- <http://mobing.rs/kako-nastaje-mobing/>
- <http://www.asean-iprhelphdesk.eu/>
- <http://www.criminallawfirmmarietta.com/Criminal-Defense-Blog/2012/November/Difference-Between-Blue-Collar-and-White-Collar-.aspx>
- <http://talkingpointsmemo.com/muckraker/number-of-private-security-contractors-in-afghanistan-doubles-in-just-four-months>
- <http://pogoblog.typepad.com/pogo/2012/11/dod-contractors-cost-nearly-3-times-more-than-dod-civilians.html>
- <http://www.king-ict.rs/portals/2/Resenja/Kontinuitet%20poslovanja%20big.gif>
- <http://www.king-ict.rs/Default.aspx?tabid=356>
- www.nytimes.com/2007/11/14/world/middleeast/14blackwater.html
- <http://www.csoonline.com/>
- <http://securelist.com/analysis/internal-threats-reports/36126/global-data-leakage-survey-2006/>
- http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_7/index.html
- <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0020.xml#obo-9780195396607-0020-bibItem-0001>
- <http://www.bjs.gov/index.cfm?ty=dcdetail&iid=245>

- <http://www.dm.usda.gov/ocpm/SecurityGuideEmployees/Espionage.htm>
- <http://www.infoworld.com/d/developer-world/indian-call-center-workers-charged-citibank-fraud-503>
- https://osha.europa.eu/en/priority_groups
- <http://blog.comsecglobal.com/2011/02/evolution-of-data-loss-prevention.html>
- <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0020.xml#obo-9780195396607-0020-bibItem-0001>
- https://www.law.cornell.edu/wex/white-collar_crime
- <http://www.transparency.org/cpi2014/results>
- <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp0560.pdf>
- <http://fpc.org.uk/articles/115>
- https://aidworkersecurity.org/sites/default/files/AidWorkerSecurityReport_2013_web.pdf
- <http://red24threatforecast.com/wp-content/uploads/2014/11/Global-Kidnapping-Risk-Map-2015-1.pdf>
- <http://www.psfinc.com/press/risk-management-for-employees-traveling-abroad>
- <http://www.mdpi.com/2075-5309/5/1/209>
- <http://www.iss.rs>
- <http://korupcija.bezbednost.org/policija/>
- <http://www.unodc.org>
- <http://www.ready.gov/risk-assessment>